

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥಾವಳಿ

ಶ್ರೀ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಮೇತ

ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತು

(ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದ ಸಂಸ್ಕೃತನೂಲ,
ಅನುವಾದ, ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಸಾರ-ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆ)

ಬರೆದವರು :

ಶ್ರೀಶ್ರೀಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀಸ್ವಾಮಿಗಳು

ಕ್ರಮಾಂಕ ೫

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ
ಬೆಂಗಳೂರು
1992.

ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 171
ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 174
ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 175
ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 176

All Rights Reserved

ಎಲ್ಲಾ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯದವು

ಮುದ್ರಣಸ್ಥಾನ :
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಮುದ್ರಣಾಲಯ,
ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ.

ಬಿನ್ನಹ

ಬ್ರಹ್ಮೀಭೂತ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸಚ್ಚಿವಾನಂದೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರಥಮಬಾರಿಗೆ 1943 ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶೋದನಪತ್ರವನ್ನು ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದಸಹಿತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಈ ಗ್ರಂಥವು 1948-1974 ರಲ್ಲಿ ಎರಡು-ಮೂರನೆಯ ಮುದ್ರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಪ್ರತಿಗಳೆಲ್ಲ ಮಾರಾಟವಾದ್ದರಿಂದ ಈಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಪುನರ್ಮುದ್ರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಾರ್ಯಾಲಯದವರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾರಾಶಯರಾದ ಅನೇಕ ಮಹನೀಯರು ತಮ್ಮ ಸಹಾಯಧನವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಸಹಾಯಧನವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಗಳಾದ :-	ಮೊಬಲಗು
೧. ಹೆಚ್ಚಾ ಜಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳು, ಬೆಂಗಳೂರು	1001-00
೨. ವಿ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರಾಯರು, ಚಿಕ್ಕಹೆಚ್ಚಾ ಜಿ	501-00
೩. ಶ್ರೀಮತಿ ಮಿಸ್ ರತ್ನಾ ಎನ್. ರಾವ್‌ರವರು, ಪುಣೆ	1001-00
೪. ಎನ್. ಶಿವರಾಮ್‌ರವರು, ರಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡಿಂಗ್ ಎಂಜಿನಿಯರ್, ಮೈಸೂರು (ತಂದೆಯವರಾದ ದಿ ಎನ್. ನೀಲಕಂಠಪ್ಪನವರ ನೆನಪಾಗಿ)	1001-00
೫. ವೈ. ನಾಗೇಶರಾಯರು, ಮೈಸೂರು (ತಾಯಿಯವರಾದ ದಿ ರಾಜಾಮಣಿ ವೆಂಕಟನರಸಪ್ಪನವರ ನೆನಪಾಗಿ)	501-00
೬. ಎಸ್. ಪಿ. ಚಂದ್ರಶೆಟ್ಟರು, ಎಂಜಿನಿಯರ್, ಮೈಸೂರು	1001-00
೭. ಮರಗಲ್ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟರು, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಕಾಫಿ ವರ್ಕ್ಸ್, ಕೋಲಾರ	1000-00
ಒಟ್ಟು ರೂ. 6,006-00	

ಈ ಮಹಾಶಯರುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇತಿ-ಸಜ್ಜನವಿಧೇಯ,
 ಡಾ|| 20-11-1992
 ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ,
 ಬೆಂಗಳೂರು. ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ,
 ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥಾವಳಿಯ ಸಂಪಾದಕ.

ಪೀಠಿಕೆ

ಮುಂಡಕಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಸಂಬಂಧ

ಅರ್ಥವೇದದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆ ದಿರುವದನ್ನು ಹೀಗೆಯೂ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮನದಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಂಡಕದಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೆವೂ ಆ ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದು ಅರ್ಚಾರ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿ ರುವರಲ್ಲವೆ, ಮುಂಡಕವು ಮಂತ್ರವೆಂದೂ ಪ್ರಶ್ನೆವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದೂ ಅವರು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಥವೇದದ ಅಧ್ಯಯನವು ಸಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ವೇದದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೂ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲವಾದ್ದ ರಿಂದಲೂ ಈ ಎರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಈ ವೇದದ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವವೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ. ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಪರಾಪರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ರುವದರಿಂದ ಆ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವದೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿದೆ.

ಈ ಎರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲು ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗವು ಫಲ ; ಆ ಫಲವು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಅವರವರ ಕರ್ಮಶೇಷಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಜನ್ಮವಾಗುವದು. (ಮುಂ. ೧.೨-೧೦ರಿಂದ ೧೦ ; ಪ್ರ. ೧-೯, ೧-೧೪), ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಿರುಗದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೂ ಕ್ರಮ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಫಲ (ಮುಂ. ೧-೨-೧೧ ; ಪ್ರ. ೧-೧೬). ಹೀಗೆ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ಈ ಎರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿಗಳ ಮತವು ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧವಾಗುವದೆಂಪು ಅರ್ಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂಡಕದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಆಗಲೆ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಈ ಎರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಫಲವು ಕೂಡಲೆ ಅಗಿಬಿಡುವದೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಅತ್ಮಜ್ಞಾನವಾದಕೂಡಲೆ ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂದು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಯೋ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂ. ೩-೨-೨, ೩-೨-೬, ೬, ೮, ೯ ; ಪ್ರ. ೪-೧೧, ೬-೩). ಈ ಮುಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾ ಲೇಶವು ಇರುವದೆಂಬ ಅರ್ವಾಚೀನವೇದಾಂತಗಳ ಮತದ ಅಸಾರತೆಯನ್ನೂ

ಭಾಷ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ನಾವು ಮುಂಡಕದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ನಾವುರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಏನೂ ಉಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಿಷಯಗಳ ವಿಂಗಡ

ಪರವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಮ್ಮಗಳೆಲ್ಲರ ಆತ್ಮನು. ಆ ಅಕ್ಷರದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವಾಗುವಂತೆ ಅವಿನೈಯಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುವದು ; ಇದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗತುಕೊಂಡರೆ ನಮ್ಮಗಳ ಆತ್ಮನು ಅದ್ವಿತೀಯನೂ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧ ಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವನೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಎಂಬುದು ಈ ಎರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕ್ರಮವು ಯಾವದೆಂದರೆ : ಸ್ಥೂಲಪ್ರಪಂಚ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಪಂಚ-ಇವುಗಳೊಡನೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸ್ಥೂಲೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವಿಚಾರವಾಡಿದ ಸ್ಥೂಲವು ಭೋಗ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವು ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲವು ಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಿಷ್ಟು ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಸಾರ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಭ್ಯಾನದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಾಸಕನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನಗಾಣುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ; ಆರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಲಯವೆಂಬುದು ಅವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧನೂ ಅದ್ವಿತೀಯನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನಭಾಷ್ಯದ ವಿಶೇಷಗಳು

ಮುಂಡಕಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸಿ ಅಕ್ಷರಾಖ್ಯಪರವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ನಿರೂಪಣವಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರವರು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಿಚಾರ, ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಚಾರ-ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ವೇದಾಂತದ ಅಸಾಧಾರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ

ಗೋಳಿಸಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುವವರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮೂರು ವಿಚಾರಗಳ ಸಾರಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡುವೆವು. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿರುವ ಆದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಾನುಭವವನ್ನೂ ತದನುಸಾರಿಯಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವದೆಂಬುದು ಓದುಗರಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುವದೆಂದು ನಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆ.

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರ

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ(೩-೯) ಯಾದರೂ ಇದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ವಿಚಾರಮಾಡುವವರಿಗೂ ಅನಿಶ್ಚರಸಾಧಾರಣವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಫಲವುಂಟು (೭೬, ೮೬)-ಎಂಬುದೊಂದು ವಿಶೇಷೋಪದೇಶವು ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ರುತ್ತದೆ. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವರುಗಳ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂಬ ವಿರಾಟಾಭರುಷನ ಅಂಶವೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಒಂದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕರಣಸಮೂಹವು ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಅಂಶವೆಂದು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ (೩೯) ಹೊರಗಿನ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದಲೂ (೪೫) ಒಳಗೆ ಪ್ರಾಣಾದಿವೃತ್ತಿಗಳ ರೂಪದಿಂದಲೂ (೪೨೦-೨೫೦) ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನೆನಪಿಟ್ಟರೆ ಎಚ್ಚರವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಾಗಿರುವದೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಅದ್ವಿತೀಯಾತ್ಮನ ವಿಚಾರವೇ ಎಂದೂ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಾಂಡೂಕ್ಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ ; ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (೫೧, ೭೮). ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ನಾವು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ನಿರೂಪಣೆಮಾಡಿದರೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವನೆಂದೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೂ ಅಕ್ಷರಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವಾಗುವದೆಂದೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವದರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಅನುಭವವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವೇಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಉಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವದೆಂದೂ (೬೨) ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸ್ಥೂಲೋಪಾಧಿಯಿಂದ

ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಅನುಭವವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಕನಸೆಂಬ ಅನುಭವವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಸ್ವತಃ ಅವಸ್ಥಾರಹಿತವಾದ ಅಕ್ಷರವೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಇದರಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ವಾಸನಾರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಯೇ ಸರ್ವಕರಣವಿಷಯಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮಜೈತನ್ಯವು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ದರ ನೆರವನ್ನು ಕೋರದೆ ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಎಂತಲೂ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೆಂತಲೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ (೬೪ ರಿಂದ ೬೭).

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದೂ ಅವಿದ್ಯಕ (೬೩)ವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ದೆಂಬುದೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ, ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ (೬೬). ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಭೂತಗಳೂ ಅವುಗಳ ಕಾರಣವಾದ ತನ್ಮಾತ್ರೈ ಗಳೂ ಭೌತಿಕವಾದ ಸರ್ವಕರಣಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಿರುವುದು (೬೯ ೭೦, ೭೧). ಆ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಈಗ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಜೀವ ರೂಪವೂ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ (೭೩). ಯಾವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಾಗಿರುವದೋ ಆ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತವನು ಸರ್ವವೂ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ (೪- ೧೦, ೧೧) ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯವಿಚಾರದಿಂದ ದಾಗುವ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು (೭೬, ೭೭) ಆಚಾರ್ಯರವರು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ನೇರಾಗಿ ವಿಚಾರದಿಂದ ಅರಿತು ತನ್ನಿಷ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದೆ ಇರುವವರು ಓಂಕಾರದಮೂಲಕವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲೂ ದರೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಪರವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರಟಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾವಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯಾದರೂ ಅಕ್ಷರಾಖ್ಯವುರುವ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಓಂಕಾರವನ್ನು ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗೇ ಅಲ್ಲದೆ

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಮುಂಡಕಭಾಷ್ಯ (೨-೨-೪), ಮಾಂಡೂಕ್ಯಭಾಷ್ಯ (೭)- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಾಣವಿಚಾರಣಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನನ್ನು ಉಪಾಸನವಾಯುವು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿರುವದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮನೊಂದೇ ಇರುವದೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಮಾಡಿರುವ ಉಪಾಸಕನ ಸ್ತುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂಬುದು ಕಾರ್ಯಕರಣ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವದೇ ಈ ಮಹಾಪ್ರಕರಣದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ (೫೨, ೬೯).

ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಿಚಾರ

ಅಕ್ಷರನೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿ, ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಆ ಆತ್ಮನು ಅದ್ವಿತೀಯನು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳೂ ಅಕ್ಷರನೆಂಬ ಪುರುಷನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ (೬-೨) ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಚಾರ್ವಾಕರು, ವೈಶೇಷಿಕರು, ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳೂ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳೂ ಆದ ಬೌದ್ಧರು- ಎಂಬ ಮತಾಂತರದವರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಅದ್ವಿತೀಯಕೂಟಿಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯವಾದವೆಂಬ ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಸಾಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಡುವೆವು.

(ಅ) ಜ್ಞಾನವು (ಆರಿವು) ಎಂಬುದು ಭೂತಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಲೋಕಾಯತಿಕರಾದ ಚಾರ್ವಾಕರೆ ಮತ. ಚೈತನ್ಯವು ವಿಷಯಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ತನಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಅದು ಧರ್ಮವಾಗಲಾರದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಆ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ.

(ಆ) ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಸಾಯುತ್ತಿರುವುದು, ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಲ್ಲ- ಎಂಬ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದಮಾತ್ರದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಬೌದ್ಧಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಬಂದೊಪ್ಪುತ್ತದೆ (೯೨). ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

(೧) ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲವೆ ಇರಲಾರದು ; ಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳ ಮತದ ಖಂಡನೆಯ ಸಾರಸಾರವೇನೆಂದರೆ:

ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವವಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಜ್ಞಾನಾಭಾವವೂ ಜ್ಞೇಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ (೯೨). ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವಿರುವವರೆಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರದೇಕೆಂದು ಈ ವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವೆಂದೇ ಅವರು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞೇಯವು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಇರಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವಿರಬಾರದು ಎಂಬ ಅವರ ವಾದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ವಾದಿಗಳ ಅಂಗೀಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಸ್ವಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯನ್ನೂ ಇವರು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದು—ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (೯೩). ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಞೇಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯುವ ಜ್ಞಾನವು ಅಲ್ಲದೆ ಎಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಞೇಯಗಳ ಅಭಾವಕ್ಕಿಂತ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆಯೆಂದೂ ಆ ಜ್ಞಾನವೇ ಅಭಾವರೂಪವಾದ ಜ್ಞೇಯವನ್ನೂ ಅರಿಯುವದೆಂದೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಯಿತು (೯೪). ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯುವದೆಂದರೂ ಹೀಗೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯುವದೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನ, ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಜ್ಞಾನ—ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಗಂಟುಬೀಳುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೂ ತಾನು ಹಾಗೆ ಅರಿಯುವನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಕೂಟಿಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಜ್ಞೇಯವಲ್ಲ, ಬರಿಯ ಜ್ಞಾನವೇ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವಜ್ಞವಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವಾಗಲಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವಾಗಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (೯೫). ಈ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಸಾವಿಲ್ಲ; ಜ್ಞೇಯವಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಚೈತನ್ಯವೇ ಅರಿಯುತ್ತಿರುವದು. ಯಾವ ಜ್ಞೇಯವಸ್ತುವಾದರೂ ಜ್ಞಾತವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞೇಯವು ಇರಲಾರದು (೯೬), ಜ್ಞಾನವು ಒಂದು ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ (೯೭).

ಯಾವ ಜ್ಞೇಯವೂ ಇಲ್ಲವ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಇರುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ (೯೩) ಆದ. ಇಷ್ಟಂತೆಯೇ ಇರುವದೆಂದೂ ನಾನುರೂಪಾದ್ಯಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಆದ್ವಿತೀಯ ಜೈತಸ್ಯನೇ ಸಾಧನವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವದೆಂದೂ (೯೫) ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಚಾರ

ಅಕ್ಷರನಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲೆಗಳು ಅವಿದ್ಯಾ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ಕೊನೆಗೆ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಕಲೆಗಳು ಹೀಗೆ ಅವಿದ್ಯಾ ಕೃತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮನಗಂಡು ಮೃತ್ಯು ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು (೧೧೫) ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ "ಅವಿದ್ಯಾಸಾಗರದಿಂದ ಕಡೆಹಾಯಿಸಿರುವ ನೀನೇ ನಮಗೆ ತಂದೆ" (೬-೮) ಎಂದು ಶಿಷ್ಯರು ಗುರುವಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವು ಅವಿದ್ಯಾ ಕೃತವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಅದು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂಬ ವಾದಗಳು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪರಮಾಣುಗಳು ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಬೆರೆತು ಸತ್ಯವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವರು ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಸತ್ಯವಾದ ಬಂಧವುಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಂಬುದು ವೈಶೇಷಿಕರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮಹತ್ತು, ಅಹಂಕಾರ-ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಜಗತ್ತಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅಸಂಗರಾದ ಪುರುಷರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪರಿಣಾಮಗಳಾದ ಅಂತಃಕರಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆರಿಯದೆ ಇರುವ ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಬಂಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಾಂಖ್ಯರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಈ ಎರಡು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರೂ ಅನಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಅವಿದ್ಯಕವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಾಂಖ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ದ್ವೈತವೇ ಆದರೂ ಅತ್ಮನು ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದೂ ಅಸಂಗನೆಂದೂ ಹೇಳುವ ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ

ಯಾವ ಭಾಗವು ತಮಗೆ ಅಸಮ್ಯಕ್‌ವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ಅತ್ಮನು ಕರ್ತೃವಲ್ಲ, ಪ್ರಧಾನವೇ ಸುಸಾರವೇಶ್ವರಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃ ; ಆದರೆ ಅತ್ಮನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಂಸಾರವೋಕ್ಷಕನನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯರ ವಾದವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂಡಿಸಿರುತ್ತದೆ- (೧೦೧). ಸಾಂಖ್ಯನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಏನೆಂದರೆ : ಪ್ರಧಾನವು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಮಹತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ-ಮುಂತಾದ ತತ್ತ್ವಾಂತರಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು. ಅದು ಸಾವಯವವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಶುದ್ಧವಸ್ತುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅತ್ಮನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಿ ಜಗದ್ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವನೆಂದರೆ ಅವನು ಜಡಸ್ವರೂಪನೂ ಸಾವಯವನೂ ಅನಿತ್ಯನೂ ಅಶುದ್ಧರೂಪನೂ ಅಗಬೇಕಾಗುವದು (೧೦೩). ಆದರೆ ಅತ್ಮನು ಭೋಕ್ತೃಸ್ವರೂಪನಾಗುವಾಗಲೂ ಪರಿಣಮಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟನು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಉಂಟಾಗುವಂತಿಲ್ಲ (೧೦೩, ೧೦೫) ಆದ್ದರಿಂದ ತರ್ಕಶುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕನ ಗುಣವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅರಸನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನೂ “ಅರಸ”ನೆಂದ. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವಂತೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಗವೋಕ್ಷಕನನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮಹದಾದಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಪ್ರಧಾನರೂಪನನ್ನೂ ಚೇತನವೆಂದು ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತ. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತ್ಮನು ತಾನೇ ತನಗೆ ಬಂಧವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟವೂ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳೆರಡೂ ಅವಿದ್ಯಕವೆಂಬ ವೇದಾಂತಿಯ ಅಭಿಮತವೇನೆಂದರೆ : ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳೆರಡೂ ವಿಕಾರಗಳೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅವಿದ್ಯಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಮಾತ್ರ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ (೧೦೪). “ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಬಂದಾಗಲೂ, ಪುರುಷನು, ದಾಸಿವಾಳದಹೊನ್ನಿನಿಂದ ಕೆಂಪಿನ ಸಂವರ್ಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗದಂತೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ಕೃತ್ಯವೇ ಅವನ ತತ್ತ್ವವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಅಗುವದೆಂದೂ ದೋಷವುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯನ ಮತವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಮಹದಾದಿಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಧಾನವೇ ಆಗುವಂತೆಯೇ ಪುರುಷನು ಭೋಗಕಾಲಕ್ಕೆ

ಭೋಕ್ತೃವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಬಳಿಕ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅವನು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯನ್ನೂ ತರ್ಕದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ (೧೦೫). ಪುರುಷನು ಭೋಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೇ ಎಂದರುತೂ ಪುರುಷನ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಕರ್ತೃತ್ವದಂತೆ ಅವಿದ್ಯಕನೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ (೧೦೬). ಅಥವಾ ಅದು ಪರಮಾರ್ಥನೇ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (೧೦೭). ಭೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವು ಸರಿಬೃರಿಗೂ ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಭೋಕ್ತೃಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಧಾನವು ಭೋಗವನ್ನೂ ನೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪುರುಷನಿಗೆ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಅವನ ಅಧೀನತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುವುದು (೧೦೮). ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳೆರಡೂ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು (೧೦೮). ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬುದು ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ವಸ್ತು ಎಂಬ ಹುಟವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಅತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಪರಮಾಣುಗಳೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸಾಧನವುಂಟು. ಇಲ್ಲವೆ ಶ್ರುತಿಯಿರೋದದ ಜೊತೆಗೆ ಯುಕ್ತಿಯಿರೋದವೂ ಗುಂಟಿಬಿಡುತ್ತದೆ (೧೦೯). ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸವಿಶೇಷತ್ವವು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವದೆಂದೂ (೧೦೯) ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮೊರೆಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ (೧೦೯) ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವಿದ್ಯಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ನಾಮರೂಪಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆಗಿರುವ ಅನೇಕ ಶಕ್ತಿಗಳೂ ಸಾಧನಗಳೂ ವರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ನಿರ್ಮುಷ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ (೧೦೯).

ಭಾಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು

ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿರುವವರು 'ಶ್ರೀಮದಾನ್ಂದಜ್ಞಾನ'ರೆಂದು ಅನಂದಾಶ್ರಮಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಆಚ್ಚಾರ್ಗವಿಯಾದರೂ ಅದೇ ಪುಸ್ತಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಪು. ೭೬) "ಶ್ರೀಮತ್ಕೈವಲ್ಯೇ-ಸ್ತುತಿಷ್ಯಜ್ಞಾನೇನ್ದ್ರ ಗುರುಚರಣಸೇವಿನಾರಾಯಣೇನ್ದ್ರ ಸರಸ್ವತೀವಿರಚಿತಂ ಪ್ರಶೋದಿಸಪದ್ಯಾಷ್ಟವಿಂಶತಿಂ ಸಮಾಪ್ತಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಐದು ಹಸ್ತ

1. ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಅನಂದಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಛಾಪಾಗಿರುವ ಅನಂದಾಶ್ರಮದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಮೀಕ್ಷವಾದ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿರುವವಾಗಿ ಒಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು “ನಾರಾಯಣೇಂದ್ರಸರಸ್ವತಿ” ಗಳೆಂಬವರೊಡನೆ ಕೆಲವರ ಮತನಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಾಚಸ್ವತಿಮಿತ್ರರ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಭಾಮತಿಯನ್ನೂ (ಪುಟ ೪೯) ಶಂಕರಾನಂದ ರವರ ಉಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ (ಪು. ೪೮-೫೦) ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ನಾರಾಯಣೇಂದ್ರಸರಸ್ವತಿಗಳು ಆಚಾರ್ಯರಿಗಿಂತ ಬಹಳ ಈಚಿನವರೆಂದು ತಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ “ಆನಂದಮಯಕೋಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಜ್ಞಾನವಿರುವದೊ” (ಪು. ೩೨. ೪೨), ಓಂಕಾರೋಪಾಸನಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಏಕಮಾತ್ರಾವಶಿಷ್ಟೋಂಕಾರಾಭಿಧ್ಯಾನ’ವೆಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ “ಏಕಮಾತ್ರಾತ್ಮಕವಾದ ಓಂಕಾರವು, ಎಂದರೆ ಆಕಾರವು” ಎಂದೂ (ಪು. ೪೯) ಬರೆದಿರುವ ಭಾಷ್ಯವಿರುದ್ಧಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾವು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇವೆ.

ಮುಂಡಕಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಶ್ನಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುವ ಸೃಷ್ಟಿವಿಚಾರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪ್ರಸಂಗವಶದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಮುಂಡಕಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರಮಪುರುಷನಿಂದ ಪಂಚಭೂತೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ “ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ ರಸ, ಗಂಧ.ಎಂಬ ಮುಂದುಮುಂದಿನ ಗುಣಗಳು ಆಯಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಭೂತಗಳ ಗುಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಇರುವವೆಂದು” ಭಾಷ್ಯಕಾರರು (ಮುಂ. ೨-೧-೩, ಭಾ. ಭಾ ೫೮) ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು “ನೊದಲು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳು ಉಂಟಾಗಿ ಪಂಚೀಕರಣದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಭೂತಗಳಾದ ಬಳಿಕ ಒಂದೊಂದು ಭೂತದಲ್ಲಿಯೂ ಐದೈದು ಗುಣಗಳು ಏರ್ಪಡುವವೆಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೊದಲಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗುಣ, ವಾಯುವಿಗೆ ಎರಡು ಗುಣ, ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಮೂರು ಗುಣ-ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಭೂತಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ (ಮುಂ. ವ್ಯಾ. ಪು. ೨೨) ಎಂದು ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವಿರೋಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಶ್ನಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (ಭಾ. ಭಾ. ೧೧೨) “ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನೂ ಅನು(ಭವಿಸುವದಕ್ಕೂ), ಸಾಧಿಸುವದಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಮಹಾಭೂತಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ

ಒಂದೊಂದು ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಕರ್ವೆಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಮನಸ್ಸು ಅಗಿರುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು (ಪ್ರ. ವ್ಯಾ. ಪ್ರ. ೭೧, ೭೯) "ಇಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಸಮಷ್ಟಿಪ್ರಾಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳಾದಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನೂ ಆ ಒಳಕ ಪುಚೀಕೃತವಾದ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವನು-ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣವು ಭೂತಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಸೃಷ್ಟನಾಯಿತೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿರುದ್ಧೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಡಿದವರಾಗುವರು. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ಥೂಲಭೂತಗಳಾದಮೇಲೆ ಇಂದ್ರಿಯಮನಸ್ಸುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ವಿರುದ್ಧವಚನವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಪುಚೀಕೃತಗಳಿಂದಾಗುವ ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇಂದ್ರಿಯಮನಸ್ಸುಗಳು ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು" ಎಂಬರ್ಥದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವವೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರು ಮೊದಲು ಮನನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಂಡಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯವು ಪುಚೀಕರಣಶ್ರುತಿಯೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ : ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪುಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ! ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥಾಂತರದ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಏಕವ್ಯಾಕತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಈ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪರಮತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರಾದರೂ ಆಕಾಶಾದಿಸೃಷ್ಟಿವಚನಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆಂದು ಬಾದರಾಯಣರು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆಂದೂ (ಸೂ. ಭಾ. ೧-೪-೧೪) ಶ್ರುತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವೈದಿಕರ ಪಕ್ಷಗಳಂತೆ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಸಕ್ಷವೂ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೧) ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದೂ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯಗತಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಮರಸವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅನಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವಾಗ ತೋರುವದೇನೆಂದರೆ: ಮುಂಡಕಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (೧-೧-೮ ಭಾ. ಭಾ. ೨೨) ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೇ ಶ್ರುತಿಯು ಬಂದಿರುವದೆಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟೋಕ್ತಿಯಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಕೃತದಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಕಾಶಾದಿಭೂತ

ಪಂಚಕ, ಆ ಬಳಿಕ ಅಂಡಕ್ರಮದಿಂದ ಭೂರಾದಿರೋಹಗಳು ಹೀಗೆ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಆದವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಶ್ನಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಪ್ರ. ೬-೩. ಭಾ. ಭಾ. ೯೯) ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದೇ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು-ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಾಗುವದು ಕಷ್ಟ; ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭೂತಪಂಚವಾಯಿತೆಂದಿದೆ, ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಮನಸ್ಸೂ ಆಯಿತೆಂದಿದೆ. ಈ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ತೋರುವ ಪರಿಹಾರ ವೇನೆಂದರೆ: ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಸಮಷ್ಟ್ಯಪಾಧಿಯು; ಇದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮನಸ್ಸೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಭೂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಷ್ಟಿಗಳು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ (ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೧೫) ಭೌತಿಕರಣಗಳು, ಅಭೌತಿಕರಣಗಳು-ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (೧-೨-೧, ೨೨) ಹೇಳಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಭೂತಸೃಷ್ಟಿ ಅಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ-ಈ ಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಹೊಂದುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮುಂಡಕ (೨-೧-೩), ಪ್ರಶ್ನ (೬-೪), ತೈತ್ತಿರೀಯ (೨-೧)-ಈ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶಾದಿಯಾಗಿ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾಹೋಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಗುಣಗಳಿರುವವೆಂದು ಹೇಳಿರುವದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳ ವಿಷಯವೇ ಎಂದೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಪಂಚೀಕೃತವಾದ ಭೂತಗಳುಂಟಾಗುವಾಗ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥೂಲಭೂತದಲ್ಲಿಯೂ ಐದು ಗುಣಗಳೂ ಇರುವವೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು (೬-೩-೩, ೪) ಹೇಳಿರುವ ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಏಕವಾಕ್ಯತಾಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಭಾರವನ್ನು ತತ್ತ್ವವಿಮರ್ಶಕರಾದ ವಿವ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಈ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಗ್ರಂಥಕರ್ತ.

ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳ ವಿವರ:

ಅ. ವೇ.	...	ಅರ್ಥವೇದ
ಬಂ. ವೇ.	...	ಬಂಧನೇದ
ಕಾ.	...	ಕೌಷೀಶಕೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷತ್ತು
ಕೈ. ಅ.	...	ಕೈತ್ತಿರಿಯಾರಣ್ಯಕ
ಮಾಂ. ಕಾ.	...	ಮಾಂಡೂಕ್ಯಕಾರಿಕಾ
ಯಾ. ಸ್ಮೃ.	...	ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ

ವಿಶೇಷ :—ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಗೀತೆ, ಸೂತ್ರ, ಇವನ್ನೂ ಇವುಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನೂ ಆಯಾ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಉದಾ : ಕೈ = ಕೈತ್ತಿರಿಯಾರಣ್ಯ ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಮೂಡನೆ : ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಭಾಷ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವು.

ಒಂದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಸುಕೇಶಾದಿಗಳ ಗುರೂಪಪತ್ತಿ (೨೨)- ಕಬಂಧಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪ್ರಜೆಗಳೂ ವಿತರಂಜ ಪುಟ್ಟಿತ್ತಾರೆ ? (೪) ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ರಯಿಪ್ರಾಣಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ (೫)- ರಯಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣ ಎಂದರೆ ಯಾರು? (೬-೧೧)-ಸಂವತ್ಸರರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ (೧೨,೧೩). ಮೂಸೆ ರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ (೧೪). ಅಹೋರಾತ್ರರೂಪನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ (೧೫) ಅನ್ನರೂಪನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ (೧೬)-ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೂ ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೂ ದೊರಕುವ ಫಲಗಳು (೨೧,೨೨) ಪುಟ ೨-೨೯.

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ (೨೩) ಭಾರ್ಗವನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳು ಯಾವವು? (೨೪)-ಪ್ರಾಣಸಂವಾದ (೨೫,೨೬)- ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ (೨೭) ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಸ್ತುತಿ (೨೮-೩೬). ಪುಟ ೩೦-೩೫.

ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಕೌಸಲ್ಯನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು : ಪ್ರಾಣನ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತವೆ? (೩೭)- ವಿಪ್ರಲಾದನು ಕೌಸಲ್ಯನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ್ದು (೩೮) ಪ್ರಾಣದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಆದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಬಗೆ (೩೯)-ಪ್ರಾಣದ ವಿಭಾಗಕ್ರಮ (೪೦-೪೪)-ಪ್ರಾಣವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿಭೂತಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಬಗೆ (೪೫-೪೬)-ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕ್ರಮ (೪೭) ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯ ಫಲ (೪೮-೫೦). ಪುಟ ೪೧-೬೧.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ (೫೧) ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿಷಯ (೫೨-೫೪)-ಕರಣಗಳ ನಿದ್ರೆ (೫೫)-ಪ್ರಾಣಗಳ ಎಚ್ಚರ, ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಭಾವನೆ (೫೬-೫೯)- ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಾನಿಭವ (೬೦) ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು (೬೨)- ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯದ ಬರ್ಡೆ (೬೩-೬೬)-ಕನಸಿನಲ್ಲಾಗುವ ಅನುಭವದ ವಿವರ (೬೭)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗುವ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸುಖ (೬೮)- ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ವಯಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪ (೬೯-೭೪)-ಉಪಸಂಹಾರ (೭೫,೭೬). ಪುಟ ೬೨-೯೩

ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ (೭೮) ಸತ್ಯಕಾಮನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಓಂಕಾರಧ್ಯಾನದ ಫಲವೇನು? (೭೯). ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀಕ (೮೦) ಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪಾಸನೆ (೮೧-೮೨) ಓಂಕಾರದ ಪೂರ್ಣೋಪಾಸನೆಯ ಫಲ (೮೩)- ಉಪಸಂಹಾರ (೮೪,೮೬). ಪುಟ ೯೪-೧೦೯.

ಆರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ (೮೭)-ಸುಕೇಶನ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಷೋಡಶಕಲಿಗಳ ಪುರುಷನಿರುವ ದೆಲ್ಲಿ ? (೮೮). ಪುರುಷನು ಶರೀರವೊಳಗೇ ಇರುತ್ತಾನೆ (೮೯-೯೦) ಅತ್ಮಜೈತನ್ಯವು ಕೂಟಿಸ್ಥವೂ ಅದ್ವಿತೀಯವೂ ಆಗಿದೆ (೯೧)- ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಾವವಿಲ್ಲ (೯೨)- ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯನಲ್ಲ (೯೩)-ಕೂಟಿಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ (೯೪)-ಪುರುಷನು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಬಗೆ (೯೫-೯೬). ಪುರುಷನಿಂದ ಕಲಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ (೯೯-೧೦೦) ಅತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಹರ್ಷ (೧೦೧-೧೦೨). ಅತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳಿರದೂ ಅವಿದ್ಯಕ (೧೦೩)- ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಮತಗಳ ಖಂಡನೆಯ ಉದ್ದೇಶ (೧೦೪)-ಅತ್ಮನ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳಿರದೂ ಅಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು(೧೦೫)-ದ್ವೈತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ (೧೦೬)-ಅಜೇತನಕರ್ತೃತ್ವವಾದದಲ್ಲಿ ದೋಷ (೧೧೦) ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಲಯ (೧೧೧). ಕಥೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ (೧೧೨).

ಪುಟ ೧೧೦-೧೫೪.

ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಾರ	....	ಪುಟ	೧೫೫-೧೫೯
ಮಂತ್ರಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ	....	ಪುಟ	೧೬೦-೧೬೨
ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ	...	ಪುಟ	೧೬೩-೧೬೮

ಶ್ರೀ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯಸಮೇತ

ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತು

ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅವತರಣಿಕೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧. ಮನ್ವಿಕ್ತೋಕ್ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಸ್ತರಾನುವಾದಿ ಇದಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ ಅರಭ್ಯತೇ | ಋಷಿಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ತು ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಯೇ | ಏವಂ ಸಂವತ್ಸರಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಂವಾಸಾದಿಯುಕ್ತೈಃ ತಪೋಯುಕ್ತೈರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಾ¹ ಸಿಪ್ಪಲಾದನತಾ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪೈರಾಚಾರ್ಯೈರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ಚ ನ² ಯೇನ ಕೇನಚಿಡಿತಿ ವಿದ್ಯಾಂ ಸ್ತೌತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಸಾಧನಸೂಚನಾಚ್ಚ ತತ್ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಹೇಳುವ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನು¹ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಋಷಿಗಳು ಕೇಳಿದಂತೆಯೂ (ಸಿಪ್ಪಲಾದನು ಅದಕ್ಕೆ) ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಂತೆಯೂ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವವರು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ. ಹೀಗೆ² (ಒಂದು) ವರ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ(ಗುರು ಕುಲ)ವಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರು ಮಾತ್ರ³ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ ; ಸಿಪ್ಪಲಾದನಂತೆ ಸರ್ವಜ್ಞರಂತಿರುವ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಯಾರಿಂದರೆ

1. "ಸಂವತ್ಸರಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಸಂವಾಸಾದಿತಪೋಯುಕ್ತೈಃ" ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.

2. "ಸಿಪ್ಪಲಾದಾದಿವತ್" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಅದಿ' ಹೆಚ್ಚು.

3. "ನ ಸಾ" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಸಾ' ಹೆಚ್ಚು.

4. ಮುಂಡಕವನ್ನು ಮಂತ್ರವೆಂದೂ ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದೆ.

5. ಸುಕೇಶಾದಿಗಳಂತೆ.

6. ಒಂದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಎರಡನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಶ್ರದ್ಧೆ-ಇವುಗಳಿಂದಕೂಡಿ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಅವರು^೧ (ಹೇಳುವದಕ್ಕೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೂ ಆಗಲಾರದು) ಎಂದು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿದೆ^೨. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವವರಿಂದ ಅವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು^೩ (ವಿಧಿಸಿದಂತೆಯೂ) ಆಗುವದು.

ಒಂದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಸುಕೇಶಾದಿಗಳ ಗುರೂಪಸತ್ತಿ

ಸುಕೇಶಾ ಚ ಭಾರದ್ವಾಜಃ ಶೈಬ್ಯಶ್ಚ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸೌರ್ಯಾಯಣೀ ಚ ಗಾರ್ಗ್ಯಃ ಕೌಸಲ್ಯಶ್ಚಾಶ್ವಲಾಯನೋ ಭಾರ್ಗವೋ ವೈದರ್ಭಿಃ ಕಬ್ಧಿಃ ಕಾತ್ಯಾಯನಸ್ತೇ ಹೈತೇ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನೈಷಮಾಣಾ ಏಷ ಹ ವೈ ತತ್ ಸರ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತೀತಿ ತೇ ಹ ಸಮಿತ್ಪಾಣಯೋ ಗಭವಂತಂ ಪಿಪ್ಪಲಾದಮುಪಸನ್ನಾಃ || ೧ ||

೧. ಸುಕೇಶಭಾರದ್ವಾಜನೂ ಶೈಬ್ಯಸತ್ಯಕಾಮನೂ ಸೌರ್ಯಾಯಣಿ ಗಾರ್ಗ್ಯನೂ ಕೌಸಲ್ಯ ಅಶ್ವಲಾಯನನೂ ಭಾರ್ಗವವೈದರ್ಭಿಯೂ ಕಬಂಧಿಕಾತ್ಯಾಯನನೂ- ಆ ಇವರು ಬ್ರಹ್ಮವರರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು 'ಈತನೇ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳುವನು' ಎಂದು ಅವರು ಸಮಿತ್ಪಾಣಿಗಳಾಗಿ ಭಗವಂತನಾದ ಪಿಪ್ಪಲಾದನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨. ಸುಕೇಶಾ ಚ ನಾಮತಃ, ಭರದ್ವಾಜಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಭಾರದ್ವಾಜಃ | ಶೈಬ್ಯಶ್ಚ ಶಿವೇರಪತ್ಯಂ ಶೈಬ್ಯಃ, ಸತ್ಯಕಾಮೋ ನಾಮತಃ | ಸೌರ್ಯಾಯಣೀ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಸೌರ್ಯಃ | ತಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಸೌರ್ಯಾಯಣೀಃ |

೧. ಸಾಧನರಹಿತರು ಇವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಸತ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ-ಇವುಗಳನ್ನು ಮು. ೩-೧-೫ರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨. ಗುರುಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಹೊಗಳಿರುವದು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕೆ. ಮುಂ. ಭಾ. ಸಂಬಂಧ ಭಾ. ಭಾ. ೧ನ್ನು ನೋಡಿ.

೩. ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದ ರೂ ಅವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಾನ್ತಸಃ ಸೌರ್ಯಾಯಣೇ ಇತಿ | ಗಾರ್ಗ್ಯಃ ಗರ್ಗಗೋತ್ರೋತ್ಪನ್ನಃ |
 ಕೌಸಲ್ಯಶ್ಚ ನಾಮತಃ, ಅಶ್ವಲಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಮ್ ಅಶ್ವಲಾಯನಃ | ಭಾರ್ಗವಃ
 ಭೃಗೋಗೋತ್ರಾಪತ್ಯಂ ಭಾರ್ಗವಃ ವೈದರ್ಭಿಃ ವಿದರ್ಭೀ(ಷು) ಭವಃ | ಕಬ್ಬಿನ್ನೀ
 ನಾಮತಃ, ಕಾತ್ಯಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಂ ಕಾತ್ಯಾಯನಃ ವಿದ್ಯಮಾನಃ ಪ್ರಪಿತಾಮಹಃ
 ಯಸ್ಯ ಸಃ | ಯವಪ್ರತ್ಯಯಃ | ತೇ ಹ ಏತೇ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಃ ಅಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ
 ಪರಶ್ವೇನ ಗತಾಃ | ತದನುಷ್ಠಾನನಿಷ್ಠಾಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾ | ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಅನ್ವೇಷ
 ಮಾಣಾಃ ಕಿಂ ತತ್ ಯನ್ನಿತ್ಯಂ ವಿಜ್ಞೇಯಮ್ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೃರ್ಥಂ
 ಯಥಾಕಾಮಂ ಯತಿಷ್ಠಾಮಃ ಇತ್ಯೇವಂ ತದನ್ವೇಷಣಂ ಕುರ್ವಂತಃ | ತದಧಿ
 ಗಮಾಯ ಏಷ ಹ ವೈ ತತ್ ಸರ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಇತಿ ಅಚಾರ್ಯಮ್ ಉಪಜಗ್ಮುಃ |
 ಕಥಮ್? ತೇ ಹ ಸಮಿತ್ಪಾಣಯಃ ಸಮಿದ್ಯಾರಗ್ಯಹೀತಹಸ್ತಾಃ ಸಂತಃ ಭಗವಂತಂ
 ಪೂಜಾವಂತಂ ಪಿಪ್ಪಲಾದಮ್ ಅಚಾರ್ಯಮ್ ಉಪಸನ್ಮಾಃ ಉಪಜಗ್ಮುಃ ||

(ಭಃಷ್ಯಾರ್ಥ)

(‘ಸುಕೇಶಭಾರದ್ವಜನು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಸುಕೇಶನೆಂಬುದು ಹೆಸರು, ಭರದ್ವಾ
 ಜನ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಭಾರದ್ವಾಜನು (ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ).¹ (ಹೀಗೆಯೇ)
 ಶೈಬ್ಯ (ಸತ್ಯಕಾಮ)ನೂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಿಬಿಯ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಶೈಬ್ಯನು ; ಸತ್ಯ
 ಕಾಮನೆಂಬುದು ಹೆಸರು. ಸೌರ್ಯಾಯಣಿ (ಗಾರ್ಗ್ಯನೂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ
 ಮಗನು ಸೌರ್ಯನು ; ಅವನ ಮಗನು ಸೌರ್ಯಾಯಣಿಯು ; (‘ಸೌರ್ಯ
 ಯಣಿ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲು) ಸೌರ್ಯಾಯಣೀ ಎಂದು (ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು) ವೈದಿಕರೂಪವು. ಗಾರ್ಗ್ಯನು ಎಂದರೆ ಗರ್ಗಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ
 ಹುಟ್ಟಿದವನು. (ಕೌಸಲ್ಯ ಅಶ್ವಲಾಯನನೂ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಕೌಸಲ್ಯನೆಂಬುದು
 ಹೆಸರು ; (ಇವನು) ಅಶ್ವಲಾಯನನು ಎಂದರೆ ಅಶ್ವಲನ ಮಗನು. (‘ಭಾರ್ಗವ
 ವೈದರ್ಭಿಯು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಭಾರ್ಗವನು ಎಂದರೆ ಭೃಗುವಿನ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ
 ದವನು ; (ಇವನು) ವೈದರ್ಭಿಯು ಎಂದರೆ ವಿದರ್ಭದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು.
 (‘ಕಬ್ಬಿನ್ನೀಕಾತ್ಯಾಯನನೂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಕಬ್ಬಿನ್ನಿ ಎಂಬುದು ಹೆಸರು ; (ಇವನು)
 ಕಾತ್ಯನ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಕಾತ್ಯಾಯನನು. (ಇವನ) ಮುತ್ತುಜ್ಜನು ಬದುಕಿ

1. “ಭಾನ್ತಸಮ್” ವಾ|| ಶಾತ.

2. ‘ಭಾರದ್ವಾಜ’ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಪತ್ಯ (ಮಗ
 ಎಂಬರ್ಥದ) ತದ್ಧಿ ತಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣರೀತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಿದೆ.

(ದ್ರಾಣೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ) ಯುವಪ್ರತ್ಯಯವು^೧ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಆ ಇವರು (ಆರು ಜನವೂ) ಬ್ರಹ್ಮಪರರಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅವರಬ್ರಹ್ಮವು (ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ) ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂಬ (ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ)ವರಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದರೆ ಅದರ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿಯೇ^೨ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಯಾವನು ನಿತ್ಯವೂ ವಿಚ್ಛೇದನವಾಗಿರುವದೋ^೩ ಅದು ಯಾವನು ? ಎಂದು ಅದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಾ ದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡೋಣ ಎಂದೀ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಈತನೇ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳುವನು' ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯನಬಳಿಗೆ ಬಂದರು.^೪ ಹೇಗೆ (ಬಂದರು)? ಎಂದರೆ ಅವರು ಸಮಿತ್ತಾಣಿಗಳಾಗಿ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತಿನ ಕಟ್ಟನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಭಗವಂತನಾದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಪಿಪ್ಪಲಾದನೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. (ಆತನ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ) ಬಳಸಾರಿದರು.

ತಾನ್ ಹ ಸ ಋಷಿರುವಾಚ ಭೂಯ ಏವ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಸಂವತ್ಸರಂ ಸಂವತ್ಸ್ರಥ ಯಥಾಕಾಮಂ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಪೃಚ್ಛತ ಯದಿ ವಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಃ ಸರ್ವಂ ಹ ವೋ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ||೨||

೨. ಆ ಋಷಿಯು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು 'ಮತ್ತೂ ಒಂದು ವರ್ಷ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಂದ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಂವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ. (ಆಮೇಲೆ ನಿನಗೇ) ಇಚ್ಛೆಯಿರುವಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. (ನನಗೇ) ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿನಗೇ ಹೇಳುವೆವು' ಎಂದು ನುಡಿದನು.

1. ಕಸನೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಕಾತ್ಯನು, ಅವನ ಮಗನು ಕಾತ್ಯಾಯನನು. ಕಂದ ಮುಂತಾದವರು ಬದುಕಿರುವ 'ಮರಿಮಗ' ವೊದಲಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಯುವಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಹೆಸರು. 'ಕತ್ಯ' ಎಂಬುದು "ಕಾತ್ಯ" ಎಂಬುದರ ಬದಲು ಲೇಖಕರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ ಬಿದ್ದಿ ರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

2. ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು.

3. ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಯಾವಾಗಲೂ ಜ್ಞೇಯವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದು. ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೧-೩ ಶ್ಲೋ. ೧-೧೩.

4. ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಬಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮುಂಡಕದ ಸೂಚನೆ. ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೧-೩, ೧-೨-೧೩ನ್ನು ನೋಡಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩. ತಾನ್ ಎವಮುಪಗತಾನ್ ಹ ಸ ಕಿಲ ಪುಷಿಃ ಉವಾಚ | ಭೂಯಃ
 ಪ್ರನರೇವ ಯದ್ಯಪಿ ಯೂಯಂ ಪೂರ್ವಂ ತಪಸ್ವಿನಃ ಏವ ತಥಾಪಿ ಇಹ ತಪಸಾ
 ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮೇನ ವಿಶೇಷತಃ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಚ ಅಸ್ತಿತ್ಯ
 ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಆದರವಂತಃ ಸಂವತ್ಸರಂ ಕಾಲಂ ಸಂವತ್ಸ್ರ್ಯಥ ಸಮ್ಯಗ್ ಗುರು
 ಶುಕ್ರೂನಾ ಪರಾಃ ಸಂತಃ ವತ್ಸ್ರ್ಯಥ | ತತಃ ಯಥಾಕಾಮಂ ಯೋ ಯಸ್ಯ
 ಕಾಮಃ ತಮ್ ಅನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಯದ್ವಿಷಯೇ ಯಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ತದ್ವಿಷಯಾನ್
 ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಪೃಚ್ಛತ | ಯದಿ ಯುಷ್ಮತ್ಪೃಷ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಃ | ಅನುದ್ಧತತ್ತ್ವ
 ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥೋ ಯದಿ ಶಬ್ದಃ ನಾಜ್ಞಾನಸಂಶಯಾರ್ಥಃ (ಇತಿ) ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥ
 ಯಾತ್ ಆಪಸೀಯತೇ | ಸರ್ವಂ ಹ ವಃ, ವಃ ಪೃಷ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ತನ್ನ) ಬಳಿಗೆ ಬಂದ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಆ ಪುಷಿಯು
 ನುಡಿದದ್ದೇನೆಂದರೆ : ನೀವು ಮೊದಲೇ ತಪಸ್ವಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವರು ; ಆ ದ ರೂ
 ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದುಸಲ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು
 ವದೆಂಬ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂ
 ದಲೂ ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಆದರವುಳ್ಳವರಾಗಿ, (ಓಂದು)
 ವರ್ಷಕಾಲದವರೆಗೆ ಸಂವಾಸನಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ, ('ಸಂ') ಜಿನ್ನಾಗಿ ಗುರುಶುಷ್ರುಷೆ
 ಯಲ್ಲಿಯೇ ತತ್ಪರರಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರಿ. ಆಮೇಲೆ ಇಚ್ಛೆಯಿರುವಂತೆ, ಯಾವನಿಗೆ
 ಯಾವ ಇಚ್ಛೆಯಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಯಾವನಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವದೋ ಆಯಾ ವಿಷಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು
 ಕೇಳಿರಿ. ಆ ನೀವು ಕೇಳಿದ್ದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ ; (ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವ

1. "ತಪಸಾ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮೇನ" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು "ತಥಾಪಿ" ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಅ| ಶಾಕೃಂತ ಈಗ ನಾವು ಒಪ್ಪಿರುವ ವಾ| ಶಾಕವೇ ಉತ್ತಮ.
2. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಿರಾಹಾರವೇ ಮುಂತಾದ ತಪಸ್ಸಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮತ್ತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಐಕ್ಯಾಗ್ರವೆಂಬ ತಪಸ್ಸೂ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಅಯಿತೆಂದು ಭಾವ.
3. ಇಂದ್ರಿಯಜಯವು ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.
4. ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೨, ಗೀ. ಭಾ. ೪-೨೪, ೪-೨೯. ಗುರುವಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಂದ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಆದರದಿಂದ ಸೇವೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಬಳಿಕ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆ ಹೆಚ್ಚು.

ವಾದರೆ) ಎಂದು ಯದಿ (ರೆ) ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು (ಪಯೋಗಿಸಿರುವದು) ತನಗೆ ಗರ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರತು (ತನಗೆ ವಿಷಯವು) ತಿಳಿಯದಿಂದಾಗಲಿ (ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ) ಸಂಶಯವುಂಟಾಗಲಿ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಲ್ಲ - ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. (ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ) ನೀವು ಕೇಳುವದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳುವೆವು.

ಕಬಂಧಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪ್ರಜೆಗಳು ಏತರಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ?

ಅಥ ಕಬ್ಧೀ ಕಾತ್ಯಾಯನ ಉಪೇತ್ಯ ಪಪ್ರಚ್ಛ |

ಭಗವನ್ ಕುತೋ ಹ ವಾ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೆ ಇತಿ ||೩||

೩. ಆಮೇಲೆ ಕಬಂಧಿಕಾತ್ಯಾಯನನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಭಗವಂತನೆ, ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಲ್ಲಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೪. ಅಥ ಸಂವತ್ಸರಾದೂರ್ಧ್ವಂ ಕಬ್ಧೀ ಕಾತ್ಯಾಯನಃ ಉಪೇತ್ಯ ಉಪಗಮ್ಯ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಸೃಷ್ಟವಾನ್ | ಹೇ ಭಗವನ್ ಕುತಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಹ ವೈ ಇಮಾಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಉತ್ಪದ್ಯಂತೇ ಇತಿ | ಅಪರವಿನ್ಯಾ ಕರ್ಮಣೋಃ ಸಮುಚ್ಚಿತಯೋಃ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಯಾ ಗತಿಃ ತದ್ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ತದರ್ಥೋಽಯಂ ಪ್ರಶ್ನಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ (ಒಂದೆ) ವರ್ಷವಾದ ಬಳಿಕ ಕಬಂಧಿಕಾತ್ಯಾಯನನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಗುರುವಿನ) ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಕೇಳಿದನು, (ಹೀಗೆ) ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು. ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ಎಲ್ಲಿಂದ, ಯಾವಲ್ಲಿಂದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ, ಉಂಟಾಗುತ್ತಾರೆ ?

1. ತಾನೇ ತಿಳಿಯದವನು ಅಥವಾ ಸಂಶಯವಿರುವವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಳನು.

2. ಹಿಪ್ಪಲಾಡನು ಶಿಷ್ಯರ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೆಲ್ಲ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ "ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲ" (೩-೩) ಎಂದು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದ 'ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ' ಎಂಬುದು ಅನುಪಾಸಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನಲ್ಲ.

3. ಇತಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಆಃ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ವಾಃ ಪಾಠದಲ್ಲಿದೆ.

4. ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವದರಿಂದ 'ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಎಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

ಅಪರವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ- ಇವೆರಡರ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ ಅಗುವ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವದು, ಗತಿಯು ಯಾವದು -ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು (ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುತ್ತದೆ).

ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ರಯಿಪ್ರಾಣರ ಸೃಷ್ಟಿ

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ಪ್ರಜಾಕಾವೋವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸ ತಪೋಃ ತಸ್ಯತ ಸ ತಪಸ್ತಪ್ತಾ ಸ ಮಿಥುನಮುತ್ಪಾದಯತೇ | ರಯಿಂ ಚ ಪ್ರಾಣಂ ಚೇತ್ಯೇತೌ ಮೋ ಬಹುಧಾ ಪ್ರಜಾಃ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ || ೪ ||

೪. ಅವನಿಗೆ ಅತನು ಹೇಳಿದನೆಂದರೆ : ಪ್ರಜಾಕಾಮನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ಅನು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ(ದ ಬಳಿಕ) ರಯಿ, ಪ್ರಾಣ- ಎಂಬ (ಒಂದು) ಮಿಥುನವನ್ನು "ಇವು ನನಗೆ ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವು" ಎಂದು ಉಂಟು ಮಾಡಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫. ತಸ್ಮೈ ಏವಂ ಪೃಷ್ಠವತೇ ಸ ಹ ಉವಾಚ ತದಪಾಕರಣಾಯ ಆಹ | ಪ್ರಜಾಕಾಮಃ ಪ್ರಜಾಃ ಆತ್ಮನಃ ಸಿಸೃಕ್ಷುಃ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸನ್ ಜಗತ್ ಸೃಕ್ಷಾಮಿ ಇತಿ ಏವಂ ವಿಜ್ಞಾನವಾನ್ ಯಥೋಕ್ತಕಾರಿ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ ಕಲ್ಪಾದೌ ನಿರ್ವೃತ್ತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸೃಜ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸ್ಥಾವರಜಿಹ್ವಮಾನಾಂ ಪತಿಃ ಸನ್ ಜನ್ಮಾಂತರಭಾವಿತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಕಾಶಿತಾರ್ಥವಿಷಯಂ ತಪಃ ಅನ್ವಾಲೋಚಯತ್ ಅತಸ್ಯತ | ಅಥ ತು ಸಃ ಏವಂ ತಪಃ ತಪ್ತಾ ಶೌತಂ ಜ್ಞಾನಮ್ ಅನ್ವಾಲೋಚ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಾಧನ ಭೂತಂ ಮಿಥುನಮ್ ಉತ್ಪಾದಯತೇ ಮಿಥುನಂ ದ್ವಂದ್ವಮ್ ಉತ್ಪಾದಿತ ವಾನ್ ರಯಿಂ ಚ ಸೋಮಮ್ ಅನ್ನಮ್, ಪ್ರಾಣಂ ಚ ಅಗ್ನಿಮ್ ಅತ್ತಾರಮ್

1. ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವರಿಂದ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಕುಂಭಿಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇರುವ ವಿಷಯವಾದರೂ ಕನಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲವೇನಾದರೂ ಇದೆಯೋ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ಪರವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅಪರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಅಪರವಿದ್ಯೆಯ ಫಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಾದವನಿಗೇ ಪರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ.

2. ಪ್ರಕ್ಷೋತ್ತರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ " ಪ್ರಶ್ನೆ " ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ.

ಇತಿ | ಏತೌ ಅಗ್ನಿಮೋಮೌ ಅತ್ರನ್ನಧೂತೌ ಮೇ ಮಮ ಬಹುಧಾ
ಅನೇಕಧಾ ಪ್ರಜಾಃ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಏವಂ ಸಂಚಿಂತ್ಯ ಅಗ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮೇಣ
ಸೂರ್ಯಾಹಸ್ತೈರಮಸೌ ಆಕಲ್ಪಯತ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದ ಅವನಿಗೆ ಆ (ಪಿಪ್ಪಲಾದನು) ಆ (ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ) ಉತ್ತರವನ್ನು
ಹೇಳುವದಕ್ಕೆಂದು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ ; ಪ್ರಜಾಕಾಮನಾದ, ತನ್ನಿಂದ ಪ್ರಜೆ
ಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು “ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿ
ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವೆನು” ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ (ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ)
ಹೇಳಿದಂತೆ (ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ) ಅದೇ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವ
ನಾಗಿ ಕಲ್ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು.^೩ (ಅವನು) ಮುಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿ
ಯಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ, ಎಂದರೆ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಗಳ ಪತಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿ
ಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ವಿಷಯವಾಗಿ (ತಾನು) ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನ
ವೆಂಬ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ಎಂದರೆ (ಅದನ್ನು) ಆಲೋಚನೆಗೆ ತಂದು
ಕೊಂಡನು.^೩

ಬಳಿಕ ಅವನು ಹೀಗೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಂದರೆ ಶ್ರೌತವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಆಲೋಚನೆಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು^೪ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಒಂದು ಮಿಥುನವನ್ನು
ಎಂದರೆ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದನು. ರಯಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಅನ್ನ
ರೂಪವಾಗಿರುವ ಸೋಮವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಣವನ್ನೂ ಎಂದರೆ (ಆ
ಅನ್ನವನ್ನು) ಣ್ಣುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಎಂದು ಹೀಗೆ ಒಂದು ಜೋಡಿಯನ್ನೂ
ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು). ಅನ್ನಾದ, ಅನ್ನ- ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಅಗ್ನಿಯೂ
ಸೋಮವೂ ನನಗೆ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಉಂಟು

1. ಈ ಮಾತು ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಗೆ ನಾನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛೆ
ಯಿದ್ದಿತೋ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಭಾವನೆ
ಯಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಾಗಿರುವನು. (ಗೀ. ೮-೯). ಈ
ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ಒಡೆಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದುಹೆಸರು

3. ಈಗ ನಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ
ಅನುಷ್ಠಾನದ ಫಲವೇ ಈ ಸಂಕಲ್ಪವು.

4. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ. “ ಸ ತಪಸ್ತಪ್ತಾ ”
ಎಂಬ ಮಾತು ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಶಂಕರಾನಂದರೇ ಮುಂತಾದವರು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಇದೂ ಸೇರಿದೆ.

ಮಾಡುವವು ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಡೋಸ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮದಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ರಯಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣ ಎಂದರೆ ಯಾರು ?

ಆದಿತ್ಯೋ ಹ ನೈ ಪ್ರಾಣೋ ರಯಿರೇವ ಚಂದ್ರಮಾ ರಯಿರ್ವಾ ಏಕತ್ ಸರ್ವಂ ಯನ್ನೂರ್ತಂ ಚಾಮೂರ್ತಂ ಚ ತಸ್ಮಾನ್ನೂರ್ತಿ ರೇವ ರಯಿಃ ||೫||

೫. ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರಾಣವು, ಚಂದ್ರನೇ ರಯಿಯು. ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ-ಇದೆಲ್ಲವೂ ರಯಿಯೇ, ಅದಕ್ಕಿಂತ (ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ) ಮೂರ್ತಿಯೇ ರಯಿ.

(ಛಾಂ. ೫)

೬. ತತ್ರ ಆದಿತ್ಯೋ ಹ ನೈ ಪ್ರಾಣಃ ಅತ್ತಾ ಅಗ್ನಿಃ | ರಯಿರೇವ ಚಂದ್ರಮಾಃ | ರಯಿರೇವ ಅನ್ನಂ ಸೋಮ ಏವ | ತದೇತತ್ ಏಕಮ್ ಅತ್ತಾ ಚಾನ್ನಂ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಏಕಂ ತು ಮಿಥುನಮ್ | ಗುಣಪ್ರಧಾನಕೃತೋ ಭೇದಃ | ಕಥಮ್ ? ರಯಿರ್ವಾ ಅನ್ನಂ ನಾ ಏಕತ್ ಸರ್ವಮ್ | ಕಿಂ ತತ್ ? ಯತ್ ಮೂರ್ತಂ ಚ ಸ್ಥೂಲಂ ಚ ಅಮೂರ್ತಂ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಚ | ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತೇ ಅತ್ರನ್ನರೂಪೇ ಅಪಿ ರಯಿರೇವ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾತ್ ಅಮೂರ್ತಾತ್ ಯದಸ್ಯತ್ ಮೂರ್ತರೂಪಂ ಮೂರ್ತಿಃ ಸೈವ ರಯಿಃ ಅನ್ನಮ್ | ಅಮೂರ್ತೇನ ಅತ್ತಾ ಅದ್ಯಮಾನತ್ಪಾತ್ ||

1. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬಳಿಕ. ಮುಂ. ಛಾ. ೧-೧-೮, ಛಾಂ. ಛಾ. ೩-೧೯-೧.

2. ಪ್ರಾಣ, ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ ; ರಯಿ, ಸೋಮ, ಚಂದ್ರ- ಹೀಗೆ ಮೂರು ಮೂಲಕೂ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೇ ಹೆಸರು. ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣಾಶಾನ ಗಳಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆಂದು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ (೧೫-೧೪) ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸೂರ್ಯಕಂಠ್ಯರೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣರಾಗುವರು. ರಯಿ ಎಂದರೆ ಛನವೆಂದು ಅರ್ಥವಾದರೂ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೋಜ್ಯವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅ ತಬ್ಬವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

- 3. "ಅಪಿ" ಎಂಬುದು ನಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ.
- 4. "ಅನ್ನಮ್" ಎಂಬ ಮಾತು ನಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
- 5. "ಅತ್ತಾ" ಎಂಬುದು ನಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರಾಣನು, ಎಂದರೆ ಅನ್ನಾದನಾದ ಅಗ್ನಿಯು. ರಯಿಯೇ ಚಂದ್ರನು, ರಯಿಯೇ ಅನ್ನವು, ಸೋಮನೇ¹. ಹೀಗೆ ಅತ್ತಮ, ಅನ್ನ -ಎಂಬೆರಡೂ ಒಂದೇ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ, ಒಂದೇ ಈ ಜೋಡಿಯಾಗಿರುವುದು. (ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಇರುವ) ಭೇದವು ಗುಣಪ್ರಧಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ.²

ಹೇಗೆಂದರೆ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ರಯಿಯೇ, ಅನ್ನವೇ. (ಇದೆಲ್ಲವೂ ಎಂದರೆ) ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಯಾವದು ಮೂರ್ತವಾಗಿರುವದೋ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವದೋ ಮತ್ತು (ಯಾವದು) ಅಮೂರ್ತವಾಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ.³ ಇರುವದೋ (ಆ) ಅತ್ತಮ, ಅನ್ನ- ಈ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ-(ಇವು) ಎರಡೂ ರಯಿಯೇ.⁴ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಎಂದರೆ (ಆ) ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಅಮೂರ್ತಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮೂರ್ತರೂಪವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಮೂರ್ತಿಯೇ ರಯಿಯು, ಅನ್ನವು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಅಮೂರ್ತದಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨. ತಥಾ ಅಮೂರ್ತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಣೋಽತ್ತಾ ಸರ್ವಮೇವ | ಯಚ್ಚಾ ದ್ಯಮ್ | ಶಧಮ್ ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಯೇ ಅಮೂರ್ತವಾದ ಅತ್ತಮವಾದ ಪ್ರಾಣನುಕೂಡ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರು ತ್ತಾನೆ. ಯಾವದು ತಿನ್ನಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೋ (ಅದು ಕೂಡ ಪ್ರಾಣವೇ). ಹೇಗೆಂ ದರೆ :-

ಅಥಾದಿತ್ಯ ಉದಯನ್ ಯತ್ ಪ್ರಾಚೀಂ ದಿತಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ತೇನ ಪ್ರಾಚ್ಯಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ರಶ್ಮಿಷು ಸಂನಿಧತ್ತೇ | ಯದ್ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ಯತ್ ಪ್ರತೀಚೀಂ ಯದುದೀಚೀಂ ಯದಧೋ ಯದೂರ್ಧ್ವಂ

1. 'ರಯಿಯೇ ಚಂದ್ರನು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಚಂದ್ರನೇ ರಯಿಯು ಎಂದು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಒಂದನ್ನು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಚ್ಚಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅದರ ಅಧೀನವೆಂದು ಎಚ್ಚಿಸುವದರಿಂದ ರಯಿಯು ಅಧೀನವಾದದ್ದು, ಪ್ರಾಣವು ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು -ಎಂಬ ಭೇದ ಪಾಲುತ್ಪದೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ.

3. ಸೃಷ್ಟಿ, ಅತ್ತಮ, ತೇಜಸ್ಸು- ಇವು ಮೂರ್ತ, ಸ್ಥೂಲ ; ವಾಯು, ಆಕಾಶ -ಇವು ಅಮೂರ್ತ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಬೃ. ೨-೪-೨೪.

4. ಬೇರೆಬೇರೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎರಡೂ ಭೋಜ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ರಯಿಯೇ.

ಯದನ್ತರಾ ದಿತೋಃ ಯತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ತೇನ
ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ರಶ್ಮಿಷು ಸಂನಿಧತ್ತೇ || ೬ ||

೬. ಇನ್ನು ಆದಿತ್ಯನು ಉದಯಿಸುವಾಗ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕನ್ನು ಯಾವಾಗ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೋ (ಆಗ) ಅದರಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ರಶ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವಾಗ ದಕ್ಷಿಣವನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಪಶ್ಚಿಮವನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಉತ್ತರವನ್ನು ಯಾವಾಗ ಕೆಳಗಡೆಯನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಮೇಲಾಗಡೆಯನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಸಡುವೆಯ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೋ (ಆಗ) ಅದರಿಂದ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ರಶ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

(ಛಾಪ್ಯ)

೮. ಅಥ ಆದಿತ್ಯಃ ಉದಿಯನ್ ಉದ್ಗಚ್ಛನ್ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಚರ ಮಾಗಚ್ಛನ್ ಯತ್ ಪ್ರಾಚೀಂ ದಿಶಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೇನ ಪ್ರವಿಶತಿ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ತೇನ ಸ್ವಾತ್ಮವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವಾನ್ ತತ್ಸ್ಥಾನಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪ್ರಾಚ್ಯಾನ್ ಅನ್ತರ್ಭೂತಾನ್ ರಶ್ಮಿಷು ಸ್ವಾತ್ಮಾವಧಾಸರೂಪೇಷು ವ್ಯಾಪ್ತಿಮತ್ಸು ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಸಂನಿಧತ್ತೇ ಸಂನಿವೇಶಯತಿ | ಆತ್ಮಭೂತಾನ್ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥೈವ ಯತ್ ಪ್ರವಿಶತಿ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ಯತ್ ಪ್ರತೀಚೀಂ ಯತ್ ಉದೀಚೀಮ್ ಅಥಃ ಉರ್ಧ್ವಂ ಯತ್ ಪ್ರವಿಶತಿ ಯಚ್ಚ ಅನ್ತರಾ ದಿಶಃ ಕೋಣದಿಶಃ ಅವಾನ್ತರದಿಶಃ ಯಚ್ಚ ಅನ್ಯತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ತೇನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವಾನ್ ಸರ್ವದಿಕ್ಸ್ಥಾನಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ರಶ್ಮಿಷು ಸಂನಿಧತ್ತೇ ||

(ಛಾಪ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಆದಿತ್ಯನು ಉದಯಿಸುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವಾಗ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕನ್ನು ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೋ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಅದರಿಂದ, (ಆ) ತನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ (ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ) ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಭೆಯ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ

1. "ಆನ್ತರ್ಭೂತಾನ್" ಎಂದು ವಾ| ಶಾತ.

ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ತನ್ನೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ : ತನ್ನ (ಸ್ವರೂಪ)ವನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವಾಗ ದಕ್ಷಿಣವನ್ನು ಯಾವಾಗ ಪಶ್ಚಿಮವನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಉತ್ತರವನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಕೆಳಗಡೆಯನ್ನು, ಯಾವಾಗ ಮೇಲುಗಡೆಯನ್ನು, ಸೇರುತ್ತಾನೋ, ಯಾವಾಗ ನಡುವಣದಿಕ್ಕನ್ನು ಪೂಲೆಯ ದಿಕ್ಕುಗಳಾದ ಒಳದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು¹ ಯಾವಾಗ ಸೇರುವನೋ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುವನೋ (ಆಗ) ಅದರಿಂದ (ಆ) ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ, ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ (ತನ್ನ) ರಶ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.²

ಸ ಏಷ ವೈಶ್ವಾನರೋ ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಪ್ರಾಣೋಽಗ್ನಿರುದಯತೇ |
ತದೇತದ್ಯಚಾಭ್ಯುಕ್ತಮ್ || ೭ ||

೭. ಆ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನು ವಿಶ್ವರೂಪನಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣನು, ಅಗ್ನಿಯು, ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಇದು ಶುಕ್ಲಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮. ಸ ಏವೋಽತ್ತಾ ಪ್ರಾಣೋ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ವಿಶ್ವರೂಪಃ ವಿಶ್ವಾತ್ಮತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಾಣಃ | ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಸ ಏವ ಆತ್ತಾ | ಉದಯತೇ ಉದ್ಗಚ್ಛತಿ ಪ್ರಕೃಹಂ ಸರ್ವಾ ದಿಶಃ ಆತ್ಮಸಾತ್ ಕುರ್ವನ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ ಅತ್ಮವಾದ ಪ್ರಾಣನು, ವೈಶ್ವಾನರನು ಎಂದರೆ ಸರ್ವಾತ್ಮನು. ವಿಶ್ವರೂಪನು (ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು) ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು. ಅತ್ಮವಾದ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿರುವವನೂ ಅವನೇ. (ಇವನು) ಪ್ರತಿದಿಶವೂ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ವಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦. ತದೇತತ್ ಉಕ್ತಂ ವಸು ಭುಜಾ ಮನ್ತ್ರೇಣಾಪಿ ಅಭ್ಯುಕ್ತಮ್-

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಈ (ಮೇಲೆ) ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವು ಶುಕ್ಲಿನಿಂದ ಎಂದರೆ (ಮುಂದಿನ) ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ :-

1. ಅಗ್ನಿಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು.
2. ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಹರಿಣಂ ಜಾತವೇದಸಂ

ಪರಾಯಣಂ ಜ್ಯೋತಿರೇಕಂ ತಪಂತಮ್ |

ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಃ ಶತಧಾ ವರ್ತಮಾನಃ

ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಜಾನಾಮುದಯತ್ಯೇಷ ಸೂರ್ಯಃ ||೮||

೮. ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಹರಿಣನಾದ ಜಾತವೇದಸನಾದ ಪರಾಯಣನಾದ ತಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಏಕಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು (ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅರಿತಿರುವರು). ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಯಾಗಿ ನೂರುಬಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಾಣನಾದ ಈ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧. ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಸರ್ವರೂಪಂ ಹರಿಣಂ ರಶ್ಮಿವಂತಂ ಜಾತವೇದಸಂ ಜಾತಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಪರಾಯಣಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಾಶ್ರಯಂ ಜ್ಯೋತಿರೇಕಂ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತಮ್ ಅದ್ವಿತೀಯಮ್, ತಪಂತಂ ತಾಪಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ವಾಣಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸೂರ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾತವನ್ನೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ | ಕೋಸೌ ಯಂ ವಿಜ್ಞಾತವಂತಃ ? ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಃ ಅನೇಕರಶ್ಮಿಃ ಶತಧಾ ಅನೇಕಧಾ ಪ್ರಾಣಭೇದೇನ ವರ್ತಮಾನಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಜಾನಾಮ್ ಉದಯತಿ ಏಷಃ ಸೂರ್ಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಎಲ್ಲದರ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾದ, ಹರಿಣನಾದ ಎಂದರೆ ರಶ್ಮಿಗಳುಳ್ಳ ಜಾತವೇದಸನಾದ ಎಂದರೆ ಏನೇನು ಆಗುವದೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿಯುವವನಾದ, ಪರಾಯಣನಾದ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವ ಏಕಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣಾಗಿ ತನಗೆ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದೆ ತಪಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾಪ (ಸುಡುವದು) ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದರು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವರು. ಅವರು (ಹೀಗೆ) ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಆತನು ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಯಾಗಿ ಅನೇಕರಶ್ಮಿಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ನೂರುಬಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕಬಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ

1. "ಜ್ಯೋತಿಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತಮ್ ಏಕಮ್ ಅದ್ವಿತೀಯಮ್"
2. "ಸೂರಯಃ" ಎಂದು ಅ|| ಪಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
3. "ವಿಜ್ಞಾತವಂತಃ" ಎಂಬ ಅ|| ಶಾಕವು ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

4. ಈ ಮಂತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಆಯಾ ಬಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಾಣ ನಾದ ಈ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಸಂವತ್ಸರರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩. ಯಶ್ಚಾಸೌ ಚಂದ್ರಮಾಃ ಮೂರ್ತಿರನ್ನಮ್ ಅಮೂರ್ತಕೃತ್ ಪ್ರಾಣಃ ಆದಿತ್ಯಃ, ತದೇಕಮೇತನ್ನಿಘನಂ ಸರ್ವಮ್ | ಕಥಂ ಪ್ರಜಾಃ ಕರಿಸ್ಯತಃ ಇತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಅನ್ನವೂ ಆದ ಚಂದ್ರನು, ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತರೂಪ ನಾದ ಆದಿತ್ಯ, ಪ್ರಾಣನಾದ ಆದಿತ್ಯನು- ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇ (ಅಗ್ನಿ), ಈ ಕೋಡಿಯು ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. (ಇವು) ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ :-

ಸಂವತ್ಸರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತಸ್ಯಾಯನೇ ದಕ್ಷಿಣಂ ಚೋತ್ತರಂ ಚ | ತದ್ಯೇ ಹ ವೈ ತದಿಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ಕೃತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇ ಜಾನ್ತ್ವಮಸಮೇವ ಲೋಕಮಭಿಜಯಂತೇ | ತ ಏವ ಪುನರಾ ವರ್ತನ್ತೇ ತಸ್ಮಾದೇತ ಋಷಯಃ ಪ್ರಜಾಕಾಮಾ ದಕ್ಷಿಣಂ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯಂತೇ | ಏಷ ಹ ವೈ ರಯಿಯಾಃ ಪಿತೃಯಾಣಃ ||೯||

೯. ಸಂವತ್ಸರವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಅದಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣವೆಂದೂ ಉತ್ತರವೆಂದೂ ಎರಡು ಅಯನಗಳು. ಯಾರಾದರೆ ಹಾಗೆ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ ಗಳೆಂಬ ಕೃತವನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಅವರು ಚಂದ್ರನ ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು ; ಅವರೇ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಜಾಕಾಮರಾದ ಈ ಋಷಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣವನ್ನು ಹೊಂದು ವರು. ಈ ಪಿತೃಯಾಣವೇ ರಯಿಯು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩. ತದೇವ ಕಾಲಃ ಸಂವತ್ಸರಃ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ | ತನ್ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ | ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯನಿರ್ವರ್ತ್ಯತಿಥ್ಯಹೋರಾತ್ರಸಮುದಾಯೋ ಹಿ ಸಂವತ್ಸರಃ | ತದನನ್ಯತ್ವಾತ್ ರಯಿಪ್ರಾಣಮಿಥುನಾತ್ಮಕಃ ಏವ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ |

1. ಸೂರ್ಯನೇ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವವನು ಎಂದು ಭಾವ. ಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ರಯಿಯು ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣನು ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬುವನ್ನು ಈವರೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.
2. 'ರಯಿಪ್ರಾಣ್ಯತನ್ನಿಘನಾತ್ಮಕ' ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.

ತತ್ ಕಥಮ್ ? ತಸ್ಯ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಅಯನೇ ಮಾರ್ಗಂ ದ್ವೈ ದಕ್ಷಿಣಂ ಜೋತ್ತರಂ ಚ | ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ಹ್ಯಯನೇ ಷಷ್ಠಾಸಲಕ್ಷಣೇ ಯಾಭ್ಯಾಂ ದಕ್ಷಿಣೇನೋತ್ತರೇಣ ಚ ಯಾತಿ ಸವಿತಾ ಕೇವಲಕರ್ಮಿಣಾಂ ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ಮವತಾಂ ಚ ಲೋಕಾನ್ ನಿವೃತ್ತಾಃ | ಕಥಮ್ ? ತತ್ ತತ್ರ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಪು ಯೇ ಹ ವೈ ಋಷಯಃ ತತ್ ಉಪಾಸತೇ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಣೋ ದ್ವಿತೀಯಃ ತಚ್ಚಬ್ದಃ | ಇಷ್ಟಂ ಚ ಪೂರ್ವಂ ಚ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಮೇವ ಉಪಾಸತೇ ನಾಕೃತಂ ನಿಕೃತಂ, ತೇ ಚಾನ್ದ್ರಮಸಮೇವ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಭವಂ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ಮಿಥುನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಅಂಶಂ ರಯಿಂ ಅನ್ನಭೂತಂ ಲೋಕಮ್ ಅಭಿಜಯಂತೇ | ಕೃತರೂಪತ್ವಾತ್ ಚಾನ್ದ್ರಮಸಸ್ಯ | ತೇ ವಿವ ಚ ಕೃತಕ್ಷಯಾತ್ ಪುನರಾವರ್ತಂತೇ 'ಇಮಂ ಲೋಕಂ ಹಿನತರು ವಾ ನಿಶನ್ತಿ' (ಮೂ. ೧-೨-೧೦) ಇತಿ ಹಿ ಉಕ್ತಮ್ | ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ಪ್ರಜಾ ಪತಮ್ ಅನ್ನಾತ್ಮಕಂ ಫಲಶ್ಚೇನ ಅಭಿನಿರ್ವರ್ತಯನ್ತಿ ಚಂದ್ರಮ್ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ ಕರ್ಮಣಾ ಎತೇ ಋಷಯಃ ಸ್ವರ್ಗದ್ರಷ್ಟಾರಃ ಪ್ರಜಾಕಾಮಾಃ ಪ್ರಜಾರ್ಥಿನಃ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಕೃತಮೇವ ದಕ್ಷಿಣಂ ದಕ್ಷಿಣಾಯನೋಪಲಕ್ಷಿತಂ ಚಂದ್ರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ಏಷ ಹ ವೈ ರಯಿಃ ಅನ್ನಂ ಯಃ ಪಿತೃಯಾಣಃ ಪಿತೃಯಾಣೋಪಲಕ್ಷಿತಶ್ಚಂದ್ರಃ ||

(ಛಾಪ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ (ಜೋಡಿಯೇ) ಕಾಲ(ರೂಪವಾದ) ಸಂವತ್ಸರವು ; (ಅದೇ) ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ದ ರಿಂ ದ್ (ಈ) ಸಂವತ್ಸರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ-ಇವರಿಂದಾಗಿರುವ ತಿಥಿ, ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳು ಇವುಗಳ ಒಟ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಸಂವತ್ಸರವೆಂಬುದು ? ಆದಕೈಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಇದು) ರಯಿಪ್ರಾಣ(ವೆಂಬೀ) ಮಿಥುನಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ, ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ : ಈ ಸಂವತ್ಸರರೂಪನಾದ ಪ್ರ ಜಾ ಪ ತಿ ಗೆ ಆಯನಗಳು ಎಂದರೆ ಮಾರ್ಗಗಳು, ದಕ್ಷಿಣ, ಉತ್ತರ-ಎಂದು ಎರಡು. ಷಷ್ಠಾಸರೂಪವಾದ

1. 'ದ್ವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ' ಅ|| ಶಾಕ.
2. ಈ ಮಾತು ಅ|| ವೈ | ಶಾಕಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ- ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.
3. 'ತತ್ರ' ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು.
4. ಆ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರೆಂಬ ಜೋಡಿಯಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.
5. ಚಂದ್ರನಿಂದ ತಿಥ್ಯಾತ್ಮಕಕಾಲವೂ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳೆಂಬ ಕಾಲವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.
6. ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವೂ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾತ್ಮಕವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಯನಗಳು (ಎರಡೂ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ; ಇವುಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಕೇವಲ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನದೊಡಗೂಡಿದ ಕರ್ಮ(ವನ್ನು ಮಾಡಿ)ದವರಿಗೂ¹ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಿರುವನು. ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ² ಯಾರಾದರೆ (ಯಾವ) ಮುಷಿಗಳು 'ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ' ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ತತ್ ಎಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು³ ಕ್ರಿಯಾವಿಕೇಷಣ(ವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು). ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳೆಂಬ ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ⁴ ಮುಂತಾದ ಕೃತವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವರೋ ಅಕೃತವಾದ ನಿತ್ಯವನ್ನು⁵ (ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ) ಅವರು ಚಾಂದ್ರಮಸವನ್ನೇ ಜೋಡಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವ್ರಜಾಪತಿಯ ಅಂಶವಾದ, ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ರಯಿಯನ್ನೇ ಅನ್ನವಾಗಿರುವ ಲೋಕವನ್ನೇ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಏಕೆಂದರೆ ಚಂದ್ರನೋಕವೂ ಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.⁶ (ಆ) ಕೃತವು ಸವೆಯಲು ಅವರೇ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವರು. 'ಈ ಲೋಕವನ್ನೋ ಇನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತಿರದ (ಲೋಕ)ವನ್ನೋ ಹೊಗುವರು' (ಮುಂ. ೧-೨-೧೦) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ ?

ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರಜಾಕಾಮರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಬಯಸುವ ಗೃಹಸ್ಥರಾದ ಮುಷಿಗಳು ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವರು.⁷ ಅನ್ನಾತ್ಮಕನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವದರಿಂದ; ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ

1. ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣವಾರ್ಗ, ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾರ್ಗ, (೧೬, ೮-೨೪, ೨೫).
2. ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಸಾಧಕರೊಳಗೆ, ವೈದಿಕಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ದ್ವಿಜರೊಳಗೆ.
3. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತತ್ ಯೇ ತತ್ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ-ಎಂದು ಎರಡು ತತ್ ಶಬ್ದಗಳಿವೆ.
4. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಂದು ಬರೆದಿದೆ ಇಷ್ಟವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ತಪಸ್ಸು, ಸತ್ಯ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಅಧ್ಯಾಪನ, ಅತಿಥ್ಯ, ವೈಶ್ವದೇವ-ಇವು ; ಪೂರ್ತವೆಂದರೆ ಭಾವಿ, ಕೆರೆಕಟ್ಟಿ, ದೇವಾಲಯ, ಶೋಭು-ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವದು, ಅನ್ನದಾನಮಾಡುವದು-ಮುಂತಾದದ್ದು. "ಕೃತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ಇತಿ' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂತಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ.
5. ಕೃತ, ಅಕೃತ-ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮುಂ. ೨-೧-೧೨ರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಬಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.
6. ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
7. ಮುಷಿಗಳೆಂದರೆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ; ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಎಂದರ್ಥ.

ದಕ್ಷಿಣನನ್ನೇ, ಎಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣಾಯನವೆಂಬ ಉಪಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರನನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಿತೃಯಾಣನೇ ಎಂದರೆ ಪಿತೃಯಾಣನೆಂಬ ಉಪಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರನೇ ರಬಿಯು, ಅನ್ನವು.

ಅಥೋತ್ತರೇಣ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ
ಆತ್ಮಾನಮನ್ವಿಷ್ಯಾದಿತ್ಯಮಭಿಜಯಂತೀ | ಏತದ್ವೈ ಪ್ರಾಣಾನಾಮಾ
ಯತನನೀತದನ್ಯತನುಭಯನೇತತ್ ಪರಾಯಣನೇತಸ್ಯಾನ್ನ
ಪುನರಾವರ್ತಂತ ಇತ್ಯೇಷ ನಿರೋಧಸ್ತದೇವ ಶ್ಲೋಕಃ || ೧೦ ||

೧೦. ಇನ್ನು ಉತ್ತರ(ಮಾರ್ಗ)ದಿಂದ (ಹೋಗುವವರು ತಪಸ್ಸಿ
ನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೂ
ಆತ್ಮನನ್ನು ಹುಡುಕುವವರಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಇದೇ
ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ ; ಇದು ಅಮೃತವು, ಅಭಯವು ; ಇದು ಮರಾ
ಯಣವು. ಇವರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಿರುಗುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ತಪೆ. ಅಲ್ಲಿ
ಈ ಶ್ಲೋಕ(ಎದುತ್ತದೆ) :

(ಭಿಷ್ಣು)

೧೪ ಅಥ ಉತ್ತರೇಣ ಆಯನೇನ ಪ್ರಜಾಪತೇಶಂ ಪ್ರಾಣಮ್ ಆತ್ಮಾ
ರಮ್ ಅದಿತ್ಯಮ್ ಅಭಿಜಯಂತೇ | ಕೇನ ? ತಪಸಾ ಇನ್ಪ್ರಿಯಜಯೇನ |
ವಿಶೇಷತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ, ಶ್ರದ್ಧಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಚ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯಾತ್ಮ
ವಿಷಯಯಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಾಣಂ ಸೂರ್ಯಂ ಜಗತ್ಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ವಿಷ್ಯ "ಅಹ
ಮಸ್ಮಿ" ಇತಿ ವಿದಿತ್ವಾ ಆದಿತ್ಯಮ್ ಅಭಿಜಯಂತೇ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ | ಏತದ್
ವೈ ಆಯತನಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ ಆಯತನಂ ಆಶ್ರಯಃ |
ಏತತ್ ಅಮೃತಮ್ ಅವಿನಾಶಿ ಅಭಯಮ್ ಅಹ ಏವ ಭಯವರ್ಜಿತಮ್ ನ
ಚಂದ್ರವತ್ ಕ್ಷಯಸ್ವದ್ಭಯವತ್ | ಏತತ್ ಪರಾಯಣಮ್ ಪರಾ ಗತಿಃ
ವಿದ್ಯಾವತಾಂ ಕರ್ವಿಣಾಂ ಚ ಜ್ಞಾನವತಾಮ್ | ಏತಸ್ಯಾತ್ ನ ಪುನರಾವ

1. ದಕ್ಷಿಣಾಯನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಚಂದ್ರನನ್ನೇ ಮುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಚಂದ್ರನೇ
ಫಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ "ದಕ್ಷಿಣಾಯನ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪ
ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

2. ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಿತೃಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದೇ ಫಲವೆಂದು
ಕೈತ್ತಿಯಿಂದ ನಾರಾಯಣಪನ್ನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತಫನ್ನೇ ಯಥಾ ಇತರೇ ಕೇವಲಕರ್ಮಿಣ ಇತಿ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಏಷಃ
ಅವಿದುಷಾಂ ನಿರೋಧಃ | ಅದಿತ್ಯಾದ್ ಹಿ ನಿದುದ್ಯಾಃ ಅವಿದ್ವಾಂಸಃ | ನೈತೇ
ಸಂವತ್ಸರಮ್ ಅದಿತ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಾಣಮ್ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನವಂತಿ ||

(ಭೇಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಉತ್ತರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಅಂಶವಾದ ಆತ್ಮವಾದ
ಪ್ರಾಣನನ್ನು, ಅದಿತ್ಯನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಏತರಿಂದ? ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ
ಲೂ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಜಯದಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೂ ;
ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ ; ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯಾತ್ಮನ ವಿಷಯವಾದ
(ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೂ) ಆತ್ಮನನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೂ ಜಂಗ
ಮಕ್ಕೂ (ಆತ್ಮನಾಗುವ) ಸೂರ್ಯನನ್ನು¹ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ನಾನೇ ಆತನು
ಎಂದು (ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ) ಅರಿತುಕೊಂಡು² ಅದಿತ್ಯನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು,
ಎಂದರೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಇದೇ ಆಯತನವು, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ
ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಆಯತನವು.³ ಇದು ಅಮೃತವು, ನಾಶವಾಗುವ ನಾಶವಾಗುವ
(ಸ್ವಭಾವ)ದ್ದಲ್ಲ ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ (ಇದು) ಅಭಯವು, ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ್ದು, ಚಂದ್ರ
ನಂತೆ ಕ್ಷಯವೃದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ.⁴ ಇದು ಪರಾಯಣವು, ಉಪಾ
ಸಕರಿಗೂ, ಉಪಾಸನೆಯೊಡನೆ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡುವವರಿಗೂ⁵ ಹೆಚ್ಚಿನ
ಗತಿಯು. ಇದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದಿಲ್ಲ, ಉಳಿದವರು ಎಂದರೆ ಬರಿಯ
ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಹೇಗೆ (ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುವರೂ) ಹಾಗೆ (ಇದನ್ನು

1. ಅ.ನೇ. 30-3-೧೦೭ "ಸೂರ್ಯ ಅತ್ಮಾ ಜಗತ್ಪ್ರಸುಪ್ತಶ್ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ
ಅಧಾರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದಿದೆ ಎರಡು ಛಾಂ.

2. ಆತ್ಮಾನೈಷಜಃ ಎಂದರೆ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ;
ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದೂ ಎಂಕರ್ಥ.
ಛಾಂ. ಭಾ. ೮-೧-೧. ೮-೧.೫ ನೋಡಿ.

3. ಸೂರ್ಯನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದೂ
4ನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

4. ಅಮೃತ, ಅಭಯ, ಪರಾಯಣ-ಇವು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಕವಾಗಿ
ಹೊಂದುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ; ಎಂದರೆ ಇತರಫಲಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇದು ಅಮೃತಾದಿ
ಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಛಾಂ. ಭಾ. ೪-೧೦-೧ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಅಮೃತ"ಶಬ್ದದ ವಿನರಜೆ
ಯನ್ನು ನೋಡಿ.

5. ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಗುವ ಹೆಚ್ಚಿನ
ಫಲ. ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೧.

ಪಡೆವವರು) ಹಿಂತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ತಡೆ. ಅದಿತ್ಯನಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? ಅವರು ಸಂವತ್ಸರ ರೂಪಿಯಾದ ಅದಿತ್ಯನೆಂಬ ಆತ್ಮನನ್ನು, ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೫ ಸ ಹಿ ಸಂವತ್ಸರಃ ಕಾಲಾತ್ಮಾ ಅವಿದುಷಾಂ ನಿರೋಧಃ | ತತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ಏಷಃ ಶ್ಲೋಕಃ ಮನ್ತ್ರಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಸಂವತ್ಸರರೂಪಿಯಾದ ಕಾಲಾತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತಡೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ (ಮುಂದಿನ) ಶ್ಲೋಕವು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರವು (ಇಡುತ್ತದೆ) :-

ಪಶ್ಚಾದ್ವಾದಂ ಪಿತರಂ ದ್ವಾದಶಾಕೃತಿಂ
ದಿನ ಆಹುಃ ಪರೇ ಅರ್ಥೇ ಪುರೀಷಿಣಮ್ |
ಅಥೇವೇ ಅಸ್ಯ ಉ ಪರೇ ವಿಚಕ್ಷಣಂ
ಸಪ್ತಚಕ್ರೈಃ ಪಡರ ಅಹುರರ್ಪಿತಮಿತಿ* ||೧೦||

೧೦. ಐದುಪಾದಗಳುಳ್ಳ (ಈ) ಪಿತೃವು ಹನ್ನೆರಡು ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ದ್ವೈಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪುರೀಷಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಈ ಜೀವಿಯನರೋ ಎಂದರೆ (ಈ ಜಗತ್ತು) ವಿಚಕ್ಷಣನಾಗಿ ಎಳು ಚಕ್ರವಾಗಿ ಆರು ಹಾರಿಕೋಲುಗಳುಳ್ಳ (ಈತನಲ್ಲಿ) ಅರ್ಪಿತವಾಗಿರುವದೆನ್ನುವರು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧. ಪಶ್ಚಾದ್ವಾದಂ ಪಶ್ಚಾ ಪುತವಃ ಪಾದಾ ಇವ ಅಸ್ಯ ಸಂವತ್ಸರಾತ್ಮನಃ ಅದಿತ್ಯಸ್ಯ ತೈಃ ಆಸೌ ಪಾದೈರಿವ ಪುತುಭಿಃ ಅವರ್ತತೇ | ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಾ ಏಕೀಕೃತ್ಯ ಏವಂ ಕಲ್ಪನಾ | ಪಿತರಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜನಯಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಪಿತೃತ್ವಂ ತಸ್ಯ | ದ್ವಾದಶಾಕೃತಿಃ ದ್ವಾದಶಮಾಸಾ ಆಕೃತಯಃ ಅವಯವಾಃ ಆಕರಣಂ

- 1. ಈ ಕಲ್ಪವು ಕೊನೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಛಾಂ. ಭಾ. ೫-೧೦-೧, ೪-೧೪-೫ ; ಬೃ. ಭಾ. ೬-೨-೧೫ ನೋಡಿ ; ಅಥವಾ ಅಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಹಿಂತಿರುಗುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೬-೧೦, ೪-೪-೨೨.
- 2. ಉಪಾಸಕರಲ್ಲದವರಿಗೆ.
- 3. ಇದು ಅ. ವೇ. ೯-೯-೪೫೨ರಲ್ಲಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿ "ವಿಚಕ್ಷಣೇ" ಎಂದು ಪಾಠ. ಮಂ. ವೇ. ೨-೬-೧೨ರಲ್ಲಿ ಯೂ ಇದೆ ; ಅಲ್ಲಿ "ಪರ" ಎಂದು ಪಾಠ.

ನಾ ಅವಯವಿಕರಣಮ್ ಅಸ್ಯ ದ್ವಾದಶಮಾಸೈಃ ತು ದ್ವಾದಶಾಕೃತಿಮ್ | ದಿವಃ
 ದ್ಯುಲೋಕಾತ್ ಪರೇ ಉರ್ಧ್ವೇ ಅರ್ಧೇ ಸ್ಥಾನೇ ತ್ವತೀಯಸ್ಯಾಂ ದಿವಿ
 ಇತ್ಯರ್ಧಃ | ಪುರೀಷಿಣಂ ಪುರೀಷವಂತಮ್ ಉದಕವಂತಮ್ ಅಹುಃ ಕಾಲ
 ವಿದಃ | ಅಥ ತಮೇವ ಅನ್ಯೇ ಇಮೇ ಉ ಪರೇ ಕಾಲವಿದಃ ವಿಚಕ್ಷಣಂ ನಿಪುಣಂ
 ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸಪ್ತಚಕ್ರೇ ಸಪ್ತಹಯರೂಪೇಣ ಚಕ್ರೇ ಸತತಂ ಗತಿಮತಿ ಕಾಲಾ
 ತ್ವನಿ ಪದರೇ ಪಶ್ಯತುಮತಿ ಅಹುಃ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್ ಕಥಯನ್ತಿ ಅರ್ಪಿತಮ್
 ಆಗಾ ಇವ ರಥನಾಭೌ ನಿವಿಪ್ಪಮ್ ಇತಿ | ಯದಿ ಪಶ್ಯಾಪಾದೋ ದ್ವಾದಶಾಕೃತಿಃ
 ಯದಿ ವಾ ಸಪ್ತಚಕ್ರಃ ಪದರಃ, ಸರ್ವಥಾಪಿ ಸಂವತ್ಸರಃ ಕಾಲಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿ
 ಶ್ವನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯಲಕ್ಷಣೋಃ ಜಗತಃ ಕಾರಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಐದು ಪಾವಗಳುಳ್ಳವನು ; ಈ ಸಂವತ್ಸರರೂಪಿಯಾದ ಅದಿತ್ಯನಿಗೆ ಐದು
 ಪುತುಗಳು ಪಾದದಂತಿರುವವು, ಆ ಪುತುಗಳಿಂದ ಇವನು ಐದು ಕಾಲುಗಳಿಂ
 ದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಮಂತ, ಶಿಶಿರ- ಎಂಬ ಎರಡು
 (ಮತು)ಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಪಿತೃವು :
 ಈತನು ಎಲ್ಲಿವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನವಿರು
 ತ್ತದೆ. ಹನ್ನೆರಡು ಅಕೃತಿಗಳುಳ್ಳವನು ; ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳು ಇವನಿಗೆ
 ಅಕೃತಿಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಯವಗಳು : ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳುಗಳಿಂದ
 (ಅಕೃತಿಯು) ಆಕರಣವು ಎಂದರೆ ಇವನನ್ನು ಅವಯವಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು
 ವಿಕೆಯು (ವಿಪಕ್ಷಿರುತ್ತದೆ)ಯಾದ್ದರಿಂದ (ಇವನು) ಹನ್ನೆರಡು ಅಕೃತಿಗಳುಳ್ಳ
 ವನು. ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿರುವ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ,
 ಮೂರನೆಯ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ ; ಪುರೀಷಿಯಾಗಿರುವನು, ಪುರೀಷ
 ವುಳ್ಳವನು, ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ಎಂದು ಕಾಲಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುವರು.
 ಇನ್ನು ಈತನನ್ನೇ ಬೇರೆಯ ಕಾಲಜ್ಞರು ವಿಚಕ್ಷಣನಾಗಿ, ಎಂದರೆ ನಿಪುಣನಾಗಿ,
 ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿ, ಎಳು ಚಕ್ರವಾಗಿ ಎಳು ಕುದುರೆಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಚಕ್ರರೂಪ

1. "ಸಪ್ತಹಯರೂಪೇ ಚಕ್ರೇ" ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.
2. "ಚನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯಲಕ್ಷಣೋಽಪಿ" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ "ಅಪಿ" ಹೆಚ್ಚು.
3. ಅಕೃತಿ ಎಂದರೆ ಆಕಾರವೆಂದೂ ವೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ಆಕರಣ, ಮಾಡು
 ವಿಕೆ ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ.
4. ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಕ್ಕಿಂತ.
5. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ.
6. ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೇ ಮಳೆ. ಮನು. ೩-೨೬.

ನಾಗಿ: ಎಂದರೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಆರು ಹಾರಿಕೋಲುಗಳುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಆರು ಪುತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ (ಈ) ಕಾಲಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿರುವದು, ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹಾರಿಕೋಲುಗಳಂತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ- ಎಂದು (ಹೇಳುವರು).

ಐದು ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನು, ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷತಿಯುಳ್ಳವನು-ಎಂದೇ ಆಗಲಿ, ಏಳು ಚಕ್ರವಾಗಿರುವವನು ಆರು ಹಾರಿಕೋಲುಗಳುಳ್ಳವನು- ಎಂದೇ ಆಗಲಿ, ಹೇಗೆ ಆದರೂ ಚಂದ್ರ, ಆದಿತ್ಯ- ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಸಂವತ್ಸರನೊಬ ಕಾಲಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಮಾಸರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ

ಮಾಸೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಏವ ರಯಿಃ ಶುಕ್ಲಃ
ಪ್ರಾಣಸ್ತಸ್ಮಾದೇತೇ ಋಷಯಃ ಶುಕ್ಲ ಇಷ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ವೀತರ
ಇತರಸ್ಮಿನ್ ||೧೨||

೧೨. ತಿಂಗಳೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಅವನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷವೇ ರಯಿ, ಶುಕ್ಲ(ಪಕ್ಷ)ವು ಪ್ರಾಣವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಋಷಿಗಳು ಶುಕ್ಲದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಮಿಕ್ಕವರು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ (ಮಾಡುತ್ತಾರೆ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೩. ಯಸ್ಮಿನ್ ಇದಂ ಶ್ರೀತಂ ವಿಶ್ವಂ ಸ ಏವ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸಂವತ್ಸರಾ
ಖ್ಯಃ ಸ್ವಾವಯವೇ ಮಾಸೇ ಕೃತ್ವಃ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ | ಮಾಸೋ ವೈ ಪ್ರಜಾ
ಪತಿಃ | ಯಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣ ಏವ ಮಿಥುನಾತ್ಮಕಃ | ತಸ್ಯ ಮಾಸಾತ್ಮನಃ
ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಏಕೋ ಭಾಗಃ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಏವ ರಯಿಃ ಅನ್ನಂ ಚಂದ್ರಮಾಃ |
ಅಪರೋ ಭಾಗಃ ಶುಕ್ಲಃ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಃ ಪ್ರಾಣಃ ಆದಿತ್ಯಃ ಆತ್ತಾ ಆಗ್ನಿಃ |
ಯಸ್ಮಾತ್ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಾಣಂ ಸರ್ವಮೇವ ಸಶ್ನಂತಿ ತಸ್ಮಾತ್
ಪ್ರಾಣದರ್ಶಿನಃ ಏತೇ ಋಷಯಃ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಇಷ್ಯಂ ಯಾಗಂ ಕುರ್ವಂತಃ

೨. ಚಕ್ರದಂತಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ರರೂಪನಾಗಿ ಎಂದಿದೆ. ಏಳು ಕುದುರೆಗಳಿಂಟು ಏಳು ಕಿರಣಗಳು ; ಅಂದರೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ರಸವೀರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ರಶ್ಮಿಯೊಂದು, ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಋತ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ರಶ್ಮಿಗಳು ಆರು- ತೈ. ಅ. ಭಾ. ೧-೩-೧ ನೋಡಿ. ಅ. ವೇ. ೯-೪-೪೩೨, ಋ. ವೇ. ೨-೩-೧೨ರಲ್ಲಿ ಏಳು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರವಿದೆ.

೨. "ಪ್ರೋತಂ" ಎಂದು ವಾ! ಶಾಕ.

೩. "ಏವ" ಎಂಬ ಮಾತು ಅ! ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷೇ ಏವ ಕುರ್ವಂತಿ | ಪ್ರಾಣವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷಸ್ತೈರ್ನ ದೃಶ್ಯತೇ
ಯಸ್ಮಾತ್ | ಇತರೇ ತು ಪ್ರಾಣಂ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಇತಿ ಅದರ್ಶನಲಕ್ಷಣಂ
ಕೃಷ್ಣಾತ್ಮಾನಮೇವ ಪಶ್ಯಂತಿ ಇತರೇ ಇತರಸ್ಮಿನ್, ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷೇ ಏವ ಕುರ್ವಂತಿ
ಶುಕ್ಲೇ ಕುರ್ವಂತೋಽಪಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನಲ್ಲಿ ಈ (ಜಗತ್ತು) ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೋ ಸಂವತ್ಸರನೆಂಬ
ಹೆಸರಿನ ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ತನ್ನ ಅವಯವವಾದ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ
ಪರಿಸಮಾಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಾಸವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ರೂಪದ ಜೋಡಿಯಾಗಿರುವವನು. ಆ ತಿಂಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು
ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿರುವ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷವೇ ರಯಿಯು, ಅನ್ನವು, ಚಂದ್ರನು.
ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗವಾದ ಶುಕ್ಲವೇ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷವು, ಪ್ರಾಣವು, ಅದಿತ್ಯನು,
ಆತ್ಮವು, ಅಗ್ನಿ. (ಹೀಗೆ) ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷರೂಪವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಎಲ್ಲವೂ
ಆಗಿರುವನೆಂದು ನೋಡುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ(ಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ಬಲ್ಲ ಈ
ಜುಷಿಗಳು ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ(ರೂ) ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ
ಮಾಡಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷವು
ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಉಳಿದವರಾದರೋ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಅರಿಯದಾದ್ದರಿಂದ
(ಯಾವದನ್ನೂ) ಕಾಣದಿರುವ ರೂಪದ ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

1. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ- ಈ ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ
ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಂದಾಗಿರುವ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ
ರುತ್ತಾನೆ. ಇವರಂತೆಯೇ ಸಂವತ್ಸರದ ಅವಯವವಾದ ಮಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ
ರುತ್ತಾನೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

2. ರಯಿಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕನಾಗಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ರಯಿಪ್ರಾಣಗಳೆಂಬ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಿ
ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

3. ಏಕೆಂದರೆ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ; ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆಲ್ಲ.

4. ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣವೇ, ದೃಷ್ಟಿ ಭೇದದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ರಯಿಯೇ.

5. ಭಾವಿಸುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ.

6. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ.

7. ಪ್ರಾಣಾತ್ಮೋಪಾಸಕರು ಯಾವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೂ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೆ
ಮಾಡಿದಂತೆ ಎಂದಿರುವದು ಆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೋಗುವವಕ್ಕಾಗಿ.

8. ಅದೂ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಉತ್ತಮಭಾವನೆ.

(ಆದ್ದರಿಂದ ಆ) ಉಳಿದವರು ಶುಕ್ಲ(ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು) ಮಾಡಿದರೂ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಅಹೋರಾತ್ರರೂಪನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ

ಅಹೋರಾತ್ರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತಸ್ಯಾಹರೇವ ಪ್ರಾಣೋ ರಾತ್ರಿ ರೇವ ರಯಿಃ ಪ್ರಾಣಂ ವಾ ಏತೇ ಪ್ರಸ್ಯನ್ನನ್ತಿ ಯೇ ದಿವಾ ರತ್ಯಾ ಸಂಯುಜ್ಯಂತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೇವ ತದ್ ಯದ್ ರಾತ್ರೌ ರತ್ಯಾ ಸಂಯುಜ್ಯಂತೇ || ೧೩ ||

೧೩. ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಯೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಅವನಿಗೆ ಹಗಲೇ ಪ್ರಾಣ, ರಾತ್ರಿಯೇ ರಯಿ. ಯಾರು ಹಗಲು ರತಿಯೊಡನೆ ಸಂಯೋಗನಾಡುವರೋ ಅವರು ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಚೆಲ್ಲುವರು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರತಿಯೊಡನೆ ಸಂಯೋಗನಾಗುವದುಂಟಲ್ಲ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

೧೪. ಸೋಽಪಿ ಮಾಸಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸ್ವಾವಯವೇ ಅಹೋರಾತ್ರೇ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ "ಅಹೋರಾತ್ರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ" ಪೂರ್ವವತ್ | ತಸ್ಯ^೧ ಅಹರೇವ ಪ್ರಾಣಃ, ಆತ್ಮಾ, ಅಗ್ನಿಃ | ರಾತ್ರಿ ರೇವ ರಯಿಃ ಪೂರ್ವವದೇವ^೨ | ಪ್ರಾಣಮ್ ಅಹರಾತ್ಮಾನಂ ವಾ ಏತೇ ಪ್ರಸ್ಯನ್ನನ್ತಿ ನಿರ್ಗಮಯಂತಿ ಕೋಷ ಯಂತಿ ವಾ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯಂತಿ ಆಪನಯಂತಿ | ಕೇ ? ಯೇ ದಿವಾ ಅಹನಿ ರತ್ಯಾ ರತಿಕಾರಣಭೂತಯಾ ಸಹ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಸಂಯುಜ್ಯಂತೇ^೩ ಮೈಥುನಮಾಚ ರಂತಿ ಮೂಢಾಃ | ಯತ ಏವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಪ್ರಾಸಜ್ಞಿಕಃ | ಯತ್ ರಾತ್ರೌ ಸಂಯುಜ್ಯಂತೇ ರತ್ಯಾ ಮತೌ ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯಮೇವ ತತ್ ಇತಿ ಪ್ರಶಸ್ತತ್ವಾತ್ ರಾತ್ರೌ^೪ ಭಾರ್ಯಾಗಮನಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಇತ್ಯಯಮಪಿ ಪ್ರಾಸಜ್ಞಿಕೋ ವಿಧಿಃ ||

1. "ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ ಪೂರ್ವವತ್" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕ : ಆ ಶಾಕದಲ್ಲಿ "ಅಹೋ ರಾತ್ರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೈದಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ.
2. "ತಸ್ಯಾಪಿ" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕ.
3. "ಪೂರ್ವವತ್" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅ|| ಶಾಕ.
4. "ಸಂಯುಜ್ಯಂತೇ ಮೈಥುನಮ್" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕ.
5. "ರಾತ್ರೌ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ "ಮತೌ" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕ. "ರಾತ್ರೌ" ಎಂಬ ವಾ|| ಶಾಕವು ಉತ್ತಮ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ತಿಂಗಳೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ತನ್ನ ಅವಯವವಾದ ಅಹೋರಾತ್ರ(ರೂಪವಾದ ದಿವಸದಲ್ಲಿ) ಪರಿಸಮಾಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ¹ 'ಅಹೋ ರಾತ್ರವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು' ಎಂದಿರುವ (ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು).² ಅವನಿಗೆ ಹಗಲೇ ಪ್ರಾಣ ಎಂದರೆ ಅತ್ಯು, ಅಗ್ನಿ ; ರಾತ್ರಿಯೇ ರಯಿ ಎಂಬುದು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ.³ ಅವರು ಹಗಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣ ವನ್ನೇ ಚಲ್ಲಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ, ಹೊರಹೊರಡಿಸಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ ; ಅಥವಾ ಒಣಗಿಸಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ.⁴ ತಮ್ಮಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಎಂದೂ 'ಪ್ರಸ್ಯನ್ದನ್ತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವವರು) ಯಾರು ? ಎಂದರೆ ಯಾರು ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರತಿಯೊಡನೆ ಎಂದರೆ ರತಿಗೆ ಕಾರಣಳಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸಿನೊಡನೆ ಕೂಡುವರೋ ಮೈಥುನಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸುವರೋ (ಆ) ಮೂಢರು. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ⁵ ನಿಷೇಧಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರತಿಯೊಡನೆ ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವದೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ. ಹೀಗೆಂದು (ಅದನ್ನು) ಹೊಗಳಿರುವದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ⁶ ಭಾರ್ಯಾಗಮನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ವಿಧಿಯು.

ಅನ್ನರೂಪವಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೯. ಪ್ರಕೃತಂ ತು ಉಚ್ಯತೇ ಸಃ ಅಹೋರಾತ್ರಾತ್ಮಕಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ
 ವ್ರೀಹಿಯವಾದ್ಯನ್ನಾತ್ಮನಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ | ಏವಂಕ್ರಮೇಣ ಪರಿಣಮ್ಯ—

- 1. "ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತೇ ಪೂರ್ವಪತ್" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದೊಂದು ಅಹೋರಾತ್ರವನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು ; ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಒಂದಂಶವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
- 2. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಯಿಪ್ರಾಣಳೆಂಬ ಮಿಥುನರೂಪವಾಗಿರುವ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂತೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
- 3. ರಯಿಯು ಎಂದರೆ ಅನ್ನವು, ಹಂದ್ರನು-ಎಂದರ್ಥ.
- 4. "ಸ್ಯನ್ದಿ ರ್ ಗತಿಕೋಪಣಯೋಃ" ಎಂದೂ ಸ್ಯನ್ದ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಗಮನ, ಶೋಷಣ-ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂತೂ ಭಾವ.
- 5. ಹಗಲು ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂಬುದಾಗಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಾಗಲಿ ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲ; ಈ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅನ್ನರೇತಸ್ಸಿನ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಕೃತವು.
- 6. ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದೇನೆಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಹಗಲುರಾತ್ರಿಯ ರೂಪದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಬತ್ತ, ಜನಿಗೋಧಿ-ಮುಂತಾದ ಅನ್ನದ ರೂಪದಿಂದ (ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ) ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವ—

ಅನ್ನಂ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತತೋ ಹ ವೈ ತದ್ರೇತಸ್ತಸ್ಮಾದಿವಜಃ
ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತ ಇತಿ || ೧೪ ||

೧೪. ಅನ್ನವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ರೇತಸ್ಸು. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು ಉಂಟಾಗುವರು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦. ತತ್ ಅನ್ನಂ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ | ಕಥಮ್? ತತಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಹ ವೈ ರೇತಃ ನೈವೀಜಂ ತತ್ ಪ್ರಜಾಕಾರಣಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯೋಷಿತಿ ಸಿಕ್ತಾತ್ ಇನುಃ ಮನುಷ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ | ಯತ್ ಪೃಷ್ಠಂ ಕುತೋ ಹ ವೈ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಇತಿ ತದೇವಂ ಚನ್ನಾದಿತ್ಯಮಿಥು ನಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಅಹೋರಾತ್ರಾಂತೇನ ಅನ್ನರೇತೋದ್ಧಾರೇಣ^೧ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಇತಿ ನಿರ್ಣಯತಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಅನ್ನವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಆ (ಅನ್ನದಿಂದ) ಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಪ್ರಜಾಕಾರಣವಾದ ರೇತಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜವು? ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಚಿಮುಕಿಸಿದ ಆ (ರೇತಸ್ಸು)ನಿಂದ ಈ ಮನುಷ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ.

“ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಲ್ಲಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು (ಕಬಂಧಿಯು) ಕೇಳಿದನಷ್ಟೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರ, ಆದಿತ್ಯ-ಎಂಬ ಮಿಥುನವೇ ಮುಂತಾಗಿರುವ ಅಹೋರಾತ್ರದವರೆಗಿರುವ (ಮಿಥುನಗಳ) ಕ್ರಮದಿಂದ ಅನ್ನ, ರೇತಸ್ಸು-ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿ (ಉತ್ತರ) ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

1. “ಅನ್ನಾನ್ನಗ್ರೇತೋದ್ಧಾರೇಣ” ಎಂಬ ಅನ್ವಯದಲ್ಲಿ “ಅಸ್ಯಕ್” ಎಂಬ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೂ ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು
ಮಾಡುವವರಿಗೂ ದೊರಕುವ ಫಲಗಳು

ತದ್ ಯೇ ಹ ವೈ ತತ್ ಪ್ರಜಾಪತಿವ್ರತಂ ಚರಂತಿ ತೇ ಮಿಥುನ
ಮುತ್ಪಾದಯಂತೇ | ತೇಷಾಮೇವೈಷ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೋ ಯೇಷಾಂ
ತಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಯೇಷು ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ||೧೫||

೧೫. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಅವರು ಮಿಥುನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತಪಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೂ ಯಾರವೋ ಯಾರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅವರಿಗೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧. ತತ್ ತತ್ರ ಏವಂ ಸತಿ ಯೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ | ಹ ವೈ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ
ಸ್ತುರನಾರ್ಥಾ ನಿಪಾತಾ | ತತ್ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ವ್ರತಮ್ ಋತಾ ಭಾರ್ಯಾ
ಗಮನಂ ಚರಂತಿ ಕುರ್ವಂತಿ ತೇಷಾಂ ದೃಷ್ಟಫಲಮ್ ಇದಮ್ | ಕಿಮ್ ? ತೇ
ಮಿಥುನಮ್ ಪುತ್ರಂ ದುಹಿತರಂ ಚ ಉತ್ಪಾದಯಂತೇ | ಅದೃಷ್ಟಂ ಚ ಫಲಮ್
ಇಷ್ಟಾಸ್ತೂರ್ತದತ್ತಕಾರಿಣಾಂ ತೇಷಾಮೇವ ಏಷ ಯಶ್ಚಾನ್ವಮಸೋ ಬ್ರಹ್ಮ
ಲೋಕಃ, ಪಿತೃಯಾಣಲಕ್ಷಣಃ | ಯೇಷಾಂ ತಪಃ ಸ್ನಾತಕವ್ರತಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮ
ಚರ್ಯಮ್ ಋತೋರನ್ಯತ್ರ ಮೈಥುನಾಸಮಾಚರಣಮ್ | ಯೇಷು ಚ
ಸತ್ಯಮ್ ಅನೃತವರ್ಜನಮ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿತಯಾ ವರ್ತತೇ
ನಿತ್ಯಮೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಗೃಹಸ್ಥರು 'ಹ' 'ವೈ' ಎಂಬ ನಿಪಾತಗಳೆರಡೂ (ಇದು) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದೆಂದು ನೆನಪುಕೊಡುವದಕ್ಕೆ (ಬಂದಿವೆ). ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆ ವ್ರತವನ್ನು ಎಂದರೆ ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರ್ಯಾ

1. "ವ್ರತಾದೀನಿ" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಶ.
2. "ಋತಾಪನ್ನತ್ರ" ಎಂಬ ಅ|| ಶಾಶಕ್ಕಿಂತ ಈ ನಾ|| ಶಾಶವು ಉತ್ತಮ.
3. ಈ ಮಾತಿನ ಮುಂದೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್' ಎಂದು ಅ|| ಶಾಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
4. ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುವರಾದ್ದರಿಂದ.
5. ಮುಂದೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಮಿಕ್ಕ ಅಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಗತಿಯನ್ನು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಗುರುತು.

ಗಮನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಇದು ದೃಷ್ಟಫಲವು.^೧ ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಅವರು ಮಿಥುನವನ್ನು ಎಂದರೆ ಮಗ, ಮಗಳು- (ಹೀಗೆ ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ.^೨ ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಫಲವೂ (ಉಂಟು). ಇಷ್ಟ, ಪೂರ್ಣ, ದತ್ತ^೩-ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅವರಿಗೇ ಈ ಚಂದ್ರನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪಿತೃಯಾಣರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು,^೪ ಯಾರಿಗೆ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವೇ^೫ ಮುಂತಾದ ತಪಸ್ಸು ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಎಂದರೆ ಶುಕ:(ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ (ಕಾಲ)ದಲ್ಲಿ ಮೈಥುನವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವದು^೬- (ಇವು ಇರುವವನೇ) ಮತ್ತು ಯಾರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ಎಂದರೆ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇರುವದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವದೋ ತಪ್ಪದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನೆಲೆನಿಂತಿರುವದೋ^೭ ಅವರಿಗೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ಸಿಕ್ಕುವದು.

ತೇಷಾಢಮಸೌ ವಿರಜೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೋ
ನ ಯೇಷು ಜಿಹ್ಮಮನ್ಯತಂ ನ ಮಾಯಾ ಚೇತಿ ||೧೬||

೧೬. ಯಾರಲ್ಲಿ ಜಿಹ್ಮವಾಗಲಿ ಅನ್ಯತವಾಗಲಿ ಮಾಯೆಯಾಗಲಿ - ಇಂಥವು ಇಲ್ಲವೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ವಿರಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨. ಯಸ್ತು ವುನಃ ಆದಿತೋಽಪಲಕ್ಷಿತಃ ಉತ್ತರಾಯಣಃ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭಾವಃ ವಿರಜಃ ಶುದ್ಧಃ ನ ಚಂದ್ರಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವತ್ ರಜಸ್ವಲಃ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಾದಿ

1. ಶುಕುಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ರಾತ್ರಿಯೇ ಭಾರ್ಯಾಗಮನವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಎಂದರ್ಥ. ಶುಕುಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು, ಭಾರ್ಯಾಗಮನವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅವಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೂಡಿಸಿ ಪ್ರಜಾಪತಿ ವ್ರತ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ.

2. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಫಲವು.

3. ಇಂಥ ಅವಳಿಮಕ್ಕಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಾರೆ.

4. ಯಜ್ಞ ದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶಕಾಲಪಾತ್ರವನ್ನರಿತು ಮಾಡುವ ದಾನ.

5. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲೋಕವು. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಲೋಕವು ; ಸ್ವರ್ಗವು. ಮಂ. ಭಾ. ೧-೨-೬ ನೋಡಿ.

6. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುವವನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು.

7. ಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದದ ರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ. ತಪಸ್ಸು, ಸತ್ಯ-ಇವುಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯಾ. ಸ್ತೃ. ೧-೧೨ನ್ನು ನೋಡಿ.

8. ಅವರ್ಜನೀಯವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಎಂದು ಭಾವ. ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಯುಕ್ತಃ ಅಸೌ ತೇಷಾಮ್ | ಕೇಷಾಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಯಥಾ ಗೃಹ ಸ್ಥಾನಾಮ್ ಅನೇಕವಿರುದ್ಧಸಂವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಾತ್ ಜಿಹ್ವಂ ಕೌಟಿ ಲ್ಯಮ್ ವಕ್ರಭಾವಃ ಅವಶ್ಯಂಧಾವಿ ತಥಾ ನ ಯೇಷು ಜಿಹ್ವಮ್ | ಯಥಾ ಚ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ಕ್ರೀಡಾದಿನರ್ಮನಿಮಿತ್ತಮ್ ಅನ್ಯತಮ್ ಅವರ್ಜನೀಯಮ್ ತಥಾ ನ ಯೇಷು ತತ್ | ತಥಾ ಮಾಯಾ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಮಿವ ನ ಯೇಷು ವಿದ್ಯತೇ | ಮಾಯಾ ನಾಮ ಬಹಿರನ್ಯಥಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಅನ್ಯಥೈವ ಕಾರ್ಯಂ ಕರೋತಿ ಸಾ ಮಾಯಾ ಮಿಥ್ಯಾಚಾರೂಪಾ | (ಮಾಯಾ) ಇತಿ ಏವಮಾದಯೋ ದೋಷಾಃ ಯೇಷು ಏಕಾಕಿಷು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಭಿಕ್ಷುಷು ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್ ನ ವಿದ್ಯಂತೇ ತತ್ಸಾಧನಾನುರೂಪೈಣೈವ ತೇಷಾ ಮ್ ಅಸೌ ವಿರಹೋ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ | ಇತ್ಯೇಷಾ ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತಕರ್ಮವತಾಂ ಗತಿಃ | ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಕೇವಲಕರ್ಮಿಣಾಂ ಚಂದ್ರಲಕ್ಷಣಃ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ಉಪಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಉತ್ತರಾಯಣದ ಪ್ರಾಣನೇ ತಾನಾಗುವ, ವಿರಜನಾದ ಶುದ್ಧವಾದ-ಕಶ್ಮಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಚಂದ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಂತೆ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಾದಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವದಲ್ಲದ (ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ವಿದೆಯಲ್ಲ), ಅದು ಅವರಿಗೆ ಯಾರಿಗೆ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಹೇಗೆ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅನೇಕವಾದ (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು) ವಿರುದ್ಧವಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು (ಆಯಾ) ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜಿಹ್ವವು, ಎಂದರೆ ಕುಟಿಲಭಾವವು, ಕೊಂಕಿನ ನಡತೆಯು ಇದ್ದೇ ತೀರುವದೋ ಹಾಗೆ ಯಾರಲ್ಲಿ ಜಿಹ್ವವು (ಇರುವ)ದಿಲ್ಲವೋ (ಅವರಿಗೆ), ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಆಟ, ಹಾಸ್ಯ-ಮುಂತಾದ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ಅನ್ಯತವು ಬಿಡುವದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ ಇರು

1. 'ಕೇಷಾಂ ತೇಷಾಂ' ಎಂಬ ಆ | ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ವಾ|| ಪಾಠವೇ ಮೇಲು.
2. 'ಕ್ರೀಡಾದಿನಿಮಿತ್ತಮ್' ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.
3. 'ಅಧಿಕಾರಿಷು' ಎಂದು ಆ|| ಪಾಠ; ಇಲ್ಲಿ ರುವದು ವಾ|| ಪಾಠ.
4. 'ತತ್ಸಾಧನಾನುರೂಪೈವ' ಎಂದು ಆ ಪಾಠ; ಇದು ವಾ|| ಪಾಠ.
5. ಚಂದ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಆದಿತ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಾಣ (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ)ನ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.
6. ಬಹುಕಾಲವಿರುವ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ-ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವದೋ¹ ಹಾಗೆ, ಯಾರಲ್ಲಿ ಆ ಸುಳ್ಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ (ಅವರಿಗೆ), ಹಾಗೂ ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಯಾರಲ್ಲಿ ಮಾಯೆ ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ (ಅವರಿಗೆ). ಮಾಯೆ ಎಂದರೆ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಅದು ಮಾಯೆ, ಠಕ್ಕಿನ ನಡತೆಯ ರೂಪವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು. (ಈ ಮಾಯೆ): ಮುಂತಾದವು, ಇವೇ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳು ಯಾವ ಒಟಿಯಾಗಿರುವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ, ಸಂನ್ಯಾಸಿ-ಇವರಲ್ಲಿ ಕಾರಣಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ² ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಅವರ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಆ ವಿರಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು (ಸಿಕ್ಕುವದು). ಇಗೋ ಇದು ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ಗತಿಯು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆಂಬುದಾದರೋ ಕೇವಲ ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಚಂದ್ರರೂಪವಾದದ್ದು.

1. ಹಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ, ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಿರುವಾಗ, ಸರ್ವಾರ್ಥವೂ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಪದ್ಧರ್ಮ (ಮಹಾ ಭಾ. ಶಾಂ. ೧೬೩.೪೦) ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. “ಮಾಯಾ” ಎಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೇ ಏನಮಾದಯಃ ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಛಾವಿಸುವವರೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

3. “ಅಧಿಕಾರಿಷು” ಎಂಬ ಅ|| ಕಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ “ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೆಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ” ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

4. ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವದೆಂಬ ಕಾರಣ ವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ.

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩. ಪ್ರಾಣೋತ್ತ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತಸ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತಿತ್ವಮ್ ಅತ್ಯುತ್ವಂ ಚ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಅವಧಾರಯಿತ್ವಮ್ ಇತಿ ಆಯಂ ಪ್ರಶ್ನ ಆರಭ್ಯತೇ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಾಣನು ಅತ್ಯು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದು (ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಅವನು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುವಾಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ :—

ಭಾರ್ಗವನ ಪ್ರಶ್ನೆ :

ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳು ಯಾವವು ?

ಅಥ ಹೈವಂ ಭಾರ್ಗವೋ ವೈದರ್ಭಿಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ
ಭಗವನ್ ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾಃ ಪ್ರಜಾಂ ವಿಧಾರಯಂತೇ
ಕತನ ಏತತ್ಪ್ರಕಾಶಯಂತೇ ಕಃ ಪುನರೇಷಾಂ ವರಿಷ್ಠ ಇತಿ || ೧ ||

೧. ಆಮೇಲೆ ಭಾರ್ಗವವೈದರ್ಭಿಯು ಈತನನ್ನು ಕೇಳಿದ ನೇನೆಂದರೆ : ಭಗವಂತನೇ, ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ? ಯಾರು ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವವರು ? ಮತ್ತು ಇವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಯಾರು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೪. ಅಥ ಅನಂತರಂ ಹೆ ಕಿಲ ಏನಂ ಭಾರ್ಗವೋ ವೈದರ್ಭಿಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಹೇ ಭಗವನ್ ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾಃ ಪ್ರಜಾಂ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಾಂ ವಿಧಾರಯಂತೇ ವಿಶೇಷೇಣ ಧಾರಯಂತೇ | ಕತರೇ ಬುದ್ಧೀನ್ದ್ರಿಯಕರ್ಮೇನ್ದ್ರಿಯಪ್ರವಿಭಕ್ತಾ

1. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾಣ, ರಯಿ-ಎಂಬ ಮಿಥುನದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದಿತ್ಯರೂಪನಾದ ಪ್ರಾಣನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಆಡಕನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದೂ ಅವನೇ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಅತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

2. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಿಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳು ಆಪ್ತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿವೆಂದು ಭಾವ.

ನಾಮ್ ಏತತ್ ಪ್ರಕಾಶನಂ ಸ್ವಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರಖ್ಯಾಸನಂ ಪ್ರಕಾಶಯಂತೇ |
ಕೋಸೌ ಪುನಃ ಏಷಾಂ ವರಿಷ್ಠಃ ಪ್ರಧಾನಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಾನಾಮ್? ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅಮೇಲೆ (ಕಬಂಧಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ) ಬಳಿಕ, ಹ =
ಅಂತೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಈ (ಓಪ್ಪಲಾದನನ್ನು) ಭಾರ್ಗವನೈದರ್ಭಿಯು ಕೇಳಿದ
ನೇನೆಂದರೆ :- ಭಗವಂತನೆ, (ಈ) ಶರೀರರೂಪವಾದ ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ದೇವ
ತೆಗಳು ವಿಧಾರಣಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರು
ವರು? ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು-ಎಂದು (ಎರಡುಬಗೆ
ಯಾಗಿ (ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಎಂದರೆ ಈ ಬೆಳಗುವಿಕೆಯನ್ನು
ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯನ್ನು ಯಾವ
ಯಾವನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು? ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪವಾಗಿರುವ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ
ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು, ಮುಖ್ಯನಾದವನು, ಯಾವನು ?

ಪ್ರಾಣಸಂವಾದ

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ | ಆಕಾಶೋ ಹ ವಾ ಏಷ ದೇವೋ ವಾಯು
ರಗ್ನಿರಾಪಃ ಪೃಥಿವೀ ವಾಜ್ಞನತ್ಯಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚ | ತೇ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಾ-
ಭವದಂತಿ ವಯಮೇತತ್ ಬಾಣಮವಶ್ಯಭ್ಯ ವಿಧಾರಯಾಮಃ || ೨ ||

೨. ಅವನಿಗೆ ಆತನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ:- ಈ ದೇವನಾದ
ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಆವೃ, ಪೃಥಿವಿ, ವಾಕ್ಸು, ಮನಸ್ಸು,
ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಶ್ರೋತ್ರ-ಇವರು ಬೆಳಗಿ " ನಾವು ಈ ಬಾಣವನ್ನು
ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಧಾರಣಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆವು" ಎಂದು
ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು.

1. ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಂದರೆ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳು ಎಂದು ಭಾವ.
2. 'ಕತ್ಯೇವ' ಎಂದರೆ ಎಷ್ಟೇ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾಗುವದು. ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೇಳಿ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ.
3. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಈ ಶರೀರವು ನಿಂತಿರುವದು ?
4. " ಬೆಳಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವೆವು" ಎಂಬುದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ರೀತಿಯಲ್ಲ. "ಅಟವನ್ನು ಅಡುತ್ತಾರೆ" ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರಿ. ಇದನ್ನು ಬೆಳಗುವವು, ಎಂದರೆ ಬೆಳಗುವವು, ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.
5. ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫. ಏವಂ ಪೃಷ್ಠೈವತೇ ತಸ್ಮೈ ಸ ಹ ಉವಾಚ | ಆಕಾಶೋ ಹ ವೈ ಏಷಃ ದೇವಃ ವಾಯುಃ, ಅಗ್ನಿಃ, ಆಪಃ, ಪೃಥಿವೀ ಇತ್ಯೇತಾನಿ ಪಚ್ಛಾ ಮಹಾ ಭೂತಾನಿ ಶರೀರಾರಮ್ಯಕಾಣಿ | ವಾಕ್, ಮನಃ, ಚಕ್ಷುಃ ; ಶ್ರೋತ್ರಮ್ ಇತ್ಯಾದಿನಿ | ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ | ಕಾರ್ಯಲಕ್ಷಣಾಃ ಕರಣಲಕ್ಷಣಾಶ್ಚ ತೇ ದೇವಾ ಆತ್ಮನಃ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಅಭಿವದಂತಿ ಸ್ಪರ್ಶಮಾನಾ ಅಹಂಶ್ರೇಷ್ಠತಾಯೈ | ಕಥಂ ವದಂತಿ ? ವಯಮ್ ಏತತ್ ಬಾಣಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಸ್ಪೃಶ್ಯತಮ್ ಅವಷ್ಟಭ್ಯ ಪ್ರಾಸಾದಮಿವ ಸ್ತಮ್ಭಾದಯಃ ಅವಿಶಿಥಿಲೀಕೃತ್ಯ ವಿಧಾರಯಾಮಃ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಂ ಧಾರಯಾಮಃ | ಮಯೈವ ಏಕೇನ ಆಯಂ ಸಂಸ್ಪೃಶ್ಯತೋ ದ್ರಿಯತೇ ಇತಿ ಏಕೈಕಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದ ಅವನಿಗೆ ಆ (ಸಿಪ್ಪಲಾದನು) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಈ ದೇವನಾದ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಅಪ್ಪು, ಪೃಥಿವಿ-ಈ ಐದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಮಹಾಭೂತಗಳು ಮತ್ತು ವಾಕ್ಯು, ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ-ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಗಳು ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಕರಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ (ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು ನಾನು ಮೇಲು, ತಾನು ಮೇಲು-ಎಂದು ಮೇಲಾಟ ದಿಂದ) (ಹೊಡೆವಾಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಏನೆಂತ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು ? ಎಂದರೆ "ನಾವು ಈ ಬಾಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ (ಒಟ್ಟು) ಗುಂಪನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಕಂಬವೇ ಮುಂತಾದವು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಶಿಥಿಲವಾಗದಂತೆ (ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ) ಹಾಗೆ ವಿಧಾರಣೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವೆವು. ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವೆವು." ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಈ

1. ಈ ಮಾತು ಅೃ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.
2. ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಆಕಾಶ, ವಾಯು-ಮುಂತಾದವನ್ನು ದೇವನೆಂದು ಕರೆದಿದೆ.
3. ಮಿಕ್ಕ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.
4. ನಾನು ಮಾತಾಡುವೆನು, ನಾನು ನೋಡುವೆನು-ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಾಗಾದಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆ; ನಾನು ಸುಡುವೆನು, ನಾನು ಖೀಸುವೆನು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅದಿಕ್ಕು ಆಗ್ನಾತ್ಮಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆ. ಬೃ. ೧-೫-೨೧, ೨೨
5. ಛಾಂ. ೩.೧-೬ ; ಕೌ. ೨-೧೪ ; ಬೃ. ೬.೧-೨ ನೋಡಿ.

ಸಂಘವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೇನೆ ಎಂದು ಹಿಂದೊಂದಕ್ಕೂ (ಇದ್ದ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತಾನ್ ವರಿಷ್ಠಃ ಪ್ರಾಣ ಉವಾಚ ಮಾ ನೋಹಮಾಪದ್ಯಥಾಹ
ಮೇವೈತತ್ ಪಙ್ಗುಧಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯೈತದ್ ಬಾಣಮವ
ಷ್ಠಭ್ಯ ವಿಧಾರಯಾಮಿತಿ ತೇಶ್ರದ್ಧಧಾನಾ ಬಭೂವುಃ || ೩ ||

೩. ಅವರನ್ನು (ಕುರಿತು) ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರಾಣನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ: “ನೋಹವನ್ನು ಹೊಂದದಿರಿ. ನಾನೇ ಹೀಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಬಾಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಧಾರಣೆಮಾಡಿರುವೆನು.” ಅವರು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡದವರಾದರು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬. ತಾನ್ ಏವಮ್ ಅಭಿಮಾನವತಃ ವರಿಷ್ಠಃ ಮುಖ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಃ
ಉವಾಚ ಉಕ್ತವಾನ್ ಮಾ ಮೈವಂ ನೋಹಮ್ ಆಪದ್ಯಥ ಅವಿವೇಕಿ
ತಯಾ ಅಭಿಮಾನಂ ಮಾ ಕುರುತ | ಯಸ್ಮತ್ ಅಹಮೇವ ಏತತ್
ಬಾಣಮ್ ಅವಷ್ಠಭ್ಯ ವಿಧಾರಯಾಮಿ ಪಙ್ಗುಧಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ
ಪ್ರಾಣಾದಿವೃತ್ತಿಭೇದಂ ಸ್ವಸ್ಯ ಕೃತ್ವಾ ವಿಧಾರಯಾಮಿ | ಇತಿ ಉಕ್ತವತಿ ಚ
ತಸ್ಮಿನ್ ತೇ ಅಶ್ರದ್ಧಧಾನಾ ಅಪ್ರತ್ಯಯವಂತಃ ಬಭೂವುಃ ಕಥಮೇತದೇವಮ್
ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರಾಣನು ಇಂತೆಂದನು; ಹೇಳಿದವನಾದನು. ಹೀಗೆ ನೋಹವನ್ನು ಹೊಂದದಿರಿ; ಅವಿವೇಕಿಗಳಾಗಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಡಿರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾನೇ (ಹೀಗೆ)^೨ ಈ ಬಾಣವನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಧಾರಣೆಮಾಡಿರುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಶರೀರವನ್ನು) ವಿಧಾರಣೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆಂದು (ಅವನು) ಹೇಳಲು ಅವನಲ್ಲಿ ಅವರು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡದವರಾದರು. “ಇದು ಹೀಗೆ ಹೇಗಾದೀತು?” ಎಂದುಕೊಂಡು ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವರಾದರು.

1. “ ಅವಿವೇಕತಯಾ ” ಎಂದು ಅ|| ಪಾಠ.

2. ಏತತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಎರಡಿವೆ. ಒಂದನೆಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಭಾಷ್ಯವು ಬರೆದಿರುವವರ ಕೈಕೃಪ್ಪಿನಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ

ಸೋಃಭಿನಾನಾದೂರ್ಧ್ವಮುತ್ಕ್ರಾಮತ ಇವ ತಸ್ಮಿನ್ನುತ್ಕ್ರಾಮತ್ಯ
 ಥೇತರೇ ಸರ್ವ ಏವೋತ್ಕ್ರಾಮಂತೇ ತಸ್ಮಿಗ್ಂಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಮಾನೇ
 ಸರ್ವ ಏವ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠಂತೇ | ತದ್ಯಥಾ ಮಕ್ಷಿಕಾ ಮಧುಕರರಾಜಾನ
 ಮುತ್ಕ್ರಾಮಂತಂ ಸರ್ವಾ ಏವೋತ್ಕ್ರಾಮಂತೇ ತಸ್ಮಿಗ್ಂಶ್ಚ
 ಪ್ರತಿಷ್ಠಮಾನೇ ಸರ್ವಾ ಏವ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠಂತಃ ಏವಂ ವಾಙ್ಮನಶ್ಚಕ್ಷುಃ
 ಕ್ರೋತ್ರಂ ಚ ತೇ ಪ್ರೀತಾಃ ಪ್ರಾಣಂ ಸ್ತುಂತಸ್ತಿ || ೪ ||

೪. ಅತನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಅನನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಕೂಡಲೆ ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲರೂ ಎದ್ದರು ; ಮತ್ತು ಅವನು ನಿಲ್ಲುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲರೂ ನಿಂತರು. ಜೇನು ನೋಣಗಳು ತಮ್ಮ ರಾಜನು ಮೇಲಕ್ಕೆಳುತಲೂ ಎಲ್ಲಿವೂ ಹೇಗೆ ಏಳುವವೋ, ಮತ್ತು ಅದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ನಿಲ್ಲುವವೋ, ಹಾಗೇ ವಾಕ್ಯು, ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ-ಇವರು (ನೂಡಿದರು). ಇವರು ಪ್ರೀತರಾಗಿ ಪ್ರಾಣನನ್ನು (ಹೀಗೆ) ಸ್ತೋತ್ರನೂಡಿದರು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨. ಸ ಚ ಪ್ರಾಣಃ ತೇಷಾಮ್ ಅಶ್ರದ್ಧಧಾನತಾಮ್ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಅಭಿಮಾನಾತ್ ಉರ್ಧ್ವಮ್ ಉತ್ಕ್ರಾಮತೇ ಇವ ಇದಮ್ ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತವಾನಿವ್ ಸ ರೋಷಾತ್ ನಿರಸೇಕ್ಷಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ಉತ್ಕ್ರಾಮತಿ ಯದ್ ವೃತ್ತಂ ತದ್ ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕರೋತಿ | ತಸ್ಮಿನ್ ಉತ್ಕ್ರಾಮತಿ ಸತಿ ಅಥ ಅನನ್ತರಮೇವ ಇತರೇ ಸರ್ವೇ ಏವ ಪ್ರಾಣಾಃ ಚಕ್ಷುರಾದಯಃ ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತೇ ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತಿ ಉಚ್ಚಕ್ರಮುಃ | ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಮಾನೇ ತೂಷ್ಟಿಂ ಭವತಿ ಅನುತ್ಕ್ರಾಮತಿ ಸತಿ ಸರ್ವೇ ಏವ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠಂತೇ ತೂಷ್ಟಿಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ ಅಭೂವನ್ | ತತ್ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಮಕ್ಷಿಕಾಃ ಮಧುಕರಾಃ ಸ್ವರಾಜಾನಂ ಮಧುಕರ

1. “ ಉತ್ಕ್ರಾಮತೇ ” ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅ|| ಪಾಠ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತೇ ಎಂಬ ಶ್ರಯೋಗವಿದೆ.
2. ಇದು ಅ|| ಪಾಠ ; ವಾ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ ‘ಉತ್ಕ್ರಾಮತೀವ ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತವಾನಿವ’ ಎಂದಿದೆ.
3. ಇದು ವಾ|| ಮೈ ಪಾಠ ; ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ‘ಉತ್ಕ್ರಾಮಂತೇ ಉಚ್ಚಕ್ರಮಿರೇ’ಎಂ ದಿದೆ.
4. “ ಬಭೂವುಃ ” ವಾ|| ಪಾಠ. ೫ “ತತ್ ತತ್ರ” ಎಂದು ಅ|| ಪಾಠ.

ರಾಜಾನಮ್ ಉತ್ಯಾ ಮ್ರಮಂತಂ ಪ್ರತಿ ಸರ್ವಾ ಏವ ಉತ್ಯಾ ಮ್ರಮಂತೇ ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ
 ಪ್ರತಿಷ್ಠನಾನೇ ಸರ್ವಾ ಏವ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠಂತೇ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠಂತಿ | ಯಥಾ ಆಯಂ
 ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಏವಂ ವಾಕ್ ಮನಃ ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತಂ ಚ ಇತ್ಯಾದಯಃ | ತೇ
 ಉತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯ ಅಶ್ರದ್ಧಧಾನತಾಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಾಣನಾಹಾತ್ಯಾಂ ಪ್ರೀತಾಃ
 ಪ್ರಾಣಂ ಸ್ತುಂತ್ಯಂತಿ ಸ್ತುವಂತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಪ್ರಾಣನುಕೂಡ ಅವರು ನಂಬುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಭಿಮಾನ
 ದಿಂದ ಎಂದರೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಈ (ಶರೀರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ತಾನೊಬ್ಬನೇ
 ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದಂತೆ (ಉತ್ಯಾ ಮ್ರಮಂತೇ = ಉತ್ಯಾ ಮ್ರಮಂತಾನ್) ಮಾಡಿದನು. ಅವನು
 ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ; (ಆಗ) ಏನಾಯಿತೋ ಅದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತ
 ದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೆಳುತ್ತಲೂ ('ಅಥ')
 ಕೂಡಲೆ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಎಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು (ಎಲ್ಲವೂ)
 ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದರು. (ಉತ್ಯಾ ಮ್ರಮಂತೇ = ಉತ್ಯಾ ಮ್ರಮಂತಿ). ಮತ್ತು ಆ
 ಪ್ರಾಣನು ನಿಲ್ಲುತ್ತಲೂ ಎಂದರೆ ಸುಮ್ಮನಾಗುತ್ತಲೂ, ಮೇಲಕ್ಕೆಳದೆ ಇರಲು,
 ಎಲ್ಲರೂ ನಿಂತರು-ಎಂದರೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರಾದರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ,
 ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೇನುನೋಣಗಳು ಜೇನನ್ನು ಮಾಡುವ ನೋಣಗಳು ತಮ್ಮ ದೊರೆ
 ಯಾದ ಅರಸು ಜೇನುಹುಳುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದರೆ ಎಲ್ಲವೂ
 ಏಳುವವು, ಮತ್ತು ಅದು ನಿಂತರೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಲ್ಲುವವು, ಇದ್ದುಬಿಡುವವು. ಈ
 ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ವಾಕ್ಯ, ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಇವೇ
 ಮುಂತಾದವರು (ಮಾಡಿದರು). ಇವರು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
 ಪ್ರಾಣನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಪ್ರಾಣನನ್ನು
 ಹೀಗೆಂದು (ಸ್ತುಂತ್ಯಂತಿ = ಸ್ತುವಂತಿ) ಶ್ಲೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಸ್ತುತಿ

ಏಷೋಽಗ್ನಿಸ್ತಪಶ್ಯೇಷ ಸೂರ್ಯ

ಏಷ ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಮಘವಾನೇಷ ವಾಯುಃ |

ಏಷ ಪೃಥಿವೀ ರಯಿರ್ದೇವಃ

ಸದಸಚ್ಚಾವೃತಂ ಚ ಯೇತ್

||೩||

1. ಸಃ ರೋಷಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಃ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅನ್ವಯ
 ಕ್ಷಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಇಲ್ಲಿ ವಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಾದಿವೇದಕೆಗಳು ಅಳುವದರಿಂದ ವಾಗಾದಿ
 ಗಳನ್ನು ಜೇತನವಂತರಾದ ಪುರುಷರಂತೆ ಭಾವಿಸಿದೆ. ಛಾಂ. ಛಾ. ೩-೧-೦೩ ವೇದಿ.

೫. ಈತನು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಸುಡುತ್ತಾನೆ, ಈತನು ಸೂರ್ಯನು, ಈತನು ಪರ್ಜನ್ಯನು, ಇಂದ್ರನು, ಈತನು ವಾಯು, ಈತನು ಪೃಥಿವಿ, ರಯಿ, ದೇವ, ಸಕ್ತು, ಅಸಕ್ತು, ಮತ್ತು ಅನ್ಯತನೇಂಬುದು ಯಾವದೋ (ಅದೂ ಈತನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮. ಕಥಮ್ ? ಏಷ ಪ್ರಾಣಃ ಅಗ್ನಿಃ ಸನ್ ತಪತಿ ಜ್ವಲತಿ | ತಥಾ ಏಷ ಸೂರ್ಯಃ ಸನ್ ಪ್ರಕಾಶತೇ | ತಥಾ ಏಷಃ ಪರ್ಜನ್ಯಃ ಸನ್ ವರ್ಷತಿ | ಕಿಂ ಚ ಮಘವಾನ್ ಇನ್ದ್ರಃ ಸನ್ ಪ್ರಜಾಃ ಪಾಲಯತಿ ಜಿಘಾಂಸತಿ ಅಸುರ ರಕ್ಷಾಂಸಿ | ಏಷಃ ವಾಯುಃ ಅವಹಪ್ರವಹಾದಿಭೇದಃ | ಕಿಂ ಚ ಏಷಃ ಪೃಥಿವೀ ರಯಿಃ ದೇವಃ ಸರ್ವಸಃ ಜಗತಃ ಸತ್ ಮೂರ್ತಮ್ ಅಸತ್ ಅಮೂರ್ತಂ ಚ ಅನ್ಯತಂ ಚ ಯತ್ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಸ್ತೋತ್ರವಾದುದೆಂದರೆ ; ಈ ಪ್ರಾಣನು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಸುಡುತ್ತಾನೆ, ಉರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೂ ಇವನು ಸೂರ್ಯನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಈತನೇ ಪರ್ಜನ್ಯನಾಗಿ ಮಳೆಗೆರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರನಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ, ಅಸುರ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಈತನೇ ಅವಹ-ಪ್ರವಹ-ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಿಂದ ಕಾಣುವ ವಾಯುವು ಈತನೇ ; ಈತನೇ ಪೃಥಿವಿಯು, ರಯಿಯು, ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ದೇವನಾಗುವನು (ಈತನೇ)^೧. ಇರುವದೂ ಎಂದರೆ ಮೂರ್ತವೂ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಎಂದರೆ ಅಮೂರ್ತವೂ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅನ್ಯತವೂ (ಈತನೇ).

ಅಥಾ ಇವ ರಥನಾಥಾ

ಪ್ರಾಣೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ |

ಯಜೋಃ ಯಜೂಗ್ಂಸಿ ಸಾವನಾನಿ

ಯಜ್ಞಃ ಕ್ಷತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ

|| ೬ ||

1: ಅ. ವೇ. ೧೧-೨-೪ರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರಿ.

2: ಅವಹ, ಪ್ರವಹ, ಉದ್ವಹ, ಸಂವಹ, ವಿವಹ, ಪರಿವಹ, ಪರಾವಹ-ಎಂದು ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಾಯುವನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸುವರು. ನೋ. ಧ. ೩೨೮-೩೬೦ ರಿಂದ ೩೨೮ರ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ. (ಕುಂಭಕೋಣ ಪ್ರತಿ) ೩೩೬-೩೦ ರಿಂದ ೩೩೮ರ ವರೆಗೆ.

3: ಪ್ರಾಣನು (ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನು) ಸರ್ವದೇವತಾಮಯನು.

೬. ಹಾರಕೋಲುಗಳು ಬಂಡಿಯ (ಚಕ್ರದ) ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಋಕ್ಕುಗಳು, ಯಜುಸ್ಸುಗಳು, ಸಾಮಗಳು, ಯಜ್ಞ, ಕ್ಷತ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ (ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯. ಕೆಂ ಬಹುನಾ ? ಆರಾ ಇವ ರಥನಾಥೌ ಶ್ರದ್ಧಾದಿ ನಾನೂನ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲೇ ಪ್ರಾಣೇ ಏವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ | ತಥಾ ಋಚಃ ಯಜುಂಷಿ ಸಾಮಾನಿ ಇತಿ ತ್ರಿವಿಧಾ ಮನ್ತ್ರಾಃ ತತ್ಸಾಧ್ಯಕ್ಷೈ ಯಜ್ಞಃ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪಾಲಯಿತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವೇ ಅಧಿಕೃತಂ ಚ (?) ಏಷ ಏವ ಪ್ರಾಣಃ ಸರ್ವಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದೇನು ? ಹಾರಕೋಲುಗಳು ಬಂಡಿಯ (ಗಾಲಿಯ) ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ (ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ)ಯೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಾನಾದ ವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಯೇ (ಸೇರಿಕೊಂಡು) ನಿಂತಿರುವದು. ಹಾಗೂ ಋಕ್ಕುಗಳು, ಯಜುಸ್ಸುಗಳು, ಸಾಮಗಳು-ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದಾಗುವ ಯಜ್ಞವು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡುವ ಕ್ಷತ್ರಜಾತಿ, ಯಜ್ಞವೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿ-ಇದೆಲ್ಲವೂ ಈ ಪ್ರಾಣನೇ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ರಸಿ ಗರ್ಭೇ

ತ್ವನೇವ ಪ್ರತಿಜಾಯಸೇ |

ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರಾಣ ಪ್ರಜಾಸ್ತ್ವಿಮಾ ಬಲಿಂ ಹರಂತಿ

ಯಃ ಪ್ರಾಣೈಃ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠಸಿ

|| ೭ ||

೭. ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಿ (ನೀನೇ) ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತೀಯೆ, ನೀನೇ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತೀಯೆ. ಪ್ರಾಣನೆ, ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಇರುವೆ ಯಲ್ಲ, (ಆ) ನಿನಗೇ ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

1. 'ಜೈವೈಷ' ಎಂದು ಅ|| ಪಾಠ. ಈ ಎರಡು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಚ' ಬೇಕೆ? ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯ.

2. ಮುಂದೆ ೬-೪ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಲೆಗಳು.

3. ಸಾಧನಸಾಧ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ - ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೦. ಕಿಂ ಚ ಯಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರಪಿ ಸ ತ್ವಮೇವ ಗರ್ಭೇ ಚರಸಿ ಪಿತು-
 ಮೂತುಕ್ಶ್ಮ ಪ್ರತಿರೂಪಃ ಸನ್ ಪ್ರತಿ (?) ಜಾಯಸೇ | ಪ್ರಜಾಪತಿತ್ವಾದೇವ
 ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧಂ ತವ ಮೂತುಪಿತೃತ್ವಮ್ | ಸರ್ವದೇಹದೇಹ್ಯಾಕೃತಿಚ್ಛಿನ್ನಃ^೧
 ವಿಕ್; ಪ್ರಾಣಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಾಸಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತುಭ್ಯಂ ತ್ವದರ್ಥಾಯ^೨ ಇಮಾಃ
 ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಾಸ್ತು ಹೇ ಪ್ರಾಣ ಚಕ್ಷುರಾದಿದ್ವಾರೈಃ ಬಲಿಂ ಹರಂತಿ |
 ಯುಕ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಣೈಃ ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿಃ ಸಹ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠಸಿ ಸರ್ವಶರೀರೇಷು | ಅತಃ
 ತುಭ್ಯಂ ಹರಂತಿ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ಭೋಕ್ತಾಸಿ^೩ ಯತಸ್ತ್ವಂ ತವೈವಾನ್ಯತ್
 ಸರ್ವಂ ಭೋಜ್ಯಮ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದಾನಲ್ಲ, ಅವನೂ ನೀನೇ (ಆಗಿ) ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ
 ಸಂಚರಿಸುವೆ.^೪ ತಂದೆಗೂ ತಾಯಿಗೂ ಪ್ರತಿರೂಪನಾಗಿ^೫ ಹುಟ್ಟುತ್ತೀಯೆ.
 ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಿರುವವರಿಂದಲೇ ನೀನು ತಾಯಿಯೂ ತಂದೆಯೂ (ಆಗಿರುವೆ)
 ಯೆಂಬುದು ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.^೬ ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಗಳ ಮತ್ತು ದೇಹಿಗಳ
 ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಮರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಾದ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವರೂಪನಾಗಿರುವೆ
 ಎಂದರ್ಥ. ಎಲೈ ಪ್ರಾಣನೇ, ನಿನಗೆ ನಿನ್ನಗೋಸ್ಕರ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮುಂತಾದ ಈ
 ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾಣಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.^೭
 ಆ ನೀನು ಚಕ್ಷುರಾದಿಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿ
 ರುವೆ; ಅದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಾಣಕೆಯನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವರೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವೇ
 ಆಗಿದೆ. ನೀನು ಭೋಕ್ತನೇ ಆಗಿರುತ್ತೀಯೆ, ನಿನಗೆ ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಭೋಜ್ಯ
 ವಾಗಿರುತ್ತದೆ.^೮

1. 'ಭವನಾ' ಎಂದು ಅ|| ಶಾಖೆ.
 2. 'ತ್ವದರ್ಥಂ ಯಾ ಇಮಾಃ' ಎಂದು ಅ|| ಶಾಖೆ.
 3. 'ಭೋಕ್ತಾ ಸಿ' ಎಂದು ಅ|| ಶಾಖೆ.
 4. ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ದೇಹೋರೂಪದಿಂದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ
 ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಪ್ರಾಣನೇ.
 5. ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ. ಪ್ರಜಾ
 ಪತಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವವರಿಂದ ತಾಯಿತಂದೆಗಳೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಅತನೇ. ಸರ್ವವೂ
 ಪ್ರಾಣನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವವಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ,
 6. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ತಂದೆ, ಅದರಿಂದ ಅವನು ತಂದೆತಾಯಿ
 ಗಳ ರೂಪದಿಂದಲೇ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ದೇಹವೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ,
 7. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ವಿಸಯಗಳು ಅರ್ಪಿತವಾಗುತ್ತಿರುವವು.
 8. ಪ್ರಾಣನೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಸಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು.

ದೇವಾನಾಮುಸಿ ವಹ್ನಿತಮಃ
 ಪಿತೃಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾ ಸ್ವಧಾ |
 ಋಷೀಣಾಂ ಚರಿತಂ ಸತ್ಯ-
 ಮಥರ್ವಾಜ್ಞಿರಸಾಮುಸಿ

|| ೯ ||

೮. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮ ವಹ್ನಿಯಾಗಿರುವೆ ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವಧಾಕಾರನಾಗಿರುವೆ, ಅಥರ್ವಾಂಗಿರಸರಾಗಿದ್ದವ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯವಾದ ನಡತೆಯಾಗಿರುವೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೧. ಕೆಂಚ ದೇವಾನಾಮ್ ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಮ್ ಅಸಿ ಭವಸಿ ತ್ವಂ ವಹ್ನಿತಮಃ ಹವಿಷಾಂ ಪ್ರಾಪಯಿತ್ವತಮಃ ಪಿತೃಣಾಂ ನಾಸ್ತೀಮುಷೇ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಯಾ ಪಿತೃಭ್ಯೋ ದೀಯತೇ ಸ್ವಧಾ ಅನ್ನಂ ಸಾ ದೇವಪ್ರದಾನಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಥಮಾ ಭವತಿ | ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಪಿತೃಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಪಯಿತಾ ತ್ವಮೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕೆಂ ಚ ಋಷೀಣಾಂ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಣಾನಾಮ್ ಅಜ್ಞಿರಸಾಮ್ ಅಜ್ಞಿರಸಭೂತಾನಾಮ್ ಅಥರ್ವಣಾಂ ತೇಷಾಮೇವ "ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಥರ್ವಾ" (?) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಚರಿತಂ ಚೇಷ್ಟಿತಂ ಸತ್ಯಮ್ ಅವಿತಥಂ ದೇಹ ಧಾರಣಾದ್ಯುಪಕಾರಲಕ್ಷಣಂ ತ್ವಮೇವಾಸಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನೀನು ಉತ್ತಮ ವಹ್ನಿ ಎಂದರೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು (ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ) ಕೊಡುವವರೆಲ್ಲ ಉತ್ತಮನು. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನಾಂದೀಮುಖಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವಧೆ ಎಂಬ ಅನ್ನವು ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಯಷ್ಟೆ. ಅದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಹೋಮಕ್ಕೆ) ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಮೊದಲ ನೆಯದಾಗುವದು. ಅದನ್ನೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ (ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ) ಕೊಡುವವನೂ ನೀನೇ ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಅಂಗಿರಸರಾಗಿದ್ದವ ಅಥರ್ವಾಋಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ 'ಪ್ರಾಣನೇ ಅಥರ್ವನು' (?) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ

- 1, 'ಪ್ರಧಾನಮುಷೇಕ್ಷ್ಯ' ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಪಾಠವೇ ಉತ್ತಮ ವಾದವು,
- 2, 'ಅಥರ್ವಾಜ್ಞಿರಸಾಮ್' ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ,
- 3, ಪ್ರಾಣನು ಅಂಗಗಳ ರಸನಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಗಿರಸನು ಬೃ, ೧-೩-೧೯ ; ಇದನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿದೆ,
- 4, ತನ್ಮೂತಮ್ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಋಷಿಗಳು,

ಪ್ರಮಾಣವು. ಸಕ್ಕವಾಗಿರುವ ದೇಹಧಾರಣೆಯುಳ್ಳ ವಾಡುವದೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಸದಕೆಯು ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ನೀನೇ ಆಗಿರುವೆ.

ಇನ್ದ್ರಸ್ತಂ ಪ್ರಾಣ ತೇಜಸಾ
ರುದ್ರೋಽಸಿ ಪರಿರಕ್ಷಿತಾ |

ತ್ವಮನ್ತರಿಕ್ಷೇ ಚರಸಿ

ಸೂರ್ಯಸ್ತಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಪತಿಃ

|| ೯ ||

೯. ಪ್ರಾಣನೆ ನೀನು ಇಂದ್ರನು, ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ರುದ್ರನಾಗಿರುವೆ (ನೀನೇ) ಕಾಪಾಡುವವನು. ನೀನು ಸೂರ್ಯನಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಡೆಯನು ನೀನೇ.

(ಛಾಂದ್ಯ)

೨೨. ಕೆಂಠ ಇನ್ದ್ರೈ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ತ್ವಂ ಹೇ ಪ್ರಾಣ ತೇಜಸಾ ವೀರ್ಯೇಣ ರುದ್ರೋಽಸಿ ಸಂಹರನ್ ಜಗತ್ | ಸ್ಥಿತೌ ಚ ಪರಿ ಸಮನ್ತಾತ್ ರಕ್ಷಿತಾ ಶಾಲಯಿತಾ ಪರಿರಕ್ಷಿತಾ ತ್ವಮೇವ ಜಗತಃ ಸೌಮ್ಯೇನ ರೂಪೇಣ | ತ್ವಮ್ ಅನ್ತರಿಕ್ಷೇ ಅಜಸ್ರಂ ಚರಸಿ ಉದಯಾಸ್ತಮಯಾಭ್ಯಾಮ್ ಸೂರ್ಯಃ ತ್ವಮೇವ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಪತಿಃ ||

(ಛಾಂದ್ಯರ್ಕ)

ಮತ್ತು ಎಳ್ಳು ಪ್ರಾಣನೆ, ನೀನು ಇಂದ್ರನು ಎಂದರೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು. ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಂದರೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ರುದ್ರನಾಗಿರುವೆ ; ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯರೂಪದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಪರಿರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವವನು-ಪರಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸುವವನು, ಕಾಪಾಡುವವನು ನೀನೇ. ನೀನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಾಗಿ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉದಯಾಸ್ತಮಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾ ನಿತ್ಯವೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಮತ್ತು ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವವನೂ ನೀನೇ.*

ಯದಾ ತ್ವಮುಭಿವರ್ಷ-

ಸ್ಯಥೇನಾಃ ಪ್ರಾಣತೇ ಪ್ರಜಾಃ |

- 1, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನ ಅಧೀನ.
- 2, 'ಯದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಿದು, ಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ತನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.
- 3, ಸತ್ತ ಪ್ರಧಾನವಾಚ ವಿಪ್ಲವರೂಪದಿಂದ.
- 4, ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಡೆಯನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಎಂದಾಗಲಿ ಇಂದ್ರನು ಎಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವೂಡಬಹುದು.

ಆನೆಂದ್ರರೂಪಾಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ

ಕಾಮಾಯಾನ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿತಿ

|| ೧೦ ||

೧೦. ಯಾವಾಗ ನೀನು ಮಳೆಗರೆಯುವೆಯೋ ಆಗ ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು ಬದುಕಿರುವರು. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅನ್ನವಾಗುವದೆಂದು ಆನಂದರೂಪರಾಗಿ ಇರುತ್ತಾರೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩. ಯದಾ ಪರ್ಜನೋ ಭೂತ್ವಾ ಅಭಿವರ್ಷಸಿ ತ್ವನು ಅಥ ತದಾ ಅನ್ನಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಾಣತೇ ಪ್ರಾಣಚೇಷ್ಟಾಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣ ತೇ ತವ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸ್ವಾತ್ಮಭೂತಾಃ ತ್ವದನ್ನಸಂವರ್ಧಿತಾಃ ತ್ವದಭಿವರ್ಷಣದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ಆನೆಂದ್ರರೂಪಾಃ ಸುಖಂ ಪ್ರಾಪ್ತ್ವಾ ಇವ ಸತ್ಯಃ ತಿಷ್ಠಂತಿ | ಕಾಮಾಯ ಇಚ್ಛಾತಃ ಅನ್ನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಇತಿ ಏವಮುಭಿ ಪ್ರಾಯಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವಾಗ ಪರ್ಜನೆಯಾಗಿ ನೀನು ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಯುವೆಯೋ ಆಗ ಅಗ್ಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು "ಪ್ರಾಣತೇ" ಬದುಕಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ" ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ (ಎಲೈ) ಪ್ರಾಣನೆ, 'ತೇ' ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದೇ ಆಗಿರುವ ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು, ನಿನ್ನ ಅನ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆದಿರುವ (ಈ ಪ್ರಜೆಗಳು) ನೀನು ಮಳೆಗರೆಯುವದನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಆನಂದರೂಪ ರಾಗಿ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಂತೆ' ಆದವರಾಗಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು

1. "ಹೇ ಪ್ರಾಣ" ಎಂದು ವಾ|| ಶಾಢ.
2. ಅಜ್ಜಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ "ಇತ್ಯೇವಮುಭಿಪ್ರಾಯಾಃ" ಎಂದೇ ಇದೆ. ಆದರೂ "ಇತಿ ಏವಮುಭಿಪ್ರಾಯಾಃ" ಎಂದು ಶಾಣಕಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಹೆಚ್ಚು. ಆಗ "ಏವಮುಭಿಪ್ರಾಯಾಃ" ಎಂಬುದು ಇತಿ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ ಯಾಗುತ್ತದೆ.
3. ಬದುಕಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಳೆಯೇ ಪ್ರಜೆಗಳ ಜೀವನ ಎಂದರ್ಥ.
4. "ಪ್ರಾಣತೇ" ಎಂದು ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯಾಪದವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು ; ಪ್ರಾಣ, ತೇ. ಎಂದು ಎರಡು ಪದಗಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
5. ನಿನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಂದರೆ ನಿನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ, ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಎಂದರ್ಥ.
6. "ನಿನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳು" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಅರ್ಥ. ನಿನ್ನಿಂದ ಬಂದು ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಕಳೆದಿರುವರಾದ್ದರಿಂದ ನೀನೇ ಫೋಷಕನೆಂದು ಹೇಗೋ ಅರಿಕಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಭಾವ.
7. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಸುಖವನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೊಂದಿದವರಂತೆ, ಐರೀಕ್ಷಣಿಯಿಂದಲಿಲ್ಲ.

ತಾವು ಬಯಸಿದಷ್ಟು ಅನ್ನವು ಅಗುವದು ಎಂದು ಹೀಗೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ (ಅನಂದರೂಪರಾಗಿತ್ತಾರೆ)¹.

ವ್ರಾತ್ಯಸ್ತಂ ಪ್ರಾಣೈಕರ್ಷಿ-

ರಕ್ತಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸನ್ನತಿಃ |

ವಯನಾದ್ಯಸ್ಯ ದಾತಾರಃ

ಪಿತಾ ತ್ವಂ ಮಾತರಿಶ್ವನಃ

|| ೧೦ ||

೧೦. ವ್ರಾತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವೀನು ವ್ರಾತ್ಯಸು, ಏಕರ್ಷಿಯಾದ ಅತ್ಯು ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಸಕ್ವತಿಯು, ನಾವು ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವವರು. ಮಾತರಿಶ್ವನಃ ಸ್ವೀನು ನನ್ನು ತಂದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪. ಕಿಂಚ ಪ್ರಥಮಜತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕರ್ತುರಭಾವಾತ್ ಅಸಂಸ್ಕೃತೋ ವ್ರಾತ್ಯಃ ತ್ವಮ್ | ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಏವ ಶುದ್ಧಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಹೇ ಪ್ರಾಣಾ, ಏಕರ್ಷಿಸ್ತಮ್ ಅರ್ಥವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಏಕರ್ಷಿನಾಮಾ ಅಗ್ನಿಃ ಸನ್ ಅತ್ಯಾ ಸರ್ವತನಿಜಾಮ್ | ತ್ವಮೇವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ² ಸತಃ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಪತಿಃ ಸಕ್ವತಿಃ | ಸಾಧುವಾ ಪತಿಃ ಸಕ್ವತಿಃ | ವಯಂ ಪುನಃ ಅದ್ಯಸ್ಯ ತವ ಆದನೀಯಸ್ಯ ಹನಿಸಃ ದಾತಾರಃ | ತ್ವಂ ಪಿತಾ ಮಾತರಿಶ್ವ ಹೇ ಮಾತರಿಶ್ವನ್ ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಮ್ | ಅಥವಾ ಮಾತರಿಶ್ವನಃ ವಾಯೋಃ ಪಿತಾ³ ತ್ವಮ್ | ಅತಶ್ಚ ಸರ್ವಸ್ಯೈವ ಜಗತಃ ಪಿತೃತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ನತ್ತು ನೀನೇ ವೊಡಲು ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗಿರುವದರಿಂದ ನೀನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವರು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿಲ್ಲದ ವ್ರಾತ್ಯನು,⁴ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧನಾದವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಎಲೈ ಪ್ರಾಣಾನೆ, ನೀನು ಏಕರ್ಷಿಯು ; ಅರ್ಥವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಏಕರ್ಷಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ⁵ ಎಲ್ಲಾ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ (ಭಕ್ಷಿಸುವ) ಅತ್ಯವು,

1. " ಇತ್ಯೇವಮುಕ್ತಿಯಾಃ " ಎಂದೇ ಪಾಠವೆಂದು ಇಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕು. " ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ " ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ "ಹೀಗೆಂದು (ಅವರ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವು" ಎಂದು ಅರ್ಥಾಹಾರವೆಂದಿರಬಹುದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾಗುವದು.

2. ' ಸರ್ವಸ್ಯ ' ಎಂದು ವೆಚ್ಚಾಗಿ ವಾ |
3. ಈ ಮಾತು ವಾ | ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.
4. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬಯಸದವನು. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ರಾತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ವೇದದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವದಕ್ಕೆ ಅ. ವೇ. ೧೩ನೆಯ ಕಾಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ.
5. ವಯಂ. ಭಾ. ೩-೩-೧೦.

ನೀನು. ನೀನೇ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ (ಜಗತ್ತಿಗೂ) ಪತಿಯು, (ಆದ್ದರಿಂದ) ಸತ್ಪತಿಯು ; ಅಥವಾ ಒಳ್ಳೆಯ (ಯೋಗ್ಯನಾದ) ಪತಿಯು, (ಆದ್ದರಿಂದ) ಸತ್ಪತಿಯು.¹ ನಾನಾದರೋ ಅಧ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ನಿನಗೆ ಆಪಾದನಾಗಿರುವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುವವರು. ಎಲೈ ಮಾತೃಶ್ವನೇ, ನೀನು 'ನಃ' ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆ ; ಅಥವಾ 'ಮಾತೃಶ್ವನಃ' ಎಂದರೆ ಮಾತೃಶ್ವನಿಗೆ ವಾಯುವಿಗೆ ನೀನು ತಂದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ² ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿಗೂ (ನೀನು) ತಂದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಯಾ ತೇ ತನೂರ್ವಾಚಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ
 ಯಾ ಶ್ರೋತ್ರೇ ಯಾ ಚ ಚಕ್ಷುಷಿ |
 ಯಾ ಚ ಮನಸಿ ಸಂತತಾ
 ಶಿವಾಂ ತಾಂ ಕುರು ಮೋಕ್ಷಮಿವಾಃ

|| ೧೨ ||

೧೨. ನಿನ್ನ ಯಾವ ಶರೀರವು ವಾಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ, ಯಾವದು ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿ (ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ), ಯಾವದು ಚಕ್ಷುಷ್ಠಿನಲ್ಲಿ (ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ), ಯಾವದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂತತವಾಗಿ(ರುವದೋ), ಅದನ್ನು ಮಂಗಲಕರವಾಗಿ ಮಾಡು, ಮೇಲಕ್ಕೆ (ಎದ್ದು) ಹೋಗಬೇಡ.

(ಛಾಪ್ಯ)

೩೫. (ಕಿಂ ಬಹುನಾ ?) ಯಾ ತೇ ತ್ವದೀಯಾ ತನೂಃ ವಾಚಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ವಕ್ತ್ವತ್ತ್ವೇನ ವದನಚೇಷ್ಟಾಂ ಕುರ್ವತಿ ಯಾ ಶ್ರೋತ್ರೇ ಯಾ ಚ ಚಕ್ಷುಷಿ ಯಾ ಚ ಮನಸಿ ಸಂಕಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರೇಣ ಸಂತತಾ ಸಮನುಗತಾ ತನೂಃ ತಾಂ ಶಿವಾಂ ತಾಂತಾಂ ಕುರು ಮೋಕ್ಷಮಿವಾಃ ಉತ್ಕ್ರಮಣೇನ ಅಶಿವಾಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷಿಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

1. " ಸತ್ಪತಿ " ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

2. " ಮಾತೃಶ್ವನಃ " ಎಂದು ಎರಡು ಪದವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ. ಮಾತೃಶ್ವನಃ ಎಂದು ಪದವಿವಿಭಕ್ತಿಯಂತವಾದ ಒಂದೆ ಪದವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

3. ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಆಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದರಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ತೆಚ್ಚೇಕೆ?)¹ ಯಾವ ನನ್ನ ನನ್ನದಾದ ತನುವು? ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ವಕ್ತೃವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ (ಇದರಂತೆ) ಯಾವದು ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿ (ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ)² ಮತ್ತು ಯಾವದು ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ (ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೋ) ಮತ್ತು ಯಾವ ತನುವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ (ಕೂಡಿ) ಸಂತತವಾಗಿರುವದೋ ಬೆಂಬಿಡದೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡೇ ಇರುವದೋ, ಆ (ತನುವನ್ನು) ಮುಂಗಲಕರವಾಗಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಮಾಡು : ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಹೋಗಬೇಡ, (ಅವುಗಳನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ ಅಮುಂಗಲವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಡ³ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಾಣಸ್ಯೇದಂ ವಶೇ ಸರ್ವಂ

ತ್ರಿದಿವೇ ಯತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ |

ಮಾತೇವ ಪುತ್ರಾನ್ ರಕ್ಷಸ್ವ

ಶ್ರೀಶ್ಚ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಚ ನಿಭೇಹಿ ನ ಇತಿ || ೧೩ ||

೧೩. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣ ವಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು. ತ್ರಿದಿವದಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಇರುವದೋ ಅದೂ (ಪ್ರಾಣ ವಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು). ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ರಕ್ಷಿಸು. ಪ್ರಾಣವೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ನಮಗೆ ಕೊಡು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೪. ಕಿಂ ಬಹುನಾ? ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವ ವಶೇ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮುಪಭೋಗಜಾತಮ್ | ತ್ರಿದಿವೇ ತೃತೀಯಸ್ಯಾಂ ದಿವಿ ಚ ಯತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ದೇವಾದ್ಯುಪಭೋಗಲಕ್ಷಣಂ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಈಶಿತಾರಕ್ಷಿತಾ | ಅತಃ ಮಾತೇವ ಪುತ್ರಾನ್ ಅಸ್ಮಾನ್ ರಕ್ಷಸ್ವ ಪಾಲಯಸ್ವ | ತ್ವ

1. "ಕಿಂ ಬಹುನಾ?" ಎಂಬ ಮಾತು ಬರಹಗಾರರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ ಬಿದ್ದಿದೆ ಎಂದ ತೋರುವುದು.
2. ರೂಪವು.
3. ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರರೂಪದಿಂದ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃರೂಪದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.
4. ಸಂಕಲ್ಪ, ವಿಕಲ್ಪ, ಸಂಕಯ, ನಿಶ್ಚಯ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೊಪವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಿಧಿವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುವದೋ.
5. ಛಾಂ. ೩-೧-೩೨ ಸೂಚನೆ. ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಶಂಕರವು ಅಮುಂಗಲವಾಗಿ ತೋರುವದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾಣವು ಹೋದನೂತ್ರದಿಂದ ಅಮುಂಗಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿಮಿತ್ತಾ ಹಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕ್ಷಾತ್ರೈಶ್ಚ ಶ್ರಿಯಃ | ತಾಃ ತ್ವಂ ಶ್ರೀಶ್ಚ ಶ್ರಿಯಶ್ಚ
ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಚ ತ್ವತ್ಸಿಂಧಿನಿಮಿತ್ತಾಂ ವಿಧೇಹಿ ನಃ ನಿಧತ್ಸು ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಇತಿ |
ಏವಂ ಸರ್ವಾತ್ಮತಯಾ ವಾಗಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಾಣೈಃ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಗಮಿತಮಹಿಮಾ
ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಅತ್ತಾ ಇತ್ಯವ್ಯವಹರ್ಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೆಚ್ಚು (ಹೇಳಿದ್ದರಿಂ)ನೀನು ? ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೋಗಸಮೂಹವೇ ಇರಲಿ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನ ವಶದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವದು. ತ್ರಿದಿವದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರ ಉಪಭೋಗರೂಪವಾಗಿ (ಏನೇನಿರುವದೋ) ಅದಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣನೇ ಒಡೆಯನು, (ಅದನ್ನು) ಕಾಪಾಡುವವನು. ಅದ್ದರಿಂದ (ಎಲೈ ಪ್ರಾಣನೆ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಾಯಿಯು (ಕಾಪಾಡುವ) ಹಾಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು, ಕಾಪಾಡು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶ್ರೀಗಳು ನಿನ್ನ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ (ಆಗುವ)ವಲ್ಲವೆ ? ನೀನು ಆ ಶ್ರೀಗಳನ್ನೂ (ಶ್ರೀಶ್ಚ=ಶ್ರಿಯಶ್ಚ) ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಇರುವಿಕೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ (ತೋರಬೇಕಾಗಿರುವ) ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ನಮಗೆ ಉಂಟುಮಾಡು, ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಾಣಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಹೀಗೆ ಸರ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂದು ವಾಕ್ಯೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅತ್ತವು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

1. "ಕ್ಷಾತ್ರಿಯಶ್ಚ" ಎಂದು ಅ|| ಶಾತ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವದು ವಾ|| ಶಾತ.
2. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ.
3. ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಭೋಗಗಳು ಪ್ರಾಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವವು.
4. ಪ್ರಾಣವಿರುವವರೆಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಕೌ. ೩-೪.
5. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಾಗಿ ಅತ್ಮವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಡನೆ) ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಕಾರ್ಯನಾರಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಎಲೈ) ಭಗವಂತನೆ, (ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೀನೆ. ಈಗ ಈ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಾದಿವ ಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಾಣನು ಏತರಿಂದ ? ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವನು? ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ, ಯಾವ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷದಿಂದ ಈ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಬರುವನು ? ಇವನು ಶರೀರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಎಂದರ್ಥ. ಶರೀರ ವನ್ನು ಹೊಕ್ಕಮೇಲೆ ತನ್ನನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಒಳಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಹೇಗೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ 'ಪ್ರಾತಿಷ್ಠ ತೇ' ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು ? ಅಥವಾ ಯಾವ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷದಿಂದ ಈ ಶರೀರವನ್ನು (ಬಿಟ್ಟು) ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಹೋಗುವನು ? ಹೊರಗಿನದನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಧಿಭೂತವನ್ನು ಮತ್ತು ಅಧಿದೈವತ ವನ್ನು¹ ಹೇಗೆ ತಡೆದುಕೊಂಡಿರುವನು, ಹಿಡಿದಿತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವನು ? ಒಳಗಿನ ದನ್ನು ಹೇಗೆ (ತಡೆದುಕೊಂಡಿರುವನು) ?

ಪಿಪ್ಪಲಾದನು ಕೌಸಲ್ಯನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ್ದು

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚಾತಿಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಪೃಚ್ಛಸಿ

ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋಽಸೀತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ತೇಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ

|| ೨ ||

೨. ಅವನಿಗೆ ಆತನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಅತಿಪ್ರಶ್ನೆಗಳನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ : ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ನಾನನ್ನು (ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮. ಏವಂ ಪೃಷ್ಟ್ವಃ ತಸ್ಮೈ ಸ ಹ ಉವಾಚ ಆಚಾರ್ಯಃ | ಪ್ರಾಣ ಏವ ತಾವತ್ ದುರ್ವಿಚ್ಛೇದಯತ್ವಾತ್ ವಿಷಮಪ್ರಶ್ನಾರ್ಹಃ | ತಸ್ಯಾಪಿ ಜನ್ಮಾದಿ ತ್ವಂ ಪೃಚ್ಛಸಿ ಅತಃ ಅತಿಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಪೃಚ್ಛಸಿ | ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋಽಸೀತಿ ಅತಿಶಯೇನ ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ | ಅತಃ ತುಷ್ಠೋಽಹಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ತೇ ತುಭ್ಯಮ್ ಅಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ ಯತ್ಪೃಷ್ಠಮ್ | ಶೃಣು ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಲು, ಅವನಿಗೆ ಆ ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಪ್ರಾಣನನ್ನು ತಿಳಿಯುವದೇ ಮೊದಲು ಕಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು

1. ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯವು ಅಧಿಭೂತ. ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು ಅಧಿದೈವ. ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚವು ಅಧಿಭೂತ ಅಧಿದೈವ-ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ.

2. ಈ ಮಾತು ಅಪಾರದಲ್ಲ.

ಕೇಳುವುದೆನೂ ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಅವನಿಗೂ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ನೀನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆ ಯಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ವಿಾರಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರು ತ್ತೀಯೆ. (ನೀನು) ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠನಾಗುವೆ, ನೀನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಾಗುವೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ನಾನು (ನೀನು) ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು, ಕೇಳು.

ಪ್ರಾಣವ ಉತ್ಪತ್ತಿ ; ಅದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒರುವ ಬಿಗೆ
 ಆತ್ಮನ ಏಷ ಪ್ರಾಣೋ ಜಾಯತೇ | ಯಥೈವಾ ಪುರುಷೇ ಛಾಯೈ-
 ತಸ್ಮಿನ್ನೇತದಾಕತಂ ಮನೋಕೃತೇನಾಯಾತ್ಯಸ್ತಿ ಇ್ವಾರೀರೇ || ೩ ||

೩. ಆತ್ಮನಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಈ ನೆರಳು ಉಂಟಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಈತನಲ್ಲಿ ಇದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು ತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಮದಿಂದ ಈ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೯. ಆತ್ಮನಃ ಪರಮಾತ್ಮ ಪುರುಷಾತ್ ಅಕ್ಷರಾತ್ ಸತ್ಯಾತ್ ಏಷಃ ಉತ್ತಃ ಪ್ರಾಣಃ ಜಾಯತೇ, ಕಥಮತಿ ? ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಏವಾ ಭುವವೇ ಶಿವಃಪಾಣ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಛಾಯಾ ಸೈಮಿತ್ತಿಕೇ ಜಾಯತೇ, ತದ್ವತ್ ಏತ್ಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏತತ್ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಂ ಛಾಯಾಸ್ಥಾನೀ ಯಮ್ ಅನ್ಯತರೂಪಮ್ ತತ್ತ್ವಂ ಸತ್ಯೇ ಪುರುಷೇ ಆಕತಂ ಸಮರ್ಪಿತಮ್ | ಇತ್ಯೇತತ್ | ಛಾಯೇವ ದೇಹೇ ಮನೋಕೃತೇನ ಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪೇಚ್ಛಾದಿ ನಿಷ್ಪನ್ನಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತೇನ ಇತ್ಯೇತತ್ | ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಹ “ಪುಣ್ಯೇನ ಪುಣ್ಯಮಾ” (೩-೨) ಇತ್ಯಾದಿ | “ತದೇವ ಸಕ್ತಃ ಸಹ ಕರ್ಮಣೈತಿ” (ಬೃ. ೪-೪-೬) ಇತಿ ಹ ಪ್ರತ್ಯಂತರಾತ್ | ಆಯಾತಿ ಅಗಚ್ಛತಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆತ್ಮನಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಕ್ಷರನೂ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಪರಮಪುರುಷ ನಿಂದ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು (ಹೇಳುತ್ತೇನೆ). ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಲೆ, ಕೈ- ಮುಂತಾದ

1. ಕರಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಧಾರನಾಗಿರುವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಇರುವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದೇ ಕಷ್ಟ ; ಅವನ ಹುಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಚಾರವು ಇನ್ನೂ ಕಷ್ಟ.
2. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆ.
3. ಉತ್ತಮವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹವಾಗು ತ್ತದೆ. ಗೀ. ೪-೩೯.
4. ಅಕ್ಷರನೆಂಬ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯನಾದ ಪುರುಷನಿಂದ ಅನ್ಯತವಾದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಮುಂ. ಭಾ. ೨.೧-೩ನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ರೂಪದ ಪುರುಷನೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಾದ ನೆರಳು ಉಂಟಾಗುವದೋ, ಅದರಂತೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮ(ವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತ)ದಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣನೆಂಬ ನೆರಳಿನಂತಿರುವ ಸುಳ್ಯತೋರಿಕೆಯಾದ^೧ ತತ್ತ್ವವು ಸತ್ಯನಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅತವವಾಗಿರುವದು, ಎಂದರೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವದು ಎಂದರ್ಥ. ನೆರಳಿನಂತೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ 'ಮನೋಕೃತದಿಂದ' ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪ, ಇಚ್ಛೆ-ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ (೭ನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ) 'ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪುಣ್ಯ(ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ)^೨' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಆಸತ್ತನಾಗಿ ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಅದನ್ನೇ ಹೊಂದುವನು" (ಬೃ. ೪-೪-೬) ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪಾದಿಕರ್ಮದಿಂದ) ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸೇರುತ್ತದೆ.^೩

ಪ್ರಾಣದ ವಿಭಾಗಕ್ರಮ

ಯಥಾ ಸಮ್ರಾಜೇನಾಧಿಕೃತಾನ್ ವಿನಿಯುಂಚ್ಛೀ | ಏತಾನ್ ಗ್ರಾಮಾನೇತಾನ್ ಗ್ರಾಮಾನನಿತಿಷ್ಯಸ್ವೇತ್ಯೇವನೇವೈಷ ಪ್ರಾಣ ಇತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗೇವ ಸಂನಿಧತ್ತೇ || ೪ ||

೪. ಹೇಗೆ ಸಮ್ರಾಜನಾದವನೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು " ಈ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರು, ಈ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರು" ಎಂದು ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೋ, ಇದರಂತೆಯೇ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಉಳಿದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೦. ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಲೋಕೇ ರಾಜಾ ಸಮ್ರಾಜೇವ ಗ್ರಾಮಾದಿಸು ಅಧಿಕೃತಾನ್ ವಿನಿಯುಂಚ್ಛೀ | ಕಥಂ? ಏತಾನ್ ಗ್ರಾಮಾನ್ ಏತಾನ್ ಗ್ರಾಮಾನ್ ಅಧಿತಿಷ್ಯಸ್ವ ಇತಿ ಏವನೇವ ಯಥಾ ಆಯಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಏಷಃ ಮುಖ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಇತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಚಕ್ಷುರಾದೀನ್ ಆತ್ಮಭೇದಾಂಶ್ಚ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗೇವ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ಸಂನಿಧತ್ತೇ ವಿನಿಯುಂಚ್ಛೀ ||

1. ದೇಹಕ್ಕೆ ನೆರಳಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷನೆಂದರೆ ದೇಹವೇ.
2. ನೆರಳಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ (೧) ಪ್ರಾಣವು ಬರಿಯ ತೋರಿಕೆ, (೨) ಕನ್ನ ಅಭಾರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆ-ಎಂಬ ಎರಡು ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.
3. ಪೂರ್ವಜನಾದ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಗಳೇ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
4. ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಯಿತು.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ರೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮ್ರಾಜನಾಗಿರುವ ಅರಸನೇ ಹಳ್ಳಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೋ, ಹೇಗೆಂದರೆ "ಈ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು (ನೀನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರು), ಈ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ನೀನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರು"-ಎಂದು (ಹೇಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವುದಾದರೂ ತೋರಿ) ಹೇಗೆಯೇ, ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆಯೇ, ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಉಳಿದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಭೇದಗಳಾದ (ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು) ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಅವನವರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೧. ತತ್ರ ವಿಭಾಗಃ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿರುವುದು (ಹೇಗೆಂದರೆ) :—

ಪಾಯೂಪಸ್ಥೇಃ ಪಾನಂ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರೇ ಮುಖನಾಸಿಕಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠತೇ ಮಧ್ಯೇ ಶು ಸಮಾನಃ | ಏಷ ಕ್ಷೇತದ್ಭುತಮನ್ನ ಸಮಂ ನಯತಿ ತಸ್ಮಾದೇತಾಃ ಸಪ್ತಾ-
ರ್ಚಿಣೋ ಭವನ್ತಿ

|| ೫ ||

೫. ಪಾಯೂಪಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪಾನವು ; ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿ (ಯೂ) ಮುಖನಾಸಿಕಗಳಿಂದಲೂ (ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾ) ಪ್ರಾಣನು ತಾನೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಸಮಾನನು ; ಇವನೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಹೋಗಿರುವುದಾದ ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ನಯನಮಾಡುವನು ? ಅದರಿಂದ ಈ ಏಳು ಉರಿಗಳು ಅಗುತ್ತಿರುವವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨. ಪಾಯೂಪಸ್ಥೇ ಪಾಯುಶ್ಚ ಉಪಸ್ಥಶ್ಚ ಪಾಯೂಪಸ್ಥಂ ತಸ್ಮಿನ್ | ಅಪಾನಮ್ ಆತ್ಮಭೇದಂ ಮೂತ್ರಪುರಿಷಾದ್ಯಪನಯನಂ ಕುರ್ವನ್ ತಿಷ್ಠತಿ ಸಂಸಿಧತ್ತೇ | ತಥಾ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರೇ ಚಕ್ಷುಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರೇ ಮುಖನಾಸಿಕಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಮುಖಂ ಚ ನಾಸಿಕಾ ಚ

1. ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸೇರಿ ಅಗಿರುವ ತಾಲ್ಲೂಕು ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಿಗೂ ಇದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪಾಯೂಪಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ-ಎಂಬುದು ಕ್ಷೇಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅ|| ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಇದು ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ.

ಮುಖನಾಸಿಕೆ ತಾಭ್ಯಾಂ ಮುಖನಾಸಿಕಾಭ್ಯಾಂ | ಚ ನಿರ್ಗಜ್ಯನ್ ಪ್ರಾಣಃ
 ರ್ವಯಂ ಸಮ್ರಾಟ್ ಸ್ಥಾನೀಯಃ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠತಿ | ಮಧ್ಯೇ ತು
 ದ್ರಾಣಾಪಾನಯೋಃ ಸ್ಥಾನಯೋಃ ನಾಭ್ಯಾಂ ಸಮಾನಃ | ಅಶತಂ ಪೀತಂ ಚ
 ಧಮಂ ನಯತಿ ಇತಿ ಸಮಾನಃ | ಏಷ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಯದೇತತ್ ಹುತಂ
 ಭುಕ್ತಂ ಪೀತಂ ಚ ಆತ್ಮಾಗ್ನೌ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಅನ್ನಂ ಸಮಂ ನಯತಿ | ತಸ್ಮಾತ್
 ಅಶಿತಪೀತೇನ್ನಾತ್ ಆಗ್ನೇಃ ಔದರ್ಯಾತ್ ಹೃದಯದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾತ್
 ಏತಾಃ ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ಆರ್ಚಕಃ ದೀಪ್ತಯಃ ನಿರ್ಗಜ್ಯಂತೈಃ ಭವಂತಿ
 ಶೀರ್ಷಣ್ಯಪ್ರಾಣದ್ವಾರಾ ದರ್ಶನಶ್ರವಣಾದಿಲಕ್ಷಣದೂಪಾದಿವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಾ
 ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪಾಯೂಪಸ್ಥದಲ್ಲಿ; ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ- ಇವುಗಳು ಸೇರಿದ್ದು ಪಾಯೂ
 ಪಸ್ಥವು ; ಆದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ (ಒಂದು) ಭೇದವಾದ ಅಪಾನವನ್ನು ಮೂತ್ರ, ಮಲ
 -ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆಹಾಕುತ್ತಾ ಇರುವದಲ್ಲ, (ಅದನ್ನು) ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ
 ಇದರಂತೆ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ಶ್ರೋತ್ರ-ಇವುಗಳು ಸೇರಿದ್ದು ಚಕ್ಷುಃ
 ಶ್ರೋತ್ರವು ; ಅದರಲ್ಲಿಯೂ, ಮುಖನಾಸಿಕಗಳಿಂದ- ಮುಖವೂ ನಾಸಿಕೆಯೂ
 ಮುಖನಾಸಿಕೆಗಳು ; ಅವುಗಳಿಂದ- (ಆ) ಬಾಯಿಮೂಗುಗಳಿಂದಲೂ, ಹೊರಕ್ಕೆ
 ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮ್ರಾಜನಂತಿರುವ ಪ್ರಾಣನು ತಾನೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವನು
 (ಪ್ರಾತಿಷ್ಠತೇ=ಪ್ರತಿಷ್ಠತಿ)^೧. ಆದರೆ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ
 ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನ(ವಿರುತ್ತದೆ). ತಿಂದದ್ದನ್ನೂ ಕುಡಿದದ್ದನ್ನೂ ಸಮನಾಗಿ
 ತೆಗೆದುಕೊಂಡೊಯ್ಯುವದರಿಂದ (ಇದಕ್ಕೆ) ಸಮಾನ(ವೆಂದು ಹೆಸರು) ; (ಹಿ)
 ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಹೋಮಮಾಡಿದ್ದುಂಟಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ತಿಂದದ್ದು, ಕುಡಿದದ್ದು-ಎಂಬ
 ಆತ್ಮಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ^೨ ಹಾಕಿದ್ದಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಈ (ಸಮಾನವೇ) ಸಮವಾಗಿ

1. ಈ ಮಾತು ವಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.
2. "ಶೀರ್ಷಣ್ಯಃ" ಎಂಬ ಅ|| ಶಾಕಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಶಾಕವೇ ಮೇಲು.
3. "ಪ್ರಕಾಶಃ" ಎಂದು ವಾ|| ಶಾಕ.
4. "ಯಃ ತಿಷ್ಠತಿ ತಂ ಸನ್ನಿಧತ್ತೇ" ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ನಯ
 ಮಾಡಿದೆ. (ಅ|| ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). "ಸನ್ನಿಧತ್ತೇ ತಿಷ್ಠತಿ" ಎಂಬ ವಾ|| ಶಾಕಕ್ಕಿಂತ ಈ ಅ||
 ಶಾಕವೇ ಮೇಲು.
5. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೃತ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಾಣವಿದೆ- ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು
 ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
6. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಜಲರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತಿಂದದ್ದೂ ಕುಡಿದದ್ದೂ ಹೋಮವಾಗು
 ನವು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವದೂ ಒಂದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮಾನವು. ಮುಂ. ೨-೧-೨
 ಕೋಡಿ. ಇದು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಉಪದೇಶ.

ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು), ಆ ತಿಂದದ್ದು, ಕಂಡಿದದ್ದು-ಎಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಯಕ್ಕು, ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊಳಗಿನ ಅಗ್ನಿಯು ಹೃದಯಸ್ಥಳವನ್ನು ನೇರಲು ಅದರಿಂದ ಈ ವಿಳು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅರ್ಚಿಗಳು' ಬೆಳಕುಗಳು, ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನೋಡುವುದು, ಕೇಳುವುದು- ಮುಂತಾದ ರೂಪಾದಿವಿಷಯಗಳ ಅರಿವುಗಳು ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಿರುವವು, ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೃದಿ ಹೈವೇ ಆತ್ಮಾ ಆತ್ಮೈತವೇಕಶತಂ ನಾಡೀನಾಂ ತಾಸಾಂ ಶತಂ ಶತನೇಕೈಕಸ್ಯಾ ದ್ವಾಸಪ್ತತಿದ್ವಾಸಪ್ತತಿಃ ಪ್ರತಿಶಾಖಾ ನಾಡೀಸಹಸ್ರಾಣಿ ಭವನ್ತ್ಯಾಸು ವ್ಯಾನಶ್ಚರತಿ || ೬ ||

೬. ಆ ಆತ್ಮವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೂರ ಹಿಂದೂ ನಾಡಿಗಳು. (ಇವುಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ನೂರುನೂರು, ಹಿಂಮಾನುಷ ಶಾಖೆಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರ ಪ್ರತಿಶಾಖಾ ನಾಡಿಗಳು ಇರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನವು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೩. ಹೃದಿ ಹಿ ವಸಃ ಪುಣ್ಡರೀಕಾಕಾರವಾಂಸಪಿಣ್ಡ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇ ಹೃದಯಾ ಕಾರೇ ವಸಃ ಆತ್ಮಾ ಆತ್ಮಸಂಯುಕ್ತೋ ಶಿಷ್ಣಾತ್ಮಾಃ | ಅತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ ಹೃದಯೇ ವಿತತ್ ವಿಕಶತಮ್ ವಿಕೋತ್ತರಶತಂ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಪ್ರಧಾನ ನಾಡೀನಾಂ ಭವತಿ | ತಾಸಾಂ ಶತಂ ಶತಮ್ ವಿಕೈಕಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಧಾನನಾಡ್ಯಾ ಭೇವಾಃ | ಪುನರಪಿ ದ್ವಾಸಪ್ತತಿದ್ವಾಸಪ್ತತಿಃ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಸಹಸ್ರೇ ಅಧಿಕೇ ಸಪ್ತಶ್ಚ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ದ್ವಾಸಪ್ತತಿಃ ಪ್ರತಿಶಾಖಾನಾಡೀಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿನಾಡೀಶತಂ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಪ್ರಧಾನನಾಡೀನಾಂ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಭವಂತಿ | ಅಸು ನಾಡೀಷು ವ್ಯಾನೋ ವಾಯುಶ್ಚರತಿ | ವ್ಯಾನಃ ವ್ಯಾಪನಾತ್ | ಅದಿತ್ಯಾ ವಿನ ಶಕ್ತಿಯೋ ಹೃದಯಾತ್ ಸರ್ವತೋಗಾಢಿನೀಭಿಃ ಸರ್ವದೇಹಂ ಸಂವ್ಯಾಪ್ಯ ವ್ಯಾನೋ ವರ್ತತೇ | ಸನ್ನಿಶ್ಚನ್ನಮರ್ಮದೇಶೇಷು ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವೃತ್ತೋಶ್ಚ ಮಧ್ಯೇ ಉದ್ಯುತವೃತ್ತಿವೀರ್ಯವತ್ ಕರ್ಮಕರ್ತಾ ಭವತಿ ||

1. ಮೂ- ೩-೧-೨ ನೋಡಿ. ವ್ಯಾನದ ಕಾರ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅರಿವುಗಳು ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಿರುವವು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.
2. 'ಪ್ರಕಾಶಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಶಾಖೆದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕಾಶಗಳು ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಿರುವವು ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ.....ಅರಿವು (ಉದಾಹರಣವದು) ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಗ ಬೀಳು.
3. ಇದಾದ ಬಳಿಕ 'ಜೀವಾತ್ಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ' ಎಂದು ವಾ|| ಶಾಲ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮಲದ ಆಕಾರದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಆತ್ಮವು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನೊಪನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಲಿಂಗಾತ್ಮವು^೧ (ಇರುವದು). ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಈ ನೊರೊಂದು ನೊರರ ಮೇಲೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮುಖ್ಯನಾಡಿಗಳು ಇರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮುಖ್ಯನಾಡಿಗೂ ನೂರು ನೂರು ಭೇದಗಳಿರುವವು; ಮತ್ತು (ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ) ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು (ಸಾವಿರ), ಎರಡೆರಡು ಸಾವಿರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ- ಹೀಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರ ಪ್ರತಿ ಶಾಖಾ ನಾಡೀಸಹಸ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯ ನಾಡಿಗಳಿರುವ ಒಂದೊಂದು ನೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ) ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು) ಸಾವಿರ^೨ ಪ್ರತಿ ಶಾಖಾನಾಡಿ ಗಳು ಇರುವವು. ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನವೆಂಬ ವಾಯು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದು. ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಹೊರಡುವ ರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಹೃದಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಹೋಗಿರುವ ನಾಡಿ ಗಳಿಂದ ದೇಹವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ವ್ಯಾನವು (ಕೆಲಸ) ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. (ಅದರಲ್ಲಿಯೂ) ಸಂದುಗಳು, ಹೆಗಲುಗಳು, ಮರ್ಮಸ್ಥಳ ಗಳು- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ^೩ ಪ್ರಾಣಾಪಾನವೃತ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ^೪ ಹೊರ ತೋರುವ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ವೀರ್ಯವಂತವಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ^೫ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅಥೈಕಯೋರ್ಧ್ವ ಉದಾನಃ ಪುಣ್ಯೇನ ಪುಣ್ಯಂ ಲೋಕಂ ನಯತಿ
ಪಾಪೇನ ಪಾಪಮುಭಾಭ್ಯಾನೇವ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಮ್ || ೭ ||

1. ಲಿಂಗಶರೀರವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದ್ನು ಕರೆದಿದೆ. ಹೃದಯವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಅಧಿಪ್ರಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಿದೆ.
2. ಈ ಲೆಕ್ಕದಂತೆ ೧೦೦ ಪ್ರಧಾನ ನಾಡಿಗಳು ; ೧೦೦೫೧೦೦ = ೧೦೦೦೦ ಶಾಖಾ ನಾಡಿಗಳು ಮತ್ತು ೧೦೦೦೦೫೨೦೦೦ = ೨೨ ಕೋಟಿ ೨೨ ಲಕ್ಷ ಪ್ರತಿಶಾಖಾನಾಡಿಗಳು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೨೨ ಕೋಟಿ ೨೨ ಲಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ೧೦ ಸಾವಿರದ ೨೦೦ ನಾಡಿಗಳಾಗುವವು. ಅದರ ಅನೇಕ ಮುಖ್ಯನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯನಾಡಿ ಇದೆ ; ಶಾಖೋಪಶಾಲೆಗಳಾಗಿರುವ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನವು ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ-ಎಂಬುವಿಷ್ಟ ರಲ್ಲಿಯೇ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.
3. ಮಿಕ್ಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತದೆ.
4. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳು ಕೆಲಸಮಾಡದೆ ಇರುವಾಗ.
5. ಛಾಂ. ಭಾ. ೧-೩-೩ ; ೧-೩-೫ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

೨. ಇನ್ನು ಒಂದು (ನಾಡಿಯಿಂದ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉದಾನವು ಪುಟ್ಟಾದಿಂದ ಪುಟ್ಟಲೋಕಕ್ಕೂ ಪಾಪದಿಂದ ಪಾಪಲೋಕಕ್ಕೂ ಎರಡೂ ಸೇರಿವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಕ್ಕೂ ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವುದು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೪. ಅಥ ಯಾ ತು ತತ್ರ ಏಕತಾನಾಂ ನಾಡೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಉರ್ಧ್ವಗಾ ಸುಷುಮ್ನಾಪ್ಯಾ ನಾಡೀ ತಯಾ ಏಕಯಾ ಉರ್ಧ್ವಃ ಸನ್ ಉದಾನೋ ವಾಯುಃ ಅದಾವತಲಂಸ್ತತ್ಪೃತ್ತಿಃ ಸಂಚರನ್ ಪುಣ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿ ತೇನ ಪುಣ್ಯಂ ಲೋಕಂ ದೇವಾದಿಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣಂ ನಯತಿ ಪ್ರಾಪಯತಿ | ಪಾಪೇನ ತದ್ವಿಪರೀತೇನ ಪಾಪಂ ನರಕಂ ತೀರ್ಯಗ್ನ್ಯೋನ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್, ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಸಮಪ್ರಧಾನಾಭ್ಯಾಂ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಭ್ಯಾವೇವ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಂ 'ನಯತಿ' ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಈ ನೋಡೊಂದು ನಾಡಿಗಳೊಳಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವ ಸುಷುಮ್ನೆಯೆಂಬ ಬೆಸರಿನ ನಾಡಿ(ಯೊಂದಿದೆ)ಯಷ್ಟೆ, ಆ ಒಂದರಿಂದ ಅಂಗಾಲಿನಿಂದ ನೆತ್ತಿಯವರೆಗೂ ಪೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಉದಾನವೆಂಬ ವಾಯುವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋರಟು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಿಂದ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪುಣ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಾನವೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ (ಲೋಕಕ್ಕೆ) ಒಯ್ಯುವುದು, ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು. ಪಾಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಾಪಲೋಕಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಕೀಳುಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನ್ಮವೇ ಮುಂತಾದ ನರಕಕ್ಕೆ (ಒಯ್ಯುವುದು). ಎರಡರಿಂದಲೂ ಎಂದರೆ ಸಮಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ "ಒಯ್ಯುವುದು"-ಎಂಬ (ಮಾತು) ಇಲ್ಲಿಗೂ ಸೇರಿಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

1. ಸುಷುಮ್ನೆಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋರಟು ಆಯಾ ಲೋಕಕ್ಕೂಯ್ಯುವುದು ಎಂಬರ್ಥವಲ್ಲ. ಸುಷುಮ್ನೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉದಾನವು ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷೆಯಾಗುವುದು ಉದಾನದಿಂದ ಎಂಬುದು ಪ್ರಕೃತ.
2. ಮಾತವಾರದೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ.
3. ತೀರ್ಯಕಾಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಾನವರಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನ್ಮ- ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖವು ಕೆಟ್ಟಾಗಿರುವವರಿಂದ ಅವು ಗರಕವೇ ಎಂದು ಛಾವ.
4. ಪುಣ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ದೇವಾದಿಸ್ಥಾನವೂ, ಪಾಪವು ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ತೀರ್ಯಗ್ರಾಣಿಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಲೋಕವೂ ಇವೆರಡೂ ಸಮಾನವಾದಾಗ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವೂ ಬರುವುದು. ಸಮವಾದಾಗಲೂ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಫಲದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಂತೆ ಯಾವ ಜನ್ಮವು ಬರುತ್ತದೆ-ಎಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಾಣವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿಭೂತಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಬಗೆ

ಆದಿತೋ ಹ ವೈ ಬಾಹ್ಯಃ ಪ್ರಾಣ ಉದಯತೇಷ ಹ್ಯೇನಂ
ಚಾಕ್ಷುಷಂ ಪ್ರಾಣಮನುಗೃಹ್ಣಾನಃ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಯಾ ದೇವತಾ
ಸೈಷಾ ಪುರುಷಸ್ಯಾಪಾನಮವಷ್ಟಭ್ಯಾನ್ತರಾ ಯದಾಕಾಶಃ ಸ
ಸಮಾನೋ ವಾಯುರ್ವ್ಯಾನಃ || ೮ ||

೮. ಆದಿತ್ಯನೇ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಾಣವು. ಇವನೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಈ
ಚಾಕ್ಷುಷಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಉದಯಿಸುವನು ?
ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಯುಂಟಪ್ಪೆ, ಆ ಇದು ಪುರುಷನ ಅಪಾನ
ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ (ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಆಕಾಶ
ವಿದೆಯಷ್ಟೆ, (ಅದು) ಸಮಾನವು. ವಾಯುವೇ ವ್ಯಾನವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೫. ಆದಿತೋ ಹ ವೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಹಿ ಅಧಿದೈವತಂ ಬಾಹ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಃ |
ಸ ಏಷ ಉದಯತಿ ಉದ್ಗಚ್ಛತಿ | ಏಷ ಹಿ ಏನಮ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಂ ಚಕ್ಷುಷಿ
ಭವಂ ಚಾಕ್ಷುಷಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಕಾಶೇನ ಅನುಗೃಹ್ಣಾನಃ ರೂಪೋಪಲಬ್ಧೌ
ಚಕ್ಷುಷ ಅಲೋಕಂ ಕುರ್ಮನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮ್ ಅಭಿಮಾನಿನೀ
ಯಾ ದೇವತಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಸೈಷಾ ಪುರುಷಸ್ಯ ಅಪಾನಮ್ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಮ್
ಅವಷ್ಟಭ್ಯ ಅಕೃಷ್ಯ ವತೀಕೃತ್ಯ ಅಥ ಏವಾಪಕರ್ಷಣೇನ ಅನುಗ್ರಹಂ ಕುರ್ಮತೀ
ವರ್ತತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ಶರೀರಂ ಗುರುತ್ವಾತ್ ಪತೇತ್ | ಸಾವಕಾಶೇ
ವಾ ಉದ್ಗಚ್ಛೇತ್ | ತದೇತತ್ ಅನ್ತರಾ ಮಧ್ಯೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಃ ಯ
ಆಕಾಶಃ ತತ್ಸೋ ವಾಯುಃ ಆಕಾಶ ಉಚ್ಯತೇ | ಮಜ್ಜಾಸ್ಥವತ್ | ಸ ಸಮಾನಃ |
ಸ ಸಮಾನಮನುಗೃಹ್ಣಾನೋ ವರ್ತತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಮಾನಸ್ಯ ಅನ್ತರಾಕಾಶ-
ಸ್ಥತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ | ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಚ ಯೋ ಬಾಹ್ಯೋ ವಾಯುಃ ಸಃ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ವ್ಯಾನಃ | ವ್ಯಾನಮ್ ಅನುಗೃಹ್ಣಾನೋ ವರ್ತತೇ
ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅಧಿದೈವತನಾದ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಾಣನಷ್ಟೆ, ಆ
ಈತನು ಉದಯಿಸುವನು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಇವನೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಈ

1. ಹೊರಗೆ ಅಧಿದೈವತರೂಪರಿಂದ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣನೇ ಒಳಗೆ
ಚಕ್ಷುರಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬರ್ಥ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸ ಏಷಃ'
ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು 'ಉದಯತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದೆಂದ ಚಾಕ್ಷುಷವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಬೇಕೆಂದೆ ಆನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ, ಎಂದರೆ ರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೇಕೆನ್ನುವೆ.ನೂತನವನಾಗಿ (ಉಪಯೋಗವನ್ನು) ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವ ದೇವತೆಯುಂಟೆಷ್ಟೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆ ಈ ದೇವತೆಯು ಪುರುಷನ ಅಪಾನವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಆದನ್ನು ಎಳೆದು ವಶಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕೇಳಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತಾ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವು ಭಾರವಾಗಿರುವುದೆಂದ ಬೀಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಥವಾ ಅಕಾಶವಿರುವಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೇರೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. (ಇನ್ನು) ದ್ಯುಲೋಕ, ಪೃಥಿವಿ-ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವನ್ನೇ (ಇಲ್ಲಿ) ಅಕಾಶವೆಂದಿದೆ. ಮುಂಚೆಯಲ್ಲಿ (ಉಪವರನ್ನು ಮುಂಚೆಯೆಂದು ಕರೆಯುವಂತೆಯೇ) ಇದು. ಈ ಅಕಾಶವೇ ಸಮಾನವು; ಸಮಾನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾನವು (ನಡುವೆ ಇರುವುದೆಂದ) ನಡುವಿನ ಅಕಾಶದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು (ಇವೆರಡಕ್ಕೂ) ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊರಗಿರುವ ವಾಯುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವು; ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು-ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ತೇಜೋ ಹ ವಾ ಉದಾನಸ್ತಸ್ಯಾದುಪಶಾನ್ತತೇಜಾಃ |
 ಸ್ವತರ್ಥವನಿನ್ದ್ರಿಯೈರ್ನುನಸಿ ಸಂಪದ್ಯಮಾನೈಃ || ೯ ||

1. ಪೃಥಿವೀದೇವತೆಯು. ತ್ಯ.ಭಾ.೨-೨ ನೋಡಿ. ಇದು ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯೆಂದು ಬೃ. ೩-೯-೧೦ರ ಅಧಾರದಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ; ಅದರ ಇದಕ್ಕೆ ಛಾಂದೋದಾಹರಣೆ. ಬೃ. ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ.
2. ಮನುಷ್ಯನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲೂರಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಎಳೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಪೃಥಿವೀದೇವತೆಯು ಸಹಾಯವು ಬೇಕು.
3. "ಮುಂಚೆಗಳು ಕೂಗುತ್ತವೆ" ಎಂದರೆ ಮುಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತಿರುವವರ ಕೂಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಂತೆ ಅಕಾಶವು ಎಂದರೆ ಅಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವು ಎಂದರ್ಥ.
4. ಹೊರಗಿನ (ಅಕಾಶ) ವಾಯುವ್ಯವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಮಾನವು ದೇಹದ ನಡುವಾಗವಾದ ಹೊಕ್ಕುಳಿರುತ್ತದೆ.
5. ವಿಶೇಷವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಾಯುವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

೯. ತೇಜಸ್ವೀ ಉದಾನವು. ಅದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು ಉಪಶಾಂತ ವಾದವನು ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದನೆ (ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೬. ಯದ್ ಬಾಹ್ಯಂ ಹ ವೈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತೇಜಃ ಶರೀರೇ ಉದಾನಃ | ಉದಾನಂ ವಾಯುಮ್ ಅನುಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸ್ವೇನ ಪ್ರಕಾಶೇನ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ತೇಜಃಸ್ವಭಾವಃ ಬಾಹ್ಯತೇಜೋಃನುಗೃಹೀತಃ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕರ್ತಾ, ತಸ್ಮಾದ್ಯದಾ ಲೌಕಿಕಃ ಪುರುಷಃ ಉಪಶಾಂತತೇಜಾಃ ಭವತಿ ಉಪಶಾಂತಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ತೇಜಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ, ತದಾ ತಂ ಸ್ವೇಣಾಯುಷಂ ಮುಮೂಷುಂ ವಿದ್ಯಾತ್ | ಸಃ ಪುನರ್ಭವಂ ಶರೀರಾಂತರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಕಥಮ್ ? ಸಹ ಇಂದ್ರಿಯೈಃ ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯಮಾನ್ಯೈಃ ಪ್ರವಿಶದ್ವಿಃ ವಾಗಾದಿಭಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೊರಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉದಾನವು; ಉದಾನವಾಯುವನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅನುಗೃಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಉತ್ಕ್ರಮಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಉದಾನವಾಯುವು) ಹೊರಗಿನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದಲ್ಲ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಯಾವಾಗ (ಈ) ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನು ಉಪಶಾಂತತೇಜನಾಗುವನೋ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು ಅರಿಹೋದವನಾಗುವನೋ ಆಗ ಅವನನ್ನು ಅಯುಸ್ಸುಮುಗಿದವನು (ಇನ್ನು) ಸಾಯುವವನು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವನು ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಎಂದರೆ ಬೇರೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ

1. "ವಾನ" ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಾ|| ಶಾತದಲ್ಲಿದೆ.
2. "ಸಾಮಾನ್ಯಃ" ಎಂಬ ಅ|| ಶಾತ್ಕೀಂಕ ಈ ವಾ||ಶಾತವು ಉತ್ತಮ.
3. ಅದಿತ್ಯರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷತೇಜಸ್ಸಲ್ಲ, ಜಿಸ್ತುಬೆಕಕುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆಲ್ಲ ಇರುವ ತೇಜಸ್ಸು.
4. ಮೈದಿಸಿಯೂ ಕಾಂತಿಯೂ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೦೧.
5. ಪುನರ್ಭವವೆಂದರೆ ಬೇರೊಂದು ಶರೀರ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದೇನೂ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೇ ಮರುಹುಟ್ಟು ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಯ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೪-೦೬ ಘೋಡಿ.

ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾಕ್ಯೇ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ: (ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಕಡೆಯುತ್ತಾನೆ).

ಉತ್ಪ್ರಾಂತ್ರಿಕಮು

ಯಚ್ಚಿತ್ತಸ್ತೇನೈವ ಪ್ರಾಣನಾಯಾತಿ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜಸಾ ಯುಕ್ತಃ |
ಸಹಾತ್ಮನಾ ಯಥಾಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ಲೋಕಂ ನಯತಿ ||೧೦||

೧೦. ಯಾವ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೋ ಅದರಿಂದ ಇವನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣನು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಆತ್ಮನೊಡನೆ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ (ಆಗೂ) ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೨. ಮರಣಕಾಲೇ ಯಚ್ಚಿತ್ತೋ ಭವತಿ ತೇನ ಏವ ಜೀವಃ ಚಿತ್ತೇನ ಸಂಕಲ್ಪೇನ ಇಂದ್ರಿಯೈಃ ಸಹ ಪ್ರಾಣಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಮ್ ಆಯಾತಿ | ಮರಣಕಾಲೇ ಸ್ವೇಗೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಃ ಸನ್ ಮುಖ್ಯಯಾ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತೈವ ಆವತಿಭೃತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತದಾ ಹಿ ವದಂತಿ ಜ್ಞಾತಯಃ 'ಉಚ್ಛ್ವಸತಿ ಜೀವತಿ' ಇತಿ | ಸ ಚ ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜಸಾ ಉದಾನವೃತ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತಃ ಸನ್ ಸಹಾತ್ಮನಾ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಭೋಕ್ತ್ರಾ ಸ ಏವಮ್ ಉದಾನವೃತ್ತೈವ ಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಣಃ ತಂ ಭೋಕ್ತಾರಂ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮವಶಾತ್ ಯಥಾಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ಯಥಾಭಿಪ್ರೇತಂ ಲೋಕಂ ನಯತಿ ಪ್ರಾವಯತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಸಾಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ ಆ ಚಿತ್ತ (ವಿಂದಲೇ) (ಆದೇ) ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಈ ಜೀವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಹೋಗಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಯೊಂದರೊಡನೆಯೇ ಇದ್ದು

2. ಭಾಂ. ೩-೮-೬ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಉತ್ಪ್ರಾಂತ್ರಿಕಮುಪದ ಸೂಚನೆ. ಇಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯು ಉಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆಯೇ ಹೊರತು ತತ್ತ್ವಪ್ರಲಯವನ್ನಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೨.

- 2. ಇದು ವಾ|| ಪಾಠ; ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ "ತೇನೈವ" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದೆ.
- 3. ವಾ|| ಪಾಠ; "ಸಹಾತ್ಮನದನ್ವಿ" ಎಂದು ಅ|| ಪಾಠ.
- 4. "ಉದಾನಃ ಉದಾನವೃತ್ತ್ಯಾ" ಎಂಬ ವಾ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ "ಉದಾನಃ" ಎಂಬ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
- 5. ಗೀ. ೮-೩ ; ಭಾಂ. ೩-೧೪-೧.

ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.¹ ಆಗಲೇ (ಸುತ್ತಲಿರುವ) ಜ್ಞಾತಿಗಳು '(ಇನ್ನೂ) ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿದಾನೆ, ಬದುಕಿದಾನೆ' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು. ಆ ಪ್ರಾಣನೂ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಎಂದರೆ ಉದಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಒಡೆಯನಾದ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಆತ್ಮನೊಡನೆ, ಹೀಗೆ ಉದಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣನು ಆ ಭೋಕ್ತೃವನ್ನು ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ವಶದಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ (ಆಯಾ) ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ, ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಆಯಾ ಲೋಕವನ್ನು) ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯ ಫಲ

ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಪ್ರಾಣಂ ವೇದ | ನ ಹಾಸ್ಯ ಪ್ರಜಾ
ಹೀಯತೇವ್ಯತೋ ಭವತಿ ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ ||೧೦||

೧೧. ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರಿ ಯುವನೋ ಅವನ ಪ್ರಜೆ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅನ್ಮೃತನಾಗುವನು. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕ(ವಿರುತ್ತದೆ) :-

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೮. ಯಃ ಕಶ್ಚಿದೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಯಥೋಕ್ತವಿಶೇಷಗೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟಮಾ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಾಣಂ ವೇದ ಜಾನಾತಿ ತಸ್ಯ ಇದಂ ಫಲಮ್ ಐಹಿಕಂ ಆಮುಷ್ಮಿಕಂ ಚ ಉಚ್ಯತೇ | ನ ಹ ಅಸ್ಯ ನೈವಾಸ್ಯ ವಿದುಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಹೀಯತೇ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯತೇ | ಪತಿತೇ ಚ ಶರೀರೇ ಪ್ರಾಣ ಸಾಯುಜ್ಯತಯಾ ಅನ್ಮೃತಃ ಅಮರಣಧರ್ಮಾ ಭವತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ, ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಮುಂತಾದ (ಈವರೆಗೆ) ಹೇಳಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ

1. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೨. ಇದುವರೆಗಿನ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕೃಮವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಪ್ರಾಣನು ಹೇಗೆ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಕೃಮವನ್ನು ಭಾಂ. ೬-೮ ; ಬೃ. ೪-೪ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

2. ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ವಿನೊಡನೆಯೂ ಜೀವದೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದರ ವಿವರವನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೪, ಜರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವದರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ.

ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರಿಯುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಇಹಲೋಕದ ಮತ್ತು ಅ
 (ಪರಲೋಕದ ಫಲವು (ಅಗುವದೆಂದು ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅವನ
 ಹೀಗಿರುವ ತಿಳಿವು ಕುರಾದನಿವಾಸವನನ ಮಕ್ಕಳು ವೊನ್ನುಕ್ಕಳು ಮುಂತಾದ
 ರೂಪದ ಪ್ರಚೆಯು (ನ ಹ=ನೈವ) ಹಾಳಾಗುವದಿಲ್ಲ; (ಪ್ರಜಾಸಂತತಿಯು)
 ಎಚ್ಚೇದವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಶರೀರವು ಬಿದ್ದಬಳಿಕ ಪ್ರಾಣಸಾಯುಜ್ಯ
 ವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಾವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವದವನು ಅಗುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೪೭. ತತಾ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಭಿಧಾಯಕಃ ಏಷಃ ಶ್ಲೋಕಃ
 ಮಸ್ಯಃ ಭವತಿ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ತಿಳಿಸುವ ಈ
 ಶ್ಲೋಕವು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರವು ಇರುತ್ತದೆ :—

ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಯಂತಿಂ ಸ್ಥಾನಂ
 ವಿಭುತ್ವಂ ಜೈವ ಪಶ್ಚಾಧಾ |
 ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಜೈವ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ
 ವಿಜ್ಞಾಯಾನ್ಮೃತಮತ್ಸುತೇ ||
 ವಿಜ್ಞಾಯಾನ್ಮೃತಮತ್ಸುತ ಇತಿ

||೧೨||

೧೨. ಪ್ರಾಣವ ಹುಟ್ಟು, ಬರುವು, ಸ್ಥಾನವು, ವಿಭುತ್ವ, ಐದು
 ಒಗೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ (ಇವುಗಳನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅಮೃತವನ್ನು
 ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು
 ತಾನೆ.

1. ಅತ್ಯಂದ ಮುಟ್ಟುವದು, ಕರ್ಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಶರೀರಧಾರಣೆಮಾಡುವದು,
 ಪ್ರಾಣವಾಣಾದಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ
 ಉತ್ಪಾದಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದು, ಅದಿತ್ಯಾದಿರೂಪಗಳಿಂದ ಹೊರಗೂ ಪ್ರಾಣಾದಿ
 ರೂಪಗಳಿಂದ ಒಳಗೂ ಇರುವದು, ಭೋಕ್ತೃವಿನೊಡಗೂಡಿ ಲೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗು
 ವದು-ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

2. ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವನೋ, ಜ್ಞಾನವೇ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಪರವಿದ್ಯೆಯ
 ಫಲವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂ. ೧-೨-೧೧ನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಲ್ಲಿಯ
 ಪರಗೂ ಅಪರವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿವಂತೆ ಆಯಿತು.

3. ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಶರೀರವು ಬಿದ್ದ
 ಬಳಿಕ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ಸಾಯುಜ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಇದು ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಅಶೇಷಿಕಮುಕ್ತಿ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೦. ಉತ್ಪತ್ತಿಂ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ | ಆಯತಿಮ್ ಅಗಮನಮ್
ಮನೋಕ್ವತೇನ ಅಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ | ಸ್ಥಾನಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ಚ ಪಾಯೂಪಸ್ಥಾದಿ
ಸ್ಥಾನೇಷು | ವಿಭುತ್ವಂ ಚ ಸ್ವಾಮ್ಯುಪೇವ ಸಮ್ರಾಡ್ವಿವ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿ
ಭೇದಾನಾಂ ಸಂಕ್ಷುಧಾ ಸ್ಥಾಪನಮ್ | ಬಾಹ್ಯಮ್ ಅದಿತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಜೈವ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಅವಸ್ಥಾನಂ ವಿಜ್ಞಾಯ ವಿವಂ
ಪ್ರಾಣಮ್ ಅಮೃತಮ್, ಅಶ್ನುತೇ ಇತಿ | “ ವಿಜ್ಞಾಯಾಮೃತಮಶ್ನುತೇ ”
ಇತಿ ದ್ವಿರ್ವಚನಂ ಪ್ರಶ್ನ¹ ಪರಿಸಮಾಪ್ತರ್ಥಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ (ಆಗುವ) ಹುಟ್ಟು ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕರ್ಮದಿಂದ
ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವಿಕೆ, ಬಂದುಸೇರುವದು ; ಸ್ಥಾನ ಎಂದರೆ ಪಾಯು,
ಉಪಸ್ಥ-ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ ; ವಿಭುತ್ವ ಎಂದರೆ ಸಮ್ರಾಜನಿಗೆ
ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವ (ಐದು ಬಗೆಯ) ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಐದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ
ವಿನಿಯೋಗಿಸಿಟ್ಟಿರುವದು, ಹೊರಗೆ ಅದಿತ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರೂಪ
ದಿಂದಲೂ ಒಳಗೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ-ಹೀಗೆ
ಪ್ರಾಣನನ್ನು² ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ‘ಅರಿತು
ಕೊಂಡರೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರು
ವದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

1. ‘ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಪರಿಸಮಾಪ್ತರ್ಥಮ್’ ಎಂದೇ ಅಷ್ಟನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠವಿದೆ.
ಅದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಎಂದರೆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗವು ಮುಗಿಯಿತು
ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ದ್ವಿರೂಪಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವದರಿಂದ
‘ಪ್ರಶ್ನ ಪರಿಸಮಾಪ್ತರ್ಥಮ್’ ಎಂದೇ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ.

2. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನೆ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದರೆ ಸಾಲದು, ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಯೇ ಮೂಲತಾಪ ಏಕೇಪಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು-
ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ “ಪ್ರಾಣಮ್” ಎಂಬ
ಮಾತನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೩. "ಅಥ ಹೈನಂ ಸೌರ್ಯಾಯಣೀ ಗರ್ಭ್ಯಃ ಪಶ್ಚತ್ಯು" | ಪ್ರಶ್ನತ್ರಯೇಣ ಅಪರವಿದ್ಯಾಗೋಚರಂ ಸರ್ವಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯ ಸಂಸಾರಂ ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಲಕ್ಷಣಮ್ ಅನಿತ್ಯಮ್ ಅಫೇದಾನೀಮ್ ಅಸಾಧ್ಯಸಾಧನಲಕ್ಷಣಮ್ ಅಸ್ರಾಣಮ್, ಅಮನಃ ಅಗೋಚರಮ್, ಅತೀಸ್ತ್ರಿಯವಿಷಯಮ್ ಶಿವಂ ಶಾನ್ತಮ್ ಅವಿಕ್ಯತಮ್, ಅಕ್ಷರಂ ಸತ್ಯಂ ಪರವಿದ್ಯಾಗಮ್ಯಂ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂ ಸಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯನ್ತರಮ್ ಅಜಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಇತಿ ಉತ್ತರಂ ಪ್ರಶ್ನತ್ರಯಮ್ ಅರಭ್ಯತೇ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಅನೇಕಿ ಈತನನ್ನು ಸೌರ್ಯಾಯಣಿ ಗರ್ಭ್ಯನು ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿ ಪಠು' (ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ) : (ಹಿಂದೆ) ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಕೃತವಿಷಯವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪವಾಗಿ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ಅಪರವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಹೇಳಿ) ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ಇನ್ನು ಈಗ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನರೂಪವಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ, ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ, ವಿಷಯವಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿರುವ ಶಿವನೂ ಶಾಂತನೂ ಆಗಿರುವ ನಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇವು

1. ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವಿಲಕ್ಷಣವು ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.
2. ಅತೀಸ್ತ್ರಿಯವು, ಅವಿಷಯವು ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ
3. 'ಕ್ರಿಯೋಕಾರಕಫಲರೂಪವಾಗಿ ವಿಂಗಡವಾಗಿರುವ' ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಕೃತವೂ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಯೇಹೋಗಿದೆ. ಮು. ಭಾ. ೧-೨-೧೨ 'ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಸ್ವಾಪರಾನ್ತಾನ್ ವ್ಯಾಕೃತಾವ್ಯಾಕೃತಲಕ್ಷಣಾನ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.
4. ಪುತ್ರ, ಕರ್ಮ, ಉಪಾಸನೆ-ಎಂಬ ಸಾಧನಗಳೂ ಅವುಗಳ ಫಲವಾಗಿರುವ ಲೋಕಗಳೂ ಅನಿತ್ಯವೇ. ಮುಂ. ೧-೨-೧೨.
೫. ಮುಂ. ೧-೨-೧೨.
6. ಮುಂ.ಭಾ. ೨-೧-೨ರಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯಮನಾಃ' ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ.
7. ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳ, ವಿಷಯವಿಷಯವ್ಯವಹಾರದ, ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಮೀರಿರುವ; ತಾನು ಒಂದನ್ನೂ ವಿಷಯಾಕರಿಸದೆ, ತಾನೂ ಯಾವದಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಾಗದೆ ಇರುವ. ಮುಂ. ಭಾ. ೧-೧-೬.
8. ಅನಂದರೂಪವೂ ಅದ್ವಿತೀಯವೂ ಆಗಿರುವ ಮಾಂ. ೨.

ಗಳೊಡನೆ ಇರುವ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಪರವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರ ವೆಂಬಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ (ಗ್ರಂಥಭಾಗ) ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿಷಯ

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೨. ತತ್ರ ಸುದೀಪ್ತಾದಿವ ಅಗ್ನೇಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪರಾತ್ ಅಕ್ಷರಾತ್ ಸರ್ವೇ ಭಾವಾಃ ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾ ಇವ ಜಾಯಂತೇ | ತತ್ರ ಜೈವಾಸಿಯನ್ತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ದ್ವಿತೀಯೇ ಮುಣ್ಣುಕೇ | ಕೇ ತೇ ಸರ್ವೇ ಭಾವಾ ಅಕ್ಷರಾದ್ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾ ಇವ ವಿಭಜ್ಯಂತೇ | ಕಥಂ ವಾ ವಿಭಕ್ತಾಃ ಸಂತಃ ತತ್ರೈವಾಸಿಯನ್ತಿ ? ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಂ ವಾ ತದಕ್ಷರಮಿತಿ ? ಏತದ್ವಿವಕ್ಷಯಾ ಅಥುನಾ ಪ್ರಶ್ನಾನಾ ಉದ್ಯಾವಯತಿ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದರಲ್ಲಿ 'ಜೆನ್ನಾಗಿ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯುವ ಜಿಂಕೆಯಿಂದ ಕಿಡಿಗಳು (ಹುಟ್ಟುವಂತೆ) ಯಾವ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ' (ಮುಂ. ೨-೧-೧) ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿತ್ತಷ್ಟೆ. ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ವಿಂಗಡವಾಗಿ ಬರುವ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳು ಎಂದರೆ ಯಾವವು ? ಹಾಗೆ ವಿಂಗಡವಾಗಿ (ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ) ಅವು ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ ? ಆ ಅಕ್ಷರವೆಂಬುದರ ಸ್ವರೂಪವಾದರೂ ಏನು ? ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಈಗ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ :—

ಆಥ ಹೈನಂ ಸೌರ್ಯಾಯಣಿ ಗಾಗ್ಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಭಗವನ್ತೇ-
ತಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಕಾನಿ ಸ್ವಪಸ್ತಿ ಕಾನ್ಯಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾಗ್ರತಿ ಕತರ ಏಷ
ದೇವಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ ಕಸ್ಮೈತತ್ ಸುಖಂ ಭವತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ನು
ಸರ್ವೇ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವಂತೀತಿ

||೧||

೧. ಅಮೇಲೆ ಈತನನ್ನು ಸೌರ್ಯಾಯಣಿ ಗಾಗ್ಯನು ಕೇಳಿದ ನೇನೆಂದರೆ : ಭಗವಂತನೆ, ಈ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಯಾವವು ನಿದ್ರಿಸುವವು ? ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವವು ಎಚ್ಚಿತ್ತಿರುವವು ? ಕನಸುಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಈ ದೇವನು ಯಾವನು ? ಈ ಸುಖವು ಯಾರಿಗಾಗುವದು ? ಯಾರಲ್ಲಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ ?

1. ಮುಂ. ೨-೧-೨.

2. ಮುಂ. ೨-೧-೧.

3. ಇದು ವಾ|| ಪಾಠ; ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ವಿಸ್ಫುಲಿಜ್ಞಾ ಇವ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಲ್ಲ

- ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳ ಕೆಲಸವು ನಿಲ್ಲಿಲು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಯಾವ ಆಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸುಖವಿಡೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಯಾರಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ ? ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು, ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾಗುವರು? (ಸಂ ಎಂದರೆ) ಬೆನ್ನಾಗಿ ಒಂದಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವರು? ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ರಸಗಳಂತೆಯೂ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ನದ್ಯಾದಿಗಳಂತೆಯೂ ಬೀರ್ಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗದಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವರು, ಸೇರಿ ಕೊಂಡಿರುವರು ?-ಎಂದರ್ಥ.

(ಭಾಷ್ಯ)

ಇಳ ನನು ನೃಸ್ತ ದಾತ್ರಾದಿಕರಣವತ್ ಸ್ವವ್ಯಾಸಾರಾದುಪರತಾನ್ ಶ್ವಘ್ನಾ ಪೃಥಗೇವ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಅವತಿಷ್ಠಂತೇ ಇತ್ತೀತದ್ ಯುಕ್ತಮ್ | ಕಃತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸುಷುಪ್ತ ವುರುಷಾಣಾಂ ಕರುಣಾನಾಂ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ ಏಕೇಭಾವಗಮನಾ ಶಜ್ಯಾಯಾಃ ದ್ರಷ್ಟುಃ ? ಯುಕ್ತೈವ ತು ಆಶಜ್ಯಾ | ಯತಃ ಸಂಹತಾನಿ ಕರುಣಾನಿ ಸ್ವಾಮ್ಯರ್ಥಾನಿ ಪರತಾನ್ತ್ರಾಣಿ ಚ ಜಾಗ್ರದ್ವಿಷಯೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾಭೇದಿ ಸಂಹತಾನಾಂ ಪಾರಶನ್ತ್ರೇಣೈವ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ ಸಂಗತರ್ನ್ಯಾಯಾ ಇತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಆಶಜ್ಯಾನುರೂಪ ಏವ ಪ್ರಶೋದಯಮ್ | ಅತ್ರ ತು ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಘಾತೋ ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪ್ರಲೀನಃ ಸುಷುಪ್ತ ಪ್ರಲಯಕಾಲಯೋಃ ತದ್ವಿಲೇಪಂ ಬುಭುತ್ಸೋಃ ಸ ಕೋ ನು ಸ್ಮಾತ್ ? ಇತಿ ಕಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವೇ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಭವಂತಿ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):-ಕೆಲಗಿಟ್ಟು ಕುಡಗೋಲು ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳಂತೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ (ಕರಣಗಳು) ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವವು, ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತ. (ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ) ನಿದ್ರಿಸಿದ ಪುರುಷನ ಕರಣಗಳು ಯಾವದರಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಒಂದಾಗುವವೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಕಾರನು ತಂಕಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು?

1. ದುಃಖದ ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದೆ, ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ.
2. ವಿಷಯಗಳ ಭೋಗದಿಂಪುಂಟಾಗುವ ಸುಖಕ್ಕೆ ಆಡ್ಡಿಗಳಿರುವವು.
3. ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸಿದನು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸುಖವು ಯಾರಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ? 4. ಛಾಂ. ೬-೯, ೬-೧೦-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.
5. ಕುಡುಗೋಲಿನ ಕೆಲಸವಾದವೇಲೆ ಆಡೆಗಿಟ್ಟರೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವಂತೆ ಕರಣಗಳು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಇರಲಿ. ಏತರಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ. "ದಾತ್ಯ-ಆದಿ" ಎಂದು ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ "ಪುಲ್ಲುಕೊಯ್ಯುವವರು ಮುಂತಾದವರ ಕರಣಗಳಂತೆ" ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಪೇರಾಗುವದು.

(ಪರಿಹಾರ):- ಈ ಶಂಕೆಯು ಸರಿಯಾದದ್ದೇ, ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದರೊಡನೆೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಕರಣಗಳು (ತಮ್ಮ) ಒತೆಯನಿಗಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಅವನ) ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಎಚ್ಚರವಡ್ಡಿಯುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಒಂದರೊಡನೆೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ (ಅವುಗಳು) ನಿವ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಧೀನವಾಗಿಯೇ ಯಾವದರಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿ: ಇದಬೇಕೆಂಬುದು ಯುಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಂಕೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ). ಆದರೆ (ಈ) ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಗುಂಪು ಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರಲಯಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಯಾವದಿರಬಹುದು ? ಎಂದು ಅದರ ವಿಶೇಷ(ಸ್ವರೂಪ)ವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವು ?" ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಕರಣಗಳ ನಿವ್ರ

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ಯಥಾ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಮರೀಚಯೋರ್ಕ ಸ್ಯಾಸ್ತಂ ಗಚ್ಛತಃ ಸರ್ವಾ ಏತಸ್ಮಿಂಸ್ತೇಜೋಮಣ್ಡಲೇ ಏಕೀಭವಂತಿ | ತಾಃ ಪುನಃ ಪುನಃುದಯತಃ ಪ್ರಚರಂತೈವಂ ಹ ವೈ ತತ್ಸರ್ವಂ ಪರೀ ದೇನೇ ಮನಸ್ಯೇಕೀ ಭವತಿ | ತೇನ ತರ್ಕ್ಯೇಷ ಪುರುಷೋ ನ ಶ್ಯನೋತಿ ನ ಪಶ್ಯತಿ ನ ಜಿಹ್ರತಿ ನ ರಸಯತಃ ನ ಸ್ಪೃಶತಃ ನಾಭಿವದತಃ ನಾದತ್ತೇ ನಾನಂದಯತೇ ನ ನಿಷುಬತಃ ನೇಯಾಯತೇ ಸ್ಪೃಶತಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ |೨||

೨. ಅವನಿಗೆ ಆತನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ:- ಎಲೈ ಗಾರ್ಗ್ಯನೇ, ಅರ್ಕನು ಅಸ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು ಹೇಗೆ ಕಿರಣಗಳೆಲ್ಲ ಈ ತೇಜೋಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವವೋ ಮತ್ತೆ ಉದಯಿಸಲು ಅವು ಮತ್ತೂ ಅವನಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೊರಹೊರಡುತ್ತವೆಯೋ ಇದರಂತೆಯೇ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಪರಮದೇವನಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಯಿಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗ ಈ ಪುರುಷನು ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ, ಮೂಸುವದಿಲ್ಲ, ಸವಿಯುವದಿಲ್ಲ, ಸೋಕುವದಿಲ್ಲ, ನೂತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ, ಸುಖಪಡುವದಿಲ್ಲ,

1. ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ. ಸಂಹತವಾಗಿರುವ ಕರಣಗಳು ತಾವೇ ಒಡಿಯಾಗದಿರದವು ಎಂಬ ಛಾವ.
2. ಪ್ರಲಯವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರ ಕಾರಣವನ್ನು ೬ನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಛಾವ್ಯದ ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
3. ಅತ್ಮನ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ್ಥಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನೀತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ, ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. "ನಿವ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೫. ತಸ್ಮೈ ಸಃ ಹ ಉವಾಚ ಆಚಾರ್ಯಃ, ಶೃಣು ಹೇ ಗಾರ್ಗ್ಯ ಯತ್ ತ್ವಯಾ ಪೃಷ್ಠಮ್ | ಯಥಾ ಮರೀಚಯಃ ರಶ್ಮಯಃ ಅರ್ಕಸ್ಯ ಅದಿತ್ಯಸ್ಯ ಅಸ್ತಮ್ ಅದರ್ಶನಂ ಗಚ್ಛತಃ ಸರ್ವಾಃ ಅಶೇಷತಃ ಏತಸ್ಮಿನ್ ತೇಜೋ ಮಣ್ಣಲೇ ತೇಜೋರಾಶಿರೂಪೇ ಏಕೀಭವಂತಿ ವಿನೇಕಾನರ್ಹತ್ಯಮ್ ಅವಿ ಶೇಷತಾಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಮರೀಚಯಃ | ತಸ್ಮೈವ ಅರ್ಕಸ್ಯ ತಾಃ ಪುನಃ ಪುನರುದ ಯತಃ ಉದ್ಗಚ್ಛತಃ ಪ್ರಚರಂತಿ ಏಕೀರ್ಯಂತೇ | ಯಥಾಯಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ, ಏವಂ ಹ ವೈ ತತ್ ಸರ್ವಂ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಾದಿಜಾತಂ ಪರೇ ಪ್ರಕೃಷ್ಟೇ ದೇವೇ ದ್ಯೋತನವತಿ ಮನಸಿ | ಚಕ್ಷುರಾದಿದೇವಾನಾಂ ಮನಸ್ತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ಪರೋ ದೇವೋ ಮನಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇ ಏಕೀಭವತಿ ಮಣ್ಣಲೇ ಮರೀಚಿನತ್ ಅವಿಶೇಷತಾಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಜಿಜಾಗರಪೋಶ್ಚ ರಶ್ಮಿನತ್ ಮಣ್ಣಲಾತ್ ಮನಸ ಏವ ಪ್ರಚರಂತಿ ಸ್ವನ್ಯಾವಾರಾಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂತೇ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇ ತ್ರೋತ್ರಾದೀನಿ ಶಬ್ದಾದ್ಯುಪಲಬ್ಧಿಕರಣಾನಿ ಮನಸಿ ಏಕೀಭೂತಾನೀವ ಕರಣ ವ್ಯಾವಾರಾತ್ ಉಪರತಾನಿ | ತೇನ ತಸ್ಮಾತ್ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಾಪಕಾಲೇ ಏಷ ದೇವದತ್ತಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಪುರುಷೋ ನ ಶೃಣೋತಿ, ನ ಪಶ್ಯತಿ, ನ ಜಿಘ್ರತಿ, ನ ರಸಯತೇ, ನ ಸ್ಪೃಶತೇ, ನಾಭಿವದತೇ, ನಾದತ್ತೇ ನಾನಂದಯತೇ, ನ ವಿಸೃಜತೇ, ನೇಯಾಯತೇ "ಸ್ವಪಿತಿ" ಇತಿ ಆಹಕ್ಷತೇ ಲೌಕಿಕಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನಿಗೆ ಆ ಆಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ :- ಎಲೈ ಗಾರ್ಗ್ಯನೇ, ನೀನು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ (ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ) ಕೇಳು. ಹೇಗೆ ಅರ್ಕನು ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತವನ್ನು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರಲು, ಕಿರಣಗಳಿಲ್ಲವೂ, ರಶ್ಮಿಗಳು ಒಂದೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಈ ತೇಜೋಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿನ ರಾಶಿಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ (ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ) ಒಂದಾಗುವವೋ, ಎಂದರೆ (ಹೇಗೆ ಆ) ಕಿರಣಗಳು ಬಿಡಿಸಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗದಂತೆ (ತಮ್ಮ) ವಿಶೇಷರೂಪವಿಲ್ಲ ದಂತೆ ಆಗುವವೋ, ಅದೇ ಸೂರ್ಯನು ಮತ್ತೆ ಉದಯಿಸಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆ (ಕಿರಣಗಳು) ಅವನಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೊರಟುಬರುವವೋ ಬೇರೆಬೇರೆ ಯಾಗಿ ಬೆದುರುವವೋ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೋ ಇದರಂತೆಯೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ

1. 'ತಸ್ಮೈವ ಅರ್ಕಸ್ಯ ತಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಭಾಗವು ನಾ| ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿದೆ.

ಎಂದರೆ ವಿಷಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು-ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಮೂಹವು ಪರಮ ಸಾಧ ತೆತ್ತಿನ ದೇವನಾದ ಪ್ರಕಾಶಮಯವಾಗಿದುವ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಧೀನವಾಗಿದುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಪರಮ ದೇವನು; (ಅದರಲ್ಲಿ) ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಿರಣಗಳು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ (ತನ್ನ) ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲದ್ದಾಗುವದು ; ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರವಾಗುತ್ತಲೂ ಮಂಡಲದಿಂದ ಕಿರಣಗಳು (ಹೊರಟುಬರುವಂತೆ (ಮನಸ್ಸು ನಂದರೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ಒತ್ತುವನೆ, ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

ಹೀಗೆ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕರಣಗಳಾಗಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾದಂತೆ ಕರಣದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕರಣದಿಂದ ಆಗ ಆ ಸ್ವಪ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವದತ್ತನೇ ಮುಂತಾದ ಪುರುಷನು (ಏನೊಂದೂ) ಕೇಳುವದಿಲ್ಲ, ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ, ಮೂಸುವದಿಲ್ಲ, ಸವಿಯುವದಿಲ್ಲ, ಸೋಕುವದಿಲ್ಲ, ಮಾತನಾಡುವದಿಲ್ಲ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ, ಸುಖಪಡುವದಿಲ್ಲ, ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ, ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ, "(ಇವನು)ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದಾನೆ" ಎಂದು ಜನರು ಅಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಣಗಳ ಎಚ್ಚರ-ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಭಾವನೆ

ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಯ ವಿವೇಕವಿನ್ ಪುರೇ ಜಾಗ್ರತಿ | ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋ ಹ ವಾ ವಿವೋಚಾನೋ ವ್ಯಾನೋಃನ್ಯಾಹಾರ್ಯಪಚನೋ ಯದ್ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾರ್ ಪ್ರಣೇಯತೇ ಪ್ರಣಯೆನಾದಾಹವ ನೀಯಃ ಪ್ರಾಣಃ || ೩ ||

೩. ಈ ಪುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಗಳೇ ಎಚ್ಚತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಅನಾನವೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು, ವ್ಯಾನವು ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಪಚನವು.

1. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು ಕೆಲಸಮಾಡಲಾರವು.
2. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಬಲದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಕ್ರಿಯಾರವು ಸಿಂತು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದೇ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿಬಿಡುವವು ಎಂಬ ಹೇಳಿದೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಾಗಿ ತೋರುವವು ವಾಸನಾ ಸುಮಂಜೂರುಗಳಿಂದ ಆಗ ಸುವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಲಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧, ೪-೨-೨, ೪-೨-೩ ಇವನ್ನು ನೋಡಿ ಇಲ್ಲಿರುವ ಕನಸಿನ ವರ್ಣನೆಯು ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು.
3. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾದಂತೆ ; ನಿಜವಾಗಿ ಆವು ಅತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದಾಗಿರುವವು ; ಏಕೆಂದರೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಾಗಿ ವಿಷಯಗಳಾಗಿ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಈ ಪರಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಣಯನವಾದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಆಹವನೀಯವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೬. ಸುಪ್ತವತ್ಸು ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಷು ಕರಣೇಷು ಏತಸ್ಮಿನ್ ಪುರೀ ನವ ದ್ವಾರೇ ದೇಹೇ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯಃ ಪ್ರಾಣಾದಿಪಚ್ಚಾವಾಯವಃ ಅಗ್ನಯ ಇವ ಅಗ್ನಯಃ ಜಾಗ್ರತಿ | ಅಗ್ನಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹಿ ಆಹ | ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋ ಹ ವಾ ಏಷಃ ಅಪಾನಃ | ಕಥಮಿತಿ ? ಆಹ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾತ್ ಅಗ್ನೀಃ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಕಾಲೇ ಇತರಃ ಅಗ್ನಿಃ ಆಹವನೀಯಃ ಪ್ರಣೀಯತೇ | ಪ್ರಣಯಸಾತ್ ಪ್ರಣೀಯತೇ ಅಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ ಪ್ರಣಯನಃ | ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಃಗ್ನಿಃ | ತಥಾ ಸುಪ್ತಸ್ಯ ಅಪಾನವೃತ್ತೇಃ ಪ್ರಣೀಯತೇ ಇವ ಪ್ರಾಣೋ ಮುಖನಾಸಿಕಾಧ್ಯಾಂ ಸಂಚರತಿ | ಅತಃ ಆಹವನೀಯಸ್ಥಾನೀಯಃ ಪ್ರಾಣಃ | ವ್ಯಾನಸ್ತು ಹೃದಯಾತ್ ದಕ್ಷಿಣಸುಷಿರದ್ವಾರೇಣ ನಿರ್ಗಮಾತ್ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಸಂಬನ್ಧಾತ್ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಪಚನಃ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಕರಣಗಳು ನಿದ್ರಿಸಲು ಈ ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲಿನ ಪುರವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಗಳೇ, ಅಗ್ನಿಗಳುತಿರುವದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಐದು ವಾಯುಗಳೇ ಎಚ್ಚೆತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿಗಳೂ (ಅವಕ್ಕೂ) ಹೋಲಿಕೆಯೇನೆಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ :— ಈ ಅಪಾನವೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು. ಹೇಗೆಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ :—ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಣಯನವಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಾದ ಆಹವನೀಯ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ; ಇದರಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ("ಪ್ರಣೀಯತೇ"); ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಣಯನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ನಿದ್ರಿಸಿರುವಾತನ ಅಪಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಂದರೋ ಎಂಬಂತೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಮುಖ, ನಾಸಿಕ, ಇವುಗಳ

1. "ಆಹ" ಎಂಬ ಮಾತು ವಾ|| ಶಾಖೆದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು.

2. "ಕಾಲಮಾ" ಎಂದು ಆ|| ಶಾಖೆ.

3. ಗೀತೆ ೫-೧೩ರ ಸೂತ್ರವೆ.

4. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿರುವ ಊರಿನವರು ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಕೋಟಿಯನ್ನು ನಗರರಕ್ಷಕರು ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಚ್ಚೆತ್ತಿತ್ತು ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವು- ಎಂಬ ಭಾವವು "ಪುರ"ವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ನಿವ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೃ. ೪.೩-೧೨ ನೋಡಿರಿ.

ಮೂಲಕನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಅಹವನೀಯವಿದ್ದಂತೆ ಇದೆ. ವ್ಯಾನವಾದರೋ ಅನ್ಯಾಹಾರ್ಯಪಚನವು ; ಹೃದಯದ ಒಲರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕನಾಗಿ ಹೊರಟುಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ವ್ಯಾಯುತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಹಾರ್ಯಪಚನವು, ಎಂಬರೆ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯು.

ಯದುಚ್ಚ್ಛ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಾನೇತಾವಾಹುತಿಃ ಸಮಂ ನಯಂತೀತಿ ಸ ಸಮಾನಃ | ಮನೋ ಹ ವಾನ ಯಜಮಾನಃ ಇಷ್ಟೈಲನೋವೋ ದಾನಃ ಸ ಏಸಂ ಯಜಮಾನಮಹರಹರ್ಬ್ರಹ್ಮಗಮಯತಿ || ೪ ||

೪. ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಗಳು ಎಂಬೀ ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಸಮಾನವು. ಮನಸ್ಸೇ ಯಜಮಾನನು, ಇಷ್ಟಫಲವೇ ಉದಾಸವು. ಅದು ಈ ಯಜಮಾನನನ್ನು ವಿನಶಿಸವೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತದೆ.

(ಛಾಂದೋ)

೫. ಅತ್ರ ಚ ಹೋತಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಸ್ಯ ಯತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸೌ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹುತಿಃ ಇವ ನಿತ್ಯಂ ದ್ವಿತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾ ದೇವ ತು ಏತೌ ಆಹುತಿಃ ಸಮಂ ಸಾಮ್ಯೇನ ಶರೀರಸ್ಥಿತಿಭಾವಾಯ ನಯತಿ ದೋ ವಾಯುಃ ಅಗ್ನಿಸ್ಥಾನಿಯೋಽಪಿ ಹೋತಾ ಚ ಆಹುತ್ಯೋರ್ನೇತ್ರ ತ್ವಾತ್ | ಕೋಽಸೌ ? ಸ ಸಮಾನಃ | ಅತಶ್ಚ ವಿದುಷಃ ಸ್ವಾಪೋಽಪಿ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಕವನಮೇವ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಿದ್ವಾನ್ ನಾಕರ್ಮಾತ್ಮೇವಂ ಮನ್ತವ್ಯಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | “ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಣಿ ಭೂತಾನಿ ಚಿನ್ತನ್ತೈ ಪಿ ಸ್ವಪತೇ ” (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೩-೧೨) ಇತಿ ಹಿ ವಾಜಸನೇಯಕೇ ||

(ಛಾಂದೋ)

ಇಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸವೆಂಬೀ ಎರಡು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಆಹುತಿಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಎರಡೆಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ (ಆಹುತಿಗಳಾಗಿರುವ)

1. ಅಪಾನವು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಪೋ ಮುಂದೆ ಇರುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು “ಯದ್ನಾ ಹಪತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನೊಂದಲು ಛಾಂದೋವನ್ನು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

2. ಛಾಂ. ೩-೧೩-೨ರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನವು ಹೃದಯದ ಬಲರಂಧ್ರದಿಂದ ಹೊರಟುಬರುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

3. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಹ. ಛಾ. ೩-೩-೪ರಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಕವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ “ಚಿನ್ತನ್ತಿ” ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ.

4. ಉಚ್ಚ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಆಹುತಿಗಳೆಂದು ಛಾವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವು ಎರಡೆಂಬುದೇ ಹೋಲಿಕೆ.

ಈ ಎರಡು ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸಮತೆಯಿಂದ ಶರೀರವು ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ವಾಯುವಿದೆಯಲ್ಲ, ಆ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಅದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಹೋಮಕರ್ತೃವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಆದು) ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾದರೂ ಹೋಮಕರ್ತೃವು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಆಹುತಿ ಗಳೆರಡನ್ನೂ (ಅವನಂತೆ) ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಾವದು ? ಎಂದರೆ ಅದು ಸಮಾನ(ವಾಯು)ವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯ ನಿರ್ದ್ರೆಯೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಹೋಮವೇ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಕರ್ಮಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಭಾವ. ನಿರ್ದ್ರೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈತನಿಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಯಾವಾಗಲೂ “ಚಯನಮಾಡುತ್ತಿರುವವು” (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೫-೩-೧೨) ಎಂದಲ್ಲವೆ, ವಾಜಸನೇಯಕ(ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ)ರುವದು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೫೮. ಅತ್ರ ಹಿ ಜಾಗ್ರತ್ಸು ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಮ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ ಬಾಹ್ಯಕರಣಾನಿ ವಿಷಯಾಂಶ್ಚ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಫಲಮಿವ ಸ್ವರ್ಗಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಗಮಿಷುಃ ಮನಃ ಹ ವಾನ ಯಜಮಾನಃ ಜಾಗರ್ತಿ | ಯಜಮಾನವತ್ ಕಾರ್ಯಕರಣೇಷು ಪ್ರಾಥಾನೈನ ಸಂವ್ಯವಹಾರಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಮಿವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಯಜಮಾನೋ ಮನಃ ಕಲ್ಪತೇ | ಇಷ್ಟಫಲಂ ಯಾಗಫಲಮೇವ ಉದಾನೋ ವಾಯುಃ | ಉದಾನನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಇಷ್ಟಫಲಪ್ರಾಪ್ತೇಃ | ಕಥಮ್ ? ಸಃ ಉದಾನಃ ಏನಂ ಮನಃಅಖ್ಯಂ ಯಜಮಾನಂ ಸ್ವಪ್ನವೃತ್ತಿರೂಪಾದಪಿ ಪ್ರಚ್ಯಾವ್ಯ ಆಹರಹಃ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲೇ ಸ್ವರ್ಗಮಿವ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಕ್ಷರಂ ಗಮಯತಿ | ಅತೋ ಯಾಗಫಲಸ್ಯಾನೀಯ ಉದಾನಃ ||

1. ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಗಳು ಎಂಬ ಹೋಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿರುವ ಸಮಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದರಿಂದ ಹೋತ್ರವೂ, (ಹೋಮಕರ್ತೃವೂ) ಅಗಿರುತ್ತದೆ-ಎಂದು ಭಾವ.

2. ಆ ಹೋಮಕರ್ತೃ ಯಾವೆದು ? ಉಜ್ಞಾಸನಿಶ್ಚಾಸಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಇರುವ ಪ್ರಾಣಭೇದವು ಯಾವದು ?

3. ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಂತೆ, ಹೋಮಕರ್ತೃವಿನಂತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವು—ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಉಪಾಸಕನು ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಅಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಕನನ್ನು ಹೋಗಳಿದ್ದ ರೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯೇ ಫಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಜ್ಞಾನದ ಸ್ತುತಿಯೂ ಅಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

4. “ಜಿಗಮಿಷುಃ” ಎಂದೇ ಅಚ್ಚಿನ ಶ್ರುತಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಶೇಷಣ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಗಮಿಷು ಎಂದಿದ್ದ ರೇ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತೋರುವದು.

5. ಇದು ಆ || ಪಾಠದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಂಗಿಗಳು ಎಚ್ಚತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಕರಣಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗದಂತಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿರುವ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಯಜಮಾನನು^೩ (ತಾನು) ಎಚ್ಚತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಜಮಾನನಂತೆ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿಯು) ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ (ಹೋಗಲಿರುವಂತೆ) ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯಜಮಾನನು ಎದು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಫಲವೇ ಎಂದರೆ (ಈ) ಯಾಗದ ಫಲವೇ ಉದಾನವಾಯುವು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಷ್ಟಫಲವು ಹೊರಕುವದು ಉದಾನ (ವಾಯುವಿನ) ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ. ಅದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಆ ಉದಾನ(ವಾಯುವು) ಈ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಸ್ವಪ್ನವೃತ್ತಿಯ ರೂಪದಿಂದಲೂ ತಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನಿನ್ನಿಡಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದಿನದಿನವೂ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿಯನ್ನು) ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ (ಒಯ್ಯುವಂತೆ) ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಪಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವದು.^೪ ಅದ್ದರಿಂದ ಉದಾನವು ಯಾಗದ ಫಲದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ)

೫೯. ಏನಂವಿದುಷಃ ಶ್ರೋತ್ರಾದ್ಯುಪರಮಕಾಲಾದಾರಭ್ಯ ಯಾವತ್ ಸುಪ್ರೋತ್ಥಿತೋ ಭವತಿ ತಾವತ್ ಸರ್ವಯಾಗಫಲಾನುಭವ ಏವ ನ ಅವಿದುಷಾ ಮಿವ ಅನರ್ಥಾಯ ಇತಿ ವಿದ್ವತ್ತಾ ಸ್ತೂಯತೇ | ನ ಹಿ ವಿದುಷ ಏವ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಿ ಸ್ವಪನೇ | ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯೋ ವಾ ಜಾಗ್ರತಿ, ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋರ್ಮನಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ಯಮ್ ಅನುಭವತ್ ಅಹರಹಃ ಸುಷುಪ್ತಂ ವಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ | ಸಮಾನಂ ಹಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿಗಮನಮ್ | ಅತೋ ವಿದ್ವತ್ತಾಸ್ತುತಿರೇವೇಯಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿರುವವನಿಗೆ^೧ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಗಳು ಸುಮ್ಮನಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು (ಅವನು) ಮತ್ತೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗುವವರೆಗೂ ಯಾಗಫಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವದೇ ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೆ ನಿಷ್ಪಯೋಜನ

1. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ.
2. ಯಾಗಕರ್ತನು.
3. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಆನಂದವು ಈ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಉದಾನದ ಮೂಲಕ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.
4. ಪ್ರಾಣಾಂಗಿಗಳ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ.

ವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.¹ ಎಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಗಳಿರುತ್ತದೆ. ಎಕೆಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಗಳು ನಿದ್ರೆಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಾಗಲಿ, ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಗಳು ಎಚ್ಚತ್ತಿರುವನೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ದಿವ ದಿನವೂ ತನಿನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ-ಎಂಬುದಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೊಬ್ಬನಿಗೇ (ಆಗುವ)ದಿಲ್ಲ.² ಎಚ್ಚರಕನಸುನಿದ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗುತ್ತಲೊಂದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವದೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರುವುದರ ಸ್ತುತಿಯೇ ಎಂಬುದೇ ಯುಕ್ತ.³

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಾನುಭವ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೦. ಯತ್ ಪೃಷ್ಟಂ ಕತರ ಏಷ ದೇವಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತಿತಿ, ತವಾಪ-

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕನಸನ್ನು ಕಾಣುವನಲ್ಲ, ಈ ದೇವನು ಯಾರು ? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ (ಈಗ ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :-

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅತ್ರೈಷ ದೇವಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮಹಿಮಾಸಮನುಭವತಿ | ಯದ್ ದೃಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟಮನುಪಶ್ಯತಿ ಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಮೇವ ಅರ್ಥಮನುಕೃಣೋತಿ ದೇಶದಿಗಂತರೈಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯನುಭೂತಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯನುಭವತಿ ದೃಷ್ಟಂ ಚಾದೃಷ್ಟಂ ಚ ಶ್ರುತಂ ಚಾಶ್ರುತಂ ಚಾನುಭೂತಂ ಚಾನಮು ಭೂತಂ ಚ ಸಚ್ಚಾಸಚ್ಚ ಸರ್ವಂ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಃ ಪಶ್ಯತಿ || ೫ ||

೫. ಈ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವನು ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ನೋಡಿನೋಡಿದ್ದನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ, ಕೇಳಿ ಕೇಳಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಕೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ದೇಶದಿಗಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಂಡದ್ದು ಕಾಣದೆ ಇರುವದು ; ಕೇಳಿದ್ದು ಕೇಳದೆ ಇರುವದು ; ಅನುಭವಿಸಿದ್ದು

1. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ನೋಡುವರಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಈ ಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವೇ ಕಾರಣ.

2. ಛಾ. ಭಾ. ೮-೩-೩ರಲ್ಲಿ “ನಿವಂವಿತಾ” ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ.

3. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆಗುವ ಅನುಭವವೇ ಬೇರೆ ಎಂದೇನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುವ ಅನುಭವವು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಬಲದಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣಫಲಶ್ರುತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಉತ್ಕೃಂಠಿವಿಚಾರವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಅಜ್ಞರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದರೂ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೨.

ಅನುಭವವೆಂದು ; ಇದುವುದು, ಇಲ್ಲವು - ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೧. ಅತ್ರ ಉಪರಶೇಷು ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಮ ದೇಹರಕ್ಷಾಯೈ ಜಾಗ್ರತ್ಸು ವ್ರಾಣಾವಿನಾಯುಷು ಸ್ಮಾಕ್ ಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರತಿಸತ್ತೇಃ ವಿತಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ತರಾಲೇ ವಿಸ ದೇವಃ ಅರ್ಕಶ್ಚಿವತ್ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಸಂಹೃತಶ್ರೋತ್ರಾದಿಕರಣಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮಹಿಮಾಸಂ ವಿಭೂತಿಂ ವಿಷಯನಿಷಯಲಕ್ಷಣಮ್ ಅನೇಕಾತ್ಮಭಾವ ಗಮನಮ್ ಅನುಭವತಿ ಪ್ರತಿದದ್ಯತೇ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರನೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸುಮ್ಮನಾಗಿ, ದೇಹದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ವ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ವಾಯುಗಳು ಎಚ್ಚೆತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ತನಿನ್ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮುಂದೆ, ಈ ನಡುವಣ (ಕಾಲ)ದಲ್ಲಿ, ಈ ದೇವನು ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಕರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ವಿಷಯಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವದಿಂಬ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು, ಅನೇಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವಿಕೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಗಳು

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨. ನನು ಮಹಿಮಾಸುಭವನೇ ಕರಣಂ ಮನಃ ಅನುಭವಿತುಃ | ತತ್ ಕಥಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ "ಅನುಭವತಿ" ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ಹಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ | ನೈಷ ದೋಷಃ | ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮನಃಪಾಧಿಕೃತತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವಸಿತಿ, ಜಾಗರತಿ ವಾ | ಮನಃಪಾಧಿಕೃತ ಮೇವ ತಸ್ಯ ಜಾಗರಣಂ ಸ್ವಪ್ನಶ್ಚ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಾಚಸನೇಯಕೇ | "ಸಧೀಃ

1. "ಆರ್ಕೋ ರಶ್ಮಿನಃ" ಎಂದು ಪಾಠವಿದ್ದರೆ ಸೂರ್ಯನು ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಂದು ಸರಳವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
2. ಮನಸ್ಸೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವ ವಿಷಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.
3. ವಾ! ಪಾಠದಲ್ಲಿ "ಉಕ್ತಂ" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಪಾಠವಿದೆ.
4. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೪೦ರಲ್ಲಿ "ಸಧೀಃ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭೂತೈನುಂ ಲೋಕಮತಿ ಕ್ರಾಮತಿ" ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯವು ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ "ಧ್ಯಾಯಂತೀನ ಲೋಕಾಯಂತೀನ" ಎಂಬುದು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಭಾಗವೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಪೋ ಭೂತ್ವಾ” (ಬೃ. ಮಾ. ೪-೩-೭) “ಘ್ರಾಯತೀವ ಲೇಲಾಯತೀವ” (ಬೃ. ೪-೩-೭) ಇತ್ಯಾದಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಮನಸೋ ವಿಭಕ್ತಸುಭವೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಚನಂ ನ್ಯಾಯಮೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :— ಅನುಭವಿಸುವವನಿಗೆ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಕರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಅದು) ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ “ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಲ್ಲವೆ, ಸ್ವತಂತ್ರನು ?

(ಸಮಾಧಾನ) :— ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ತಾನೇ ನಿದ್ರಿಸುವದೂ ಇಲ್ಲ, ಎಚ್ಚತ್ತಿರುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವೂ ಕನಸೂ ಆಗುತ್ತಿರುವವು. ಎಂದು ವಾಚಸನೇಯಕದಲ್ಲಿ “ಅವನು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಕನಸ(ನ್ನು ಕಾಣುವವ)ನಾಗಿ (ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ)” (ಬೃ. ಮಾ. ೪-೩-೭) “ಅವನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ” ಚಿಂತಿಸುವಂತೆಯೂ, ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ (ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ)” (ಬೃ. ೪-೩-೭) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ (ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ಮಹಿಮೆಯನ್ನನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯೇ.¹

ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವದ ಚರ್ಚೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೩. ಮನಃಉಪಾಧಿಸಹಿತಕ್ಷೇ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂ ಬಾಧ್ಯೇತ ಇತಿ ಕೇಚಿತ್ | ತನ್ನ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಪರಿಜ್ಞಾನಕೃತಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಸ್ತೇಷಾಮ್ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾದಿವ್ಯವಹಾರೋಪಿ ಅನೋಕ್ತಾಂತಃ ಸರ್ವೋಽವಿದ್ಯಾವಿಷಯ ಏವ ಮನಃಅದ್ಯುಪಾಧಿಜನಿತಃ | “ಯತ್ರ ವಾ ಅನ್ಯದಿವ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರಾನೋಽನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯೇತ್” (ಬೃ. ೪-೩-೩೧), “ಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ” (ಬೃ. ಮಾ. ೪-೫-೧೪) “ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್” (ಬೃ. ೪-೫-೧೫) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ | ಅತೋ ಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮೇವ ಇಯಮಾಕಂಠ್ಯಾ ನ ತು ಏಕಾತ್ಮವಿದಾಮ್ ||

1. ನಿಜವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಜಡವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅತ್ತನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಅವಸ್ಥಾವತ್ತ್ವವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪವಾಡಿದೆ. ಸೂ. ೧.೨.೧೨.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಕನಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಸಾಧಿಯಿದ್ದರೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾನ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದು ಸುಳ್ಳಾಗುತ್ತದೆ— ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯ ಆರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಅನುಗಿ (ಈ) ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗುವದೇ ಮುಂತಾದ ಮೋಕ್ಷದವರೆಗಿನ ವ್ಯನ ಯಾರನ್ನೂ ಮನಸ್ಸೇ ಮುಂತಾದ ಉಸಾಧಿಯಿಂದಾಗುವದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾ ವಿಷಯವೇ ಅಗುತ್ತದೆ. "ಎಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಇದ್ದಂತೆ ಅಗಿರುವದೋ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು" (ಬೃ. ೪-೩-೩೧) "ಆದರೆ (ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಗಳ) ಮಾತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲದೇಹೋಗುವದು" (ಬೃ. ನಾ. ೪-೫-೧೪) "ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಯಿತೋ ಅಲ್ಲಿ ಏಕೆಂದ ಯಾರನ್ನು ನೋಡಬೇಕು?" (ಬೃ. ೪-೫-೧೫)—ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾಧನವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ಅಲ್ಪಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುತವರು ಮಾಡುವದೇ ಹೊರತು ಏಕಾತ್ಮನನ್ನು ಒಲ್ಲವರು (ಮಾಡುವ) ದ್ದಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೪. ನನ್ನೇವಂ ಸತಿ "ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ" (ಬೃ. ೪-೩-೧೪) ಇತಿ ನಿರೀದಣಾಸಾ ಅನರ್ಥಕಂ ಭವತಿ | ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ಅತ್ಯಲ್ಪ

1. ಕನಕನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತೋರುತ್ತಾ ಎನ್ನುವದು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದೆಗೆ ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯೆಂದರೆ ತಾನೇ ಬೆಳಗುವದು ; ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಬೆಳಗುವದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿದರೆ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು. ನಿಜವಾಗಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.
3. ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ-ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ; ಅವಿದ್ಯಕವೇ. ನಾ. ಕಾ. ೩-೩೩.
4. ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮನ ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನು ತಾನೇ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉಸಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳಿವೆ -ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ.
5. ಇದ್ದಂತೆ ಎಂದದ್ದರಿಂದ ದ್ವೈತವು ತೋರುವದು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೇಎಂದಾಯಿತು.
6. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯಾತ್ಯಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಧನಾ ಭೂತಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವದಿಲ್ಲ.
7. ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಂಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವವರು.
8. ಬ್ರಹ್ಮವು ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅನಂಶವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿತು ವನರು.

ಮಿದಮುಚ್ಯತೇ | “ಯ ಏಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಅಕಾಶಸ್ತಿಸ್ತಿ ಇತ್ಯೇ” (ಬೃ. ೨-೧-೧೭) ಇತ್ಯನ್ತರ್ಹೃದಯಪರಿಚ್ಛೇದೇ ಸುತರಾಂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವದ ಬಾಧ್ಯೇತ | ಸತ್ಯಮ್ ಏವಮ್ | ಅಯಂ ದೋಷೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ಕೇವಲತಯಾ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವದೇನ ಅರ್ಥಂ ತಾವದಪನೀತಂ ಭಾರಸ್ಯ ಇತಿ ದೇತ್ | ನ | ತತ್ರಾಪಿ “ಪುರೀತತಿ ನಾಡೀಷು ಶೇತೇ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪುರೀತ ನ್ನಾಡೀಸಂಬಂಧಾತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವದೇನ ಅರ್ಥ ಭಾರಾಪನೆಯಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ಮೃಷ್ಯೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :-ಹಾಗಾದರೆ “ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವನು” (ಬೃ. ೪-೩-೯, ೧೪) ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದಲ್ಲ !

(ಸಮಾಧಾನ) :-ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಬಹು ಸ್ವಲ್ಪವಾಯಿತು. “ಈ ಹೃದಯದ ಒಳಗಡೆ ಅಕಾಶವಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ” (ಬೃ. ೨-೧-೧೭) ಎಂದು ಹೃದಯದೊಳಗಡೆ ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿರುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರುತಿಬಂಧಕವಿದ್ದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :-ನಿಜ, ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ. (ಅಲ್ಲಿ) ಈ ಬೋಷವುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವದರಿಂದ (ಆತ್ಮನು) ಸ್ವಯಂ

1. ‘ಪರಿಚ್ಛೇದಕರತೇ’ ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.
2. ವಾ|| ಪಾಠ.
3. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಆತ್ಮನು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಪು ಅಕ್ಷೇಪ.
4. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಾಗುವ ಪಾದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯೂ ಹೃದಯವಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಾಧೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ.
5. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಲಾರನು.

ಜ್ಯೋತಿ ಎಂದಾಗುವದರಿಂದ ಅರ್ಥ ಹೋದೆಯನ್ನಾದರೂ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆ ?

ಸಮಾಧಾನ) :-ಹಾಗಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯೂ “ಪುರೀತತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಪುರೀತತ್ತು ಮತ್ತು ನಾಡಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅರ್ಥಹೋರೆ ಇಳಿದಂತಾಗುವದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಗುವದು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೩೫. ಕಥಂ ತರ್ಹಿ “ಆತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ” (ಬೃ. ೪.೩.೧೪) ಇತಿ ? ಅನ್ಯಶಾಖಾತ್ವಾತ್ ಅನಪೇಕ್ಷಾ ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅಪೇಕ್ಷಕತ್ವಸ್ಯ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ಏಕೋ ಹಿ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಾನಾ ಮರ್ಥೋ ವಿಜ್ಞಾಪಯಿಸಿತಃ ಬುಭುಕ್ಷಿತಶ್ಚ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯುಕ್ತಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯೈಃ ಪಶತ್ತಿರ್ವಕ್ತುಮ್ | ಶ್ರುತೇರ್ಯಥಾರ್ಥತತ್ತ್ವ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :-“ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ” (ಬೃ. ೪-೩-೧೪) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಗೆ (ಹೊಂದುತ್ತದೆ)? ಆ ಶ್ರುತಿಯು

1. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವಿರವನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯಾಕಾಶ, ಪುರೀತತ್ತು, ನಾಡಿ- ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಅತ್ಮನಿಗಿರುತ್ತವೆಯೆಂದಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ದೇವನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುವದರಿಂದ ವೇದಾಂತಿಯವೇಲೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದರೂ ಇಳಿದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆ ?-ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಕನ ಭಾವ.
2. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಕನಸಿನ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಈ ನಾಡಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. (ಬೃ. ೪-೨-೩ ; ೪-೩-೨೦). ಅದ್ದರಿಂದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿತೀಯಸಂಬಂಧವಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವದಿಲ್ಲ.
3. ಕನಸಿನಲ್ಲಿಕೂಡ. “ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರಹೊರೆ ಇಳಿಯುವಂತಿದ್ದರೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಹೋರೆಯಾದರೂ ಇಳಿಯುತ್ತೆನ್ನಬಹುದು ; ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿರುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರಹೊರೆ ಇಳಿಯುವದೆಂದೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.
4. “ಅನಪೇಕ್ಷಾ” ಎಂದೇ ಮುದ್ರಿತಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ದೆಯಾದರೂ “ಅನಪೇಕ್ಷಾ” ಎಂದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಬೇರೆಯ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ¹ ಅದನ್ನು (ಇಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದು (ನೀವು) ಹೇಳಬಹುದು ; ಆದರೆ ಅದು ಸ ರಿಯ ಲ್ಲ . ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವು (ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ) ಎಂಬುದು (ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ) ಇಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನು ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ; (ಅವನನ್ನೇ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ) ತಿಳಿಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿವೆ. ಮತ್ತು (ಆ ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ನಾನು) ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದಿರುತ್ತೇನೆ;² ಆದ್ದರಿಂದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವನೆಂಬುದು ಹೇಗೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಇದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ.³

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೬. ಏವಂ ತರ್ಹಿ ಶೃಣು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿತ್ವಾ ಸರ್ವಮಭಿಮಾನಮ್ | ನ ತ್ವಭಿಮಾನೇನ⁴ ವರ್ಷತೇನಾಪಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ಸರ್ವೈಃ ಪಣ್ಡಿ ತಮನೈಃ | ಯಥಾ ಹೃದಯಾಕಾಶೇ ಪುರೀತತಿ ನಾಡಿಷು ಚ ಸ್ವಪತಃ ತತ್ಸಂಬನ್ಧಾಭಾವಾತ್ ತತೋ ವಿವಿಚ್ಯ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂ ನ ಬಾಧ್ಯತೇ | ಏವಂ ಮನಸಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮ ನಿಮಿತ್ತೋದ್ಯುತವಾಸನಾವತಿ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಾ ವಾಸನಾಃ⁵ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಅನ್ಯದ್ ವಸ್ತುನ್ತರಮಿವ ಪಶ್ಯತಃ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಕರಣೇಭ್ಯಃ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟುಃ ವಾಸನಾಭ್ಯೋ ದೃಶ್ಯರೂಪಾಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ವೇನ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂ ಸುದರ್ಶಿತೇನಾಪಿ ತಾರ್ಕಿಕೇಣ ನ⁶ ವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಧೂಕ್ತಂ ಮನಸಿ ಪ್ರಲೀನೇಷು ಕರಣೇಷು ಅಪ್ರಲೀನೇ ಚ ಮನಸಿ ಮನೋಮಯಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತೀತಿ ||

1. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ಅಭಿವರ್ಣನಾಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿವುದು ; ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃಶ್ರುತಿಯು ವಾಚಸನೇಯಶಾಖೆಯ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ.

2. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವದೇ ಭಾಷ್ಯದ ಗುರಿ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೪, ೩೩-೧.

3. ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವದು ಅಸಂಭವವಾದ ರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದುಬಗೆಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೨. 'ಅನುಭವಾವಸಾನತ್ವಾತ್, ಧೂತನಸ್ತು ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

4. "ನ ಹಿ ಅಭಿಮಾನೇನ" ಎಂದು ವಾ|| ಶಾಕ.
 5. "ವಾಸನಾವಿದ್ಯಯಾ" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಶಾಕವು ಉತ್ತಮ.
 6. "ಕೇನ" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಮಾಧಾನ):- ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿಮಾನವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳು. (ನಿಕೇಂದರೆ) ತಾನೇ ಮಾಡಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೂರುವರ್ಷವಾದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರೀತತ್ತಿ ನಲ್ಲಿಯೂ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ (ಆತ್ಮನಿಗೆ) ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರ ನೋಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಬಾಧೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯೆ, ಕಾಮ, ಕರ್ಮ- ಎಂಬ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ನೋಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ, ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ (ಆತ್ಮನು) ದೃಶ್ಯರೂಪವಾದ ವಾಸನೆಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿರುವ ನೆಂಬುವದನ್ನು ಎಂಥ ಗರ್ವಿತನಾದ ತಾರ್ಕಿಕನಿಂದಲೂ ತಪ್ಪಿಸಲಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರಣಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಲಯವಾಗದೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯನಾದ (ಆತ್ಮನು) ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎಂದದ್ದು ಸುಖ್ಯ (ಆಯಿತು).

1. ಗುರುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಂ. ಭಾ. ೨-೧೨.

2. ಶ್ರುತೀಶ್ಚಂದರೆ ಹೃದಯದ ಮೇಲುಮುಸುಕು ; ಹೃದಯಾಕಾಶವೆಂದರೆ ದ್ರಷ್ಟೃವೇ. ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಯಾಕಾಶ, ಪುರೀತತ್ತು, ನಾಡಿಗಳು-ಇವುಗಳ ಸಮಂಜ್ಜಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೨ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

3. ನಾಡಿಶ್ರುತೀಶ್ಚುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಕಾಶವನ್ನು ಸೇರಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದು ಎಚ್ಚರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ; ಏನವಾಗಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಎಚ್ಚರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ಗಡಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಅಕಾಶವು ಗಡಿಗೆಗೆ ಏನವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದಿ ರವಂತೆ ಆತ್ಮನು ಹೃದಯಾದಿಗಳ ಎಲ್ಲೆ ಕಟ್ಟಿ ನೋಲಿಗೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

4. ಎಚ್ಚರದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕನಸಾಗುವದೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತವಾರಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಡಿದ ನೂಕು.

5. ದೃಶ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಂತೆ ದೃಶ್ಯವಾದ ವಾಸನೆಗಳೂ ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಥವಾ ವಾಸನೆಯ ಸೋಂಕಿಲ್ಲ. ಭಾ. ಭಾ. ೨-೧೨-೧, ಬೃ. ಭಾ. ೨-೨-೨-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

6. "ಯಾವ ಗರ್ವಿತನಾದ ತಾರ್ಕಿಕನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಲಾದೀತು ?" ಎಂದು ವಾಕ್ಯ ಸಾಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ.

ಕನಸಿನಲ್ಲಾಗುವ ಅನುಭವದ ವಿವರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೨. ಕಥಂ ಮಹಿಮಾಸಮನುಭವತೀತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ : ಯತ್ ಮಿತ್ರಂ ಪುತ್ರಾದಿ ವಾ ಪೂರ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್ (ಅನು?) ತದ್ವಾಸನಾವಾಸಿತಃ ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರಾದಿ ವಾಸನಾಸಮುದ್ಯುತಂ ಪುತ್ರಂ ಮಿತ್ರವಿವ ವಾ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಪಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ಮನ್ಯತೇ | ತಥಾ ಶ್ರುತಮ್ ಅರ್ಥಂ ತದ್ವಾಸನಯಾ ಅನುಶ್ಯೋತೀವ | ದೇಶದಿಗಂತರೈಶ್ಚ ದೇಶಾಂತರೈರ್ದಿಗಂತರೈಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯನುಭೂತಂ ಪುನಃ ಪುನಃ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯನುಭವತೀವ ಅವಿದ್ಯಯಾ | ತಥಾ ದೃಷ್ಟಂ ಚ ಅಸ್ಮಿನ್ ಜನ್ಮನಿ | ಅದೃಷ್ಟಂ ಚ ಜನ್ಮಾಂತರದೃಷ್ಟಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ಯನ್ತಾದೃಷ್ಟೇ ವಾಸನಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಏವಂ ಶ್ರುತಂ ಚ ಅಶ್ರುತಂ ಚ | ಅನುಭೂತಂ ಚ ಅಸ್ಮಿನ್ ಜನ್ಮನಿ ಕೇವಲೇನ ಮನಸಾ | ಅನುಭೂತಂ ಚ ಮನಸೈವ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ಅನುಭೂತಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಚ್ಚ ಪರಮಾರ್ಥೋದಕಾದಿ | ಅಸಚ್ಚ ಮರೀಚ್ಯುದಕಾದಿ | ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಉಕ್ತಾನುಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಮನೋವಾಸನೋಪಾಧಿಃ ಸನ್ | ಏವಂ ಸರ್ವಕರಣಾತ್ಮಾ ಮನೋದೇವಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ? ಎಂದರೆ (ಕ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗೆಳೆಯನನ್ನಾಗಲಿ ಮಗನೇ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನಾಗಲಿ ಹಿಂದೆ ಯಾವದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದನೋ ಆ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಸನೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಮಗನು, ಗೆಳೆಯನು ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು (ನಿಜವಾದ) ಮಗನಂತೆ ಅಥವಾ ಗೆಳೆಯನು (ಮುಂತಾದದ್ದ)ರಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಎಂದರ್ಥ). ಹಾಗೆಯೇ ಕೇಳಿದ್ದನ್ನೂ ಅದರ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವಂತೆ (ಇರುತ್ತಾನೆ). ದೇಶದಿಗಂತಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಕಾಣುತ್ತಾನೆ). ಹಾಗೂ ನೋಡಿದ್ದನ್ನು ಎಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ (ಕಂಡಿರುವದನ್ನೂ) ನೋಡದದ್ದನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವದನ್ನೂ ಎಂದರ್ಥ : ಏಕೆಂದರೆ ತೀರ ನೋಡದೆ ಇದ್ದರೆ (ಅದರ) ವಾಸನೆಯೇ ಉಂಟು

1. ಇಲ್ಲಿ "ಅನು" ಎಂಬ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. "ದೃಷ್ಟಮ್ ಅನು" ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

2. 'ಶ್ಯೋತೀತಿ ತಥಾ' ಎಂದು ವಾ|| ಶಾ||

ಲವರು : ಇದುವರೆವೇ ಕೇಳಿದ್ದನ್ನೂ ಕೇಳದ್ದನ್ನೂ (ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಅರಿತುಬೇಕ.). ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನ್ನು ಎಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನ್ನು^೨. ಅನುಭವಿಸದೆ ಇರುವದನ್ನು ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ (ಹಿಂದಿನ) ಜೀವಿಯದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿರುವದನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಇರುವದನ್ನು ಎಂದರೆ ನಿಜವಾದ ನೀರು ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು ; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಎಂದರೆ ಬಿಸಿಲು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದದ್ದನ್ನು^೩. ಹೆಚ್ಚು (ಹೇಳಿದ್ದ)ರಂದೇನು ? (ಇದುವರೆಗೆ) ಕೇಳುವುದು ಕೇಳದೆ ಇರುವುದು-ಎಲ್ಲವನ್ನೂ^೪ ನೋಡುತ್ತಾನೆ ; ಎಲ್ಲವೂ ಅಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ (ವಿಷಯದ) ಮನೋವಾಸನೆಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ (ನೋಡುತ್ತಾನೆ). ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಕರಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಮನೋದೇವನು ಕನಸುಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗುವ ನಿರುಪಾಧಿಕಸುಖ

ಸ ಯಥಾ ತೇಜಸಾಭಿಭೂತೋ ಭವತಿ | ಅತ್ರೈಷ ದೇವಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ನ ಪಶ್ಯತ್ಯಥ ತದೈತಸ್ಮಿನ್ಯಾರೀಶ ಏತತ್ಸುಖಂ ಭವತಿ||೬||

೬. ಅವನು ಯಾವಾಗ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ (ಆಗ) ಅಲ್ಲಿ ಈ ದೇವನು ಕನಸುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಈ ಸುಖವಂಜನಾಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೬೮. ಸಃ ಯದಾ ಮನೋರೂಪೋ ದೇವಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸೌರೇಣ ಓತ್ತಾಪ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ನಾಡಿಶಯೇನ ಸರ್ವತೋಽಭಿಭೂತಃ ಭವತಿ ತಿರಸ್ಕೃತ ವಾಸನಾದ್ವಾರೋ ಭವತಿ ತದಾ ಸಹ ಕರಣೈರ್ಮನಸೋ ರಶ್ಮಯೋ ಹೃದ್ಯುಪ ಸಂಶ್ಯತಾ ಭವಂತಿ ಯದಾ ಮನೋ ದಾರ್ವಗ್ನಿವತ್ ಅವಿಶೇಷವಿಜ್ಞಾನರೂಪೇಣ ಕೃತ್ಸಂ ಶರೀರಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ಅವತಿಷ್ಠತೇ ತದಾ ಸುಷುಪ್ತೋ ಭವತಿ | ಅತ್ರ ಏತ ಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಏಷಃ ಮನಃಆಬ್ಯೋ ದೇವಃ ಸ್ವಪ್ನಾನ್ ನ ಪಶ್ಯತಿ | ದರ್ಶನ

2. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಇರುವದನ್ನೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಂಟು; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತನಗೆ ಸಾಲ್ಪು ಕೈಗಳಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವದಂಟು ; ಆದರೆ ನಾಲ್ಕು, ಕೈಗಳು-ಇವುಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೆಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ; ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೂ ಎಚ್ಚರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

- ೩. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು .
- ೪. ತೈ. ಭಾ. ೨.೬ರಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯಂ ಜಾನ್ಯತಂ" ಎಂಬುದರ ವಿವರವನ್ನು ನೋಡಿ.
- ೫. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು, ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು - ಎಲ್ಲವನ್ನೂ.
- ೬. ಎಲ್ಲಾ ಕರಣಗಳ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ.

ದ್ವಾರಸ್ಯ ನಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ತೇಜಸಾ | ಅಥ ತದಾ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಏತತ್ ಸುಖಂ ಭವತಿ ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿರಾಬಾಧಮ್ ಅನಿಶೇಷೇಣ ಶರೀರವ್ಯಾಪಕಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಎಂದರೆ (ಆ) ಮನೋರೂಪನಾದ ದೇವನು ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ಪಿತ್ತವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ^೧ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಭೂತನಾಗುವನೋ ಎಂದರೆ ವಾಸನಾದ್ವಾರಗಳು ಮುಚ್ಚಿಹೋದವನಾಗುವನೋ^೨ ಆಗ ಕರಣಗಳೂ ದನ^೩ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಿರಣಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗುತ್ತವೆ.^೪ ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವಿಜ್ಞಾನದ ರೂಪದಿಂದ^೫ ಶರೀರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದೋ ಇನ್ನು (ಆಗ) ಸುಷುಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದೇವನು ಕನಸುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಣುವ ದ್ವಾರವು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ.^೬ ಇನ್ನು ಆಗ^೭

1. ಈ ತೇಜಸ್ಸು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಅಂಶ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು. ಭಾ. ಭಾ. ೮-೬-೩ ನೋಡಿ. ತೇಜಸ್ಸಿಂದಲೇ ಅತ್ಮರೂಪವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸು ಸೇರುವದೋ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂ.ಭಾ. ೩-೨-೭ನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

2. ಕರಣದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಪಿತ್ತವು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ವಾಸನೆಗಳು ಉಂಟಾಗದೆ ಇರುವವೆಂದು ಭಾವ. ಎಚ್ಚರವಾಗದೆ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣ. ಭಾಂ. ಭಾ. ೮-೬-೩.

3. ಮನಸ್ಸಿನ ಅನುಭವಸ್ಪೃತಿಗಳೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ವಿಕೇಶರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಬಿಡುವವು. ಮೂಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೧-೨ ; ಭಾಂ. ಭಾ. ೮-೩-೩.

4. ಜೈತನ್ಯರೂಪದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. "ಜೀತನಾ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವೃತ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧ. ಜೈತನ್ಯವು ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಯು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ-ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದು ಎಚ್ಚರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ; ಸುಷುಪ್ತನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶರೀರವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

5. ಕರಣಗಳನ್ನು ಪಿತ್ತವು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕಿರುತ್ತದೆ ; ಅದರಿಂದ ದರ್ಶನವಾಗಲಿ ವಾಸನೆಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

6. 'ಅಥ ತದಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಅಥ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇರುವ ಉಪನಿಷತ್ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ತದಾ' ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಈ ಸುಖವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಅನುಭವ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ (ಶರೀರವನ್ನೇ) ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಸುಖಂಪ್ರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ವಯಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ (ಭಾಷ್ಯ)

೬೯. ಎತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮನಿಬಂಧನಾನಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿ ರಾನ್ತಾನಿ ಭವಂತಿ ತೇಷು ಶಾನ್ತೇಷು ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪಮ್ ಉಪಾಧಿಭಿರನ್ಯಥಾ ವಿಭಾವ್ಯಮಾನಮ್ ಅದ್ವಯಮ್ ಏಕಂ ಶಿವಂ ಶಾನ್ತಂ ಭವತಿ ಇತಿ ವಿಶವಾಮನಿಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಪ್ಯನಿವ್ಯಾಕೃತಮಾತ್ರಾನುಪ್ರವೇಶೇನ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸ್ಯತ್ಪ್ರವಾಹ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು ಇಲ್ಲವಾಗುವವು. ಅವು ಇಲ್ಲವಾಗಲು ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವಕಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ತನಗೆರಡನೆಯ ದಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಒಂದಾಗಿ ಮಂಗಳಕರವಾಗಿ ಶಾಂತವಾಗಿರುವದು ಎಂದು ಈ ಅನನ್ಯವನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮಾತ್ರಿಗಳ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಶ್ರುತಿಯು) ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ:—

ಸ ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ನಯಾಂಸಿ ವಾನೋವ್ಯಕ್ಷಂ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಯಂತೇ
ಏನಂ ಹ ನೈ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಪರ ಅತ್ಮನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಯತೇ ||೨||

೨. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ : ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಹೇಗೆ ಪಕ್ಷಿಗಳು (ತಮ್ಮ) ವಾಸದ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಸರ್ವಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದು.

1. ಇಲ್ಲಿ ಅನಂದಮಯಕೋಶವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ— ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಭಾಷ್ಯವಿರಂಧ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೀರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.
2. ಈ ಸುಖವು ಅತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವೇ. ಸೂ. ಭಾ. ೧.೩.೯ ನೋಡಿ.
3. ಸುಖಂಪ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಾಗಲಿ ವಿಷಯಗಳಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಬೃ. ೪-೩-೨೦ ನೋಡಿ.
4. ಶ್ರುತವೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಶ್ರುತೈತ್ಯತ್ಯವೇ ಮುಂತಾದವು ಅತ್ಮನ ರೂಪಗಳೆಂಬ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಬೃ. ಭಾ. ೧,೪-೨.
5. ಉಪಾಧಿಗಳಿಲ್ಲವೂ ಅತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವನೆಂದು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೦. ಸ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಸೋಮ್ಯು ಪ್ರಿಯ ದರ್ಶನ ವಯಾಂಸಿ ಪಕ್ಷಿಣಃ ವಾಸಾರ್ಥಂ ವೃಕ್ಷಂ ವಾಸೋವೃಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಂತೇ ಗಚ್ಛಂತಿ ಏವಂ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಹ ವೈ ತತ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಸರ್ವಂ ಪರೇ ಆತ್ಮನಿ ಆಕ್ಷರೇ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೆಂದರೆ : ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೆ, ಪ್ರಿಯದರ್ಶನನೆ, 'ವಯಾಂಸಿ' ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷಿಗಳು ವಾಸದ ವೃಕ್ಷವನ್ನು (ತಾವು) ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಡುತ್ತವೆಯೋ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತ ದಂತೆಯೇ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವದೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದಕ್ಷದ (ತತ್ತ್ವ)ದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೧. ಕಿಂ ತತ್ ಸರ್ವಮ್ ?

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅದೆಲ್ಲವೂ ಎಂದರೆ (ಯಾವ) ಯಾವದು? (ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ): ಪೃಥಿವೀ ಚ ಪೃಥಿವೀಮಾತ್ರಾ ಚಾಸಶ್ಚಾ ಪೋಮಾತ್ರಾ ಚ ತೇಜಶ್ಚ ತೇಜೋಮಾತ್ರಾ ಚ ವಾಯುಶ್ಚ ವಾಯುಮಾತ್ರಾಚಾಕಾಶಶ್ಚಾ ಕಾಶಮಾತ್ರಾ ಚ ಚಕ್ಷುಶ್ಚ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಚ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚ ಶ್ರೋತ ವ್ಯಂ ಚ ಘ್ರಾಣಂ ಚ ಘ್ರಾತವ್ಯಂ ಚ ರಸಶ್ಚ ರಸಯಿತವ್ಯಂ ಚ ತ್ವಕ್ ಸ್ಪರ್ಶಯಿತವ್ಯಂ ಚ ವಾಕ್ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಚ ಹಸ್ತಾ ಚಾಧಾತವ್ಯಂ ಚೋಪಸ್ಥಶ್ಚಾ ನಂದಯಿತವ್ಯಂ ಚ ಪಾಯುಶ್ಚ ವಿಸರ್ಜಯಿತವ್ಯಂ ಚ ಪಾದಾ ಚ ಗಂಧವ್ಯಂ ಚ ಮನಶ್ಚ ಮನ್ತವ್ಯಂ ಚ ಬುದ್ಧಿಶ್ಚ ಬೋದ್ಯ ವ್ಯಂ ಚಾಹಂ ಕಾರಶ್ಚಾ ಹಂಕರ್ತವ್ಯಂ ಚ ಚಿತ್ತಂ ಚ ಚೇತಯಿತ

1. "ಹಿ ಸೋಮ್ಯ" ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ. "ಹೇ ಸೋಮ್ಯ" ಎಂದಿದ್ದರೆ ಸರಿಯಾದೀತು.

2. "ಯಥಾ" ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮುಂದೆ "ಅಯಂ" ಎಂದಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥವು ಸ್ಫುಟವಾಗುತ್ತದೆ.

3. "ಸ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಯಥಾ" ಎಂದಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ 'ಯಥಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಎರಡೂ ಕಡೆಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಟ್ಟಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು ಒಂದಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ; ದಾಷ್ಟಾರ್ಥಿಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮೂಲವನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

4. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವದು ಯಾವಯಾವದು ?

ವ್ಯಂ ಚ ತೇಜಶ್ಚ ನಿದ್ಯೋತಯಿತವ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ವಿಧಾರಯಿ
ತವ್ಯಂ ಚ || ೮ ||

೮. ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಗೋತ್ರಿಯೂ, ಅಪ್ಪು ಅಪೋ ಮಾತ್ರೆಯೂ, ತೇಜಸ್ಸೂ ತೇಜೋಮಾತ್ರೆಯೂ, ವಾಯುವೂ ವಾಯುಮಾತ್ರೆಯೂ, ಆಕಾಶವೂ ಆಕಾಶಮಾತ್ರೆಯೂ, ಕಣ್ಣೂ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಕಿವಿಯೂ ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದೂ, ಮೂಗೂ ಮೂಸಲ್ಲಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ನಾಲಗೆಯೂ ಸವಿಸೋಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ತ್ವೆಕ್ಕೂ ಸೋಕಲ್ಲಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ವಾಕ್ಕೂ ಮಾತಾಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಹೆಸ್ತಗಳೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಉಪಸ್ಥವೂ ಅಸಂದಸಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪಾಯುವೂ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪಾದಗಳೂ ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದೂ, ಮನಸ್ಸೂ ಮನನಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಿತ್ತಯಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಅಹಂಕಾರವೂ ಅಭಿಮಾನಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಚಿತ್ತವೂ ಅರಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ತೇಜಸ್ಸೂ ಬೆಳಗಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪ್ರಾಣವೂ ತಡೆದುಕೊಂಡಿರಬೇಕಾದದ್ದೂ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨. ಪೃಥಿವೀ ಚ ಸ್ಥೂಲಾ ಪಿಷ್ಠಾಗುಣಾ ತತ್ಪಾರಣಃ ಚ ಪೃಥಿವೀ ಮಾತ್ರಾ^೧ ಚ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರಾ | ತಥಾ ಅಪಶ್ಚ ಅಪೋಮಾತ್ರಾ^೨ ಚ ತೇಜಶ್ಚ ತೇಜೋಮಾತ್ರಾ^೩ ಚ ವಾಯುಶ್ಚ ವಾಯುಮಾತ್ರಾ^೪ ಚ ಆಕಾಶಶ್ಚ ಆಕಾಶಮಾತ್ರಾ^೫ ಚ ಸ್ಥೂಲಾನಿ ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚಕ್ಷುಶ್ಚ ಇಂದ್ರಿಯಂ ರೂಪಂ ಚ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಂ ಚ, ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಚ, ಘ್ರಾಣಂ ಚ ಘ್ರಾತವ್ಯಂ ಚ, ರಸಶ್ಚ ರಸಯಿತವ್ಯಂ ಚ, ತ್ವಕ್ಶ್ಚ ಸ್ಪರ್ಶಯಿತವ್ಯಂ ಚ, ವಾಕ್ಶ್ಚ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಚ, ಹಸ್ತಾ ಚ, ಆದಾತವ್ಯಂ ಚ, ಉಪಸ್ಥಶ್ಚ ಅನಸ್ಥಯಿತವ್ಯಂ ಚ, ಪಾಯುಶ್ಚ ವಿಸರ್ಜಯಿತವ್ಯಂ ಚ, ಪಾದಾ ಚ ಗಂಧವ್ಯಂ ಚ | ಬುದ್ಧಿಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತದರ್ಥಾಶ್ಚ ಉಕ್ತಾಃ^೪ | ಮನಶ್ಚ

1. "ಸತ್ಪಾರಣಾ ಚ" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಪಾಠವು ಮೇಲು.
2. "ಪೃಥಿವೀಮಾತ್ರಾ" ಎಂಬ ಚಕಾರರಹಿತವಾಗಿ ವಾ|| ಪಾಠ.
3. "ಅಪೋಮಾತ್ರಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವಾಗಿದ್ದ ರೂ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಲೋಪವಾಗದೆ ಇರುವುದು ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಲ್ಲಿದೆ ; ಅಪಃ" ಎಂಬುದು ಸಾಂಕಟ್ಯವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
4. "ತಥಾ ಚೋಕ್ತಾಃ" ಎಂಬ ಅ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಪಾಠವು ಮೇಲು.

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮ್ | ಮನ್ತವ್ಯಂ ಚ ತದ್ವಿಷಯಃ | ಬುದ್ಧಿಶ್ಚ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಿಕಾ |
 ಬೋಧವ್ಯಂ ಚ ತದ್ವಿಷಯಃ | ಅಹಂಕಾರಶ್ಚ ಅಭಿಮಾನಲಕ್ಷಣಂ ಅನ್ತಃಕರಣ
 ಮ್ | ಅಹಂಕರ್ತವ್ಯಂ ಚ ತದ್ವಿಷಯಃ | ಚಿತ್ತಂ ಚ ಚೇತನಾವತ್ ಅನ್ತಃಕರ
 ಣಮ್ | ಚೇತಯಿತವ್ಯಂ ಚ ತದ್ವಿಷಯಃ | ತೇಜಶ್ಚ ತ್ವಗಿಸ್ಪ್ರಿಯವ್ಯತಿರೇಕೇನ
 ಪ್ರಕಾಶವಿಶಿಷ್ಟಾ ಯಾ ತ್ವಕ್ | ತಯಾ ನಿರ್ಭಾಸ್ಯೋ ವಿಷಯಃ | ವಿದ್ಯೋತಯಿತ
 ವ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಸೂತ್ರಂ ಯದಾಚಕ್ಷತೇ | ಶೇನ ವಿಧಾರಯಿತವ್ಯಂ ಸುಗ್ರಹ
 ನ್ನಿಯಮ್ | ಸರ್ವಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಜಾತಂ ಪಾರಾರ್ಥ್ಯೇನ ಸಂಹತಂ
 ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕಮ್ ಏತಾನದೇವ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಐದು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೃಥಿವಿಯು ಸ್ಥೂಲ(ಪೃಥಿವಿಯು) ; ಮತ್ತು ಪೃಥಿವೀಮಾತ್ರೈ ಎಂದರೆ ಈ (ಸ್ಥೂಲಪೃಥಿವಿ)ಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೈ^೧ ಇದರಂತೆ ಅಪ್ಪೂ ಆಪೋಮಾತ್ರೈಯೂ, ತೇಜಸ್ಸು ತೇಜೋಮಾತ್ರೈಯೂ, ವಾಯುವೂ ವಾಯುಮಾತ್ರೈಯೂ, ಆಕಾಶವೂ ಆಕಾಶಮಾತ್ರೈಯೂ-ಎಂದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಭೂತಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೆಂಬ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಅದರಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ ರೂಪವೂ, ಶ್ರೋತ್ರವೂ ಕೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಘ್ರಾಣವೂ ಮುಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯವೂ ಸವಿನೋಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೂ; ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೂ ಮಾತನಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಹಸ್ತಗಳೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಉಪಸ್ಥವೂ (ಅನುಭವಿಸಿ) ಆನಂದಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪಾಯುವೂ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪಾದಗಳೂ ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದೂ ; ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬುದ್ಧಿಗಿಂದ್ರಿಯಗಳು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು

1. "ಕಾರ್ಯಕಾರಣಜಾತಮ್" ಎಂಬ ಶಾಕೈಂತ ಈ ವಾ| ಶಾಕವು ಮೇಲು.
2. "ಸ್ಥೂಲಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಗುಣಗಳಿರುವವೆಂದು ಹೇಳಿರುವದರ ಅಧಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಂ. ಭಾ. ೬-೪-೪ರಲ್ಲಿ ಪಂಚಕರಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.
3. ತನ್ಮಾತ್ರೈಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ಸ್ಥೂಲಭೂತಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.
4. ಪ್ರ. ಭಾ. ೨-೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ.

(ವಿವರಣೆ). ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮನಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಮನನಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಅವರ ವಿಷಯವು; ನಿಶ್ಚಯಮಾಡುವ ರೂಪದ ಬುದ್ಧಿಯು ಮತ್ತು ಅವರ ವಿಷಯವಾದ ದೋಷವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಅಹಂಕಾರವು ಎಂದರೆ ಅಭಿಮಾನ(ಮಾಡುವ) ರೂಪದ ಅಂತಃಕರಣವು, ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಅಭಿಮಾನಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ) ಅವರ ವಿಷಯವು; ಚಿತ್ತವು ಎಂದರೆ ಚೇತನ(ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಅಂತಃಕರಣವು ಮತ್ತು ಚೇತನತತ್ವವಾದ ಅವರ ವಿಷಯವು; ತೇಜಸ್ಸು ಎಂದರೆ ತ್ವಗಿಂಪ್ರಿಯವಲ್ಲದೆ (ವಿಷಯವನ್ನು) ತಿಳಿಸುವ (ಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಕೂಡಿರುವ ತ್ವಕ್ಕಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ವಿಷಯವು ವಿದ್ಯೋತಯಿತವ್ಯವು, ಅದು. (ಮತ್ತು) ಅದರಿಂದ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದರೆ ಗುಂಪುವಾಕಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತಕ್ಕ (ವಿಷಯವು). ಮತ್ತೊಬ್ಬ (ಆತ್ಮನಿ)ಗಾಗಿ ಒಂದೊಂದೊಂದು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಗುಂಪಾಗಿರುವ ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಕಾರ್ಯಕರಣಮೂಹವೆಲ್ಲ ಇಷ್ಟೇ.^೧

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೩. ಅತಃ ಪರಂ ಯತ್ ಆತ್ಮರೂಪಂ ಜಲನೂರ್ಯಕಾದಿವತ್ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಇಹ ಅನುಪ್ರವಿಷ್ಟಮ್—

1. ಪ್ರ. ಭಾ. ೨-೨ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂತಃಕರಣ : ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ—ಎಂದು ವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಿತ್ತವು; ಇಂಥದ್ದು, ಅಂಥದ್ದು—ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಮನಸ್ಸು; ಇಂಥದ್ದೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಬುದ್ಧಿ; ಆನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರವು.
2. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರಿಯುವ.
3. ಉವಾಹರಣೆಗೆ ದೆನ್ನಮೇಲೆ ಹಾಲಿನ ತನಿ ಎಂದರೆ ಅದರ ಜಲನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ.
4. ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾದ ಆತ್ಮನಿಗಾಗಿ. ಕೇ. ಭಾ. ೧-೨; ಕ.ಭಾ. ೫-೧ನ್ನು ನೋಡಿ.
5. ಪ್ರಪಂಚನಿಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟೇ. ಇದು ಆಸ್ತತಂತ್ರವು, ಸಂಹತವು, ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದಾಗಿ ಆಡಗುತ್ತದೆ.
6. "ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ" ಎಂದು ವಾ' ಶಾಕ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇದಾದ ಬಳಿಕ¹ ನೀರಿನಲ್ಲಿ (ತೋರುವ) ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬನೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ² ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃರೂಪವಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿರುವ³ ಆತ್ಮರೂಪವಿದೆಯಷ್ಟೆ :-

ಏಷ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಪಷ್ಟ್ವಾ ಶ್ರೋತಾ ಘ್ರಾತಾ ರಸಯಿತಾ ಮನ್ತಾ
ಬೋದ್ಧಾ ಕರ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಪುರುಷಃ | ಸ ಪರೇಕ್ಷರ
ಆತ್ಮನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ || ೯ ||

೯. ಈ ನೋಡುವ, ಮುಟ್ಟುವ, ಕೇಳುವ, ಮೂಸುವ, ಸವಿಯುವ, ಯೋಚಿಸುವ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತೃವಾದ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಾದ ಪುರುಷನಿರುವನಲ್ಲ, ಇವನು ಅಕ್ಷರನೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೭೪. ಏಷ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಪಷ್ಟ್ವಾ ಶ್ರೋತಾ ಘ್ರಾತಾ ರಸಯಿತಾ ಮನ್ತಾ ಬೋದ್ಧಾ ಕರ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ | ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಅನೇನ ಇತಿ ಕರಣಭೂತಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ | ಇದಂ ತು ವಿಜಾನಾತೀತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ತೃಕಾರಕರೂಪಮ್ | ತದಾತ್ಮಾ ತತ್ಸ್ವಭಾವಃ | ವಿಜ್ಞಾತ್ಮಸ್ವಭಾವಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪುರುಷಃ ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಜ್ಞತೋಕ್ತೋಪಾಧಿಪೂರಣಾತ್⁴ ಪುರುಷಃ | ಸ ಡ ಜಲಸೂರ್ಯಕಾದಿಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಾದಿಪ್ರವೇಶವತ್ ಜಲಾದ್ಯಾಧಾರತೋಷೇ⁵ ಪರೇ ಅಕ್ಷರೇ ಆತ್ಮನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ನೋಡುವ, ಮುಟ್ಟುವ, ಕೇಳುವ, ಮೂಸುವ, ಸವಿಯುವ, ಯೋಚಿಸುವ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ, ಕರ್ತೃವಾದ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಾದ ಕರಣವಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ತನ್ನಿಂದ ಅರಿಯುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಇದು ಅರಿಯುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಕರ್ತೃಕಾರಕ

1. ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ಬಳಿಕ.
2. ಉಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವ, ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವ್ಯಷ್ಟಾಂತವಿದು. ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೧೮.
3. ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿರುವ, ಪ್ರವೇಶಶ್ರುತಿಯು ಪರ್ಚೆಯನ್ನು ಕೈ. ಭಾ. ೨-೬, ಬೃ. ಭಾ. ೧-೪-೭ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
4. "ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್" ಎಂದು ಅ|| ಶಾಕ ; ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ವಾ|| ಶಾಕ.
5. "ಜಗದಾಧಾರಶೇಷೇ" ಅ||, "ಜಗದಾಧಾರಶೇಷೇ" ವಾ|| ಎಂಬ ಶಾಕಗಳಿಗಿಂತ ಈ ವಾ|| ಶಾಕವು ಮೇಲೆಂದು ತೋರುವುದು.

ರೂಪವಾದದ್ದು. ಆ (ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಆ ಸ್ವಭಾವದವನು. ಆರಿ ಇವನ ಸ್ವಭಾವವನಾದ ಎಂದರ್ಥ. (ಅಂಧ) ಪುರುಷನು ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳ ಗುಂಪೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಪುರುಷ(ನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ). ಇವನು ನೀರಿನ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ನೀರೇ ಮುಂತಾದ (ತನ್ನ) ಆಧಾರವು ಬತ್ತಿಹೋಗಲು ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ (ಬಿಂಬ)ವನ್ನು ತೋರುವಂತೆ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೫. ತದೇಕತ್ವವಿದಃ ಫಲಮ್ ಆಹ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಿಗೆ (ಆಗುವ) ಫಲವನ್ನು (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ :—

ಪರಮೇವಾಕ್ಷರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಸ ಯೋಃ ಹ ವೈ ತದಚ್ಛಾಯಮುಶರೀರಮರೋಹಿತಂ ಶುಭ್ರಮುಕ್ಷಗಂ ವೇದಯತೇ ಯಸ್ತು ಸೋಮ್ಯ | ಸ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವೋ ಭವತಿ ತದೇಷ ತ್ಲೋಕಃ||೧೦||

೧೦. ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೇ, ಯಾವನಾದರೆ ಆ ನೆರಳಿಲ್ಲದ ಶರೀರವಿಲ್ಲದ, ಕೆಂಪಲ್ಲದ, ಶುಭ್ರವಾದ, ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆತನು ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರ(ವಸ್ತು)ವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವವೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ತ್ಲೋಕವಿದೆ :

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೬. ಪರಮೇವ ಅಕ್ಷರಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮತೇ | ಸ ಯೋ ಹ ವೈ ತತ್ ಸರ್ವೈಷಣಾವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಅಚ್ಛಾಯಮಂ

1. ದಿವ್ಯಾನಶಬ್ದವು ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ವಾಚಕ, ಕರ್ತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತ್ಮವಾಚಕ.
2. ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಆರಿವುಗಳೆಲ್ಲ ಈ ಅತ್ಮನ ಆರಿವಿನ ಅಧೀನ.
3. ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಬಿರಿತಂತೆ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯಾದಿಂಪ ಜೀವರೂಪವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಿರಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೧.೧.೯, ೩-೨-೩೪, ೩೫.
4. "ವಿಶದಂಬ್ರಹ್ಮತೇ" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವು ನೊಂದಲು ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಇರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ತನೋವರ್ಜಿತಮ್, ಅಶರೀರಂ ನಾಮರೂಪಸರ್ವೋಪಾಧಿಶರೀರವರ್ಜಿತಮ್ |
 ಆರೋಹಿತಂ ರೋಹಿತಾದಿಸರ್ವಗುಣವರ್ಜಿತಮ್ | ಯತ ಏವಮ್ ಅತಃ
 ಶುಭ್ರಂ ಶುದ್ಧಮ್ | ಸರ್ವವಿಶೇಷಣರಹಿತತ್ವಾತ್ | ಅಕ್ಷರಂ ಸತ್ಯಂ ಪುರುಷಾ
 ಬ್ಧ್ಯಮ್ ಅಪ್ರಾಣಮ್ ಅಮನೋಃ ಗೋಚರಮ್, ಶಿವಂ ಶಾಂತಂ ಸಬಾಶ್ಯಾಭ್ಯ
 ಸ್ತರಮ್ ಅಜಂ ವೇದಯತೇ ವಿಜಾನಾತಿ ಯಸ್ತು ಸರ್ವತ್ಯಾಗಿ ಹೇ
 ಸೋಮ್ಯ, ಸಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ನ ತೇನ ಅವಿದಿತಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಂಭವತಿ |
 ಪೂರ್ವಮ್ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಅಸರ್ವಃ ಅಸೀತ್, ಪುನರ್ವಿದ್ಯಯಾ ಅವಿದ್ಯಾಪ
 ನಯೇ ಸರ್ವೋ ಭವತಿ | ತತ್ ಅಸ್ತಿಸ್ನರ್ಥೇ ಏಷಃ ಶ್ಲೋಕಃ ಮನ್ತ್ರಃ
 ಭವತಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಹಕಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅವನು) ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರ(ತತ್ತ್ವ)ವನ್ನೇ ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ
 (ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನೇ) ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬೀ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.
 ಯಾವನಾದರೆ ಹಾಗೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಏಷಣೆಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ನೆರಳಲ್ಲದ ಎಂದರೆ
 (ಅಜ್ಞಾನದ) ತಮಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ನಾಮರೂಪಗಳ ಯಾವ ಉಪಾಧಿಶರೀ
 ರವೂ ಇಲ್ಲದ, ಕೆಂಪಿಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಕೆಂಪೇ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಗುಣವೂ
 ಇಲ್ಲದ, ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದ ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ (ಎಂದರ್ಥ);
 ಏಕೆಂದರೆ (ಅದರಲ್ಲಿ) ಯಾವ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಎಂದರೆ
 ಪುರುಷನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ, ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ, ಅವಿಷಯ

1. “ನಾಮರೂಪಕೃತ.....” ಎಂದಿದ್ದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟತರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.
2. ಈ ಮಾತು ವಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.
3. ಅಸರ್ವಜ್ಞ ಅಸೀತ್ ಎಂಬ ವಾ|| ಶಾಕ.
4. “ತದಾ ತಸ್ತಿಸ್ನರ್ಥೇ” ಎಂಬ ಅ|| ಶಾಕವು ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ; “ತತ್ ಅಸ್ತಿಸ್ನರ್ಥೇ” ಎಂಬ ವೈ|| ಶಾಕಕ್ಕೆ ಬದಲು ಅದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂತ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ವಾ|| ಶಾಕ.
5. ತತ್ ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿ; ಏಷಣಾಕ್ರಿಯಾತ್ಯಾಗವೆಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ತತ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥ ವಸ್ತು ಮಾಡಿದೆ.
6. ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಗಳಿಲ್ಲದ.
7. ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಅಲ್ಲದ.
8. ಇಂಥದ್ದೆಂದು ನೇರಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮದ ನಿಷೇಧದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ, ತನಗೆರಡನೆಂದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ. ಬೃ. ಭಾ. ೩-೮-೫ ನೋಡಿ.
9. ಮುಂ. ೧-೨-೧೩.
10. ಮುಂ. ೩-೧-೨.

ವಾಗುವನು. ಶಿವನೂ ಶಾಂತನೂ ಮೊರಗುಂಬಳಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಜನ್ಮರಹಿತವಾಗಿ ಗಿರುವ^೧ (ತತ್ತ್ವವನ್ನು) ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ (ಅವನು ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರವಸ್ತುವನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ). ದೂವ ಸರ್ವತ್ಯಾಗಿರಬೇಕೆ (ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ) ಅವನು ಸರ್ವಜ್ಞನು. ಎಂದರೆ ಅವನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವದೆಂಬುದು ಯಾವದೊಂದೂ (ಇದು)ನಾಶಿಸಿ^೨ (ಅವನು) ಮೊದಲು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅಸರ್ವನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು, ಮತ್ತೆ (ಈಗ) ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ತೊಲಗಲಾಗಿ ಸರ್ವವೂ ಆಗುವನು.^೩ ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಈನಡಿಗೆ) ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರವು ಇರುತ್ತದೆ :

ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಸಹ ದೇವೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈಃ
 ಪ್ರಾಣಾ ಭೂತಾನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಂತಿ ಯತ್ರ |
 ತದಕ್ಷರಂ ವೇದಯತೇ ಯಸ್ತು ಸೋಮ್ಯ
 ಸ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವಮೇವಾವಿವೇಶೇತಿ || ೧೦ ||

೧೦. ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೇ, ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೂ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಭೂತಗಳೂ ಎಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವೋ, ಆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಯಾವನಾವರೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಆ ಸರ್ವಜ್ಞನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೨. ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಸಹ ದೇವೈಶ್ಚ ಆಗ್ನಾಶ್ಚಿದಿಭಿಃ ಪ್ರಾಣಾಃ ಚಕ್ಷುರಾದಯಃ ಭೂತಾನಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಂತಿ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ ಅಕ್ಷರೇ ತತ್ ಅಕ್ಷರಂ ವೇದಯತೇ ಯಸ್ತು ಹೇ ಸೋಮ್ಯ ಪ್ರಿಯದರ್ಶನ, ಸ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವಮೇವ ಅವಿವೇಶ ಅವಿಶತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

1. ಮುಂ. ೧-೧-೯
2. ಮುಂ ೨-೧-೨
3. ಯಾವವನ್ನು ಅರಿತರೆ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಅರಿತಂತಾಗುವುದು ? ಎಂಬ ಮುಂ. ೧-೧-೨ರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿದು.
4. ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾನಂದದ ನಿತ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಬೃ. ಭಾ. ೧-೪-೧೦.
5. ಈ ಮಾತು ಅ೨ ಶಾಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೇ, ಪ್ರಿಯದರ್ಶನನೇ, ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೂ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಸೃಢಿವಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಭೂತಗಳೂ ಎಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಯಾವ ಆಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವೋ ಆ ಆಕ್ಷರವನ್ನು ಯಾವನಾದರೆ ಆರಿತುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಆ ಸರ್ವಜ್ಞನು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ (ಅವಿವೇಶ=ಅವಿಶತಿ) ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ.*

1. ಹಿಂದೆ ಬರಿಯ ಆಂಧ್ರಿಯುಗಳ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ರಿಂದ ಅಧಿದೈವವಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ೪೦. ಪ್ರಾ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ (೩-೩) ದೇವತೆಗಳ ಲಯವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.
2. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗುವನು, ತಾನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನು.

ನಿವನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೮. 'ಅಥ ಹೈನಂ ಶೈಬ್ಯಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ' | ಅಧೇದಾನೀಂ ಪರಾಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನತ್ವೇನ ಓಂಕಾರಸ್ಯ ಉಪಾಸನವಿಧಿತ್ಸಯಾ ಪ್ರಶ್ನಾ ಅರಭ್ಯತೇ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಅಥ ಹೈನಂ ಶೈಬ್ಯಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ' ಬಳಿಕ ಈತನನ್ನು ಶೈಬ್ಯ ಸತ್ಯಕಾಮನು ಕೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ (ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿರುವ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಬಂಧ ವಿದು): ಇನ್ನು ಈಗ ಪರಾಪರಬ್ರಹ್ಮಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಓಂಕಾರದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ವಿಧಾನಮಾತಬೇಕೆಂದು (ಈ) ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದುದೆ:—

ಸತ್ಯಕಾಮನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಓಂಕಾರಧ್ಯಾನದ ಫಲವೇನು ?

ಅಥ ಹೈನಂ ಶೈಬ್ಯಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಸ ಯೋ ಹ ವೈ ತದ್ಭಗವನ್ ಮನುಷ್ಯೇಷು ಪ್ರಾಯಣಾಂತನೋಂಕಾರಮಭಿ ಧ್ಯಾಯೀತ ಕಶಮಂ ವಾವ ಸ ತೇನ ಲೋಕಂ ಜಯತೀತಿ ||೧||

೧. ಆಮೇಲೆ ಈತನನ್ನು ಶೈಬ್ಯಸತ್ಯಕಾಮನು ಕೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ: ಭಗವಂತನೇ, ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಣದವರೆಗೂ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಯಾವನಾದರೆ ಹಾಗೆ ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೨೯. ಸ ಯಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ಹ ವೈ ಭಗವನ್ ಮನುಷ್ಯೇಷು ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಮುಕ್ತೇ ತತ್ ಅದ್ಭುತಮಿವ ಪ್ರಾಯಣಾಂತಂ ಮರಣಾಂತಮ್ | ಯಾವಜ್ಜೀವಮ್ ಇತ್ಯೇತತ್ | ಓಂಕಾರಮ್ ಅಭಿಧ್ಯಾಯೀತ ಅಭಿಮುಷ್ಯೇನ ಚಿಂತಯೇತ್ | ಬಾಹ್ಯವಿಷಯೇಭ್ಯಃ ಉಪಸಂಹೃತಕರಣಃ, ಸಮಾಹಿತಚಿತ್ತಃ, ಭಕ್ತ್ಯಾವೇಶಿತಬ್ರಹ್ಮಧಾವ ಓಂಕಾರೇ | ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಸಂತಾನಾವಿಚ್ಛೇದೋ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯವ್ರತ್ಯಯಾಂತರಾಬಿಲೇಕೃತೋ ನಿವಾತಸ್ಥದೀಪಶಿಖಾಸಮೋಽಭಿಧ್ಯಾನಶಬ್ದಾರ್ಥಃ | ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಮಾಹಿಂಸಾಪರಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗಸಂನ್ಯಾಸಶೌಚ

1. ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅದ್ವಿತೀಯಾತ್ಮನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ.

ಸನ್ನೋಷಾಮಾಯಾವಿತ್ವಾದ್ಯನೇಕಯವನಿಯಮಾನುಗೃಹೀತಃ | ಸಃ ಏವಂ
ಯಾವಜ್ಜೀವನ್ವತಧಾರಣಃ ಕತಮಂ ವಾವ | ಅನೇಕೇ ಹಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಭಿ
ರ್ಜೇತವ್ಯಾ ಲೋಕಾಸ್ತಿಷ್ಯಂತಿ | ತೇಷು ತೇನ ಓಂಕಾರಾಭಿಧ್ಯಾನೇನ ಕತಮಂ ಸಃ
ಲೋಕಂ ಜಯತಿ ? ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರೆ, ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರೊಳಗೆ ಯಾವನಾದರೀ ಹಾಗೆ
ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾಗಿ¹ ಪ್ರಾಯಣದವರೆಗೂ ಎಂದರೆ ಸಾಯುವ ತನಕ (ತಾನು)
ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ² ಎಂದರ್ಥ. ಓಂಕಾರವನ್ನು ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವನೋ
ಎಂದರೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವನೋ (ಎಂದರ್ಥ). ಹೊರಗಿನ
ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಕರಣಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು, ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸಮಾಧಾನ
ಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು³
(ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾನೋ ಎಂದರ್ಥ). “ಅಭಿಧ್ಯಾನ” ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು
ಜಾತಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಅಡ್ಡಬರೆದಂತೆ ಸತ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಜರ್ಯ,
ಅಹಿಂಸೆ, ಅಪರಿಗ್ರಹ,⁴ ತ್ಯಾಗ, ಸಂನ್ಯಾಸ, ಶೌಚ, ಸಂಕೋಷ,
ಅಮಾಯಾವಿತ್ತ್ವ-ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ⁵ ಯಮನಿಯಮಗಳಿಂದ ಅನುಗ್ರಹ
ವನ್ನು ಪಡೆದು,⁶ ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದೆಯಲ್ಲಿರುವ ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಆತ್ಮ
ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಕಡಿವಡೆಯದಂತೆ (ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ
ಬೆಂದು) ಅರ್ಥ.⁷ (ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನೋ) ಬದುಕಿರುವ
ವರೆಗೂ (ಈ) ವ್ರತವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಆತನು ಯಾವ ಲೋಕವನ್ನು-ಜ್ಞಾನ

1. ಇಂಥ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅದ್ಭುತವಾದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ತತ್(ಹಾಗೆ) ಎಂಬ ಮಾತು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವ.
2. ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಫಲವನ್ನು ಭಾವಿಸುವ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೯.೧-೧೨ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ.
3. ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು.
4. ತನ್ನದೆಂಬ ಸ್ವತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು.
5. ಯೋ. ಸೂ. ೨-೩೦, ೩೧ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯಮನಿಯಮಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ; ಅಷ್ಟೇ ಎಂದು ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ- ಎಂದು ಭಾವ.
6. “ಸತ್ಯ.....ಯಮನಿಯಮಾನುಗೃಹೀತಃ” ಎಂಬುದನ್ನು “ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ ಸನ್ನಾನಾವಿಜ್ಞೇದಃ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಎಣಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವ್ರ ಹೆಚ್ಚು. “ಅಭಿಧ್ಯಾನ” ಎಂಬ ಮಾತಿನ ‘ಅಭಿ’ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಇದೆಲ್ಲ ಅರ್ಥವೆಂದು ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಅಗುತ್ತದೆ.
7. ತೈ. ಭಾ. ೧-೩, ಬೃ. ಭಾ. ೧-೫-೨, ಗೀ. ಭಾ. ೧೨-೩, ಸೂ. ಭಾ. ೯-೧-೧-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಲೋಕಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವವಷ್ಟೆ ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಲೋಕವನ್ನು-ಅದರಿಂದ ಆ ಓಂಕಾರದ ಅಭಿಧ್ಯಾನದಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ?

ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ | ಏತದ್ವೈ ಸತ್ಯಕಾಮು ಪರಂ ಚಾಪರಂ ಚ
ಬ್ರಹ್ಮ ಯದೋಚ್ಚಾರ | ತಸ್ಮಾದ್ವಿದ್ವಾನೇತೇನೈವಾಯತನೇನೈ
ಕತರಮನ್ವೇತಿ || ೨ ||

೨. ಅವನಿಗೆ ಅತನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಎಲೈ ಸತ್ಯಕಾಮನೆ, ಈ ಪರ(ಬ್ರಹ್ಮ)ವೆಂಬುದೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದೂ ಯಾವ ಮಂಜೋ (ಅದು) ಓಂಕಾರವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿದವನು ಇದೇ ಆಯುತನದಿಂದ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಓಂದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೦. ಪೃಷ್ಠವತೇ ತಸ್ಮೈ ಸ ಹ ಉವಾಚ ಪಿಪ್ಪಲಾದಃ | ಏತದ್ ವೈ ಸತ್ಯ ಕಾಮು | ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವೈ ಪರಂ ಚ ಅಪರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ | ಪರಂ ಸತ್ಯಮ್ ಅಕ್ಷರಂ ಪುರುಷಾಖ್ಯಮ್ | ಅಪರಂ ಚ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಂ ಪ್ರಥಮಜಂ ಯತ್ ತದೋಂಕಾರ ಏವ ಓಂಕಾರಾತ್ಮಕಮ್ | ಓಂಕಾರಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ್ | ಪರಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಾನರ್ಹಂ ಸರ್ವಧರ್ಮವಿಶೇಷವರ್ಜಿತಮ್ | ಆತೋ ನ ಶಕ್ಯಮ್ ಆತಿನ್ದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವಾತ್ ಕೇವಲೇನ ಮನಸಾ ಅವಗಾಹಿತುಮ್ | ಓಂಕಾರೇ ತು ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ಥಾನೀಯೇ ಭಕ್ತ್ಯಾವೇಶಿತಬ್ರಹ್ಮ ಧಾನೇ ಧ್ಯಾಯಿನಾಂ ತತ್ ಪ್ರಸೀದತಿ ಇತ್ಯನಗಮ್ಯತೇ ತಾಸ್ಮಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಅಪರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಂ ಚಾಪರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಯದೋಂಕಾರಃ ಇತ್ಯುಪಹರ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಏತೇನೈವ (ಅಯತನೇನ) ಅತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನೇನೈವ ಓಂಕಾರಾಭಿಧ್ಯಾನೇನ ಏಕತರಂ ಪರಮ್ ಅಪರಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಅನ್ವೇತಿ ಅನುಗಚ್ಛತಿ | ನೇದಿಷ್ಟಂ ಹಿ ಅಲಮ್ಬನಮ್ ಓಂಕಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ||

- 1. ಲಿಕ್ರನಿಂದ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವು, ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಿತ್ಯಲೋಕವು, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದೇವಲೋಕಗಳು- ಎಂದು ಅನೇಕವಾಗಿರುವವು.
- 2. ಉಪನಿಷತ್ತಿನ "ಅಯತನೇನ" ಎಂಬ ಮಾತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದವರ ಕೈಕಪ್ಪಿ ನಂದ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ.
- 3. "ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ಮಾತು 'ಅನ್ವೇತಿ' ಎಂಬುದಾದಮೇಲೆಯೇ ಮುದ್ರಿತಪತ್ರಕ ಗಳಲ್ಲಿದೆ ; ಆದರೆ "ಅಪರಂ ವಾ" ಎಂಬುದಾದಮೇಲೆಯೇ ಅದು ಇರಬೇಕಾದದ್ದು .

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಹೀಗೆಂದು) ಕೇಳಿದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಪಿಸ್ತುಲಾದನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಎಲ್ಲೆ ಸತ್ಯಕಾಮನೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬುದೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದೂ (ಆಗಿದೆ). ಪರವೆಂದರೆ ಪುರುಷನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸತ್ಯವಾದ ಅಕ್ಷರವು, ಅಪರವೆಂದರೆ (ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ರಾಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ (ಬ್ರಹ್ಮವು) ಓಂಕಾರವು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಶಬ್ದವೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ, (ಅದರಲ್ಲಿ) ಯಾವ ಧರ್ಮವಿಶೇಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಾಗಿರುವ(ದನ್ನೆಲ್ಲ) ಮಾರಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ (ತಟ್ಟನೆ) ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಂತಾದ (ದೇವತೆಗಳ) ಪ್ರತೀಕಗಳಂತಿರುವ ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವನನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಆ (ಪರಬ್ರಹ್ಮವು) ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪರಬ್ರಹ್ಮವೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವೂ (ಎಂಬುದು) ಯಾವದೋ (ಅದು) ಓಂಕಾರವು' ಎಂದು ಉಪಚಾರದಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.⁷

ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದಾತನು⁸ ಇದು (ಅಯತನದಿಂದ, ಆಲಂಕನದಿಂದ) ಅತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಓಂಕಾರದ ಅಭಿಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ,

1. ಪರ, ಅಪರ-ಎಂಬುದು ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಎರಡು ರೂಪಗಳು. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೧೨, ೩-೨-೧೨, ೪-೩-೩, ೪-೩-೧೪.
2. ಬೃ. ೫-೪-೧.
3. ಪ್ರತೀಕದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಯಾವವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಕೇವಲ ಮನೋಮಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಸ್ಥೂಲಬುದ್ಧಿಗಳಾದವರು ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಲಾರರು.
4. "ಅಭಿಧ್ಯಾಯಾತ್" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಭಾ. ಭಾ. ೭೯ ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಯೂ ಓಂಕಾರೋಪಾಸನೆಗೆ ಸಹಕಾರವಾಗಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
5. ತಾನೇ ನೇರಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಲಿಲಾಕದಿದ್ದರೂ ಓಂಕಾರದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಉಪಾಸ್ಯವಾಗಿ ಒಲಿಯುತ್ತದೆ.
6. ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವತಃ ಮನೋಮಯವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಓಂಕಾರವೆಂಬ ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ಪ್ರತೀಕಮೂಲಕವಾಗಿ ಮುಂದಮತಿಗಳಿಗೂ ಉಪಾಸ್ಯವಾಗಿ ಒಲಿಯುತ್ತದೆ.
7. ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಗೌಣವೈತ್ತಿಯಿಂದ ಕರೆದಿರುತ್ತದೆ.
8. ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವನು.

ಇವೆರಡರಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೋ, ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೋ ಹಿಂಬಾ
ಲಿಸುತ್ತಾನೆ, ಕೂಡೆ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ಓಂಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ
ತೀರ ಹತ್ತಿರವಾದ ಅಲಂಬನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪಾಸನೆ
ಸ ಯದ್ಯೇಕಮಾತ್ರವಾಭಿಧ್ಯಾಯೀತ ಸ ತೇನೈವ ಸಂವೇದಿತ
ಸ್ತುರ್ಗಾಣೇವ ಜಗತ್ಯಾನುಭವಸಂಪದ್ಯತೇ | ತಮ್ಯಜೋ ಮನುಷ್ಯ
ಲೋಕಮುಪನಯಂತೀಃ ಸ ತತ್ರ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ
ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಮಹಿಮಾನಮನುಭವತಿ ||೩||

೩. ಆತನು ಒಂದು ಮಾತೃಯನ್ನು ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡಿದರೆ
ಅವನು ಅದರಿಂದಲೇ ಅರಿತುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಡೆದು
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಋಕ್ಕುಗಳು ಮನುಷ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿಸು
ತ್ತವೆ. ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಿಂಧಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೂ ಶ್ರದ್ಧೆ
ಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೧. ಸಃ ಯದ್ಯಪಿ ಓಂಕಾರಸ್ಯ ಸಕಲಮಾತ್ರಾವಿಭಾಗಜ್ಞೋ ನ ಭವತಿ,
ತಥಾಪಿ ಓಂಕಾರಾಭಿಧ್ಯಾನಪ್ರಭಾವಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಾಮೇವ ಗತಿಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಏತ
ದೇಕಸೇಶಜ್ಞಾನೈಗುಣ್ಯತಯಾ ಓಂಕಾರಶರಣಃ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನೋಭಯ
ಭ್ರಷ್ಟೋ ನ ಮರ್ಗತಿಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಯದಿ ಏವಮ್ ಓಂಕಾರಮೇವ
ಏಕಮಾತ್ರಾವಿಭಾಗಜ್ಞ ಏವ ಕೇವಲಃ ಅಭಿಧ್ಯಾಯೀತ ಏಕಮಾತ್ರಂ ಸದಾ
ಧ್ಯಾಯೀತ, ಸ ತೇನೈವ ಏಕಮಾತ್ರಾವಿಶಿಷ್ಟೋಂಕಾರಾಭಿಧ್ಯಾನೇನೈವ
ಸಂವೇದಿತಃ ಸಂದೋಧಿತಃ ತೂರ್ಣಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇವ ಜಗತ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮ್
ಆಫಸಂಪದ್ಯತೇ | ಕಿಮ್ ? ಮನುಷ್ಯಲೋಕಮ್ | ಅನೇಕಾನಿ ಹಿ ಜನ್ಮಾನಿ
ಜಗತ್ಯಾಂ ಸಂಭವಂತಿ | ತತ್ರ ತು ಸಾಧಕಂ ಜಗತ್ಯಾಂ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಮೇವ
ಕುಚ್ಛತಿ ಉಪನಯಂತೀ ಉಪನಿಗಮಯಂತಿ | ಋಗ್ವೇದರೂಪಾ ಹಿ ಓಂಕಾರಸ್ಯ
ಪ್ರಥಮಾ ಏಕಮಾತ್ರಾ ಅಭಿಧ್ಯಾಯತಾ | ತೇನ ಸ ತತ್ರ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮನಿ
ದ್ವಿವಾಗ್ರಾಃ ಸನ್ ತಪಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಚ ಸಂಪನ್ನಃ ಮಹಿ

1. ಯಾವದನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿರುವನೋ ಅದನ್ನು ಕ. ಭಾ. ೧-೨-೬.
2. ಶರಮಾತ್ಮನ ನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲ ಓಂಕಾರವು ತೀರ ಹತ್ತಿರವಾದದ್ದು ; ಅದಿತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರತಿರೋಧಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಹತ್ತಿರವಾದದ್ದು . ಭಾಂ. ಭಾ. ೧-೧-೧.
ಅದ್ದರಿಂದ ಓಂಕಾರಧ್ಯಾನದಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಈ ಮಾತು ವಾ! ಶಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದಿ.

ಮಾನಂ ವಿಭೂತಿಮ್ ಅನುಭವತಿ | ನ ವೀತಶ್ರದ್ಧೋ ದುಃಖೈಶ್ಚ ಕೇವಲೈಃ
ಭವತಿ | ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟಃ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ದುರ್ಗತಿಂ ಗಚ್ಯತಿ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಓಂಕಾರದ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತೃಗಳ ವಿಂಗಡನನ್ನೂ ಅರಿಯದವನಾಗಿ ದ್ವರೂ ಓಂಕಾರದ ಅಭಿಧ್ಯಾನದ ಬಲದಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯುವನು. ಇದರ ಒಂದು ಭಾಗದ ಅರಿವು ಊನವಾದ್ದರಿಂದ ಓಂಕಾರರೂಪವಾದವನು: “ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.” ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲನಾಗಿ ಒಂದೇ ಮಾತ್ರೆಯ ವಿಂಗಡನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಓಂಕಾರವನ್ನೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಅದರಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಓಂಕಾರದ ಅಭಿಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಅರಿತವನಾಗಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಏನನ್ನು? ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯಲೋಕವನ್ನು. (ಈ) ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದಷ್ಟೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಧಕನನ್ನು ಪುಕ್ಕುಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮವನ್ನೇ ಸೇರಿಸುತ್ತವೆ, ಹೊಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಓಂಕಾರದ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಋಗ್ವೇದರೂಪವಾದ ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಅವನು ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ (ಆ) ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿ ತಪಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ, ಶ್ರದ್ಧೆ-ಇವುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು

1. ಓಂಕಾರವೊಂದನ್ನೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು.
2. ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಎಂದರ್ಥ; ಅಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಭಾಷ್ಯವಿರುವುದು.
3. ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ.
4. ಆ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು.
5. ಇದು ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.
6. ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ ಓಂಕಾರವನು ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯಿಂದಿದೆ. ಮುಂದೆ “ಎರಡು ಮಾತೃ” ಎಂಬ ಮಾತಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
7. ಗೀ. ೬-೪೦.

ತ್ತಾನೆ; ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವೀಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟನಾದನನನಿಗೆ ನಿಂದಿಸಿ ಒಡಗೂಡಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಅಥ ಯಃ ದ್ವಿಮಾತ್ರೇಣ ಮನಸಿ ಸಂಪದತೇ ಸೋಽನ್ತರಿಕ್ಷಂ
ಯಜುರ್ಭಿಃ ಸುಷ್ವೀಯತೇ ಸೋಮಲೋಕಮ್ | ಸ ಸೋಮ
ಲೋಕೇ ವಿಭೂತಿನುಸುಭೂಯ ಪುನರಾವರ್ತತೇ || ೪ ||

೪. ಇನ್ನು ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಾದರೆ ಅವನು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಯಜುಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಒಗ್ಗುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸೋಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೫. ಅಥ ಪುನಃ ಯದಿ ದ್ವಿಮಾತ್ರಾವಿಭಾಗಜ್ಞೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೇಣ ವಿಶಿಷ್ಟಮ್ ಹಿಂಕಾರಮ್ ಅಭಿಧ್ಯಾಯಾತ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಕೇ ಮನಸಿ ಮನನೀಯೇ ಯುಕಾರ್ವಯೇ ಸೋಮದೈವತ್ಯೇಃ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಏಕಾಗ್ರತಯಾ ಅತ್ಮಭಾವಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಸ ಏವಂ ಸಂಪನ್ನಃ ವೃತಃ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಮ್ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಾಧಾರಂ ದ್ವಿತೀಯ ಮಾತ್ರಾರೂಪಂ ದ್ವಿತೀಯಮಾತ್ರಾರೂಪೈರೇವ ಯಜುರ್ಭಿಃ ಉನ್ನೀಯತೇ ಸೋಮಲೋಕಮ್ ಸೌಮ್ಯಂ ಜನ್ಮ ವ್ರಾಪಯಂತಿ ತಂ ಯಜುಂಷಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಃ ತತ್ರ ವಿಭೂತಮ್ ಅನುಭೂಯ ಸೋಮಲೋಕೇ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಂ ಪ್ರತಿ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನು ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ವಿಂಗಡವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಹಿಂಕಾರವನ್ನು ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನಾದರೆ ಸ್ವಪ್ನರೂಪವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮನನಮಾಡತಕ್ಕ ಸೋಮದೈವತಾಕವಾದ ಯಜುಸ್ವರೂಪವಾದ (ಹಿಂಕಾರದಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಾದರೆ, ಎಂದರೆ ಏಕಾ

1. ಯೋಗದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಆದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗೀ. ೬-೪೪.
2. ಗೀ. ೬-೪೦.
3. "ಸೌಪದ್ಯವಶ್ಯಂ" ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.
4. ಹಿಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಮಾತ್ರೆಯಿರುವುದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ ; ಮೂರನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯ ಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ಅರಿವುಳ್ಳವನು ಮಾಡುವ ಹಿಂಕಾರೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.
5. ಉಕಾರವು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯ ತೈಜಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರತೀಕವು. ಮಾಂ. ೧೦,
6. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚಂದ್ರನು ಅಧಿಪಾನಾದೇವತೆ.

ಗ್ರಹಣೆಯಿಂದ ಅದೇ ತಾನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಅವನು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡವನು ಸತ್ತಮೇಲೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂಬ ಆಧಾರವುಳ್ಳ ಎರಡನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯ ರೂಪವಾದ ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಯಜುಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೇ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ; ಅವನಿಗೆ ಯಜುಸ್ಸುಗಳು ಸೋಮಲೋಕದ ಜನ್ಮವನ್ನು ದೊರಕಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅವನು ಆ ಸೋಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ.

ಓಂಕಾರದ ಪೂರ್ವೋಪಾಸನೆಯ ಫಲ

ಯಃ ಪುನರೇತಂ ತ್ರಿವಾತ್ರೇಣೋಮಿತ್ಯೇತೇನೈವಾಕ್ಷರೇಣ ಪರಂ ಪುರುಷಮಭಿಧ್ಯಾಯಿಷಾತ ಸ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಪನ್ನಃ |
ಯಥಾ ಪಾದೋದರಸ್ತ್ವಚಾ ವಿನಿರ್ಮುಚ್ಯತ ಏವಂ ಹ ನೈ ಸ ಪಾಪ್ಮನಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸ ಸಾಮಭಿರುನ್ಮೀಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಸ ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಘನಾತ್ ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷವಿಾಕ್ಷತೇ | ತದೇತಾ ಶ್ಲೋಕಾ ಭವತಃ ||೫||

೫. ಅದರೆ ಯಾವನು ಈ (ಓಂಕಾರವನ್ನು) ಮೂರು ಮಾತ್ರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಓಂ ಎಂಬ ಇವೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವನೋ, ಅವನು ತೇಜಸ್ಸಾದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಹೇಗೆ ಪಾದೋದರವು ಪರೆಯಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನು ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸಾಮಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಈ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜೀವಘನನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನವನಾದ ಪುರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

(ಛಾಢ್ಯ)

೬. ಯಃ ಪುನಃ ಏತಮ್ ಓಂಕಾರಮ್ ತ್ರಿವಾತ್ರೇಣ ತ್ರಿವಾತ್ರಾ ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟೇನ ಓಮಿತ್ಯೇತೇನೈವ ಅಕ್ಷರೇಣ ಪರಂ ಸೂರ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಂ

1. "ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ" ಎಂದೂ ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದು ; ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

2. ಮೊದಲನೆಯ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸ್ಥೂಲಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪುರುಷಃ ಪ್ರತಿಕೇನ ಅಭಿಧ್ಯಾಯಾತ ತೇನ ಅಭಿಧ್ಯಾನೇನ ಪ್ರತೀಕರ್ತೇನ ಹಿ
 ಅಲಕ್ಷ್ಯನತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಗ್ನಾ ಓಂಕಾರಸ್ಮು ! 'ಪರಂ ಚ ಅಪರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ'
 (೫-೨) ಇತ್ಯಭಿವಕ್ತೃತೇ : 'ಓಂಕಾರನು' ಇತಿ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾ ಅನೇಕಶಃ
 ಶ್ರುತಾ ಬಾಹ್ಯೇತ ಅನ್ಯಥಾ ಯದ್ವಪಿ ತೃತೀಯಾಭಿಧಾನತ್ವೇನ ಕರಣತ್ವಮಾ
 ಉಪಪದತೇ ತಥಾಪಿ ಪ್ರಕೃತಾನುರೋಧಾತ್ 'ತ್ರಿಮೂತ್ರಂ ಪರಂ ಪುರು
 ಷಮಾ' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೈವ ಪುಣೇಯಾ 'ತೃತೀದೇಕಂ ಕುಲಸ್ಯಾರ್ಥೇ' ಇತಿ
 ನ್ಯಾಯೇನ ಸ ತೃತೀಯಮಾತ್ರಾರೂಪೇ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ
 ಥಾ, ಮನುನಃ | ನೃತೋಽಪಿ ಸೂರ್ಯಾತ್ ಸೋಮಲೋಕಾದಿವತ್ ನ ಪುನ
 ರಾವರ್ತತೇ | ಈ ತು ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಪನ್ನಮಾತ್ರೈ ಏವ | ಯಥಾ ಪಾದೋದರಃ
 ಸರ್ವಃ ತ್ವಚಾ ವಿನಿರ್ಮುಚ್ಯತೇ ಜೀರ್ಣತ್ವಗ್ನಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸ ಪುನರ್ನವೋ ಭವತಿ
 ಏನಂ ಹ ನೈ ವಿಷ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಸ ಪಾಪ್ಮನಾ ಸರ್ವತ್ವಕ್ಸಾನ್ವೀಯೇನ
 ಅಶುದ್ಧಿರೂಪೇಣ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸ ಸಾಮುಭಿಃ ತೃತೀಯಮಾತ್ರಾರೂಪೈಃ
 ಭೂರ್ವಮಾ ಬುನ್ನೀಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಹಿಂಚ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ
 ಲೋಕಂ ಸತ್ಯಾಖ್ಯಮ್ | ಸ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಜೀವಾ
 ನಾಮ್ ಅತ್ಯಭೂತಃ | ಸ ಹಿ ಅನ್ತರಾತ್ಮಾ ಲಿಂಗರೂಪೇಣ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮ್
 ಸ್ಥಿನ್ ಹಿ ಲಿಪ್ತಾತ್ಮನಿ ಸಂಹತಾಃ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಜೀವಘನಃ | ಸ
 ವಿಶ್ವಾನ್ ತ್ರಿಮಾತ್ರೋಂಕಾರಾಭಿಜ್ಞಃ ಏತಸ್ಮಾತ್ ಜೀವಘನಾತ್ ಹಿರಣ್ಯ
 ಗರ್ಭಾತ್ ಪರಾತ್ ಪರಂ ಪರಮಾತ್ಮಾಖ್ಯಂ ಪುರುಷಮ್ ಈಕ್ಷತೇ ಪುರಿಶಯಂ
 ಸರ್ವಲೋಕಾನುಪನಿಷ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ಧ್ಯಾಯಮಾನಃ | ತತ್ ಏತಸ್ಥಿನ್ ಅರ್ಥೇ
 ಏತಂ ಯಥೋಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕೌ ಶ್ಲೋಕೌ ಮನ್ತ್ರೌ ಭವತಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಯಾವಾತನು ಈ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಮೂರು ಮಾತ್ರೈ
 ಯುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಮೂರು ಮಾತ್ರೈಗಳ ವಿಷಯದ ಅರಿವಿನಿಂದ
 ಕೂಡಿದ ಓಂ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದಿಂದಲೇ ಪರಮನಾದ ಸೂರ್ಯನೊಳಗೆ

1. "ಶ್ರೀಕರ್ತೇನ" ಎಂಬ ವಾ|| ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ಅ|| ಪಾಠವು ಮೇಲು.
2. "ತೃತೀಯಮಾತ್ರರೂಪಃ" ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಉತ್ತಮವೆಂದು
 ತೋರುತ್ತದೆ.
3. ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಾ|| ಕಾ|| ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ "ತತ್ ಏತೌ ಅಸ್ಥಿನ್ ಯಥೋಕ್ತಾರ್ಥ
 ಪ್ರಕಾಶಕೌ ಶ್ಲೋಕೌ ಮನ್ತ್ರೌ ಭವತಃ" ಎಂದಿದೆ ; ಅ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ "ತದೇತಸ್ಥಿನ್
 ಸುಭೋಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕೌ" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದೆ. ನಾವು ಹಿಡಿದಿರುವ ಪಾಠವು ಹಿಂದಿನ
 ಇಂಥ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನೊಲಕೂ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿದೆ.
4. ಪೂರ್ಣವಾದ ಓಂಕಾರದಿಂದಲೇ, ಕೆಲವು ಮಾತ್ರೈಗಳಿಂದಲ್ಲ.

ರುವೆ' ಪುರುಷನನ್ನು^೨ (ಓಂ ಎಂಬ) ಪ್ರತೀಕದಿಂದ ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆ ಅಭಿಧ್ಯಾನದಿಂದ (ಎಂದರ್ಥ). ಏಕೆಂದರೆ ಓಂಕಾರವು ಪ್ರತೀಕವಾಗಿಯೇ^೩ ಅಲಂಬನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.^೪ "ಪರಮಾ ಅಪರಮಾ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವು (ಯಾವದೋ ಅದು) ಓಂಕಾರವು" (೫-೨) ಎಂದು (ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಓಂಕಾರವನ್ನೂ) ಅಭೇದವಾಗಿ (ತಿಳಿಸುವ) ಶ್ರುತಿಯು ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು^೫ ಹೀಗೆ (ಅರ್ಥ)ಮಾಡದಿದ್ದರೆ "ಓಂಕಾರವನ್ನು" ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ದ್ವಿತೀಯೆಯನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗುವದು. ತೃತೀಯೆಯಿಂದ ಹೇಳಿರುವದಕ್ಕಿಂತ ಓಂಕಾರವು ಉಪಾಸನೆಗೆ^೬ ಕರಣವೆಂಬುದೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ 'ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯುಳ್ಳ (ಓಂಕಾರವನ್ನು) ಪರಮಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ' ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಾಗಿಯೇ (ಆದನ್ನು) ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಕು ಲ ಕ್ಯಾ ಗಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ^೭ (ಹೀಗೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ).

ಅವನು ಮೂರನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯ ರೂಪದ^೮ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ^೯. ಸತ್ತ ಬಳಿಕವೂ ಸೋಮರೋಕವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ (ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ) ಸೂರ್ಯ ನಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುವ

1. ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ರೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೋಪಾಧಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.
2. ಈ ಪುರುಷನು ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ.
3. "ಈ ಆಯತನದಿಂದಲೇ" ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಓಂಕಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಕವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.
4. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರದ ಧ್ಯಾನವು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
5. ಓಂಕಾರವು ಪ್ರತೀಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಓಂಕಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.
6. "ಪ್ರತ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವವನಿಗೆ ಫಲವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಓಂದು ಮಾತ್ರೆಯ (ಓಂಕಾರವನ್ನು)" ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಏತಮ್' ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತಗಾಮಿಯಾದ ಸರ್ವನಾಮವು ದ್ವಿತೀಯೆಯಲ್ಲಿದೆ. "ದ್ವಿಮಾತ್ರೇಣ" ಎಂಬ ತೃತೀಯೆಯು ಇರುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಓಂಕಾರೋಪಾಸನೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಬಲ.
7. "ತೃತೀಯಾಮಾತ್ರಾರೂಪಃ" ಎಂಬುದನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕು.
8. ಮೂರನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ್ದರ ಫಲವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೊಂದರಿ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡವನೇ, ಹೇಗೆ ಪಾದೋದರವು ಎಂದರೆ ಪಾಪ ಪರಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೋ, ಹಳೆಯ ಪರಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದು ಹೇಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೊಸದಾಗುವದೋ, ಇದರಂತೆಯೇ ಎಂದರೆ ಈ ವೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆಯೇ ಅವನು ಹಾವಿನ ಪರಿಯಂತಿರುವ ಆಶುದ್ವಿರೂಪವಾದ ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೂರನೆಯ ವಾಕ್ಯವು ರೂಪವಾಗಿರುವ ಸಾನುಗಳಿಂದ ವೇಲಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸತ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುವನು. ಆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಸಂಸಾರಿಗಳಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆತ್ಮರೂಪನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಲಿಂಗ(ಶರೀರ)ರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಒಳನ ಆತ್ಮರೂಪನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಲಿಂಗಾತ್ಮನಾದ ಆತನಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿರುತ್ತಾರೆಯೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಜೀವ ಭವನು. ಮೂರುಮಾತೃಗಳ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಆ ಉಪಾಸಕನು ಈ ಜೀವ ಭವನಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನವನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ಪುರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆನುಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಈ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಳಿಗುವ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು, ಮಂತ್ರಗಳು, ಇರುತ್ತವೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ತಿಸ್ತೋ ಮಾತ್ರಾ ನೈತೃತೃಮೃತ್ಯುಃ ಸ್ತ್ರಿಯುಕ್ತಾ
 ಅನೈಯೋನೈಸಕ್ತಾ ಅನವಿಪ್ರಿಯುಕ್ತಾಃ |
 ಕ್ರಿಯಾಸು ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಮಧ್ಯಮಾಸು
 ಸಮ್ಯಕ್ತ್ರಿಯುಕ್ತಾಸು ನ ಕವೃತೇ ಜ್ಞಃ

||೩||

1. ಕ್ರಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.
2. ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂಬ ಫಲವೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ ಯಿಂದಲೇ ಎಂತೂ ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೩ರಲ್ಲಿದೆ.
3. ಲಿಂಗವು ಅಂತರಾತ್ಮನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಂ. ಭಾ. ೨-೧-೩ ನೋಡಿ. ಲಿಂಗ ಸಮುದ್ರಿಯೇ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಉಪಾಧಿ.
4. ಜೀವಭವನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧ರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥ ವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.
5. ಕೈ. ೨-೬ರ ಸೂಚನೆ.
6. ಮುಂ. ಭಾ. ೩-೧-೮. ಪರಾತ್ಪರನೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೧-೩-೧೩ರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

೬. ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೂರು ಮಾತ್ರೈಗಳು ಅನವಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬ್ಬಟ್ಟರೆ ನೃತ್ಯವಂತವಾಗಿರುವವು. ಹೊರಗಿನ, ಒಳಗಿನ, ನಡುವಿನ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಲುಗಾಡುವದಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೪. ತಿಸ್ರಃ ತ್ರಿಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ಅಕಾರೋಕಾರಮುಕಾರಾತ್ಮಾಃ ಓಂಕಾರಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಃ | ಮೃತ್ಯುಮತ್ಯಃ ಮೃತ್ಯುರ್ಯಾಸಾಂ ವಿದ್ಯತೇ ತಾ ಮೃತ್ಯುಮತ್ಯಃ ಮೃತ್ಯುಗೋಚರಾತ್ ಅನತಿಕ್ರಾಂತಾಃ | ಮೃತ್ಯುಗೋಚರಾ ಏವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾ ಆತ್ಮನೋ ಧ್ಯಾನಕ್ರಿಯಾಸು ಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ | ಕಿಂ ಚ ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಕ್ತಾ ಇತರೇತರಸಂಬದ್ಧಾಃ | ಅನವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ವಿಶೇಷೇಣ ಏಕೈಕವಿಷಯೇ ಏವ ಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ; ನ ತಥಾ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ಅವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ನ ಅವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ಅನವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ? ವಿಶೇಷೇಣ ಏಕಸ್ಮಿನ್ (ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಏವ) ಧ್ಯಾನಕಾಲೇ | ತಿಸ್ರಷು ಕ್ರಿಯಾಸು ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಮಧ್ಯಮಾಸು ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಾನಪುರುಷಾಭಿಧ್ಯಾನಲಕ್ಷಣಾಸುಯೋಗಕ್ರಿಯಾಸು ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಯುಕ್ತಾಸು ಸಮ್ಯಕ್ ಧ್ಯಾನಕಾಲೇ ಪ್ರಯೋಜಿತಾಸು ನ ಕಮ್ಮತೇ ನ ಚಲತಿ ಜ್ಞಃ ಯೋಗೀ ಯಥೋಕ್ತವಿಭಾಗಜ್ಞಃ ಓಂಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ತಸ್ಯ ಏವಂವಿದಃ ಚಲನಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಪುರುಷಾಃ ಸಹ ಸ್ಥಾನೈಃ ಮಾತ್ರಾತ್ರಯರೂಪೇಣ ಓಂಕಾರಾತ್ಮರೂಪೇಣ ದೃಷ್ಟಾಃ | ಸ ಹಿ ಏವಂವಿದ್ವಾನ್ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತಃ ಓಂಕಾರಮಯಃ ಕುತೋ ವಾ ಚಲೇತ್ ಕಸ್ಮಿನ್ ವಾ ? ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಓಂಕಾರದ ಮೂರು (ಮಾತ್ರೈ)ಗಳು ಎಂದರೆ ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರ- ಎಂಬ ಮೂರು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಮೃತ್ಯುವಂತವಾಗಿರುವವು. ಮೃತ್ಯುವಂತವಾಗಿರುವವು ಎಂದರೆ ಮೃತ್ಯುವು ಆದಕ್ಕೆ ಇರುತ್ತದೆ, ಮೃತ್ಯುವಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವು ಮೀರಿರುವದಿಲ್ಲ; ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಗೋಚರವಾದವುಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅವು

1. ಈ ಮಾತುಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿವೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ.
2. "ಯುಕ್ತಾಸು" ಎಂದು ವಾ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
3. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಧ್ಯಾನವು ಅನಿತ್ಯಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡುವದು.

ತಮ್ಮ ಧ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಕ್ತವಾಗಿ ಮನ ಎಂದರೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವ (ಈ ಮಾತೃಗಳು) ಆನವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ (ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ)-ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯ ದ್ವಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ನಿಪ್ರಯುಕ್ತ(ವೆನಿಸುವವು); ಹಾಗೆ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತ(ವಾಗುವವು); ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗದೆ ಆನವಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ (ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ)-(ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ) ಮತ್ತೇ ನೆಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಆದರೆ) ಮೃತ್ಯುವಂತವಾಗುವದು).

ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ, ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ನಡುವಿನ ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರ, ಕನಸು, ತನಿಸಿದ್ರೆ-ಎಂಬ (ಮೂರು)ವಸ್ಥೆಗಳ ಪ್ರರುಪನನ್ನು ಅಭಿಧ್ಯಾನಮಾಡುವ ದೆಂಬ ಮೂರು ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ (ಮೂರು) ಯೋಗಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಪ್ಲಾನಿಯು ಎಂದರೆ ಓಂ ಕಾರದ ಈ ಹೇಳಿದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಬಲ್ಲ-ಯೋಗಿಯು ಎಂದರ್ಥ; (ಅವನು) ಅಲಂಗಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಚಲಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಆರಿತೆ ಅವನಿಗೆ ಚಲನವೆಂಬುದು ನಾದಿಗೂ ಆಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಚ್ಚರ, ಕನಸು, ತನಿಸಿದ್ರೆ-ಇವುಗಳ ಪುರುಷರು (ಆ) ಅವಸ್ಥೆಗಳೊಡನೆ ಮೂರು ಮಾತೃಗಳ ರೂಪದ ಓಂಕಾರಾತ್ಮರೂಪದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು

1. 'ಅತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ "ತಮ್ಮ ಧ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ" ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಹೆಚ್ಚು. ಆಯಾ ಮಾತೃಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತ ಎಂದರ್ಥ.

2. 'ವಿಶೇಷವಾಗಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮುಂದೆ 'ಪ್ರಯುಕ್ತವನ' ಎಂದಿರಬೇಕು. ವಿ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಯೇ) ಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ-ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇರುವವು. ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತಾಃ ಎಂದರೆ ಅನಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗದೆ ಎಂದರೆ ನಿಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವವುಗಳು ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಕಥನ. ಒಂದೊಂದೇ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಪುರುಷನನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅವು ಮೃತ್ಯುವಂತವಾಗುವವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ಒಟ್ಟಿಗೂಡಿಸಿ ಓಂಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮಪುರುಷನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಎಂದರ್ಥ.

4. ಓಂಕಾರೋಪಾಸಕನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಃ' ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಗೀ. ಛಾ. ೮-೧೨.
 5. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ.

ತ್ತಾರೆ.¹ ಹೀಗೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಆ ಉದಾಸಕನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಗಿ ಓಂಕಾರಮಯನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಏತರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಚಲಿಸಿಯಾನು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೫. ಸರ್ವಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥೋ ದ್ವಿತೀಯೋ ಮನ್ಯುಃ—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿರುವ) ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ (ಈ) ಎರಡನೆಯ ಮಂತ್ರವು (ಬಂದಿದೆ) :-

ಋಗ್ವಿರೇತಂ ಯಜುರ್ಭಿರನ್ತರಿಕ್ಷಂ

ಸಾಮುಭಿಯೌತ್ಸೃವಯೋ ವೇದಯಂತೇ |

ತನೋಜ್ಞಾರೇಣೈವಾಯತನೇನಾನ್ವೇತಿ ವಿದ್ವಾನ್

ಯತ್ತ್ವಚ್ಚಾನ್ತನುಜರಮನ್ಯುತಭಯಂ ಪರಂ ಚೇತಿ ||೨||

೨. ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಈ (ಲೋಕವನ್ನು), ಯಜುಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು, ಸಾಮಗಳಿಂದ ಯಾವದನ್ನು ಕವಿಗಳು ತಿಳಿದಿರುವರೋ ಅವನ್ನು ಓಂಕಾರವೆಂಬ ಆಯತನದಿಂದಲೇ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಯಾವದುಶಾಂತವಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದೆ ಮರಣವಿಲ್ಲದೆ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವದೋ ಆ ಪರ(ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೬. ಋಗ್ವಿಃ ಏತಂ ಲೋಕಂ ಮನುಷ್ಯೋಪಲಕ್ಷಿತಮ್ | ಯಜುರ್ಭಿಃ ಅನ್ತರಿಕ್ಷಂ ಸೋಮಾಧಿಷ್ಠಿತಮ್ | ಸಾಮುಭಿಃ ಯತ್ ತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕಃ ಇತಿ ತೃತೀಯಂ ಕವಯಃ ಮೇಧಾವಿನಃ ವಿದ್ಯಾವನ್ತಃ ಏವ ನಾವಿದ್ವಾಂಸಃ ವೇದಯಂತೇ | ತಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಲೋಕಮ್ ಓಂಕಾರೇಣ ಸಾಧನೇನ ಅಪರ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮ್ ಅನ್ವೇತಿ ಅನುಗಚ್ಛತಿ ವಿದ್ವಾನ್ | ತೇಸೈವ ಓಂಕಾರೇಣ ಯತ್ ತತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಕ್ಷರಂ ಸತ್ಯಂ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂ ಶಾನ್ತಂ ವಿಮುಕ್ತ

1. ಆಕಾರವು ಎಚ್ಚರ ಮತ್ತು ವೈಶ್ವಾನರ ; ಉಕಾರವು ಕನಸು ಮತ್ತು ಕೈಜನ ; ಮಕಾರವು ಸುಷುಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಜ್ಞ . ಆದರೆ ಓಂಕಾರವು ಈ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಸೇರಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದು ಓಂಕಾರೋಪಾಸಕನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ವೈಶ್ವಾನರಾದಿರೂಪದಿಂದ ತೋರುವ ಪುರುಷರು ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಇವನನ್ನೇ ಅಜ್ಞರು ಆಯಾ ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ.

೨. ಪರಮಾತ್ಮರೂಪವಾದ ಓಂಕಾರವೇ ನಾನು ಎಂಬ ಅರಿವಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಏನೂ ಉಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ ; ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಶೇಷವೆಂಬುದಿಲ್ಲ.

೩. ಓಂಕಾರದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪರಾಪರಬ್ರಹ್ಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು

ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಾದಿವಿಶೇಷಂ ಸರ್ವಪ್ರಪಂಚಾನಿವರ್ಜಿತಮ್ ಅತ ಏವ
 ಅಜರಂ ಜಗಾನಿವರ್ಜಿತಮ್ | ಅನ್ಯತಂ ವ್ಯತ್ಯುನರ್ಜಿತಮ್ ಅತ ಏವ |
 ಯಸ್ಮಾತ್ ಜರಾದಿವಿಕ್ರಿಯಾರಹಿತಮ್ ಅತಃ ಅಭಯಮ್ | ಯಸ್ಮಾದೇವ
 ಅದಯಂ ತನಾತ್ ಪರಂ ನಿರತಿಶಯಮ್ | ತದಪಿ ಓಂಕಾರೇಣೈವ ಆಯತನೇನ
 ಗಮನಸಾದನೇನ ಅಸ್ತೇತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತಿಶಬ್ದಃ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೃರ್ಥಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಮನುಷ್ಯ (ಜನ್ಮವೆಂಬ) ಉಪಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ
 (ಈ ಲೋಕವನ್ನು) ; ಯಜುಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಸೋಮನು ಅಕುತ್ಸಿರುವ ಅಂತರಿಕ್ಷ
 (ಲೋಕವನ್ನು ; ಸಾಮಗಳಿಂದ ಮೂರನೆಯದಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ;
 ಕವಿಗಳ ಎಂದರೆ (ರಹಸ್ಯವನ್ನು) ಬಲ್ಲ ಉಪಾಸಕರೇ ಹೊರತು ಉಪಾಸಕರಲ್ಲ
 ವನು ಯಾರವನ್ನು ಅಯರೋ ಅದನ್ನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಾದ ಈ
 ಮೂರು ಬಗೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ ಓಂಕಾರವೆಂಬ ಸಾಧನದಿಂದ ಉಪಾಸಕನು
 ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಓಂಕಾರದಿಂದಲೇ
 ಯಾವನದ ಪುರಾಣವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸತ್ಯವಾದ ಅಕ್ಷರವೋ ಅ ಪರಬ್ರಹ್ಮ
 ವನ್ನೂ ಶಾಂತವಾದ ಮುಕ್ತಸ್ವರೂಪವಾದ ಎಚ್ಚರ, ಕನಸು, ತನ್ನಿದ್ರೆ-
 ಮುಂತಾದ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಯಾವ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಇಲ್ಲದ,

1. ಪುಸ್ತಕವಾದ ಅಕಾರಮೂತ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು
 ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರಿಂದ, ಹೀಗೆಯೇ 'ಯಜುಸ್ಸುಗಳಿಂದ, ಸಾಮಗಳಿಂದ' ಎಂದರೆ
 ಉಪಾಸನಮಾತ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಮಹಾರಮೂತ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಕೂಡಿದ ಓಂಕಾರ
 ವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರಿಂದ-ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

2. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಇವೆಯಾದರೂ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ
 ಅಧಿಕಾರವಿರುವ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೇ ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

3. ಹಿರಣ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿರುವ ಮಹನೀಯರು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ
 ಲೋಕವನ್ನು ಬಲ್ಲರು. ಮೂರನೆಯ ಮಾತ್ರೆಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
 ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಜನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೂ ಅಡಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಭಾಷ್ಯವು
 ಗಮಕವು.

4. ಪರಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದ್ದೆಲ್ಲ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವಾದ ಫಲವೇ.

5. ಯಾವ ಓಂಕಾರದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವರೋ
 ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದರ್ಥ. ಒಂದು ಮಾತ್ರ, - ರಡು ಮಾತ್ರ-ಎಂದು ಹೇಳಿ
 ರುವಾಗ ಬರಿಯ ಮಾತ್ರಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಯಾ ಮಾತ್ರಗಳ ಅರಿವಿನಿಂದ
 ಕೂಡಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವದೆಂದೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. "ಈ
 ಓಂಕಾರ ಎಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದಲೇ" ಎಂಬ ಜನೆಯ ಮಂತ್ರದ ಅವಧಾರಣೆಗೆ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

6. ಮುಂದಕ್ಕದ್ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು
 ಭಾವ. 7. " ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಾದಿವಿಶೇಷವರ್ಜಿತಮ್ ವರ್ಜಿತಮ್ " ಎಂಬ
 ಅ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗಳೆಂಬ ಯಾವ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಇಲ್ಲದ ಎಂದರ್ಥ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಜರವಾಗಿರುವ ಎಂದರೆ ಮುಸ್ಪಿಲ್ಲದ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಮೃತವಾದ ಎಂದರೆ ಮರಣವಿಲ್ಲದ, ಮುಷ್ಠೇ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ಅಭಯವಾಗಿರುವ, ಅಭಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಪರವಾದ, ಎಂದರೆ ತನಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲದ (ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವದೋ) ಅದನ್ನೂ- ಓಂಕಾರನೆಂಬ ಆಯತನದಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ (ಆ) ಗತಿಸಾಧನದಿಂದಲೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. (ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಇತಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದು ವಾಕ್ಯವು ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಆರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧ

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೨. 'ಅಥ ಹೈನಂ ಸುಕೇಶಾ ಭಾರದ್ವಾಜಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ' | ಸಮಸ್ತಂ ಜಗತ್ ಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಂ ಸಹ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನಾ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಅಕ್ಷರೇ ಸುಷುಪ್ತಿ ಕಾಲೇ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತತ್ಸಮರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಲಯೇಽಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಕ್ಷರೇ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ ಜಗತ್ ತತ ಏವೋತ್ಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ | ನ ಹಿ ಅಕಾರಣೇ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಮ್ ಉಪಪದ್ಯತೇ | ಉಕ್ತಂ ಚ 'ಅತ್ಮನ ಏಷ ಪ್ರಾಣೋ ಜಾಯತೇ' (೩-೩) ಇತಿ | ಜಗತ್ಪ್ರಯಸ್ಕೂಲಂ ತತ್ಪ್ರವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಂ ಶ್ರೇಯಃ ಇತಿ ಸರ್ವೋಪನಿಷದಾಂ ನಿಶ್ಚಿತೋರ್ಧ್ವಃ, ಅನಂತರಂ ಜೋಕ್ತಮ್ 'ಸ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವೋ ಭವತಿ' (೪-೧೦) ಇತಿ | ವಕ್ತವ್ಯಂ ಚ ಕ್ವ ತರ್ಹಿ ತದಕ್ಷರಂ ಸತ್ಯಂ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂ ವಿಜ್ಞೇಯಮ್ ಇತಿ | ತದರ್ಥೋಽಯಂ ಪ್ರಶ್ನ ಆರಭ್ಯತೇ | ವೃತ್ತಾನ್ತಾಖ್ಯಾನಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮರ್ಲಭತ್ಪ್ರಾಪನೇನಃ ತಲ್ಲಬ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾಂ ಯತ್ಕವಿಶೇಷೋ ಶ್ವಾದನಾರ್ಥಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

'ಅಥ ಹೈನಂ ಸುಕೇಶಾ ಭಾರದ್ವಾಜಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ' ಆಗ ಈತನನ್ನು ಸುಕೇಶ ಭಾರದ್ವಾಜನು ಕೇಳಿದನು (ಎಂಬ ಆರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂದರೆ) : ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನೊಡನೆ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ (೪-೧೧)ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಆದರಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದೂ (ನ್ಯಾಯಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ) ' ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.' ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರಣವನ್ನು

1. "ಕಾರ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಮ್" ಎಂದು ಅಜ್ಜಿನಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿರುವದನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ.
2. 'ಜ್ಞಾನೇನ' ಎಂದು ವಾ|| ಶಾ||.
3. 'ಯತ್ಕವಿಶೇಷೋಶ್ವಾದನಾರ್ಥಮ್' ಎಂದು ಅ||ವಾ|| ಶಾ||; ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವದು ಮೃ|| ಶಾ||.
4. ಸುಷುಪ್ತಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಲಯವೂ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಅವಸಿ ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯ. ಈ ಅವಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಕಾರಣಾವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಾದವು ಈ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ.
5. ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಕ್ಷರವು ನಿಷ್ಪ್ರಪಂಚವೆಂದು ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ದಿಟ್ಟು ಮತ್ತೇತರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯವು ಲಯವಾಗುವದೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದೇ ಇಲ್ಲ. "ಆತ್ಮನಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ" (೩-೩) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.¹ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣವು ಯಾವದೋ ಅದರ ಅರಿವಿನಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು (ಆಗುತ್ತದೆ) ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.² "ಆ ಸರ್ವಜ್ಞನು ಸರ್ವವೂ ಆಗುವನು" (೪-೧೦) ಎಂದು ಆ ಬಳಿಕ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.³ ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಪುರುಷನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸತ್ಯವಾದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ಎಂಬುದನ್ನು (ಈಗ) ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು⁴ ಜ್ಞಾನವು ದಕ್ಕುವದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಯತ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.⁵

ಸುಕೇಶನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪೋಡಕಲೆಗಳ ಪುರುಷನಿರುವಲ್ಲಿ?

ಅಥ ಹೈನಂ ಸುಕೇಶಾ ಭಾರದ್ವಾಜಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ | ಭಗವನ್ ಹಿರಣ್ಯ
ನಾಭಃ ಕೌಸಲ್ಯೋ ರಾಜಪುತ್ರೋ ಮಾಮುಪೇಕ್ಷೈತಂ ಪ್ರಶ್ನ
ಮಪ್ಯಚ್ಛತ | ಪೋಡಕಲಂ ಭಾರದ್ವಾಜ ಪುರುಷಂ ನೇತ್ |
ತಮಹಂ ಕುಮಾರಮಬ್ರುವಂ ನಾಹಮಿನುಂ ನೇದ ಯದ್ಯಹ
ಮಿನುಮನೇದಿಷಂ ಕಥಂ ತೇ ನಾವಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಸಮೂಲೋ ವಾ
ಏಷ ಪರಿಶುಷ್ಯತಿ ಯೋಽನ್ಯತಮಭಿವದತಿ ತಸ್ಮಾನ್ನಾರ್ಹಮ್ಯ
ನ್ಯತಂ ವಕ್ತುಮ್ | ಸ ತೂಷ್ಟೀಂ ರಥಮಾರುಹ್ಯ ಪ್ರವವ್ರಾಜ | ತಂ
ತ್ವಾ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಕ್ವಾಸೌ ಪುರುಷ ಇತಿ || ೧ ||

೧. ಆಮೇಲೆ ಸುಕೇಶಭಾರದ್ವಾಜನು ಈತನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಮಾಡಿದ
ನೇನೆಂದರೆ : ಭಗವಂತನೆ, ರಾಜಪುತ್ರನಾದ ಕೌಸಲ್ಯಹಿರಣ್ಯನಾಭನು

1. ಆತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ; ಅದ ರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಲಯವಾಗುವದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

2. ಜಗತ್ತಾರಂಭವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೇ ಎಂದು ಇದರಿಂದ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ.

3. ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದರೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ-ಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

4. ಸುಕೇಶನು ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ರಾಜಪುತ್ರನ ಕಥೆಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವದು

5. ರಾಜಪುತ್ರನೂ ಸುಕೇಶನೂ ಹೇಗೆ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವ ಗುರುವನು ಹುಡುಕಿದರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳೂ ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ

ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನು ” “ಭಾರದ್ವಾಜನೆ, ಮೋಡಶಕಲೆಗಳ ಪುರುಷನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯೆ ?” ನಾನು ಆ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆನೆಂದರೆ : “ನನಗೆ ಈ (ಪುರುಷನು) ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ (ಪುರುಷನನ್ನು) ನಾನು ಅರಿತಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ನಿನಗೆ ಹೇಳದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆನು ? ಯಾವನು ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಬೇರು ಸಹಿತವಾಗಿ ಹಿಣಗಿಹೋಗುವನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಸುಳ್ಳುಹೇಳ ಲಾರಿ.” ಅವನು ಸುಮ್ಮನೆ ರಥವನ್ನೇರಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆತನ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿನನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿರುವನು ?

(ಭಾಷ್ಯ)

೮೮. ಹೇ ಭಗವನ್ ಹಿರಣ್ಯನಾಥೋ ನಾಮತಃ ಕೋಸಲಾಯಾಂ ಭವಃ ಕಾಸಲ್ಯಃ ರಾಜಪುತ್ರಃ ಜಾತಿತಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಃ ಮಾಮ್ ಉಪೇತ್ಯ ಉಪಗಮ್ಯ ಎತಮ್ ಉಚ್ಯಮಾಸಂ ಪ್ರಶ್ನಮ್ ಅಪ್ಯಚ್ಛತ | ಮೋಡಶಕಲಂ ಮೋಡಶ ಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ಕಲಾ ಅವಯವಾ ಇವ ಅತ್ಮನಿ ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತರೂಪಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸೋಽಯಂ ಮೋಡಶಕಲಃ | ತಂ ಮೋಷಡಕಲಂ ಹೇ ಭಾರದ್ವಾಜ ಪುರುಷಂ ವೇತ್ಯ ವಿಜಾನಾಸಿ ? ತಮ್ ಅಹಂ ರಾಜಪುತ್ರಂ ಕುಮಾರಂ ಪೃಷ್ಠವಂತಮ್ ಅಬ್ರುವಮ್ ಉಕ್ತವಾನ್ ಅಸ್ಮಿ | ನಾಹಮ್ ಇಮಂ ವೇದ ಯಂ ತ್ವಂ ಪೃಚ್ಛಸಿ ಇತಿ | ಏವಮ್ ಉಕ್ತವತ್ಯಪಿ ಮಯಿ ಅಜ್ಞಾನಮ್ ಅಸಂಭಾವಯಂತಂ ತಮ್ ಅಜ್ಞಾನೇ ಕಾರಣಮ್ ಅವಾದಿ ಸಮ್ | ಯದಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಅಹಮ್ ಇಮಂ ತ್ವಯಾ ಪೃಷ್ಠಂ ಪುರುಷಮ್ ಅವೇದಿಷಂ ವಿದಿತವಾನ್ ಅಸ್ಮಿ ಕಥಮ್ ಅತ್ಯಂತಶಿಷ್ಯಗುಣವತೇ ಅರ್ಥಿನೇ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ನಾವಕ್ಷ್ಯಂ ನೋಕ್ತವಾನ್ ಅಸ್ಮಿ ? ನ ಬ್ರೂಯಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಭೂಯೋಽಪಿ ಅಪ್ರತ್ಯಯಮಿವ್ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯಿತುಮ್ ಅಬ್ರುವಮ್ | ಸಮೂಲಃ ಸಹ ಮೂಲೇನ ವ್ಯ ಏಷಃ ಅನ್ಯಥಾ ಸಂತಮ್ ಅತ್ಮಾನಮ್ ಅನ್ಯಥಾ ಕುರ್ವನ್ ಅನ್ಯತಮ್ ಅಯಥಾಭೂತಾರ್ಥಮ್ ಅಭಿವದತಿ ಯಃ ಸ ಸುಕುಷ್ಮತಿ ಶೋಷಮ್ ಉಚ್ಯತಿ ಇಹಲೋಕಪರಲೋಕಾಭ್ಯಾಂ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯತೇ ವಿನತ್ಯತಿ | ಯತಃ ಏನಂ ಜಾನೇ ತಸ್ಮಾತ್ ನಾರ್ಹಾಮಿ ಅಹಮ್ ಅನ್ಯತಂ ವಕ್ತುಂ ಮೂಢವತ್ | ಸ ರಾಜಪುತ್ರಃ ಏವಂಪ್ರತ್ಯಾಯಿತಃ ತೂಷ್ಟೀಂ ವ್ರೀಡಿತಃ ರಥಮ್ ಆರುಹ್ಯ ಪ್ರವವ್ರಾಜ, ಪ್ರಗತವಾನ್ ಯಥಾಗತಮೇವ |

೧. “ವೇತ್ಯ ತ್ವಂ” ವಾ | ಶಾಕ.
 ೨. “ಅಪ್ರತ್ಯಯಮೇವ” ವಾ |.

ಆತೋ ನ್ಯಾಯತ ಉಪಸನ್ನಾಯ ಯೋಗ್ಯಾಯ ಜಾನತಾ ವಿದ್ಯಾ ವಕ್ತವ್ಯೈವ
 ಅನ್ಯತಂ ಚ ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವಾಸ್ತಸಿ ಅವಸ್ಥಾಸು ಇತ್ಯೇತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ |
 ತಂ ಪುರುಷಂ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಮಮ ಹೃದಿ ವಿಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವೇನ ಶಲ್ಯ
 ಮಿವಸ್ಥಿತಂ ಕ್ವಾಸೌ ವರ್ತತೇ ವಿಚ್ಛೇದ್ಯಯಃ ಪುರುಷಃ ಇತಿ |
 (ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಎಲೈ ಭಗವಂತನೆ, ಹಿರಣ್ಯನಾಭನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕೌಸಲ್ಯ ಎಂದರೆ ಕೋಸಲೆ
 ಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ರಾಜಪುತ್ರನು ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿಯವನು, ನನ್ನ ಒಳಗೆ ಒಂದು
 ಎಂದರೆ (ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ) ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಈ ಮುಂದೆ ತೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು
 ಕೇಳಿದನು : ಎಲೈ ಭಾರದ್ವಾಜನೆ, ಪೋಡಶಕಲೆಗಳ ಹದಿನಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು
 ಕಲೆಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಯವಗಳಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ
 ಗಟ್ಟಿರುವ ರೂಪಗಳೂ ಯಾವ ಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವವೋ ಅವನು ಪೋಡಶಕಲೆ
 ಗಳ (ಪುರುಷನು). ಆ ಪೋಡಶಕಲೆಗಳ-ಪುರುಷನನ್ನು ಬಲ್ಲೆಯ, ಅರಿತರು
 ವೆಯ ? ನಾನು ಆ ಕುಮಾರನಿಗೆ (ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು) ಕೇಳಿದ (ಆ) ರಾಜಪುತ್ರ
 ನಿಗೆ ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದೇನೆಂದರೆ : “ನೀನು ಯಾವ (ಪುರುಷ)ನನ್ನು
 ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆಯೋ ಅವನನ್ನು ನಾನು ಅರಿಯೆನು.” ನಾನು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಸಿ
 ದರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವು ಇರಲಾರದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ ನನಗೆ ಅದು
 ತಿಳಿಯದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆನು. “ಒಂದುವೇಳೆ ಹೇಗೋ ನೀನು
 ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ಈ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದರೆ (ಎಲ್ಲಾ) ಶಿಷ್ಯ
 ಗುಣಗಳೂ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ (ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂದು) ಬಯಸುತ್ತಿರುವ ನಿನಗೆ
 ಹೇಗೆತಾನೆ ಹೇಳದೆ ಇದ್ದೇನು ? ತಿಳಿಸದೆ ಇರುವೆನಲ್ಲ, ಅದು ಹೇಗೆ? (ಹೇಗೆ)
 ಹೇಳಿಕೊಡದೆ ಇದ್ದೇನು ? ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೂ (ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ) ನಂಬಿಕೆ
 ಯಾಗದವನೆಂತೆ ಕಂಡುಬಂದದ್ದರಿಂದ (ಅವನಿಗೆ) ನಂಬಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ
 (ನಾನು) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : “ತಾನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು
 ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು ಯಾವನು ಸುಳ್ಳನು, ಇದ್ದದ್ದು ಇದ್ದಂತೆ ಇರುವದಲ್ಲದ
 ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಸಮೂಲವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಬೇರುಸಹಿತ

1. “ಶಲ್ಯಮಿವ” ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮುಂದೆ “ಮೇ ಹೃದಿ” ಎಂದು ಅ
 ಮುಂತಾದ ಕಲವು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ.
2. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ತೋರುವ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲೆಗಳು ಏನವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಸೇರಿ
 ರುವದಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಜನರು ಅವನನ್ನು ಅವನ ಅವಯವಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿರು
 ತ್ತಾರೆ.
3. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಯೋಗ್ಯತೆ ಇವು.
4. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರೂಪದವನು ತಾನೆಂದು ತೋರ
 ಸಿಕೊಡುವನು ಎಲ್ಲಾ ಪಾಠಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದಂತೆ ಎಂದು (ಮನು, ೪-೨೩೩) ಸ್ಪಷ್ಟಿತಿ.

ವಾಗಿ ಒಡಗಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಈ ಲೋಕದಲೋಕಗಳಿಂದ ಜ್ಯೋತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಹಾಕಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಂದು ನಾನು ಅರಿತಿರುವುದರಿಂದ ಮೂಢನಂತೆ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಆಶಲಾರಿಸು." ಆ ಶಾಪಪುತ್ರನು ಹೀಗೆ (ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ) ನಂಬಿಗೆಯಾದವನಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಾಚಕೆಯಿಂದ ರಥವನ್ನೇರಿ ಬಂದ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಹೋದನು, ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ (ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ) ಹತ್ತಿರಬಂದ ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿದವನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು ; ಎಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು - ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಆ ಪುರುಷನನ್ನು (ತ್ವಾ=ತ್ವಾಮ್) ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಕೃಪೆಯದಲ್ಲ (ಆತನನ್ನು) ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ (ಆಸೆಯು) ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ (ನೆಟ್ಟುಕೊಂಡು) ಇದೇನಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಪುರುಷನು ಎಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ? ಎಂದು (ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ).

ಪುರುಷನು ಶರೀರದೊಳಗೇ ಇರುತ್ತಾನೆ

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ | ಇಹೈವಾಂತಃಶರೀರೇ ಸೋಮ್ಯ ಸ ಪುರುಷೋ ಯಸ್ಮಿನ್ನೇತಾಃ ಷೋಡಶ ಕಲಾಃ ಪ್ರಭವಂತಿ || ೧ ||

೧. ಆವನಿಗೆ ಆತನು ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ : ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೇ, ಯಾವನಲ್ಲಿ ಈ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವವೋ ಆ ಪುರುಷನು ಇಲ್ಲಿಯೇ (ಈ) ಶರೀರದೊಳಗೇ (ಇರುತ್ತಾನೆ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೨. ತಸ್ಮೈ ಸ ಹ ಉವಾಚ | ಇಹೈವ ಅಂತಃಶರೀರೇ ಹೃದಯವುಣ್ಣು ವಿಕಾಶಾಶಮಧ್ಯೇ ಹೇ ಸೋಮ್ಯ, ಸ ಪುರುಷಃ ನ ದೇಶಾಂತರೇ ವಿಜ್ಞೇಯಃ | ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿತಾಃ ಉಚ್ಯಮಾನಾಃ ಷೋಡಶಕಲಾಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಭವಂತಿ ಉತ್ಪದ್ಯಂತೇ ಇತಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆವನಿಗೆ ಆ (ನಿನ್ನಲಾದನು) ಹೇಳಿದನೇನೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ (ಈ) ಶರೀರದೊಳಗೇ ಹೃದಯಕಮಲದ ಆಕಾಶ

1. ತನಗೆ ತಿಳಿದರೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಇದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.
 2. ಷೋಡಶಕಲಪುರುಷನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇದ್ದರೆ ಮಿಕ್ಕ ಯಾವವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ತಿಳಿದಳಿಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.
 3. "ಉಚ್ಯಮಾನಾಃ" ಎಂಬುದು "ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಃ" ಎಂದಿರಬೇಕು ; ಅಥವಾ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

ದಲ್ಲಿಯೇ¹, ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯನೇ, ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು, ಬೇರೊಂದು ಕಡೆಯೆಲ್ಲ² ಯಾವ ಆತನಲ್ಲಿಯೇ ಈ (ಮುಂದೆ) ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವವು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೦. ಪೋಡಶಭಿಃ ಕಲಾಭಿಃ³ ಉಪಾಧಿಭೂತಾಭಿಃ ಸಕಲ ಇವ ನಿಷ್ಕಲ ಪುರುಷೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ⁴ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಇತಿ ತದ್‌ಉಪಾಧಿಕಲಾಧ್ಯಾರೋಪಾಪ ನಯೇನ⁵ ವಿದ್ಯಯಾ ಸ ಪುರುಷಃ ಕೇವಲೋ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಮಃ ಇತಿ ಕಲಾನಾಂ ತತ್ಪ್ರಭವತ್ಪಮ್ ಉಚ್ಚತೇ ಪ್ರಾಣಾದೀನಾಮ್ | ಅತ್ಯನ್ತನಿರ್ನಿರೇದೇ ಹಿ ಅದ್ವಯೇ ಶುದ್ಧೇ⁶ ತತ್ವೇ ನ ಶಕ್ಯಃ ಅಧ್ಯಾರೋಪಮನ್ತರೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನಾದಿವ್ಯವಹಾರಃ ಕರ್ತುಮ್ ಇತಿ ಕಲಾನಾಂ ಪ್ರಭವತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯಯಾ ಆರೋಪ್ಯಂತೇ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯಾಃ | ಜೈತನ್ಯಾವ್ಯತಿರೇಕೇಣೈವ ಹಿ ಕಲ್ಯಾಣಾಯಮಾನಾಃ ತಿಷ್ಠಂತ್ಯಃ ಪ್ರಲೀಯಮಾನಾಶ್ಚ ಸರ್ವದಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ | ಅತಿ ಏವ ಭ್ರಾಂತಾಃ ಕೇಚಿತ್ ಅಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾತ್ ಘೃತಮಿವ ಘಟಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಜೈತನ್ಯಮೇವ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಜಾಯತೇ ನಶ್ಯತಿ ಇತಿ | ತನ್ನಿರೋಧೇ ಶೂನ್ಯಮೇವ⁷ ಸರ್ವಮ್ ಇತ್ಯಪರೇ | ಘಟಾದಿವಿಷಯಂ ಜೈತನ್ಯಂ ಜೇತಯತುರ್ನಿತ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಅನಿತ್ಯಂ ಜಾಯತೇ ವಿನಶ್ಯತಿ ಇತ್ಯಪರೇ | ಜೈತನ್ಯಂ ಭೂತಧರ್ಮಃ ಇತಿ ಲೋಕಾಯತಿಕಾಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಉಪಾಧಿಯಾಗಿರುವ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಿಂದ ಸಕಲನಾಗಿರುವಂತೆ ನಿಷ್ಕಲನಾದ ಪುರುಷನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವದರಿಂದ¹ ಆ ಉಪಾಧಿಗಳಾಗಿರುವ ಕಲೆಗಳ ಆರೋಪವನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತೊಲಗಿಸಿ ಆ ಕೇವಲಪುರುಷನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳು ಆ (ಪುರುಷ)ನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂದು

1. ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಕ್ಷಿಯ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತೈ. ೨-೧.

2. ಅನಾತ್ಮರೂಪದಿಂದಲೂ; ಆತ್ಮನು ದೃಶ್ಯವಲ್ಲ, ದೃಗ್ರೂಪನೇ.

3. “ಪೋಡಶಕಲಾಭಿಃ” ಅ|| ಶಾಕ.

4. “ಅಪನಯನೇನ” ವಾ|| ಶಾಕ.

5. “ವಿಶುದ್ಧೇ” ವಾ|| ಶಾಕ.

6. “ಶೂನ್ಯಮಿವ” ಎಂಬ ಅ|| ಶಾಕಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಶಾಕವು ಉತ್ತಮ.

7. ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸೇರಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಉಪಾಧಿಗಳು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೨.೨.೧೦ನ್ನು ನೋಡಿ.

ಹೇಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. 1. ಏಕೆಂದರೆ ಕನಗರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ, ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವ ಸುಕುಂದನಾದ ತತ್ತದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾರೋಪವಿಲ್ಲದೆ² ತಿಳಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ವಿಷಯ, ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರದೋಷಿ ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು³ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯವಾದ ಕಲೆಗಳ ಹುಟ್ಟು, ಇವನ್ನ, ಲಯ- ಇವುಗಳನ್ನು (ಅದರಲ್ಲಿ) ಆರೋಪಿಸಲಾಗಿದೆ.⁴

ಜೈತನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದೇರೆಯಾಗಿದೆ ಕಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೂ ಇರುವಾಗಲೂ ಬರುವಾಗುವಾಗಲೂ ದೂವಾಗಲೂ (ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ) ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ.⁵ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೆಲವರು ಬೆಂಕಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತುಪ್ಪವು (ಕರಗಿ ನಾರ್ಪಡುವಂತೆ) ಜೈತನ್ಯವೇ ಗಡಿಗೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಆ ಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವದು ಎಂದು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.⁶ ಅದು ನಾಶವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲವೂ ಶೂನ್ಯವಾಗುವದೆಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.⁷ ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿಷಯವಾದ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಅವು ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾತೃವಾದ (ಆತ್ಮ)ನಿಗೆ (ಧರ್ಮವಾಗಿ) ಹುಟ್ಟಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವದು ಎಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು⁸ (ಭ್ರಾಂತರಾಗಿರುವರು).

1. ಕಲೆಗಳನ್ನು ಆತ್ಮೈಕತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.
2. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಅರೋಪವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ.
3. ಶಾಸ್ತ್ರತಜ್ಞಾದಿಗಳೆದವೂ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿತವಾದರೂ ಅಜ್ಞರ ಉಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಭೇದವನ್ನು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ಮೂಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೧-೮೮.
4. ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಅತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಲ್ಲ. ತೈ. ಭಾ. ೨-೯, ಬೃ. ಭಾ. ೨-೧-೨೦ ; ಸೂ. ಭಾ. ೧-೨-೧೪.
5. ಅತ್ಮಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇವು ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇವು ಜೈತನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದೇರೆಯಲ್ಲ.
6. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವಿತಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ; ತುಪ್ಪವು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ನೀರಾಗುವಂತೆ ಅಲಯವಿಜ್ಞಾನವು ವಾಸನೆಯ ವಶದಿಂದ ವಿಷಯಾಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಜೋಲಿಕೆಯೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನವೇ ವಿಷಯಾಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳ ಮತವು.
7. ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳ ಮತವಿದು.
8. ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರ ಮತವಿದು.
9. ವೈಶೇಷಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಮನ ಧರ್ಮವು.

ಜೈತನ್ಯವೆಂಬುದು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವು ಎಂದು ಲೋಕಾಯತರು (ಪೇಠುತಿರುವರು)¹.

ಆತ್ಮಜೈತನ್ಯವು ಕೂಟಿಸ್ಥವೂ ಆದ್ವಿತೀಯವೂ ಆಗಿದೆ

(ಛಾಂ. ೨)

೯೧. ಅನಪಾಯೋಪಪನ್ನಧರ್ಮಕಜೈತನ್ಯಮ್ ಆತ್ಮೈವ ನಾಮರೂಪಾ ಮ್ಯುಪಾಧಿಧನೈಃ ಪ್ರತ್ಯನಭಾಸತೇ | 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' (ಶೈ. ೨-೧), 'ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ' (ಐ. ೩-೩), "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" (ಬೃ. ೩-೯-೨೮), 'ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಏವ' (ಬೃ. ೨-೪-೧೨) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ | ಸ್ವರೂಪವ್ಯಭಿಚಾರಿಷು ಪದಾರ್ಥೇಷು ಜೈತನ್ಯಸ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ | ಯಥಾ ಯಥಾ ಯೋ ಯಃ ಪದಾರ್ಥೋ ಜ್ಞಾಯತೇ ತಥಾ ತಥಾ ಜ್ಞಾಯಮಾನತ್ವಾದೇವ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಜೈತನ್ಯಸ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ಯಮ್ | ವಸ್ತು ತತ್ತ್ವಂ ಭವತಿ ಕಿಂಚಿತ್ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಇತಿ ಚ ಅನುಪಪನ್ನಮ್ | ರೂಪಂ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ ನ ಚಾಸ್ತಿ ಚಕ್ಷುಃ ಇತಿ ಯಥಾ | ವ್ಯಭಿಚರತಿ ತು ಜ್ಞೇಯಂ (ಜ್ಞಾನಮ್), ನ ಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯಭಿಚರತಿ ಕದಾಚಿದಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ತ್ವೇಯಾ ಭಾವೇಽಪಿ ಜ್ಞೇಯಾನ್ತರೇ ಭಾವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ನ ಹಿ ಜ್ಞಾನೇ ಅಸತಿ ಜ್ಞೇಯಂ ನಾಮ ಭವತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ಸುಷುಪ್ತೇ ಅದರ್ಶನಾತ್ ||

(ಛಾಂ. ೨)

ಸಾವುಹುಟ್ಟುಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ ಜೈತನ್ಯವಾದ ಆತ್ಮನೇ ನಾಮ ರೂಪಾದಿಗಳಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. "ಸತ್ಯವೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಅನಂತವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವು" (ಶೈ. ೨-೧), 'ಪ್ರಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮವು' (ಐ. ೩-೩), 'ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಅನಂದವೂ ಆದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮವು' (ಬೃ. ೩-೯-೨೮), 'ವಿಜ್ಞಾನದ ಗಟ್ಟಿಯೇ' (ಬೃ. ೨-೪-೧೨)- ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ. ಪದಾರ್ಥಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಜೈತನ್ಯವು ಬೇರ್ಪಡದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಅರಿಯಲ್ಪಡುವದೋ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆ (ಅದು)

1. ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೇರುವೆಯಿಂದ ಮದಲಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಭೂತಗಳ ಸೇರುವೆಯಿಂದ ಜೈತನ್ಯವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ-ಎಂಬ ಜಾರ್ವಾಕರ ಮತವಿದು. ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ದೇವಿಯಾದ ಹುಟ್ಟುಹೊಂದುಗಳುಳ್ಳ ಕಲಾವಿಶೇಷವೇ ಜೈತನ್ಯವೆಂಬ ತಪ್ಪಾದ ಭಾವನೆಯಿದೆ. ಅದ ರಿಂದ ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆಯೂ ಜೈತನ್ಯವಿರುವದೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವವರು ಅನೇಕ-ಎಂದು ಭಾವ.

2. "ಧರ್ಮಕಂ ಜೈತನ್ಯಮ್" ಎಂದೇ ಛಾಂ. ೨ ವಿಧಿ ರಬಹುದು.

3. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ರಬೇಕಾದದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

ಅಯಿಲ್ಲದುವದರಿಂದಲೇ ಅಪರದ ಅರಿವು ಬೇರ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ- ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. (ಎಕೆಂದರೆ) ಹಣವದಾನದೂ ವಸ್ತುತತ್ವವು ಇವೆ, ಆದರೆ (ಅದು) ಅಯಿಲ್ಲದುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅಯುಕ್ತ. ದೂಪವು ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಕಣ್ಣು ಇಲ್ಲ- ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ (ಅಯುಕ್ತನೇ ಹಾಗೆಯೇ ಇದೂ ಅಯುಕ್ತ). ಜ್ಞೇಯವು (ಜ್ಞಾನನನ್ನ) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದುಂಟು, ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಎಂದಿಗೂ ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಜ್ಞೇಯವು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದೆ. ಜ್ಞೇಯವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು (ಇನ್ನೇ) ಇರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞೇಯವೆಂಬುದು ಹಾರವತದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಅದು) ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ."

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಾವವಿಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೨. ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸುಷುಪ್ತೇ ಅಭಾವಾತ್ ಜೇಯವತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ನ್ಯುಫಿತಾರಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಜ್ಞೇಯಾವಭಾಸಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅಲೋಕವತ್ ಜ್ಞೇಯಾಫಿವ್ಯಕ್ತಾ ಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವನ್ಮಜ್ಞಾಭಾವೇ ಅಲೋಕಾಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿನತ್ ಸುಷುಪ್ತೇ ವಿಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ನ ಹಿ ಅನ್ದಕಾರೇ ಚಕ್ಷುಷಾ ರೂಪಾಃ ಪಲಬ್ಧಾ ಚಕ್ಷುಷೋಃಭಾವಃ ಶಕ್ಯಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್ ಅವೈನಾಶಿಕೇನ ವೈನಾಶಿಕೋ ಜ್ಞೇಯಾಭಾವೇ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಂ ಕಲ್ಪಯತೇನ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಯೇನ ತದಭಾವಂ ಕಲ್ಪಯೇತ್ ತಸ್ಮಾಭಾವಃ ಕೇನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಇತಿ

1. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಬೇರ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಗ ಹೀಗಿತ್ತು, ಈಗ ಹೀಗಿದೆ-ಎಂದು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಅನುತ್ತರವಿಲ್ಲ.
2. ವಸ್ತುವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರಲಿ. ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರಲಿ, ಜ್ಞಾತವಾಗಿಯೇ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವದೆಂದೇ ಅರ್ಥ.
3. ಜ್ಞಾನವಿರುವಾಗಲೇ ಜ್ಞೇಯವು ಇಲ್ಲವಾಗಬಹುದು ಎಂದರ್ಥ.
4. ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಕಾಗಿರುವಾಗ ಹಾಗೆ ಅನೇಕಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧ. ಘಟಿಸತ್ತೆಯೂ ಪಟಿಸತ್ತೆಯೂ ಒಂದೇ; ಹೀಗೆಯೇ ಘಟಿ ಜ್ಞಾನವೂ ಪಟಿಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದೇ.
5. ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪದ ವಾದಿಗಳಾದರೂ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞೇಯವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅತ್ಮನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಉರುತ್ತಾನೆ.
6. "ಅಭಿವಕ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ ವಾ||
7. ಇದಾದಬಳಿಕ "ಅಪ್ರತೀತೇಷು ವಸ್ತುಷು" ಎಂದು ವಾ||ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ
8. 'ಆವೈನಾಶಿಕೇನ' ಎಂದು ಅ||; "ವೈನಾಶಿಕೇನ" ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠ.

ವಕ್ತವ್ಯಂ ವೈನಾಶಿಕೇನ | ತದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ತದ
 ನುಪಪತ್ತೇತಿ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಾವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವಾತ್ ಜ್ಞೇಯಾಭಾವೇ ಜ್ಞಾನಾ
 ಭಾವಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಅಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞೇಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ಅಭಾ
 ವೋಽಪಿ ಜ್ಞೇಯೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ವೈನಾಶಿಕೈಃ | ನಿತ್ಯಶ್ಚ | ತದವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ
 ಚೇತ್ ಜ್ಞಾನಂ ನಿತ್ಯಂ ಕಲ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತದಭಾವಸ್ಯ ಚ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್
 ಅಭಾವತ್ವಂ ವಾಜ್ಯಾತ್ರಮೇವ ನ ಪರಮಾರ್ಥತೋಽಭಾವತ್ವಮ್; ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ
 ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ | ನ ಚ ನಿತ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅಭಾವನಾನುಮಾತ್ರಾಭ್ಯಾರೋಸೇ
 ಕಿಂಚಿನ್ನಸ್ಥಿನ್ನಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಜ್ಞಾನವೂ ತನಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯ
 ದಂತೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೂ ಬೇರ್ಪಡುವದೆಂದಾಯಿತಲ್ಲ! !

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಬೆಳಕಿ
 ನಂತೆ ಜ್ಞೇಯಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ತಾನು ತೋರಿಕೊಡದೇಕಾಗಿ
 ರುವ (ಪರಾರ್ಥ)ವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಬೆಳಕೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ (ಸಂಬಂಧವೇ)
 ಹಾಗೆ (ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣದಿರುವಾಗ)* ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬು
 ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ*, ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಕಣ್ಣೇ
 ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅವೈನಾಶಿಕನು* ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಜ್ಞೇಯವು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ವೈನಾಶಿ
 ಕನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನಲ್ಲ! !

(ಪರಿಹಾರ):- ಯಾವದರಿಂದ ಅದು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೋ ಅದರ
 ಅಭಾವವನ್ನು ಏ ತ ರಿಂ ದ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವೈನಾಶಿಕನು

1. ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪೂರ್ವಶಕ್ತಿ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಈ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾನೆ.

2. ಕಂಸದಲ್ಲಿರುವ ವಾ|| ಪಾಪಕ್ಕೆ ಅನುವಾದ.

3. ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಬೆಳಗದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ ಎಂದು ವಾದಿಸಬಹುದು; ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಅದನ್ನು ಬೆಳಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ!- ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಬೃ. ೪-೨-೨೪ರಿಂದ ೩,ರವರೆಗಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

4. ಆತ್ಮನು ಅಗಂತುಕಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯಧರ್ಮವು ಅವನಲ್ಲಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ವಾದಿಸುವ ವೈಶೇಷಿಕನ ಖಂಡನೆಯಾದೆಂದೂ ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದರೆ ವೈನಾಶಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವಾ ರೀತು-ಎಂದು ಭಾವ, ಅರಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೧೮ ನೋಡಿ.

5. ಇದು ಬೌದ್ಧನ ಅಕ್ಷೇಪವು.

ಜ್ಞೇಯವೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ಅಭಾವವೂ ಜ್ಞೇಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಅದು ಇರಲಾರದು.

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಪರಿಹಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವವೂ ಜ್ಞೇಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನೈಸರ್ಗಿಕವು ಅಭಾವವು ಜ್ಞೇಯವೆಂದೂ ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿತ್ಯವೆಂದೇ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಭಾವವೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅಭಾವವೆನ್ನುವದು ಒರಿಯನಾತೇ (ಆಗುವದೇ ಹೊರತು) ನಿಜವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಅಭಾವವೂ ಅಲ್ಲ, ಅನಿತ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಾವವೆಂಬ ಪದವಿಂಪನ್ನು ಹುಟ್ಟುಗಟ್ಟಿದಮಾತ್ರದಿಂದ ನಮಗೇನೂ ಹಾನಿಯಾಗುವದೂ ಇಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವಲ್ಲ (ಭಾಷ್ಯ)

೧೩. ಅಥ ಅಭಾವೋ ಜ್ಞೇಯೋಽಪಿ ಸನ್ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ ತರ್ಹಿ ಜ್ಞೇಯಾಭಾವೇ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ | ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ನ ತು ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಶಬ್ದಮಾತ್ರತ್ವಾತ್

1. ಜ್ಞೇಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕೇಬೇಕು ಎಂದು ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ; ಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ತಾನೇ ಜ್ಞೇಯವೆಂಬುದು ಬೌದ್ಧನ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯವಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕು.

2. ಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿಯೇ ತೀರುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಾನೇ ಇರಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ. "ಅದ್ಯತಿರಿಕ್ತ"ವೆಂದರೆ ಅಭಿನ್ನವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಸೀತಕೆಯನು ನೋಡಿ.

3. ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೨೨ರಲ್ಲಿ ಅಭಾವವು ಜ್ಞೇಯವೆಂದೂ ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆಂತ ಹೇಳಿದೆ.

4. ಜ್ಞೇಯವೆಂದೆ ಅಭಾವವು ಹೇಗೆ ಜ್ಞೇಯವೇ ಆಗಿರುವದೋ, ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವೂ ಜ್ಞೇಯವೇ; ಜ್ಞಾನವು ತನಗೇತಾನೇ ಜ್ಞೇಯವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಜ್ಞೇಯವೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

5. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಲವನ್ನು ಬೌದ್ಧರು ಎಂದಿಗೂ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞೇಯವು ಭಾವರೂಪವಾಗಿರಲಿ ಅಭಾವರೂಪವಾಗಿರಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಾರದು ಎಂಬುದು ಮೊದಲಿನ ಯುಕ್ತಿ; ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞೇಯವೆಂದರೂ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಭಾವರೂಪಜ್ಞೇಯವಾಗಲಿ ಅಭಾವರೂಪಜ್ಞೇಯವಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಲವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈಗಿನ ಯುಕ್ತಿ.

ವಿಶೇಷಾನುರೂಪತೇಃ | ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾನಯೋರಿಕತ್ಯಂ ಚಿತ್ವಾ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ
 'ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್' ನ ಜ್ಞೇಯಸ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮ್, ಇತಿ ತು
 ಶಬ್ದಮಾತ್ರವೇತತ್ "ವಹ್ಮಿರಗ್ನಿಸ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ ಅಗ್ನಿಸ್ ವಹ್ಮಿಸ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ" ಇತಿ
 ಯದ್ವದಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ | ಜ್ಞೇಯವ್ಯತಿರೇಕೇ ತು ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಗಾಭಾವೇ
 ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :—ಅಭಾವವು ಜ್ಞೇಯವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೇ
 ಎಂದರೂ ?¹

(ಪರಿಹಾರ) :— ಹಾಗಾದರೆ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ
 ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.²

(ಅಕ್ಷೇಪ) :—ಜ್ಞೇಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ; ಅದರ ಜ್ಞಾನವು
 ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ.³

(ಪರಿಹಾರ) :—ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ಬರಿಯ ಮಾತಾಗು
 ತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ (ಅವೆರಡಕ್ಕೂ) ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯೂ ಇರುವದೆಂಬುದು
 ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾನಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ⁴ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ
 'ಜ್ಞೇಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ, ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ'
 ಎಂದು (ಹೇಳುವದು) "ವಹ್ಮಿಯು ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ, ಅಗ್ನಿಯು ವಹ್ಮಿಗಿಂತ
 ಬೇರೆಯಲ್ಲ" ಎಂಬಂತೆ ಬರಿಯ ಮಾತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಂತೆ
 ಆಗುತ್ತದೆ.⁵ ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಎಂದರೆಂತೂ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲವಾಗ

1. ಜ್ಞೇಯಸ್ವಭಾವವು ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ-ಎಂದು ಭಾವ.
2. ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಆ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವೇಕೆಗೆ ಇರಬಾರದು? ಕುದುರೆ ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಎತ್ತು ಇರಬಹುದಷ್ಟೆ ?
3. ಜ್ಞೇಯವು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಅದರ ತತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನವೇ ಎಂದರ್ಥ. ಜ್ಞೇಯವಾದ ಅನಾತ್ಮವು ಅರೋಪಿತವು; ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ವೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ; ಅಧಿಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೇ ಎಂಬ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತವು (ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೧೫) ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಬೌದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ತನಗತಾನೇ ಸಿಖವಾಗಿ ಜ್ಞೇಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.
4. ಎರಡೂ ಜ್ಞಾನವೇ ಎಂದರ್ಥ; ಜ್ಞಾನವೂ ಜ್ಞೇಯವೇ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.
5. ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಎಂದೆ ಆಗುವದು.

ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ(ವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.)

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦. ಜ್ಞೇಯಾಭಾವೇ ಅದರ್ಶನಾತ್ ಅಭಾವೋ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಸುಷುಪ್ತೇ ಕ್ಷಪ್ತಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ವೈನಾಶಿಕೈರಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಹಿ ಸುಷುಪ್ತೇಷು ಜ್ಞಾನಾಸ್ತಿತ್ವಮ್ | ತತ್ರಾಪಿ ಜ್ಞೇಯತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವೇನೈವ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಭೇದಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಅಭಾವನಿಷ್ಠೇದುವಿಷಯ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅಭಾವಜ್ಞೇಯವ್ಯತಿರೇಕಾತ್ ಜ್ಞೇಯ ಜ್ಞಾನಯೋವ್ಯಕ್ತಮ್ | ನ ಹಿ ತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಮೃತಮಿವ ಉಜ್ಜೀವಯಿತುಂ ಕ್ವನರವ್ಯಥಾ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ವೈನಾಶಿಕಶತೈರಪಿ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :-ಜ್ಞೇಯವು ಇಲ್ಲದಾಗ (ಜ್ಞಾನವು) ಕಾಣದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು (ಅಗ) ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಸರಿ).

(ಪುರಾಣ) :-ಹಾಗಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈನಾಶಿಕರು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವಿರುವದೆಂದೇ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರಲ್ಲವೇ ?

(ಅಕ್ಷೇಪ) :-ಅಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವು ತನಗಿತಾನೇ ಜ್ಞೇಯವೆಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರಲ್ಲ !

(ಪುರಾಣ) :-ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಚೇಗಿಂದರೆ) : ಅಭಾವರೂಪವಾಗಿರುವ ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ವಿಷಯಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನವು ಅಭಾವ(ರೂಪ)ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯ

1. ಇದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜ್ಞೇಯವಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನವು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಾಗ ತಾನೇ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮತವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಭಾ. ಭಾ. ದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಲಾಗುವದು.
2. ಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದರೆ ತನಗಿತಾನೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಕ್ಷಣಿಕ ನಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಮತ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೨೮.
3. ವಿಜ್ಞಾನವ ದಿಗಳು ಸ್ವವಿಜ್ಞೇಯವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ; ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಿಷಯವು ಎಷ್ಟೆರದಲ್ಲಿ ರುವಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಅದು ಕನಸಿನ ವಿಷಯಗಳಂತೆ ಛಾತ್ರಂತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ
4. ನಿಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ಅರಿಯುತ್ತದೆವೆಂದು ನಾವು ಒಪ್ಪುವದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನವಿ.ಬಹುದು; ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಳುವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಜ್ಞೇಯವಲ್ಲ, ಬೇರೆ ವಿಜ್ಞೇಯಗಳೂ ಇಲ್ಲ ; ಅದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ಜ್ಞಾನವಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಸರಿ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಭಾವ.

ಜ್ಞಾನಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ) ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವವನ್ನು (ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಜ್ಞೇಯ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ಹಿಡಿಸು) ಸತ್ತವರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಬದಲಾಯಿಸುವದಕ್ಕೆ ನೂರು ಜನ ವೈನಾಶಿಕರಿಂದಲೂ ಆಗಲಾರದು.¹

ಕೂಟಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೫. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾಜ್ಞೇಯತ್ವೇತಿತ್ಯಸ್ಯೇನ, ತದಸ್ಯಸ್ಯೇನ- ಇತಿ ತ್ವತ್ಪಕ್ಷೇ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಞಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ತದ್ವಿಭಾಗೋಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಕಸ್ಮಿಚಿತ್ ತದಾ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನವೇನೇತಿ | ದ್ವಿತೀಯೋ ವಿಭಾಗ ಏವ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಅವೈನಾಶಿಕೇ, ನ ತ್ವತೀಯಸ್ತದ್ವಿಷಯಃ ಇತಿ ಅನವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವೇಸ್ಯೇನ ಅವಿಜ್ಞೇಯತ್ವೇ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹಾನಿಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಸೋಽಪಿ ದೋಷಸ್ತಸ್ಯೈವಾಸು ಕಿಂ ತನ್ನಿ- ಬರ್ಹಣೇನ ಅಸ್ಮಾಕಮ್ ? ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಶ್ಚ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ಅವಶ್ಯಂ ಚ ವೈನಾಶಿಕಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯವತ್ | ಸ್ವಾತ್ಮನಾ ಚ ಅವಿಜ್ಞೇಯತ್ವೇನ ಅನವಸ್ಥಾ ಅನಿವಾರ್ಯಾ | ಸಮಾಸ ಏನಾಯಂ ದೋಷಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಏಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ | ಸರ್ವ ದೇಶಕಾಲವುರುಷಾದ್ಯವಸ್ಥಮ್ ಏಕಮೇವ ಜ್ಞಾನಂ ನಾಮರೂಪಾದ್ಯನೇಕೋಪಾಧಿಭೇದಾತ್ ಸವಿತ್ರಾದಿಜಲಾದಿಪ್ರತಿಬಿಂಬುಪತ್ ಅನೇಕಥಾ ಅವಧಾರತೇ ಇತಿ ನಾಸೌ ದೋಷಃ | ತಥಾ ಚೇಹ ಇದಮ್ ಉಚ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :— ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅದೂ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ (ಅರಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು), ಅದೂ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ

1. ಎಚ್ಚರಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಿಷಯಗಳ ಆಧಾರವನ್ನು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವ ವಿಜ್ಞಾನವು ಆ ಆಧಾರರೂಪಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯಲಿ, ಬಿಡಲಿ, ತಾನು ಅರಿಯುವ ವಿಷಯಾಧಾರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ಹೇಗೆ ? ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಮೇಲೆ ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಒಪ್ಪಿರಬೇಕೆಂದು ಸತ್ತವರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಲ್ಲವೆ ?

2. 'ಜ್ಞೇಯತ್ವಮೇವೇತಿ' ಎಂಬ ಅ|| ಶಾಕಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾ|| ಶಾಕವೇ ಮೇಲು.

ಎಂದು ನನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಾಗುವದಲ್ಲ !

(ಪರಿಚಾರ):- ಹಾಗಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ (ಎಂದು ಹೇಳುವುದು) ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೂವಾಗ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಕ್ಕೆ ಜ್ಞೇಯವೆಂದಾಯಿತೋ ಆಗ (ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ) ಬೇರೆಯಾದ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ (ಜ್ಞಾನವೆಂಬ) ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗವೊಂದನ್ನೇ ಅವೈನಾಶಿಕರು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ವಿಷಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮೂರನೆಯ (ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಅನವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.*

(ಅಕ್ಷೇಪ):- ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅದು ಸರ್ವಜ್ಞವೆಂಬುದು ಹೋಗುವದಲ್ಲ !*

(ಪರಿಚಾರ):- ಆ ದೋಷವೂ ಅವನಿಗೇ ಆಗಲಿ! ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸುವದರಿಂದ ಸಮಸ್ಯೆನಾಗಬೇಕು? ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವೂ (ಅವನಿಗೇ ಆಗಲಿ)! ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವೆಂದು (ಅವನು) ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ವೈನಾಶಿಕನ (ಮತವು); (ಅದು) ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯ

1. ದೌರ್ವೈಯೋಗದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾಗುವದು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವರ ಸಾಲಿಗೆ ನಿಲುಗಡೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆಹೋಗುತ್ತದೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಓದಿಸುವದಿಲ್ಲ-ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ.

2. ಅವೈನಾಶಿಕರೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂದರ್ಥ; ಏಕೆಂದರೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಜ್ಞಾನವೇಷಯವಾದ ಅನುಭವಸಾಯವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ.

3. ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವರ ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಜ್ಞೇಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನವು ಅರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಾವು ಒಪ್ಪುವದರಿಂದ ಅನೇಕಜ್ಞಾನಗಳೂ ಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

4. ತನ್ನನ್ನು ಅರಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂಬಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಸರ್ವಜ್ಞವಾಯಿತಲ್ಲ !

5. ಅಜ್ಞೇಯವಾದ ತನ್ನನ್ನು ಜ್ಞಾನವು ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವುಂಟಾಗದು. ಆದರೆ ದೌರ್ವೈಯೋಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞೇಯಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆಯೆಂದು ನಾವು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯಲಾರದೆಂದಾಗುವದರಿಂದಲೂ ಅಸರ್ವಜ್ಞತ್ವದೋಷವು ಗಂಟು ಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ (ಅ ವ ರಿ ದ) ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು ಆಗಲೂ ಆರದು.¹

(ಆಕ್ಷೇಪ) :- ಈ ದೋಷವು (ಇಬ್ಬರಿಗೂ) ಸಮಾನವೇ (ಆಗಿರುತ್ತದೆ).^೨

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ (ಎಂಬುದು) ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳು, ಕಾಲಗಳು, ಪುರುಷರು-ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ತಾನೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ನಾನುರೂಪಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉಪಾಧಿಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಅನೇಕ) ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಾಗುವಂತೆ ಬಲುಬಗೆಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಈ (ವಿಷಯವನ್ನು) ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.^೩

ಪುರುಷನು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಬಗೆ

೯೬. ನನು ಶ್ರುತೇರಿಹೈವ ಅಂತಃಶರೀರೇ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ ಕುಣ್ಡ ಬದರವತ್ ಪುರುಷಃ ಇತಿ | ನ | ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲಾಕಾರಣತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಶರೀರಮಾತ್ರಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ^೪ ಪ್ರಾಣಶ್ರದ್ಧಾದೀನಾಂ ಕಲಾನಾಂ ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತತ್ವಂ ಶಕ್ನುಯಾತ್ | ಕಲಾಕಾರ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೈ ಶರೀರಸ್ಯ | ನ ಹಿ ಪುರುಷಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕಲಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸತ್ ಶರೀರಂ ಕಾರಣಕಾರಣಂ ಸ್ವಸ್ಯ ಪುರುಷಂ ಕುಣ್ಡ ಬದರವಿವ ಅಭ್ಯಂತರೀಕುರ್ಯಾತ್ | ಬೀಜವೃಕ್ಷಾದಿವತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್

1. ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ಅರಿಯುವದೆಂದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷ ; ಅದು ಅರಿಯುವದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಜ್ಞಾನವು ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವದೆಂದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞೇಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಹೊರತು ಈ ದೋಷವು ಹೋಗಲಾರದು.

2. ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷವು ; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟರೆ ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ವೇದಾಂತಿಗಳಾದ ನಿಮಗೂ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ.

3. ಅದ್ವಿತೀಯವು.

4. ಈ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಅವಿವ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸೂ. ಛಾ. ೪-೨-೧೫.

5. ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ, ಅನವಸ್ಥಾ-ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳು ದ್ವೈತವನ್ನು ಸಕ್ಕವೆಂದು ಒಪ್ಪುವ ನಿನಗೆ ಉಂಟಾಗುವವೇ ಹೊರತು ಅದ್ವೈತಿಗಳಾದ ನನಗೆ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಅದೇ ಅವಿವ್ಯಾಕಲ್ಪವಪಾರದಲ್ಲ ವ್ಯತಿಜ್ಞಾನಗಳಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಗಳ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವೆವೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

6. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವೊಂದೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿಯೂ ಇದೆ.

7. ಈ ವಾ|| ಶಾಶವೇ ಸರಿ.

ಯಥಾ ಬೀಜಕಾರ್ಯಂ ವೃಕ್ಷಃ ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ಚ ಫಲಂ ಸ್ವಕಾರಣಕಾರಣಂ
 ಬೀಜಮ್ ಅಭ್ಯನ್ತರೀಕರೋತಿ ಅನ್ಯಾದಿ ತದ್ವತ್ ಪುರುಷಮ್ ಅಭ್ಯನ್ತರೀ
 ಕಾರ್ಯಮ್ ಶರೀರಂ ಸ್ವಕಾರಣಮಪಿ ಇತಿ ಹೇತ್ | ನ | ಅನ್ಯತ್ವಾತ್, ಸಾವ
 ಯವತ್ವಾಚ್ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ಕಾರಣಾದ್ ಬೀಜಾತ್ ವ್ಯಕ್ತಫಲಸಂವೃತ್ತಾನಿ
 ಅನ್ಯಾನ್ಯೇವ ಬೀಜಾನಿ | ದಾರ್ಶನಿಕೇ ತು ಸ್ವಕಾರಣಕಾರಣಭೂತಃ ಸ ಏವ
 ಪುರುಷಃ ಶರೀರೇ ಅಭ್ಯನ್ತರೀಕೃತಃ ಶ್ರೋತ್ರಯತೇ | ಬೀಜವೃಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಸಾವ
 ಯವತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ಯಾದಾಧಾರಾಧೇಯತ್ವಮ್ | ನಿರವಯವಶ್ಚ ಪುರುಷಃ, ಸಾವಯ
 ವಾಶ್ಚ ಕಲಾಃ ಶರೀರಂ ಚ | ಏತೇನ ಆಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಶರೀರಾಧಾರತ್ವಮ್ ಅನುಪ
 ಪನ್ನಂ ಕಿಮುತ ಆಕಾಶಕಾರಣಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸಮಾನೋ
 ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಎಗಳಿಗೇ ಕಾರ್ಯಗಳಿರುವಂತೆ ಪುರುಷನೂ ಶರೀರಮೊಳಗೆ ಅಡಕವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅವನು) ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಶರೀರದಷ್ಟೇ ಅಳತೆಯುಳ್ಳವನು ಪ್ರಾಣ, ಶ್ರವಣ-ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾಗಲಾರ ನಷ್ಟೆ. ಶರೀರವು ಕಲೆಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು). ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರವು ಪುರುಷನ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವ ಕಲೆಗಳ ಕಾರ್ಯ ವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೇ ತನ್ನ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಕುಂಡವು ಎಗಳಿಗೇಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು (ಒಳಗೊಳ್ಳುವಂತೆ) ತನ್ನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾರದು.

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ಬೀಜವೃಕ್ಷಾದಿಗಳಂತೆ ಇರಬಹುದಲ್ಲ ! (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಬೀಜದ ಕಾರ್ಯವು ಮರವು; ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ ಮಾವಿನಹಣ್ಣೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ತನ್ನ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಬೀಜವನ್ನು ಹೇಗೆ ತನ್ನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು

1. 'ಕಾರಣದೀಪ್ತಾ' ಎಂದು ಅೃ ಪಾಠ.
2. ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಅದ್ವಿತೀಯನು, ನಿತ್ಯನು- ಎಂಬುದು ಪುರುಷನು ಶರೀರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಬಿಡಿ ರ್ವಿತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ವಲ್ಲವೆ ?
3. ಶ್ರುತಿಯು ವಾಕ್ಯತೀತದಲ್ಲಿ ಈ ಪುರುಷನಿಂದ ಕಲೆಗಳು ಉಂಟಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಪುರುಷನು ಕಲೆಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಲಾರನು.
4. 'ಕುಂಡ ಬದರವತಾ' ಎಂಬುದು 'ಕುಂಡೇ ಬದರವತಾ' ಎಂದೂ, 'ಕುಂಡಂ ಬದರಮಿವ' ಎಂಬುದು 'ಕುಂಡಂ ಬದರಮಿವ' ಎಂದೂ ಇದ್ದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು.

ವದೋ ಹಾಗೆ ಶರೀರವು ತನ್ನ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲ!

(ಪರಿಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ (ಅದು) ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸಾವ ಯವವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. (ಇದರ ವಿವರ) : ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾದ ಬೀಜಕ್ಕಿಂತ ಮರದ ಹೆಣ್ಣಿನಿಂದ ಆಗಿರುವ ಬೀಜಗಳು ಬೇರೆಯೇ ಆಗುತ್ತವೆ : ಆದರೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಅದೇ ಪುರುಷ ನನ್ನೇ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಅಡಕಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ. (ಇದಲ್ಲದೆ) ಬೀಜ, ವೃಕ್ಷ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವಾಗಿರುವದರಿಂದ (ಅವುಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಆಧಾರವೂ ಇನ್ನೊಂದು ಅಧೇಯವೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲ; ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಅವಯವಗಳಿವೆ, ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇವೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವಿರಲಾರದು)^೧. ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ^೨ ಆಕಾಶವು ಕೂಡ ಶರೀರವೆಂಬ ಆಧಾರದಲ್ಲಿದೆ ಎನ್ನುವದು ಹೊಂದು ವಂತಿಲ್ಲ. (ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ) ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು (ಅದರೊ ಳಗೆ) ಇರಲಾರನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು ?^೩ ಆದ್ದರಿಂದ (ನೀವು ಕೊಟ್ಟ) ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಸಮನಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೨. ಕಿಂ ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ? ವಚನಾತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ ; ವಚನಸ್ಯ ಅಕಾರಕತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ವಚನಂ ವಸ್ತುನೋಽನ್ಯಥಾಕರಣೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯತೇ | ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಯಥಾಭೂತಾರ್ಥಾವದ್ಯೋತನೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅನ್ತಃ ಶರೀರೇ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಚನಂ 'ಅಣ್ಣಸ್ಯಾಂತ್ರೈಯೋಮ' ಇತಿವತ್ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ||

1. ಪುರುಷರು ಆನೇಕರೆಂದಾಗಲಿ, ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನೂ ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಪುರುಷನೂ ಬೇರೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಪುರುಷನಿದಾನೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

2. ನಿರವಯವವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಾವಯವವಾದದ್ದು ಆಧಾರವಾಗಲಾರದು.

3. ನಿರವಯವವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ.

4. ನಿಜವಾಗಿ ಅವನೇ ಆಕಾಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

5. "ಇತಿವಚ್ಛ" ಎಂಬ ಶಾಕದಲ್ಲಿ "ಚ" ಹೆಚ್ಚು.

(ಛಾಪ್ಯಾರ್ಥ)

(ಅಕ್ಷೇಪ) :- ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದೇನು? ವಚನದಿಂದಲೇ (ಶರೀರವು ಆಧಾರ) ವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

(ಸುಹಾರ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಚನವು ಕಾರಕವಲ್ಲ. ವಚನಕ್ಕೆ ಇರುವದನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವದು ಕೆಲಸವಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ— ಪದಾರ್ಥವು ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವದೇ (ಅದರ ಕೆಲಸವು):. ಆದ್ದರಿಂದ “ಶರೀರದೊಳಗೆ” ಎಂಬ (ಮಾತನ್ನು) ‘ಮೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವಿರುವದು’ ಎಂಬಂತೆ ಅರಿಯಬೇಕು.

(ಛಾಪ್ಯ)

೯೮. ಉಪಲಬ್ಧಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಚ್ಚ | ದರ್ಶನಶ್ರವಣಮನನವಿಜ್ಞಾನಾದಿ
ಲಿಪ್ತ್ಯೈಃ ಅನ್ತಃಶರೀರೇ ಸಂಚಿನ್ಮ ಇವ ಹಿ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ಪುರುಷಃ ಉಪಲಭ್ಯತೇ
ಚಾತ್ಮಕೈಃ | ಅತ ಉಚ್ಯತೇ ‘ಅನ್ತಃಶರೀರೇ ಸೋಮ್ಯ ಸ ಪುರುಷಃ’ ಇತಿ | ನ
ದ್ವನಸಾಕಾಶಕಾರಣಭೂತಃ ಸನ್ ಕುಣ್ಡಬದರವತ್ ಶರೀರಸಂಚಿನ್ಮಃ ಇತಿ
ಮನಸಾಪಿ ಇಚ್ಛತಿ ವಕ್ತುಂ ಮೂಢೋಽಪಿ | ಕಿಮುತ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾ
ಶ್ರುತಿಃ ||

(ಛಾಪ್ಯಾರ್ಥ)

ಅರಿವಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ (ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ).
ಪುರುಷನು ನೋಡುವದು, ಕೇಳುವದು, ಯೋಚಿಸುವದು, ಗೊತ್ತಾಗಿ ಅರಿಯು
ವದು-ಮುಂತಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶರೀರದೊಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವಂತೆ
ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೇ (ತನ್ನ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ಅರಿಯಲ್ಪಡು

1. ಕ್ರೂರಿಯು ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೊಂದದಿದ್ದ ರೂ
ಪದರವೊಳಗೆ ಪುರುಷನಿದಾನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲ ! ಎಂದು ಭಾವ.

2. ವಚನವು ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅನುಭವವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದಾಗಿರ
ಬೇಕು. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವಚನವು ಎಂದಿಗೂ ಹೇಳಲಾರದು. ತ್ಯ. ಭಾ. ೧-೧೦
ಉಪನಿಷದಾರ್ಥಾತ್ಯ ಬ್. ಭಾ. ೨-೨-೨೦, ೩-೯ ಉಪನಿಷದಾರ್ಥ; ಗೀತಾ. ಭಾ. ೧೮-೧೬

3. “ಮೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವಿದೆ” ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ;
ಮತ್ತು ಆಕಾಶವೇ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮೊಟ್ಟಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

4. ಇದು ನಾವು ಕಾಣಿ ಪಾತ; “ಉಪಲಭ್ಯತೇ ಚ” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಆಗಿ.

5. ಹೊಗೆಯಿಂದ ಜೇನುನ್ನು ಅರಿಯುವಂತೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಗಳಿಂದ ಪುರುಷನನ್ನು
ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಿನ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅರಿಯುವರು. ಮುಂ. ಭಾ. ೨-೨-೧, ಗೀ. ಭಾ.
೧೩-೧೦. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಗಳು ಲಿಂಗವಾಗಿವೆ ಎಂಬು
ದೇನೂ ಕ್ರೂರಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೩೧ರಲ್ಲಿ “ವಕ್ತಾರಂ ವಿದ್ಯಾತಾ”
ಎಂಬುದರ ವಿವರವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ತ್ತಾನೆ.¹ ಆದ್ದರಿಂದ “ಎಲೈ ಸೋಮನೆ, ಆ ಪುರುಷನು ಶರೀರದೊಳಗೆ ಇರುವ ತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಇಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ (ಅತ್ಮನು) ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಎಗಚೆಕಾಯಿಗಳು (ಅದಕವಾಗಿರು)ವಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದಕ ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಮೂಢನಿಗೆಕೂಡ ಮನಸ್ಸಿಸಲ್ಲೆಯೂ ಒರ ಲಾರದು ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ಶ್ರುತಿಯು (ಶಾಂಗೇಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲಾರದೆಂದು) ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು ?

ಪುರುಷನಿಂದ ಕಲೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ

(ಭಾಷ್ಯ)

೯೯. “ಯಸ್ಮಿನ್ನೇತಾಃ ಪೋಡಶಕಲಾಃ ಪ್ರಭವನ್ತಿ” ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಪುರುಷ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ² ಕಾನಾಂ ಪ್ರಭವಃ | ಸ ಚ ಅನ್ಯಾಭೋಗೀಪಿ ಶ್ರುತಾ ಕೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯತಃ ಇದಮುಚ್ಯತೇ | ಚೇತನಪೂರ್ವಿಕಾ ಚ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

“ಯಾವಾತನಲ್ಲಿ ಈ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೋ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಕಲೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಪುರುಷನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದ ಕ್ಯಾಗಿ (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ)³. (ಹೀಗೆ) ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾದರೂ ಇದು ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದ ಕ್ಯಾಗಿಯೂ ಚೇತನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ⁴ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದ ಕ್ಯಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ :-

ಸ ಈಕ್ಷಾಂಚಕ್ರೇ | ಕಸ್ಮಿನ್ನೈಹಮುತ್ಕ್ರಾಂತ ಉತ್ಕ್ರಾಂತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಯಾಮಿತಿ ||೨||

1. ಅವನ ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ನೆಂದು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಜಿಹ್ವಾಸುಗಳು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವದು. ಮಂ. ಭಾ. ೨-೨-೬, ತೈ. ಭಾ. ೨-೧.

2. “ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಪುರುಷವಿಶೇಷಣಾರ್ಥವತ್” ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸ ಚ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಾಮೃತ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾ | ಕಾ | ಪಾಠವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ.

3. ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲ, ಅವನು ಅದ್ವಿತೀಯನು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೨೬ ; ೪-೩-೦೪ ; ಮಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩-೧೩ ; ಛಾಂ. ಭಾ. ೬-೪-೩ ; ಬೃ. ಭಾ. ೧-೪-೬.

4. ಈ ಕ್ರಮವು ಆಶ್ವಾಸನೇಗೂ ಲಯಚಿಂತನೇಗೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೦೪, ೨-೩-೦೪.

5. ಚೇತನರೂಪವಾದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ.

೩. ಅವನು “ಯಾವನು ಉತ್ಪ್ರಾಂತನಾದರೆ ನಾನು ಉತ್ಪ್ರಾಂತನಾಗುವೆನು, ಯಾವನು ಸಂತರೆ ನಾನು ಸಂತುಕೊಂಡಿರುವೆನು ?” ಎಂದು (ಅಲೋಚಿಸಿ) ನೋಡಿದನು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೦. ಸಃ ಪುದುಃ ಕೋಡಶಕಲಃ ಪೃಷ್ಠೋ ಯೋ ಭುದ್ವಾಜೇನ | ಸ ಈಶ್ವಾನಿಶ್ಚೇ ಈಕ್ಷಣಂ ದರ್ಶನಂ ಚಕ್ರೇ ಕೃತವಾನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೃಷ್ಟಿಫಲ ಕ್ರಮಾವಿವಿಷಯವಾಃ ; ಕಥಮಿತಿ ? ಉಚ್ಯತೇ | ಕಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ತೃವಿಶೇಷೇ ದೇಹಾತ್ ಉತ್ಪ್ರಾಂತೇ ಉತ್ಪ್ರಾಂತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಅಹಮೇವ | ಕಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಶರೀರೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಅಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ಯಾಮಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಸ್ಯಾಮ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅವನು ಎಂದರೆ ಭದ್ರದ್ವಾಜನು ಕೇಳಿದ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳ ಪುರುಷನು. ಅವನು ನೋಡಿದನು ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಫಲ, ಕ್ರಮ-ಮುಂತಾದದ್ದರ ವಿಷಯದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ದರ್ಶನವನ್ನು (ಅಲೋಚನೆಯನ್ನು) ಮಾಡಿದನು, ಮಾಡಿದವನಾದನು ಎಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಯಾವನು ಎಂದರೆ (ಯಾವ) ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಟರೆ ನಾನೇ ಹೊರಟವನಾಗುವೆನು ? ಅಥವಾ ಯಾವನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರೆ (ನಾನೂ) ನಿಂತಿರುವನಾಗುವೆನು ?- ಎಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೧. ನನು ಆತ್ಮಾ ಅಕರ್ತಾ, ಪ್ರಧಾನಂ ಕರ್ತೃ | ಅತಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮೋಜನಮ್ ಉರೇಕೃತ್ಯ ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಮಹದಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ |

1. ಈ ಮಾತು ವಾಕ್ಯ ಕಾಶಿಕಾಗಲ್ಲದೆ, ಅಶಿಕಾಗಲ್ಲದೆ.
2. ಇಂಥ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಬೇಕು. ಇಂಥ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು -ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ.
3. ಈಕ್ಷಣವಾಚಿನ ನೋಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ದರ್ಶನವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ ; ಇದಕ್ಕೆ ಅಲೋಚನೆಯೆಂಬುದೇ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಅರ್ಥ.
4. ಅಂಥ ಉಪಾಧಿಯು ಯಾವದು ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಲೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿಬರುವುದು-ಇವೆಲ್ಲವೂ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೩-೨೯ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ. ಮಾಂ. ೨೩. ಭಾ. ೩-೯ನೂ ನೋಡಿ.

ತತ್ರ ಇದಮನುಪಪನ್ನಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಈಶ್ವಾರ್ಪೂರ್ವಕಂ ಕರ್ತೃತ್ವ
ವಚನಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಸಾಮ್ಯೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪಪನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಿ
ಸತಿ, ಈಶ್ವರೇಶ್ವಾನುವರ್ತಿಷು ವಾ ಪರಮಾಣುಷು ಸತ್ಸು | ಅತ್ಮನೋಽಪಿ
ಏಕತ್ವೇನ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸಾಧನಾಭಾವಾತ್ | ಅತ್ಮನ ಅತ್ಮನಿ ಅನರ್ಥಕರ್ತೃತ್ವಾ
ನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ | ನ ಹಿ ಜೇತನಾವಾನ್ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಾರಿ ಅತ್ಮನೋಽನರ್ಥಂ
ಕುರ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥೇನ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ಈಶ್ವಾರ್ಪೂರ್ವಕಮಿವ
ನಿಯತಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರವರ್ತಮಾನೇ ಅಜೇತನೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಜೇತನವದುಪ
ಚಾರೋಽಯಂ “ಸ ಈಕ್ಷಾಂಚಕ್ರೇ” ಇತ್ಯಾದಿಃ | ಯಥಾ ರಾಜ್ಞಃ ಸರ್ವಾರ್ಥ
ಕಾರಿಣಿ ಭೃತ್ಯೇ “ರಾಜಾ” ಇತಿ, ತದ್ವತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ) :-ಅತ್ಮನು ಕರ್ತೃವಲ್ಲ, ಪ್ರಧಾನವೇ ಕರ್ತೃ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟಾಗಲೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಧಾನವು ಮಹತ್ತು
ಮುಂತಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುವದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು
ತಾನೇ ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿ (ಸೃಷ್ಟಿ)ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು (ಜೇಳುವ) ಈ
(ಅಭಿಪ್ರಾಯವು) ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯವಾದ
ಪ್ರಧಾನವು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವದೆಂದು¹ ಅಥವಾ ಈಶ್ವರನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನು
ಸಾರವಾಗಿ ಪರಮಾಣುಗಳು (ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವೆಂದು)² ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ³
ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ (ಹೀಗೆಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು)? ಇದಲ್ಲದೆ (ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ)
ಅತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಅಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ (ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) ಮಾಡ್ತ
ವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಿರುವದಿಲ್ಲ.⁴ ಮತ್ತು ಅತ್ಮನು ತನಗೇತಾನೇ ಅನರ್ಥ
ವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಆರನು ; ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ

1. ಪುರುಷನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಧಾನವು ಮಹಾದಿಗಳ
ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತ. (ಸಂ. ಕಾ. ೩೬-೩೮) ಈ
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿವರವನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯಕಾರಿಕಾ, ತತ್ತ್ವಸಮಾಸ-ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೧ರಿಂದ ೧೦೮ವರೆಗಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ.
2. ಪರಮಾಣುಗಳು ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವವೆಂಬುದು
ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತ. ಇದನ್ನು ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೧೨ರಿಂದ ೧೭೨ವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಖಂಡಿಸಿದೆ.
3. ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೂ, ವೈಶೇಷಿಕರಿಗೂ
ಅನುಮಾನವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣವು. ತರ್ಕಶುದ್ಧವಾದ ಮತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತರ್ಕವಿರುದ್ಧ
ವಾದ ವೇದಾಂತವನ್ನೇಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? -ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪ.
4. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಇದರ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೨೪,
೨೫ರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ.

ಕೆಲಸನಾಡುವನನು ತನಗೆ ತಾನೇ ಅನರ್ಥವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರ
 ಸ್ತನೆ^೧ ಅದ್ದರಿಂದ ಪುರುಸಾರ್ಥವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲೋಚನೆ
 ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೊತ್ತಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿ
 ಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಚೇತನದಂತೆ (ಇಟ್ಟು
 ಕೊಂಡು) ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ "ಅವನು ನೋಡಿದನು" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ
 (ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದೆ (ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು). ಅರಸನಿಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ
 ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಅರಸನನ್ನುವರೋ
 ಅದರಂತೆಯೇ ಈ (ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ) ಅರಿಯಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೩. ನ | ಅತ್ಯನೋ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವತ್ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇ |
 ದುಘಾ ಸಾಖ್ಯಸ್ಯ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅಪರಿಣಾಮಿನೋಽಪಿ ಅತ್ಯನೋ ಭೋಕ್ತೃ
 ತ್ವಮ್, ತದ್ವತ್ ವೇದವಾದಿನಾಮ್ ಈಕ್ಷಾದಿಪೂರ್ವಕಂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮ್
 ಉಪಸಂಭೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವದಂತೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ
 ಇರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬರಿಯ ಜೈತನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೂ
 ಹೊಂದುವ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದ ಅತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು (ಇರಬಹುದೆಂದು) ಹೇಗೆ
 ಸಾಂಖ್ಯನ (ಮತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದೆಯೋ) ಅದರಂತೆಯೇ ವೇದವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
 (ಅತ್ಮನು) ಅಲೋಚನೆಮಾಡುವದೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಜಗತ್ತನ್ನು
 ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದೂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಅತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳು ಅವಿದ್ಯಕ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೩. ತತ್ತ್ವಾನ್ತರಪರಿಣಾಮಃ ಅತ್ಯನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಾಶುದ್ಧತ್ವಾನೇಕತ್ವ
 ನಿಮಿತ್ತಮ್, ನ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪವಿಕ್ರಿಯಾ | ಅತಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ಲಾತ್ಮನೈವ
 ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪವಿಕ್ರಿಯಾ ನ ದೋಷಾಯ | ಭವತಾಂ ಪುನಃ

1. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಇದರ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಸೂ. ಭಾ. ೨-೧-೨೦ರಿಂದ
 ೨೪ರವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ.

2. ಈಕ್ಷಣವೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಾರ್ಥದಲ್ಲಿ
 ಅದನ್ನು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಭಾವ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೩೦ರಿಂದ ೧೧ರ
 ವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿಚ್ಛಾಂತಗಳ ವಿವರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ
 ಮುಖ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸಾಂಖ್ಯವೆಂದು ; ಇದನ್ನು ವೈಶೇಷಿಕಮತಕ್ಕಾದರೂ ಹೊಂದಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚನಾರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವೇದವಾದಿನಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವೇ ತತ್ತ್ವಾನ್ತರಪರಿಣಾಮ ಏವ ಇತಿ ಆತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಾದಿ ಸರ್ವದೋಷಪ್ರಸಂಗಃ ಇತಿ ಹೇತು | ನ | ಏಕಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮನಃ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯನಾಮರೂಪೋಪಾಧ್ಯನುಪಾಧಿಕೃತವಿಶೇಷಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ | ಅವಿದ್ಯಾಕೃತನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತೋ ಹಿ ವಿಶೇಷಃ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಆತ್ಮನೋ ಬಸ್ಥನೋಕ್ತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಕೃತಸಂನ್ಯವಹಾರಾಯ | ಪರಮಾರ್ಥೋಽನುಪಾಧಿಕೃತಂ ಹ ತತ್ತ್ವಮ್ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತಿೀಯಮ್ ಅಪೇಯಮನುಪಾದೇಯಂ^೧ ಸರ್ವತಾರ್ಕಕಬುದ್ಧ್ಯನಮಗಾಹ್ಯಂ^೨ ಹೃದಮಭಯಂ^೩ ಶಿವಮ್ ಇಷ್ಯತೇ | ನ ತತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ವಾ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ^೪ | ಅದ್ವೈತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಮ್ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಾಂಖ್ಯ) :- ಆತ್ಮನು ಬೇರೊಂದು ತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುವದು (ಅವನು) ಅನಿತ್ಯನು, ಅಶುದ್ಧನು, ಅನೇಕನು-ಎಂಬ (ದೋಷಗಳಿಗೆ) ಕಾರಣವಾಗುವದೇ ಹೊರತು ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ವಿಕಾರವು (ಶಾಗೆ ಯಾವ ದೋಷಕ್ಕೂ), ಕಾರಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು (ಹೊಂದುವದ)ರಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಾಗುವ ವಿಕಾರವು ಯಾವ ದೋಷವನ್ನೂ (ಮಾಡ)ಲಾರದು. ಆದರೆ ವೇದವಾದಿಗಳಾದ ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದರೆ ಬೇರೊಂದು ತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೋಷಗಳೂ ಬಂದೊಡಗುವವಲ್ಲ !

1. ಇದು ನಾವು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಶಾಕ; ಇದರ ಅನುವಾವವನ್ನೂ, ಚಿತ್ತಚಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.
2. "ಬುದ್ಧ್ಯಿನಮಗಾಹ್ಯಮ್" ವಾ|.
3. "ಅಜವರಂ" ಎಂಬುದು ಅ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ.
4. "ಫಲಂ ಹ ಸ್ಯಾತ್" ಅ||.
5. ಪ್ರಧಾನವು ಮಹತ್ತು, ಅಹಂಕಾರ. ಮುಂತಾದವೇ ಬೇರೆಬೇರೆತು ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಆಗಿ ಬೇರ್ಪಡುವಂತೆ ಪುರುಷನು ಭೋಕ್ತೃವಾದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿಬಿಡುವನೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಿದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಹಾಗೇವೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಭೋಕ್ತೃವಾಗುವನೆನ್ನುತ್ತೇವೆ-ಎಂಬರ್ಥ.
6. ಸಾಂಖ್ಯರೂ ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರಾದರೂ ಈಕೆಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಡೆಯನ್ನು ಕೋಡುತ್ತಾರೆ. ವೇದಾಂತಿಗಳು ಆತ್ಮಾದಿಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವೇದವೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುವರು.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ! ಅಗಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ನಾನುರೂಪಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿರುವದು, ಇಲ್ಲದಿರುವದು- ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು (ನಾವು) ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. (ಇದರ ವಿವರ) :- ಅತ್ಮನಿಗೆ ಬಾಧ, ಮೋಕ್ಷ-ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವಿನೈಯಿಂದಾಗಿರುವ ನಾನುರೂಪಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷವುಂಟೆಂದು (ನಾವು) ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಯಾವ ಉಪಾಧಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ತನಗೆರಡನೆ ಯದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ. (ಬಿಡುವದಕ್ಕಾಗಲಿ) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಲಿ (ಬಾರದ) ಯಾವ ತಾರ್ಕಿಕರ ಬುದ್ಧಿಗೂ ನಿಲುಕದ, ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಂಗಲಕರನಾದ ತತ್ತ್ವವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತೇವೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಫಲಗಳಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳೂ ಅದ್ವೈತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಮತಗಳ ಖಂಡನೆಯ ಉದ್ದೇಶ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೪. ಸಾಂಖ್ಯಾಸ್ತು ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತಮೇವ ಪುರುಷೇ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಂ ಚ ಇತಿ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಅಗಮಬಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ಪುನಸ್ತತ್ಸ್ಮ ಸ್ತಂತಃ ಪರಮಾರ್ಥತ ಏವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ಇಚ್ಛಂತಿ | ತತ್ತ್ವಾನ್ತ ಸ್ತರಂ ಚ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರುಷಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತುಭೂತಮೇವ ಕಲ್ಪಯಂತಃ, ಅನ್ಯತಾರ್ಕಿಕಬುದ್ಧಿವಿಷಯಾಃ ಸನ್ನೋ ವಿಹನ್ಯಂತೇ | ತಥಾ ಇತರೇ ತಾರ್ಕಿಕಾಃ ಸಾಂಖ್ಯೈಃ ಇತಿ | ಏವಂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾತಃ ಅಮಿ

1. ಅವಿತ್ತೀಯನಾಗಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾಗಿದ್ದ ರೂ.
2. ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯ, ಅವಿದ್ಯಾಕೃತ, ಅವಿದ್ಯಾಲಕ್ಷಣ-ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು; ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದ ರೂ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ.
3. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬೋಧನೆಗಾಗಿ ಈ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಅದು ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದೇನೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೧-೧೮, ೨-೩೨.
4. "ಅಹೇಯಮ್ ಅನುಪಾದೇಯಮ್" ಎಂಬ ಪಾಠವು ಬರೆದವರ ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದ "ಉಪಾದೇಯಮ್" ಎಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಿಡುವದಕ್ಕೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೂ ಬಾರದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.
5. ಕ. ೧-೨-೪.
6. ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ.
7. ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ ಭಾವಗಳೂ ನಿಜವಾಗಿ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವ ಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೨-೩೩; ಬೃ. ಭಾ. ೩-೩-೧.
8. ಇದಾದ ಬಳಿಕ "ಬಾಹ್ಯಮ್" ಎಂದು ವಾ|| ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಪಾರ್ಥಿವ ಇವ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಅನೋನ್ಯ ವಿರುಧ್ಯಮಾನಾರ್ಥ ದರ್ಶಿತ್ವಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವಾದ್ ದೂರಮೇವ ಅಪಕೃಷ್ಯಂತೇ | ಅತಸ್ತನ್ಮತಮ್ ಅನಾದ್ಯತ್ಯ ವೇದಾನ್ತಾರ್ಥತತ್ವಮ್ ಏಕತ್ವದರ್ಶನಂ ಪ್ರತಿ ಆದರವನ್ಮೋ ಮುಮುಕ್ಷವಃ ಸ್ಯುಃ ಇತಿ ತಾರ್ಕಿಕಮತದೋಷಪ್ರದರ್ಶನಂ ಕಿಂಚಿದುಚ್ಯತೇಃ ಸ್ಮಾಭಿ, ತ ತು ತಾರ್ಕಿಕವತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ | ತಥಾ ಏತದತ್ತೋಕ್ತಮ್-“ ವಿವದತ್ಸೇಷ್ಠವ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ವಿರೋಧೋದ್ಭವಕಾರಣಮ್ | ತೈಃ ಸಂರಕ್ಷಿತಸದ್ಬುದ್ಧಿಃ ಸುಖಂ ನಿರ್ವಾತಿ ವೇದವಿತಾ ||” (?)

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆದರೆ ಸಾಂಖ್ಯರು ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಗಳೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದಮೇಲೆಯೂ ಆಗಮ ಬಾಹ್ಯರಾದ್ದರಿಂದ¹ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಜಿಕೊಂಡು² ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ನಿಜವಾಗಿ ಇರುವದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಿರುವರು. ಪ್ರಧಾನವೆಂಬುದು ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೇ ತತ್ತ್ವವೇ, ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವೇ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮಿಕ್ಕ ತಾರ್ಕಿಕರುಗಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಪೆಟ್ಟು ತಿನ್ನುವರು.³ ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದ ತಾರ್ಕಿಕರೂ (ಸಾಂಖ್ಯರಿಂದ (ಪೆಟ್ಟು ತಿನ್ನುವರು)-ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಮಾಂಸವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವದ

1. ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷರ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಅವಿದ್ಯಾ ಕಲ್ಪಿತವೆಂಬ ವೇದಾಂತಿಗಳ ವಾದವನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯರು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ.
2. ವೇದಕ್ಕೂ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲವರ ಸಂಪ್ರದಾಯಗತವಾದ ಉಪದೇಶಕ್ಕೂ ಹೊರತಾಗಿ ತರ್ಕವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿರುವದರಿಂದ.
3. ಎಲ್ಲವೂ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತವೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದೀತೆಂಬ ಪರಿವೇಶಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಂಖ್ಯರು ಕೆಲವು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿ ವಾದಿಸಿದರೂ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ವೇದವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವರೆಂದೂ ಇವರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.
4. ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ತರ್ಕವನ್ನು ಎದುರಿಸಲಾರದೆ ವಾಚಕಿರಾಗುವರು.
5. ಮಾಂಸವನ್ನು ಬಯಸುವ ನಾಯಿ, ನರಿ, ಹದ್ದು-ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕೆಮ್ಮತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಅದನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ತಮ್ಮ ಅಭಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಡನೆ ಕಷ್ಟಾಡುತ್ತಲೂ ಇರುವವು. ವೇದಾಂತಿಗಳ ಧ್ವಂಸವಾದಿಗಳೂ ಹೀಗೆಯೇ ಒಬ್ಬರೊಡನೆೊಬ್ಬರು ಕಾಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

ರಿಯೆ. ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವಕ್ಕೆ ಮೂರವಾಗಿಯೇ ಪೋಗುತ್ತಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮತವನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯದ ತತ್ವವಾದ ಏಕತ್ವದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಆದರವುಳ್ಳವರಾಗಲಿ ಎಂದೂ ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆನೇ ಹೊರತು ತಾರ್ಕಿಕರಂತೆ ಅದೇ ಬೇಕಾಗಿ (ದೋಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ). ಹೀಗೆಂದು ಈ (ಶ್ಲೋಕ)ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ;

ವಿವದತ್ಸೇವ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ವಿರೋಧೋದ್ಯವಕಾರಣಮ್ |

ಶೈಃ ಸಂರಕ್ಷಿತಸದ್ಬುದ್ಧಿಃ ಸುಖಂ ನಿರ್ವಾತಿ ನೇದವಿತಾ ||೨

‘ನೇವಾರ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲಾತನು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರಿಂದ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಸುಲಭವಾಗಿ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ’

ಆತ್ಮನ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳೆರಡೂ ಅಪರಮಾರ್ಥ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೫. ಕಿಂಚ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಯೋಃ ವಿಕ್ರಿಯಯೋಃ ವಿಶೇಷಾನು ಪದಶ್ಚಿಃ | ಕಾ ನಾನು ಆಸೌ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಜಾತ್ಯನ್ತರಭೂತಾ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟಾ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಯತೋ ಭೋಕ್ತೃವ ಪುರುಷಃ ಕಲ್ಪತೇ ನ ಕರ್ತಾ | ಪ್ರಧಾನಂ ತು ಕರ್ತ್ರೇವ ನ ಭೋಕ್ತೃ ಇತಿ ? ನನು ಉಕ್ತಮ್ ಪುರುಷ ಕ್ಷಿಣ್ಮಾತ್ರ ಏವ, ಸ ಚ ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ಯೇ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಭುಜ್ಜಾನಃ | ನ ತತ್ತ್ವಾನ್ತರದೂಷಾಂತೇನ | ಪ್ರಧಾನಂ ತು ತತ್ತ್ವಾನ್ತರಪರಿಣಾಮೇನ ವಿಕ್ರಿಯತೇ | ಆತಃ ಅನೇಕಮ್ ಅಶುದ್ಧಮ್, ಅಜೇತನಂ ಚ ಇತ್ಯಾದಿಭರ್ತುಮತ್ | ತದ್ವಿಪರೀತಃ ಪುರುಷಃ | ನಾಸೌ ವಿಶೇಷಃ | ವಾಜ್ಞಾತ್ರತ್ವಾತ್ | ವ್ರಾಗ್

1. ತಾರ್ಕಿಕರು ದ್ವೈತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವರ ಮತವು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಖಂಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಾರರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸಾಂಖ್ಯರು ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಪರಮಾರ್ಥವೇಕಲ್ಲ?-ಎಂಬ ತಾರ್ಕಿಕರಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಾರದೆ ಇರುವರು. ಪ್ರಧಾನವು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ, ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಪರಮಾಣುಗಳೂ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ, ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ-ಎಂಬವರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನುಡಿದವರಾಗುವರು. ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದರೆ ಅವೈತ್ಯತವು ಸರ್ವಾರ್ಥವೈತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆಂದೆಂದೆ ಯಾರಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಅವನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೂ ಬಹುದು.

2. ಇದು ಯಾರ ಶ್ಲೋಕವೋ ತಿಳಿಯದು. ಇದು ಅಚಾರ್ಯರೇ ಬರೆದದ್ದಾದರೂ ಇರಬಹುದು.

3. ಇದು ಹೇಗೆಂಬುದು ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ಅಲಾತಶಾಂತಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಭೋಗೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಕೇವಲಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ವಿಶೇಷೋ ಭೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಕಾಲೇ ಚೇತ್ ಜಾಯತೇ ನಿವೃತ್ತೇ ಚ ಭೋಗೇ ಪುನಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಾತ್ ಅಪೇತಶ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಏವ ಭವತಿ ಇತಿ ಚೇತ್ ಮಹದಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಚ ಪರಿಣಮ್ಯ ತತೋಽಪೇತ್ಯ ಪುನಃ ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಅವಶಿಷ್ಠ್ಯೇ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ವಿಶೇಷಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಾತ್ಪ್ರೇಣ ಪ್ರಧಾನ ಪುರುಷಯೋಃ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಕ್ರಿಯಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು : ಭೋಕ್ತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ ಎರಡೂ ನಿಕಾರಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ. ಪುರುಷನು ಭೋಕ್ತೃವೇ ಕರ್ತೃವಲ್ಲ, ಪ್ರಧಾನವು ಕರ್ತೃವೇ ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲ-ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತೀರಷ್ಟೆ ; ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯರ ಜಾತಿಯದಾಗುವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ನಿಕಾರವಾದರೂ ಯಾವದು ?

(ಸಾಂಖ್ಯ) :- ಪುರುಷನು ಬರಿಯ ಚಿದ್ರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅವನು ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಾಗ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ತಾನು ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ನಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಒಂದು ತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ (ನಿಕಾರ)ವಾಗುವದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಬೇರೊಂದು ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿಯೇ ನಿಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಅದು) ಅನೇಕವಾಗಿರುವದು, ಅಶುದ್ಧವಾಗಿರುವದು, ಅಚೇತನವಾಗಿರುವದು-(ಇವೇ) ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಪುರುಷನು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. (ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಾವು) ಆಗಲೇ ಹೇಳಿರುವೆವಲ್ಲ !

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇದೇನೂ (ನಿಜವಾದ) ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಇದು) ಬರಿಯ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಭೋಗವುಂಟಾಗುವ ಮುಂಚೆ ಬರಿಯ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಾಗಿರುವ (ಪುರುಷನಿಗೆ) ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷವು ಭೋಗವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವದಾದರೆ ಮತ್ತು ಭೋಗವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಆ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಂಡು (ಅವನು) ಚಿನ್ಮಾತ್ರವೇ ಆಗುವದಾದರೆ, (ಆಗ) ಮಹತ್ತೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಪ್ರಧಾನವೂ ಆ

1. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

2. ಸ್ವಟಿಕದ ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟಿ ಹೂವಿನಿಂದ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣವು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿಕೊಂಡರೂ ಅದರ ಸ್ವಟಿಕತ್ವವೇನೂ ಹೋಗದಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮನ ಆತ್ಮತ್ವವೇನೂ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಭಾವ.

3. ನಿಜವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದರಿಂದ ಸಾವಯವ, ಅಪಂಕಜಾದಿಗಳ ಆಕುದ್ಧಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

(ಅಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದಲೇ ನಿಲ್ಲುವದಾಚ್ಚರಿಂದ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ (ಅನೇಕಕ್ಕೂ) ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೂ ಪುರುಷನಿಗೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯು ಒಗೆದು ವಿಕಾರ(ವಾಗ ವದಂದು) ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಮಾತೇ ಆಯಿತು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೬. ಅಥ ಭೋಗಕಾಲೇಪಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಏವ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ ಪುರುಷಃ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ ತರ್ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಭೋಗಃ ಪುರುಷಸ್ಯ | ಭೋಗಕಾಲೇ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಪರಮಾರ್ಥೈವ, ತೇನ ಭೋಗಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನಃ | ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಪಿ ಭೋಗಕಾಲೇ ವಿಪ್ರಯಾವತ್ತ್ವಾದ್ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ | ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ | ಏಷ್ವಲ್ಪಾದ್ಯಸಾಧಾರಣಭರ್ವತಾನಮ್ ಅಗ್ನ್ಯಾದೀನಾಮ್ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಹೇತ್ವನುಪಪತ್ತಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಾಂಖ್ಯ) :-ಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷನು ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನಲ್ಲ!

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :-ಹಾಗಾದರೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಭೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು!

(ಸಾಂಖ್ಯ) :-ಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಾದ (ಪುರುಷನಿಗೆ) ಆಗುವ ವಿಕಾರವು ನಿಜವಾದದ್ದೇ ; ಅದರಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಗ(ವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ).

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :-ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೂ ಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಾಗುವದರಿಂದ ಅದೂ ಭೋಕ್ತೃವಾಗಬೇಕಾದೀತು!

(ಸಾಂಖ್ಯ) :-ಚಿನ್ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವ (ಪುರುಷನಿಗೆ ಆಗುವ) ವಿಕಾರವೇ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ(ನೆನಿಸುತ್ತದೆ)!

1. "ಅಥ ಭೋಗಕಾಲೇ" ವಾ| ಕಾ||

2. ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ರೂ ಸಾಗುವಂತಿದೆ.

3. ಹಗ್ಗವು ಹಾವೆಂದು ತೋರುವಾಗಲೂ ಹಗ್ಗವೇ ಆಗಿರುವಂತೆ ಪುರುಷನು ಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಡದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವತ್ವದಂತೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಕಲ್ಪಿತವೇ ಎಂದಾಗುವದು. ಆಗ ನೀವೂ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಆಗುವದು ಎಂದು ಭಾವ.

4. ಪುರುಷನು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಇದ್ದು ಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಅವನು ಭೋಕ್ತೃವೆನಿಸಬಹುದು ; ಮಹದಾದಿಗಳ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ವಕ್ಕಲಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- (ಹಾಗಾದರೆ) ಬಿಸಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಅನಾಧಾರಭವನು ವ್ಯಕ್ತ ದೆಂಕಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೨. ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಯೋರ್ವ್ಯಯೋಃ ಯುಗಪದಾ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಾ ಇತಿ ಚೇತ್ | ನ | ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪರಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ನ ಹಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೋ ದ್ವಯೋಃ ಇತರೇತರಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವ ಕುಪಪದ್ಯತೇ ಪ್ರಕಾರಯೋಃವ ಇತರೇತರಪ್ರಕಾಶನೇ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಾಂಖ್ಯ) :- (ಹಾಗಾದರೆ) ಪ್ರಧಾನಪುರುಷರಿಗೂ ಎಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದಿಷ್ಟೆ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) ಆಗ ಪ್ರಧಾನವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವದಿಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಜೀವಿಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬೆಳಗಿದರೆ (ಒಂದು ಪ್ರಧಾನವು, ಇನ್ನೊಂದು ಅದರ ಅಧೀನವು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೋ) ಹಾಗೆ ಇಬ್ಬರು ಭೋಕ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮುಖ್ಯನು, ಇನ್ನೊಂದು ಅಧೀನ-ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಇರಬಾರದಾಗುತ್ತದೆ.

(ಶ್ಲೋಕ)

೧೦೮. ಭೋಗಧರ್ಮವತಿ ಸತ್ತಾಹ್ನಿಂ ನಿ ಚೇತಸಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯ ಪ್ರತಿವಿವೋದಯಃ^೧ ಅವಿಕ್ರಿಯಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಾ ಇತಿ ಚೇತ್ ನ | ಪುರುಷಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಧಾನೇ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕಲ್ಪನಾನರ್ಥಕಾತ್ | ಭೋಗ ರೂಪಶ್ಚೇತ್ ಅನರ್ಥಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿ ಸದಾ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕಸ್ಯ ಅಪನಯನಾರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಣಯತೇ | ಅವಿದ್ಯಾ ಧ್ಯಾರೋಪಿತಾನರ್ಥಾಪನಯನಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಮ್ ಇತಿ ಚೇತ್ ಪರ

1. ಬೆಂಕಿಯು ಸುಡುವಾಗಲೂ ಕಾನೊಂದೇ ಇರುವಾಗಲೂ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುವದರಿಂದ ಅಪಕೃಷ್ಣ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವುಂಟೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದೀತು.
2. ಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಧಾನದಿಂದಲೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮಾನುಪಪತ್ತಿವಾಗಿಯೂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆನ್ನುವುದು ಎಂದು ಭ ವ. ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಕೃತವಾದರೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಾಂಖ್ಯನು ಹೊರಟದ್ದಾಗಿ.
3. ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಪುರುಷನ ಭೋಗವೇಷಗ್ರಹಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವದಿಂಬುದು ಸಾಂಖ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂದಿಷ್ಟೆದರೆ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಕೈಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು ಎಂದರ್ಥ.
4. "ಪ್ರತಿವಿವೋದಯಾತ್" ಎಂದು ವಾ||

ನೂರ್ಧಕು ಪುನರೀ ಭೋಕ್ತೃವ ನ ಕರ್ತಾ, ಪ್ರಧಾನಂ ಕರ್ತ್ರೇವ ನ
 ಭೋಕ್ತೃ ಪರಮಾರ್ಥಸದ್ ವಸ್ತುನೈರಂ ಪುರುಷಾಚ್ಚ-ಇತೀಯಂ ಕಲ್ಪನಾ
 ಆಗಮಬಾಹ್ಯಾ ವ್ಯರ್ಥಾ ನಿರ್ವೇತುಕಾ ಯೇತಿ ನೂರ್ತಕವ್ಯಾ ಮುಮುಕ್ಷುಃಭಿಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಾಂಖ್ಯ) :- ಭೋಗಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಸತ್ತವು (ಗುಣವು) ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ
 ರುವ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನ ಕೈತನದ ಪ್ರತಿಯಿರುವುದು ಹುಟ್ಟಿತೋರುವದೇ ವಿಕಾರ
 ರಹಿತನಾದ ಪುರುಷನ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಎಂದರೋ ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ (ಯಾವ) ವಿಶೇಷ
 ವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ (ಅವನು) ಭೋಕ್ತೃವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗು
 ತ್ತದೆ. ಭೋಗದೂಪವಾದ ಅನರ್ಥವು ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುರುಷನು
 ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದವನೆಂದಾಗುವದರಿಂದ ಯಾವ
 (ಬಂಧವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತದೆ ?
 (ಎಂಬುವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಓರುವದಿಲ್ಲ).

(ಸಾಂಖ್ಯ) :- ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾಗಿರುವ ಅನರ್ಥವನ್ನು
 ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತದೆ.

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಪಾಗಾದರೆ “ಪುರುಷನು ನಿಜವಾಗಿ ಭೋಕ್ತೃನೇ,
 ಕರ್ತೃವಲ್ಲ; ಪ್ರಧಾನವು ಕರ್ತೃನೇ, ಭೋಕ್ತೃವಲ್ಲ ; ಇದು ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ
 ಪ್ರಕೃತನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ವಸ್ತು” ಎಂಬೀ ಕಲ್ಪನೆಯು ಆಗಮ
 ಬಾಹ್ಯವೂ ವ್ಯರ್ಥವೂ ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲದ್ದೂ (ಆಗಿದೆ) ಎಂದಾಯಿತು.
 ಅದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಒಪ್ಪಬಾರದು.

1. ಪುರುಷನ ಪ್ರತಿಯಿರುವ ಸತ್ತ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ದಿದಾಗ ಸುಖ
 ವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನ ಇದಕ್ಕೆ ಬಿಂಬವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃವೆನಿಸುವನು ಎಂದು
 ಭಾವ. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿ
 ಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲ.

2. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೇ ಬಂಧಕಾರಣವು ; ಅದೇ ನಿಜವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಇನ್ನು
 ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೊರಬಿರುವದೇಕೆ ?-ಎಂಬು ಆಕ್ಷೇಪ.

3. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಅವಿದ್ಯಾರೋಪಿತವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯನು ಮೊದಲು ಒಪ್ಪದಿದ್ದ
 ರೂ ಈಗ ಭೋಗವು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಗುವದು ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿದೆ.

4. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಾಗಿ ಸಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಸಮೃತವಾಗಿರುವ ವೇದಾಂತ
 ದರ್ಶನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅತ್ಯನು ಕೋತು ಮಿಕ್ಕದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಕೃತಿಯುಂಕೂಡ-ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತ
 ವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. “ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಒಪ್ಪಬಾರದು” ಎಂದದ್ದರಿಂದ
 ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಈ ಡರ್ಶನವನ್ನು ತೆಗೆದಿದೆ ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಜ್ಞಾನಿಸಿದಂತೆ
 ಆಯಿತು. ಮಾಂ. ಕಾ. ಭಾ. ೩.೫ರಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಖಂಡನೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಅದ್ವೈತಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾಷ್ಯ)

೧೦೯. ಏಕತ್ವೇನಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಾದ್ಯಾನರ್ಥಕೃತಾ ಇತಿ ಚೇತ್ ನ | ಅಥಾವಾತ್ | ಸತ್ಸು ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣೇತ್ರಾದಿಷು ತಸ್ಯಲಾರ್ಥಿಷು ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಣಯನಮ್ ಅನರ್ಥಕಂ ಸಾರ್ಥಕಂ ನಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪನಾ ಸ್ಯಾತ್ | ಏ ಹಿ ಆತ್ಮೈಕತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣೇತ್ರಾದಯಸ್ತತೋ ಭಿನ್ನಾಃ ಸಂತಿ | ತದಧಾನ್ಯೇ ಏವಂ ವಿಕಲ್ಪನೈವ ಅನುಪಪನ್ನಾ | ಅಭ್ಯುಪಗತೇ ಆತ್ಮೈಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥ ಶ್ಚಾಭ್ಯುಪಗತೋ ಭವತಾ (ಯದಾತ್ಮೈಕತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಯತಾ) | ತದಭ್ಯುಪಗಮೇ ಚ ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತಿನೂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ "ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವದಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ತತ್ ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್" (ಬೃ. ೪-೫-೧೪) ಇತ್ಯಾದಿ | ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಾದ್ಯುಪಪತ್ತಿಂ ಚಾಹ ಅನ್ಯತ್ರ ಪದಮಾರ್ಥವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯೇ "ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ" (ಬೃ. ೪.೩.೧೪) ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಸ್ತರತೋ ವಾಚಸನೇಯಕೇ | ಆತ್ರ ಚ ವಿಭಕ್ತೇ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೇ ಸ್ವಾಪರೇ ಇತಿ ಆದಾಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ | ಆತೋ ನ ತಾರ್ಕಿಕವಾದಭಟಿಪ್ರವೇಶೋ ವೇದಾನ್ತರಾಜಪ್ರಮಾಣಬಾಹುಗುಪ್ತೇ ಇಹ ಆತ್ಮೈಕತ್ವವಿಷಯೇ ಇತಿ | ಏತೇನ ಅವಿದ್ಯಾಕೃತನಾಮರೂಪಾದ್ಯುಪಾಧಿಕೃತಾನೇಕಶಕ್ತಿಸಾಧನಕೃತಭೇದವತ್ತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತೇ ಸಾಧನಾದ್ಯಭಾವೋ ದೋಷಃ ಪ್ರಕೃಕ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ ಪರೈರುಕ್ತಃ, ಆತ್ಮಾನರ್ಥಕರ್ತೃತ್ವಾದಿದೋಷಶ್ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

(ಸಾಂಖ್ಯ) :- (ಆತ್ಮ)ನೊಬ್ಬನೇ (ಪರಮಾರ್ಥ) ಎಂಬ (ಮತ) ದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸುವದೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆ?

(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ) :- ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (ಅವು) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದವರೇ ಮುಂತಾದವರೂ ಅದರ(ಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವವರೂ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವೋ, ಸಾರ್ಥಕವೋ ?- ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪವುಂಟಾಗುವದು ? ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದವರೇ ಮುಂತಾದವರು (ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಹೀಗೆ ಕೇಳುವದೇ ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೆಂದು

1. ಈ ಭಾಷ್ಯಭಾಗವು ಬರೆದವರ ಕೈಕಪ್ಪಿನಿಂದ ಚಿತ್ಪಾಗಿ ಸೇರಿದೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
2. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುಖಗಾಗಿ ರಚಿಸಬೇಕು ? ಯಾವ ಬಂಧನವನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಬೇಕು ?-ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪವೇ ಅಗಲಿವೆ ಬರುತ್ತದೆ-ಎಂದರ್ಥ.
3. ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತೆ. ಆಗ ಈ ಶ್ರುತಿಯಾಗಲಿ ಉತ್ತರವಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಇವ್ನು ವು ?

ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಮೇಲೆ (ಹೀಗೆ) ವಿಕಲ್ಪಿಸುವದು ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೂ “ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಆಯಿತೋ ಅಲ್ಲಿ ಎತರಿದ ಯಾವದನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು?” (ಬೃ. ೪-೫-೧೪) ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯದಿಂದ) ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ^೧. ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತುವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕ ಅನಿದ್ಯಾವಿಷಯವಾಗಿರುವ (ಕಡೆಯಲ್ಲಿ) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸುವವೇ ಮುಂತಾದದ್ದು ಯುಕ್ತಿಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದೂ “ಎಲ್ಲಿ ದ್ವೈತದಂತೆ ಇರುವದೋ (ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ)” (ಬೃ. ೪-೫-೧೪) ಎಂದು ಮುಂತಾದ (ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ) ವಾಚಸನೇಯಕದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ^೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ^೩ ಪರವಿದ್ಯೆ, ಅಪರವಿದ್ಯೆ- ಎಂದು ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು^೪ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನೋಡಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಂಗಡಿಸಿ (ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ). ಅಷ್ಟರಿಂದ ವೇದಾಂತವೆಂಬ ರಾಜಪ್ರಮಾಣದ ಬಾಹುವಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಅತ್ಮೈಕತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕಿಕವಾದದ ಭಟರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿರುವದಿಲ್ಲ^೫.

1. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವು ಅತ್ಮೈಕತ್ವವು ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ಅತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ; ದ್ವೈತಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದು ಆದರಿಂದಾಗುವ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆಯುವದೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಯೋಜನವು. ಇಲ್ಲಿ “ಯದಾತ್ಮೈಕತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಯತಾ” ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ.

2. ಅತ್ಮೈಕತ್ವವನ್ನು ಅರಿತ ಅನನ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕಾಣುವದೆಂಬುದಾಗಲಿ, ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೇಳುವದೆಂಬುದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ -ಎಂದದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ವಿಷಯದ ವಿಕಲ್ಪವು ಆಗ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೆಂತದಂತೆ ಆಯಿತು.

3. ಕಲ್ಪಿತದ್ವೈತವಿರುವಾಗ ಕಲ್ಪಿತಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳೂ ಉಂಟೆಂದು ‘ಇವ’ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು

4 ಈ ಅರ್ಥವೇದದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಭಾಗವಾದ ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿಯೂ.

5. ಪುಗ್ನೇದಾದಿಗಳು ಅಪರವಿದ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಪರವಿದ್ಯೆ-ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪುಗ್ನೇದಾದಿಗಳು ಅನಿದ್ಯಾಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳೆಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿವಿಕಲ್ಪವೂ ಅಪರವಿದ್ಯೆಗೆ ಸೇರಿದವೆಂದೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. “ವಿಭಕ್ತೇ ವಿದ್ಯೇ” ಎಂದೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬರೆದಿರಬಹುದು. ಹೇಗಾದರೂ ಅಪರವಿದ್ಯೆಯು ಅನಿದ್ಯಾಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗುತ್ತದೆ.

6. ವೇದಾಂತರಕ್ಷಿತವಾದ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ದುರ್ಗವನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರೆಂಬ ಅಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯು ಭಟರು ಒಳಹೋಗಲಾರರು, (ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿರುವ ಆದ್ವೈತವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿರುವ ವೇದಾಂತವೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಿರುವ ತಾರ್ಕಿಕರಿಗೆ ಇದು ಹಿಡಿಯುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ.

ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ನಾನು, ರೂಪ-ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಕತ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವ ಭೇದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ 'ಸ್ವಪ್ನಿಯೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ) ಸಾಧನಗಳು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ!' ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನೂ 'ಅತ್ಮನು (ತನಗೆ ತಾನೇ) ಅನರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಾಗುವನಲ್ಲ' ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನೂ ಪರರು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದಲೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಚೇತನಕರ್ತೃತ್ವವಾದದಲ್ಲಿ ದೋಷ

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೦. ಯಸ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ರಾಜ್ಞಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಕಾರಿಣಿ ಕರ್ತರಿ ಉಪಚಾರಾದಾಃ 'ರಾಜಾ' 'ಕರ್ತಾ' ಇತಿ (ಇತಿ)ಃ ಸೋತ್ರಾನುಪಪನ್ನಃ | 'ಸ ಈಕ್ಷಾಂಚಕ್ರೇ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧನಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾಯಾಃ | ತತ್ರ ಹಿ ಗೌಣೇ ಕಲ್ಪನಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಸ ಸಂಭವತಿ | ಇಹ ತು ಅಚೇತನಸ್ಯ ಮುಕ್ತಬುದ್ಧವ್ಯವಸ್ಥಾಪನೇಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಕರ್ತೃಕರ್ಮದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಚ ಬನ್ಧನೋಕ್ತಾದಿಫಲಾರ್ಥಾನಿಯತಾ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನೋಪಸದ್ಯತೇ | ಯಥೋಕ್ತಸರ್ವಜ್ಞೇಶ್ವರಕರ್ತೃತ್ವಪಕ್ಷೇ ತು ಉಪಪನ್ನಾ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ರಾಜನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಕರ್ತೃವನ್ನು 'ರಾಜನು', 'ಕರ್ತನು' ಎಂದು ಉಪಚಾರ(ಕ್ಯಾಗಿ ಕರೆಯುವಂತೆ ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೂ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ) ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ "ಅನನು ನೋಡಿದನು" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನವು

1. "ಉಪಚಾರವತ್" ಎಂದಿಷ್ಟೆ ಸರಳವಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವದು.

2. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿ ಶಬ್ದವು ವಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ; ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

3. ಸಾಂಖ್ಯನು "ಕರ್ತೃ", "ಈಕ್ಷಿತ್ವ", "ಅತ್ಮ" ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡಿರುವತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಹೊಂದುವಾಗ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು ಸದಿಯಲ್ಲ. ಸೂ. ಭಾ. ೧-೧-೩೦೦ದ ೭ ನೋಡಿ.

'ಇವರು ಮುಕ್ತರು, ಇವರು ಬದ್ಧರು' ಎಂದು ಆಯಾ ಪುರುಷರನ್ನೂ (ಆಯಾ) ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ನಿಮಿತ್ತ-ಇವುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂಧನೋಕ್ತಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ (?) ಫಲಗಳು ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ಒಂದು) ನಿಷ್ಕಮದಿಂದ ಪುರುಷನಿಗಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವೆಂಬುದು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನು ಕರ್ತೃನೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಾದರೋ (ಇದು) ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

೧. ಆವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಲಯ (ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೧. ಈಶ್ವರೇಣೈವ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರೀ ಪ್ರಾಣಃ ಪುರುಷೇಣ ಸೃಜ್ಯತೇ | ಕಥಮ್ ?—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಒಡೆಯನಾದವನಿಂದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯು (ಸೃಷ್ಟನಾಗುವಂತೆ) ಪ್ರಾಣನು ಪುರುಷನಿಂದ ಸೃಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ :—

ಸ ಪ್ರಾಣಮಸೃಜತ ಪ್ರಾಣಾಚ್ಛ್ರದ್ಧಾಂ ಖಂ ವಾಯುಜ್ಯೋತಿ ರಾಶಃ ಪೃಥಿವೀನ್ದ್ರಿಯಂ ಮನಃ | ಅನ್ನಮನ್ನಾದ್ ವೀರ್ಯಂ ತಸ್ಮೋ ಮನ್ತ್ರಾಃ ಕರ್ಮ ಲೋಕಾ ಲೋಕೇಷು ನಾನು ಚ ||೪||

೪. ಅವನು ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ, ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಜ್ಯೋತಿ, ಅಪ್ಪು, ಪೃಥಿವಿ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು, ಅನ್ನ-ಇವುಗಳನ್ನೂ ಅನ್ನದಿಂದ ವೀರ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ಮಂತ್ರಗಳು, ಕರ್ಮ, ಲೋಕಗಳು, (ಇವನ್ನೂ), ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾನುವನ್ನೂ (ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು).

1. ಅಜೇತನಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ? ಸೂ. ಭಾ. ೨-೨-೨, ೩.

2. ಆವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಮನು ಕರ್ತೃವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಜೇತನನಾದ ಅವನಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯುವ ಸಂಭವವಿದೆ.

3. 'ಈಶ್ವರೇಣೈವ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಉತ್ತಮ.

4. ಅರಸನಾದವನು ತನಗೊಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಜೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಅತ್ಮನು ತನ್ನ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಎಂದರ್ಥ. ಇದೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರೇಣೈವ...ಸೃಜ್ಯತೇ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯಭಾಗಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅಥವಾ 'ಯಥೋಕ್ತ... ಉಪಸನ್ನಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಈ ಭಾಷ್ಯಭಾಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಅರ್ಥವು ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೨. ಸ ಪುರುಷಃ ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಈಕ್ಷಿತಾ ಪ್ರಾಣಾಃ ಹಿರಣ್ಯ
 ಗರ್ಭಾಖ್ಯಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಕರಣಾಧಾರಮ್ ಅನ್ವರಾತ್ಮಾನಮ್ ಅಸೃಜತ ಸೃಷ್ಟ
 ವಾನ್ | ಅತಃ ಪ್ರಾಣಾತ್ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಶುಭಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿ
 ಜೇತುಭೂತಾಮ್ | ತತಃ ಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಸಾಧನಾಧಿಷ್ಠಾನಾನಿ ಕಾರಣ
 ಭೂತಾನಿ ಮಹಾಭೂತಾನಿ ಅಸೃಜತ | ಋ ಶಬ್ದಗುಣಮ್ | ವಾಯುಃ
 ಸ್ವೇನ ಸ್ವರ್ಣೇನ ಕಾರಣಗುಣೇನ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ದ್ವಿಗುಣಃ | ತಥಾ ತ್ರೋತಿಃ
 ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾಭ್ಯಾಮ್ |
 ತಥಾ ಅಪಃ ರಸಗುಣೇನ ಅಸಾಧಾರಣೇನ ಪೂರ್ವಗುಣಾನೇ ಪ್ರವೇಶೇನ ಚ
 ಚತುರ್ಗುಣಾಃ | ತಥಾ ಗಂಧಗುಣೇನ ಪೂರ್ವಗುಣಾನುಪವೇಶೇನ ಚ ಪಶ್ಚಾ
 ದ್ಗುಣಾ ಪೃಥಿವೀ | ತಥಾ ತೈರೇವ ಭೂತೈಃ ಆರಬ್ಧಮ್ ಇಸ್ತಿಯಂ ದ್ವಿಪ್ರ
 ಕಾರಂ ಋದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಕರ್ಮಾರ್ಥಂ ಚ ವಶಸಜ್ಜಿಮ್ | ತಸ್ಯ ಚ ಈಶ್ವರಮ್
 ಅನ್ತಸ್ಥಂ ಸಂಶಯಸಂಕಲ್ಪಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಮನಃ | ನಮಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಕಾರ್ಯಂ
 ಕರಣಂ ಚ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ ತತ್ ಸ್ಥಿತ್ಯರ್ಥಂ ವ್ರಿಹಿಯವಾವಿಲಕ್ಷಣಮ್ ಆನ್ನಮ್ |
 ತತಶ್ಚ ಅನ್ನಾತ್ ಅದ್ಯಮಾನಾತ್ ವೀರ್ಯಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಬಲಂ ಸರ್ವಕರ್ಮ
 ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಧನಮ್ | ತದ್ವೀರ್ಯವತಾಂ ಚ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ತಪಃ ವಿಶುದ್ಧಿ
 ಸಾಧನಂ ಸಂಕೀರ್ಯಮಾಣಾನಾಮ್ | ಮನ್ತ್ರಾಃ ತಲೋವಿತುಡ್ಧಾನ್ತರ್ಹುಕರ
 ಣೇಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಸಾಧನಭೂತಾಃ ಪುಗ್ಯಜುಃಸಾಮಾಘರ್ವಾಹ್ನಿರಸಃ | ತತಃ ಕರ್ಮ
 ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ | ತತಃ ಲೋಕಾಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲಮ್ | ತೇಷು ಚ
 ಸೃಷ್ಟಾನಾಂ ಪ್ರಾಣೀನಾಂ ನಾನು ಚ "ದೇವವಕ್ತ್ರಃ", "ಯದ್ಜದತ್ತಃ" ಇತ್ಯಾದಿಃ

1. "ಸರ್ವಪ್ರಾಣಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಶಾಲವು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.
2. "ತತಃ" ವಾ.
3. "ಶಬ್ದ ಗುಣಕಮ್" ವಾ.
4. "ವಾಯುವಂ" ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯವಿಂಶತವಾದ ಅತಿ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಈ ವಾಕ್ಯದಾಳ
ಮೂಲಾಧಿಸಾರಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಉಕ್ತವು.
5. "ರಸೇನ ಗುಣೇನ" ಅತಿ.
6. "ಸಂಶಯಸಂಕಲ್ಪಲಕ್ಷಣಮ್" ಅತಿ, "ಸಂಶಯವಿಕಲ್ಪಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್" |
ಈ ಎರಡು ಪಾಠಗಳಿಗಿಂತ ಅತಿ ಪಾಠವ ಬಿಪ್ರಜಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮೇಲೆ
7. "ಕಾರಣಂ ಚ" ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕಿಂತ ಇದೇ ಮೇಲೆ.

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಅ ಸ್ವರೂಪನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಲೋಚನಮಾಡಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ
 ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಆಧಾರನಾಗಿರುವ ಅಂತರಾತ್ಮನಾದ
 ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು. ಈ ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಶುಭ
 ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು^೧ (ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ
 ದನು). ಆಮೇಲೆ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧನವನ್ನು
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಕಾರಣನಾಗಿರುವ ಮಹಾಭೂತಗಳನ್ನು
 ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಋ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಗುಣವುಳ್ಳ (ಆಕಾಶವು); ವಾಯು ಎಂದರೆ
 ತನ್ನ (ಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಗುಣದಿಂದಲೂ) ಕಾರಣದ ಗುಣ(ವಾದ ಶಬ್ದ)ದಿಂದಲೂ
 ಕೂಡಿ ಎರಡು ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಭೂತವು); ಇದರಂತೆ ಜ್ಯೋತಿ ಎಂದರೆ ತನ್ನ
 ದಾವ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಹಿಂದಿನ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ (ಗುಣ)ಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ
 ಕೂಡಿ ಮೂರು ಗುಣವುಳ್ಳ ಭೂತವು); ಇದರಂತೆ ಅಪ್ಪು ಎಂದರೆ (ತನ್ನ)
 ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ರಸಗುಣದಿಂದಲೂ ಹಿಂದಿನ ಗುಣಗಳ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಲೂ
 ನಾಲ್ಕು ಗುಣವುಳ್ಳ (ಭೂತ); ಹಾಗೂ ಗಂಧಗುಣದಿಂದಲೂ ಹಿಂದಿನ ಗುಣಗಳ
 ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಐದು ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಪೃಥಿವಿ (ಈ ಐದು ಭೂತಗಳು)^೨
 ಹೀಗೆಯೇ ಅದೇ ಭೂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅರಿವಿಗಾಗಿಯೂ ಕೆಲಸ
 ಕ್ಷಾಗಿಯೂ (ಎರ್ಪಟ್ಟಿರುವ) ಹತ್ತುಸಂಖ್ಯೆಯ ಇಂದ್ರಿಯ; ಮತ್ತು ಅದನ್ನು
 ಆಳುವ ಒಳಗಿರುವ ಸಂಕಯ, ಸಂಕಲ್ಪ-ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಮನಸ್ಸು
 (ಇವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು)^೩.

1. "ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಹೆಸರು ಯಾವ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಅ
 ಸಮಪ್ರಾಣವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯಾವದರ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ನಾನು
 ಉತ್ಪ್ರಾಂತನಾಗುವೆನು' ಎಂಬ ಅಲೋಚನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಾಣವೇ
 ಬೇಕು"-ಎಂದು ಆ] ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಡನೆ
 ಯೇ ಪ್ರಾಣವು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂದು ಬರೆದಿರು
 ವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

2. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರಷ್ಟೃ, ಶ್ರೋತೃ- ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ
 ಶೋರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸರ್ವಕರಣಾತ್ಮನು. ಮುಂ. ಭಾ. ೨-೧-೪.

3. ತೈ. ಭಾ. ೨-೪ ನೋಡಿ. ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂದರೆ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ
 ಮಾಡಬಹುದಾದರೂ (ಸೂ. ಭಾ. ೩-೧-೨) ಇಲ್ಲಿ ಆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು.

4. ಭೂತಗಳ ಈ ಉತ್ಪರೋತ್ತರಗುಣವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮುಂ. ಭಾ. ೨-೧-೩.
 ತೈ. ಭಾ. ೨-೧ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿರಿ.

೫ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಕರಣವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳ ಬಾಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬತ್ತ, ಜನಿ- ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಅನ್ನವನ್ನೂ ; ಆ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದದ್ದರಿಂದ ವೀರ್ಯವನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ. ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಬಲವನ್ನೂ ; ಆ ವೀರ್ಯವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಂಕರವಾದರೆ ನಿಶುದ್ಧಿಯಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನೂ ; ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಿಃಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಜೀವರು)ಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಚುಕ್ಕ, ಯಜುಸ್ಸು, ಸಾಮ, ಅಘರ್ವಾಂಗಿರಸ್ಸು- ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಅಮೇಲೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪದ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಅಮೇಲೆ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗುವ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ; ಆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇವದತ್ತ, ಯಜ್ಞದತ್ತ-ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ (ಸೃಷ್ಟಿಯಾದನು).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೩ ಎವಮೇತಾಃ ಕಲಾಃ ಪ್ರಾಣಿನಾನಾಂ ಅವಿದ್ಯಾದೋಷದೀಪಾ ಪೇಕ್ಷಯಾ ಸೃಷ್ಟಾಃ ಕೈನುಿಕವೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಾ ಇವ ದ್ವಿಚಸ್ತ್ರಮಕವಃ ಸ್ವಿಕಾದ್ಯಾಃ ಸ್ವಪ್ನದೃಕ್ಸೃಷ್ಟಾ ಇವ ತ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾಃ ಪನಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪುನಃ ಪ್ರಲೀಯಂತೇ ಹಿತ್ವಾ ನಾನುರೂಪಾದಿವಿಭಾಗಮ್ | ಕಥಮ್ ?—

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಹೀಗೆ ಈ ಕಲೆಗಳು ತಿಮಿರಲೋಗವುಳ್ಳವರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಎರಡನೆಯ ಚಂದ್ರ, ಸೊಲ್ಯೆಗಳು, ನೋಣಗಳು- ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆಯೂ ಕನಕುಕಾಣುವಂತೆನಿಂದ ಸೃಷ್ಟವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆಯೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳೆಂಬ

1. ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ ; ಛಾಕಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ. ಛಾಕವಾದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ.
2. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ನಾನುಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಾನುರೂಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಒಬ್ಬರ್ಥ.
3. ಮುಂಡಕದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ದೀಪದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಗ ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ನುಕ್ಕೆ ನಾನು, ರೂಪ-ಮುಂ ತಾದ ವಿಂಗಡನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವೇ ಪುನುಪನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:

ಸ ಯಥೇವಾ ನದ್ಯಃ ಸೃಷ್ಟಮಾನಾಃ ಸಮುದ್ರಾಯಣಾಃ
ಸಮುದ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಭಿನ್ನೈಃತೇ ತಾಸಾಂ ನಾನುರೂಪೇ
ಸಮುದ್ರ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇವಿವರಣಾಸ್ಯಪರಿದ್ರಷ್ಟುರಿಮಾಃ
ಜೋಡತಕಲಾಃ ಪುನುಷಾಯಣಾಃ ಪುನುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಂತಿ
ಭಿನ್ನೈಃತೇ ತಾಸಾಂ ನಾನುರೂಪೇ ಪುನುಷ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ
ಸ ವಿಶೇಃ ಕರೋಮ್ಯತೋ ಭವತಿ ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ ||೫||

೫. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, (ಹೇಗೆ) ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಈ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದಮೇಲೆ ಅಸ್ತವಾಗುವವೋ (ಹೇಗೆ) ಅವುಗಳ ನಾನುರೂಪಗಳು ನಾಶವಾಗುವವೋ (ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲವೂ) ಸಮುದ್ರವೆಂದೀಪರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ, ಇದಂತೆ ಮೇ ಪುನುಷವನ್ನು ಸೇರಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ಪರಿದ್ರಷ್ಟ್ಯವಿನ ಈ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ಪುನುಷವನ್ನು ಸೇರಿದಮೇಲೆ ಅಸ್ತವಾಗುತ್ತವೆ; ಇವುಗಳ ನಾನುರೂಪಗಳು ನಾಶವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ; ಎಲ್ಲವೂ ಪುನುಷನೆಂದೀ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆ ಈತನು ಅಕಲಸೂ ಅನ್ಯುತನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕ(ವಿದೆ).

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೪. ಸ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಇಮಾ ನದ್ಯಃ ಸೃಷ್ಟಮಾನಾಃ ಸ್ತನದ್ಯಃ ಸಮುದ್ರಾಯಣಾಃ ಸಮುದ್ರ (ವನ) ಅಯನಂ ಗತಿಃ ಅತ್ಮಭಾವಃ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸಮುದ್ರಾಯಣಾಃ ಸಮುದ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಉಪಗಮ್ಯ ಅಸ್ತಮ್ ಅದರ್ಶನಂ ನಾನುರೂಪತಿಸ್ವಾರಂ ಗಚ್ಛಂತಿ | ತಾಸಾಂ ಚ ಅಸ್ತಂಗತಾನಾಂ

1. ಇಲ್ಲಿ ದೀಪವೆಂಬ ಶಬ್ದವಿರುವದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಉಂಟೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ದೋಷಗಳಿರುವವರಿಗೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾಯಲೇಬೇಕಾದರೂ ಅತ್ಮನಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾವದೊಂದೂ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವದಿಲ್ಲ, ಲಯವಾಗುವದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕ ರಜತಾದಿಗಳೂ ಒಂದು ಉಪಾದಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವವೆಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸಿರುವರು; ಇದು ತಪ್ಪೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತೈ. ಭಾ. ೨-೮; ಸೂ. ಭಾ. ೩-೨-೧೨, ೨೨- ಇವುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ. ದ್ವಿತೀಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಕಲೆಗಳೂ ಹುಸಿತೋರಿಕೆಯವು ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ.
2. ಈ ಮಾತು ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.
3. ಇದು ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಶ್ಯ.

ಭಿದ್ಯೇತೇ ವಿನಶ್ಯೇತೇ ನಾನುರೂಪೇ ಗಜಾ ಯಮುನಾ-ಇತ್ಯಾದಿಲ್ಲಕ್ಷಣೇ ತದ
 ಭೇದೇನ ಸಮುದ್ರ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ತದ್ವಸ್ತು ಉದಕಲಕ್ಷಣಮ್ | ವಿನಂ
 ಯಥಾಯಂ ದೈಷ್ಟ್ಯಾನ್ತಃ ಉತ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪರಿ
 ದ್ರಷ್ಟುಃ ಪರಿ ಸಮನ್ತಾತ್ ದ್ರಷ್ಟುಃ ದರ್ಶನಸ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತಸ್ಯ | ಯಥಾ
 ಅರ್ಕಃ ಸ್ವಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಸರ್ವತಃ ತದ್ವತ್ | ಇಮಾಃ ನೋದಶಿ
 ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾ ಉಕ್ತಾಃ ಕಲಾಃ ಪುರುಷಾಯಣಾಃ ನದೀನಾಮಿವ ಸಮುದ್ರಃ
 ಪುರುಷಃ ಆಯನಮ್ ಅತ್ಮಭಾವಗಮನಮ್ ಯಾಸಾಂ ಕಲಾನಾಂ ತಾಃ ಪುರುಷಾ
 ಯಣಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪುರುಷಾತ್ಮಭಾವಮ್ ಉಪಗಮ್ಯ ತಸ್ಮೈವ ಅಸ್ತಂ
 ಗಚ್ಛಂತಿ | ಭಿದ್ಯೇತೇ ಚ ಅಸಾಂ ನಾನುರೂಪೇ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾದ್ಯಾ ರೂಪಂ ಚ
 ಯಥಾ ಸ್ವಮ್ | ಭೇಧೇ ಚ ನಾನುರೂಪಯೋಃ ಯದನಶ್ಚುಃ ತತ್ತ್ವಂ
 ಪುರುಷ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರೋಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿದ್ಧಿ || ೧ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಾಯಣವಾಗಿ
 ಎಂದರೆ ಸಮುದ್ರವೇ ತಮಗೆ ಗತಿಯಾಗಿ, (ತಮ್ಮ) ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಾಗೆ
 ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಓಡಿಸಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದಮೇಲೆ
 ಅಸ್ತವಾಗುವವೋ ; ಕಾರಣದಂತೆ ನಾನುರೂಪಗಳ ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು
 ಹೊಂದುವವೋ, ಹೀಗೆ ಅಸ್ತವಾಗುವ ಅವುಗಳ ಗಂಗೆ, ಯಮುನೆ-ಮುಂತಾದ
 ನಾನುರೂಪಗಳು (ಹೀಗೆ) ಭಿನ್ನವಾಗುವವೋ, ನಾಶವಾಗುವವೋ ; ಅದರೊಡನೆ
 ಒಂದಾಗಲು ಆ ನೀರಿನ ವಸ್ತುವು ಸಮುದ್ರ ಎಂದಿರಬಯಲ್ಲಿ (ಹೇಗೆ) ಎನಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳುವದೋ, ಹೀಗೆಯೇ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆಯೇ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರೂ
 ಪದ ಈ ಪರಿದ್ರಷ್ಟ್ಯವಿನ್-ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಬೆಳಕನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ
 (ಪಸರಿಸುವ) ತನ್ನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಕರ್ತೃವೋ ಹಾಗೆ ಪರಿ-ಸುತ್ತಲೂ ದ್ರಷ್ಟೃವಾಗಿರುವ
 ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ನೋಟಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಾದ-ಪ್ರಕೃತನಾದ ಈ ಪುರುಷನ ಈ

1. "ತದಭೇದೇ" ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅ|| ಶಾಕ.
2. ಇಲ್ಲಿ "ಕಲಾಃ" ಎಂಬ ಮಾತು ಅ|| ಶಾಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
3. ಯಥಾ ಎಂಬ ಮಾತು ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗಿದೆ.
4. ನೋಡುವವಕ್ಕೆ ದೇಶಬೇರೆಯ ರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ರೂಪವು
 ಆಗಲೂ ಸಮುದ್ರವನೇ ಎಂದರೆ ನೀರೇ.
5. "ತದಭೇದೇ" ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವಿದು ; "ತದ್ಭೇದೇ" ಎಂದಿದ್ದರೆ
 ಅವುಗಳು ನಾಶವಾಗಲು ಎಂಬರ್ಥ.
6. ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಕನೆಂಬುದು ಹೇಗೋ ಅತ್ಯನು ದ್ರಷ್ಟೃನೆಂಬುದೂ
 ಹಾಗೆಯೇ ; ನೋಟಕ್ಕೂ ಅವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಣನೇ ಮುಂತಾದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ಪುರುಷಾಯಣವಾಗಿ-
 -ವದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಸ್ತದಂತೆ ಪುರುಷನು ಆಯನವು, ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆ
 ಯುವಿಕೆಯು ಯಾವ ಕಲೆಗಳಿಗೆ (ಆಗಿರುವನೋ, ಅವು ಪುರುಷಾಯಣವಾಗಿ-ಪುರು
 ಷನನ್ನು ಸೇರಿದಮೇಲೆ ಪುರುಷನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ ಹಾಗೆಯೇ
 ಆಸ್ತವಾಗುತ್ತವೆ, ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ನಾಮರೂಪಗಳು ಪ್ರಾಣನೇ ಮುಂತಾದ
 ಆಯಾ ಪದರೂ ರೂಪವೇ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ನಾಮರೂಪಗಳು ನಾಶವಾಗು
 ತ್ತಲೂ ನಾಶವಾಗದೆ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವಿರುವದಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು
 ಪುರುಷನು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೫. ಹು ಏವಂ ವಿವ್ವಾನ್ ಗುರುಣಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತಕಲಾಪ್ರಲಯಮಾರ್ಗಃ
 ಸ ಏವ ವಿದ್ಯಯಾ ಪ್ರವಿಲಾಪಿತಾಸು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಜನಿತಾಸು ಪ್ರಾಣಾದಿ
 ಕಲಾಸು ಅಕಲಃ | ಅವಿದ್ಯಾಕೃತಕಲಾನಿಮಿತ್ತೋ ಹಿ ಮೃತ್ಯುಃ | ತದಪಗಮೇ
 ಅಕಲತ್ವಾದೇವ ಅಮೃತಃ ಭವತಿ | ತತ್ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥೇ ಏಷಃ ಶ್ಲೋಕಃ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಯಾವನು ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಗುರುವು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಂತೆ
 ಕಲೆಗಳನ್ನು ಪ್ರವಿಲಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು (ಕಂಡುಕೊಂಡಿರು
 ವನೋ) ಆ ಈತನು ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಗಳೆಂದುಂಟಾದ ಪ್ರಾಣನೇ
 ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಲಯಮಾಡಲ್ಪಡಲಾಗಿ^೨ ಅಕಲನಾಗಿ
 ರುತ್ತಾನೆ, (ಅಮೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವ ಕಲೆಗಳೆಂಬ
 ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ, ಮೃತ್ಯು ಉಂಟಾಗುವದು ?^೩ ಅದು ಹೋಗಲಾಗಿ
 ಕಲೆಗಳಲ್ಲದವನಾಗಿರುವದಿಂದಲೇ ಅಮೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
 ಈ (ಮುಂದಿನ) ಶ್ಲೋಕ(ವಿರುತ್ತದೆ) :-

ಅಥ ಇವ ಉಪನಾಭೌ
 ಕಲಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ |

1. ನಜವಾಗಿ ಪುರುಷಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿತ್ತು .
2. ಪ್ರಪಂಚಪ್ರವಿಲಯವಾದಿಗಳೆಂಬ ಕೆಲವರು ಕಲೆಗಳನ್ನು ಲಯಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕೆ
 ಒಂದಾನೊಂದು ಸಾಧನೆಯು ಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅತ್ಮವಸ್ತುಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ
 ಕೃತಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಜಾರ್ಯರು ಅವರ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ
 ಪ್ರಪಂಚವಿಲಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೂ. ಭಾ.
 ೧.೨.೧ ; ೨-೨-೨೭. ಸುಷುಪ್ತಿಮರಣಪ್ರಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳ ಲಯವಾದರೂ ಅವು ತೀರ
 ಹೋಗುವದೂ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸೂ. ಭಾ. ೪-೨-೨, ೧೬.
3. ಕಲೆಗಳು ಮಾರ್ಪಡುತ್ತಿರುವದನ್ನು ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವ
 ರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಜನನಮರಣಾದಿವಿಕಾರಗಳಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ-ಎಂದು ಭಾವ.

ತಂ ವೇದ್ಯಂ ಪುರುಷಂ ವೇದ

ಯಥಾ ಮಾ ವೋ ಮೃತ್ಯು ಪರಿವೃಥಾ ಇತಿ

||೬||

೬. ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯ ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಹಾರೇಷು ಕೋಲುಗಳಂತೆ ಯಾವನಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳು ನಿಂತಿರುವವೋ ವೇದ್ಯನಾದ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, (ಹಾಗಾದರೆ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಮೃತ್ಯು ವೃಥೆಗೊಳಿಸದೆ ಇದ್ದೀತು.

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೬. ಆರಾ ಇವಃ ರಥಚಕ್ರಪರಿವಾರಾ ಇವ ರಥನಾಭೌ ರಥಚಕ್ರಕ್ಕೆ ನಾಭೌ ಯಥಾ ಪ್ರವೇಶಿತಾಃ ತದಾಶ್ರಯಾ ಭವಂತಿ ಯಥಾ ತಥಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಲಾಃ ಪ್ರಾಣಾವ್ಯಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯ ಕಾಲೇಷು ತಂ ಪುರುಷಂ ಕಲಾನಾನ್ ಆತ್ಮಭೂತಂ ವೇದ್ಯಂ ವೇದನೀಯಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಂ ಪುಂ ಶಯನಾದ್ ವಾ ವೇದ ಬಾಸೀಯಾತ್ | ಯಥಾ ಹೇ ಶಿಷ್ಯಾಃ ಮಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾನ್ ಮೃತ್ಯು ಪರಿವೃಥಾ ಮಾ ಪರಿ ವೃಥಯತು | ನ ಚೇದ್ ವಿಜ್ಞಾಯೇತ ಪುರುಷಃ ಮೃತ್ಯುನಿಮಿತ್ತಾಂ ವೃಥಾ ಮಾಪನ್ನಾ ದುಃಖಿನಃ ಏವ ಯೂಯಂ ಸ್ಥ | ಅತಃ ತನ್ಮಾ ಭೂತ್ ಯುಷ್ಮಾ ಕಮ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಹಾರಕೋಲುಗಳು ಹೇಗೆ ರಥನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯ ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವವೋ ಹಾಗೆ ಎಂದರ್ಥ. (ಹಾಗೆ) ಪ್ರಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳು ಯಾವ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವದು, ಇರುವದು, ನಾಶವಾಗುವದು-(ಈ ಮೂರು) ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತಿರುವವೋ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವ ವೇದ್ಯನಾದ ಅರಿಯಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಆ ಪುರುಷನನ್ನು- ಪೂರ್ಣನಾಗುವದರಿಂದ ಆಭವಾ ಪುರು(ಶರೀರ)ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ (ಆತ್ಮನನ್ನು) ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಲೈ ಶಿಷ್ಯರೆ, ಹಾಗಾದರೆ ಮೃತ್ಯುವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ವೃಥೆಗೊಳಿಸದೆ ಇದ್ದೀತು ; ಪುರುಷನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳ

1. ಇದು ವಾ|| ಕಾ|| ಶಾಲದಲ್ಲಿ ದೆ.
2. ಕಲೆಗಳು ತೋರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ, ಅವು ಗಳು ಅಡಗಿದಾಗ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಇರುವದರಿಂದ.
3. ಹಿಂದೆ ೬-೨ ಭಾ. ಭಾ. ೯೬ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿನ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ.

ದಿವ್ಯರೀ ಮೃತ್ಯುನಿಮಿತ್ತವಾದ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ನೀವು ದುಃಖಿಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವಿರಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ನಿಮಗೆ ಆಗದೆ ಇರಲಿ' -ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ಕಥೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ

ತಾನ್ ಹೋನಾಚೈತಾನದೇವಾಹಮೇತಪ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ನಾತಃ ಪರಮಸ್ತೀತಿ ||೨||

೨. ಆತನು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ :- "ಇಷ್ಟೇ, ಈ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಾನು ಅರಿತಿರುವೆನು ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಇಲ್ಲ."

(ಭಾಷ್ಯ)

೧೧೨. ತಾನ್ ಏವಂ ಅನುಶಿಷ್ಯ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ತಾನ್ ಹೋವಾಚ ಪಿಪ್ಪಲಾದಃ ಕಿಲ ಏತಾವದೇವ ವೇದ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ವೇದ ವಿಜಾನಾಮಿ ಅಹಮ್ ಏತತ್ | ನ ಅತಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ಪರಮ್ ಅಸ್ತಿ ಪ್ರಕೃಷ್ಟತರಂ ಸೇದಿತವ್ಯಂ ಇತಿ ಏವಮ್ ಉಕ್ತವಾನ್ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮ್ ಅವಿದಿತೇಷಾಸ್ತಿತ್ವಾ ಶಷ್ಯಾನಿವೃತ್ತಯೇ ಕೃತಾರ್ಥಬುದ್ಧಿ ಜನನಾರ್ಥಂ ಚ ||

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಬೋಧಿಸಿದವನಾಗಿ ಪಿಪ್ಪಲಾದನು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನಂತೆ : 'ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಇಷ್ಟೇ.' ನಾನು ಇದನ್ನು ಅರಿತಿರುವೆನು. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈ (ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಹೆಚ್ಚಿನದು, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ (ವಸ್ತು) ಇರುವದಿಲ್ಲ; ಎಂದು ಹೀಗೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿರುವದು (ಏನಾದರೂ) ಇರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ (ತಾವು) ಕೃತಾರ್ಥರಾದೆವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯೂ ಹೇಳಿದನು.

ತೇ ತಮರ್ಚಯಂತಸ್ತಂ ಹಿ ನಃ ಪಿತಾ ಯೋಃಸ್ಮಾಕ ಮವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಪರಂ ಪಾರಂ ತಾಗಯಸೀತಿ | ನಮಃ ಪರಮು ಯುಷ್ಠಿಭ್ಯೋ ನಮಃ ಪರಮಯುಷ್ಠಿಭ್ಯಃ ||೩||

೩. ಅವರು ಆತನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಾ 'ನೀನೇ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು. ಯಾವ ನೀನು ನಮ್ಮ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಆಚೆಯ ದಡವನು

1. ಏತಾವದೇವ-ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ "ಇಷ್ಟೇ ನನಗೆ ತಿಳಿಯುವದು" ಎಂದಂತಾಗಿ ಗುರುವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವದು.
2 ಇನ್ನಿಲ್ಲ ಎಂದದ್ದ ರಿಂದ ನೀವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಿ, ಕೃತಾರ್ಥರಾದಿರಿ -ಎಂದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಮುಟ್ಟಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ' ಎಂದುರು. ನರನುಬುಧಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ !
ನರನುಬುಧಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ !

(೪೫)

೧೧೮. ತತಃ ತೇ ಶಿಷ್ಯಾಃ ಗುರೂಣಾ ಅನುಶಿಷ್ಯಾಃ ತಾಂ ಗುರುಂ ಕೃತಾ
ರ್ಥಾಃ ಸಂತಃ ವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮಾಃ ಅಪಶ್ಯಂತಃ ಕಿಂ ಕೃತವನ್ತಃ ಇತಿ ?
ಬುಹ್ಯತೇ ! ಅರ್ಥಯಂತಃ ಪೂಜಯಂತಃ ಪಾದಪೋಷಾಃ ಪುಷ್ಪಪಾಲ್ಮಲಿದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಣಃ
ಪ್ರಣಮಾತೇನ ಚ ಶಿರಸಾ, ಕಿಮ್ ಬೂಜಾಃ ಇತಿ ? ಆಹ-ತ್ವಂ ಹಿ ನಃ ಅನ್ಯಾಕಾಂ
ಪಿತಾ ! ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾ ಜನಯಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯಸ್ಯ ಅಜಗಾಮುರ
ಣಸ್ಯ ಅಭಯಸ್ಯ | ಯುಃ ತ್ವಮೇವ ಅನ್ಯಾಕಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ವಿದುರಿತ
ಶ್ಚಾನಾತ್ ಜನ್ಮಜಗಾಮುರೋಗದುಃಖಾದಿಗ್ನಾಶಾತ್ ಅಮಾರಾಶ್
ಅವಿದ್ಯಾನುಹೋದಧೇಃ ವಿದ್ಯಾಶ್ಚನೇನ ಸಮಾ ಅಪುನಾನ್ಯಾತ್ಮಿಲಕಣಃ
ನೋಕ್ತಾಪ್ಯಂ ಮಹೋದಧೇವಿನ ಪಾಂ ತಾರಮಸಿ ಅನ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯತಃ
ಸಿತ್ಯತ್ವಂ ತವ ಅನ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಬುಶಮ್ನಮ್ ಇತರನ್ಯಾತ್ | ಇತರೋಽಪಿ ಹಿ
ಪಿತಾ ಶರೀರಮಾತ್ರಂ ಜನಯತಿ ತಥಾಪಿ ಸ ಪೂಜ್ಯತಮೋ ಲೋಕೇ | ಕಿಮು
ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಅತ್ಯನ್ತಿಕಾಭಯದಾತುಃ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ನಮಃ ಪರಮಬುಧಿಭ್ಯಃ |
ಇತಿ ದ್ವಿವಚನಮ್ ಆದರಾರ್ಥಮ್ |

(ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ)

ಆಮೇಲೆ ಗುರುವಿನಿಂದ ಬೋಧಿತರಾಗಿದ್ದ ಆ ಶಿಷ್ಯರು, ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಗೆ
ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವೇನೋ ತೋರದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುರುವಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಿದರು ? ಎಂದರೆ
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಆತನನ್ನು ಅಡಿಗಳೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಾಜಲಿಯನ್ನು ಎರಚುವದು,
ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವದು ಇವುಗಳಿಂದ ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಏನು
ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ (ಶ್ರುತಿ) ಹೇಳುತ್ತದೆ : ನೀನೇ ನಮಗೆ ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯು ;
ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಮುಪ್ಪೆಸಾವುಗಳಿಲ್ಲದ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿಯೂ
ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರವನ್ನು (ನೀನು) ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರು

1. "ಅನ್ಯತ್" ಎಂದು ವಾಕ್ಯ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.
2. ವಾಕ್ಯ ಪಾಠಕ್ಕೆ ದೇರಿಯೇನೂ "ತೋರದ್ದರಿಂದ" ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಯಾವ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರೂ ಸರಿತೂಗಲಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.
3. ಗುರುಭಕ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ದಕ್ಷಿಣೆಯಿಲ್ಲ, ಇದು ಇನ್ನಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ-ಎಂದು ಭಾವ.

ತ್ತೀಯೆ. ಯಾವ (ಈ) ನೀನೇ ನಮ್ಮಗಳ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟು. ಮುಪ್ಪು, ಸಾವು, ಜೀನಿ, ದುಗುಡ-ಮುಂತಾದ ಮೊಸಳೆಗಳುಳ್ಳ ಕಡೆಗಾಣದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಮೊಡ್ಡಸಾಗರದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಅಚೆಯ ಎಂದರೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗದ ಸ್ವರೂಪದ ನೋಕ್ಷವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ - ಕಡಲಿನ ಅಚೆಯ ದಡದಂತೆ (ಸಂಸಾರದ ಕಡಲಿನ) - ಅಚೆಯ ದಡವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದುತ್ತೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ (ದೇಹದಾತ್ಮನಾದ) ತಂದೆಗಿಂತಲೂ ನೀನೇ ನಮ್ಮಗಳ ತಂದೆ ಎನ್ನುವದು ಯುಕ್ತವು. ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತಂದೆಯಾದರೂ ಶರೀರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಾನೆ; ಆದರೂ (ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ) ಅವನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಉಳಿದ) ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ನಿನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯತಮನೆಂದು) ಹೇಳುವದೇನು? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸಂಪ್ರದಾಯಕರ್ತೃಗಳಾದ ಪ ರ ಮು ಷಿ ಗ ಳಿ ಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ! “ಪರಮಪುಷಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ” ಎಂದು ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳಿರುವದು ಅದರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ.

ಓಂ ತತ್ ಸತ್

1. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗಿದ್ದ ನಮಗೆ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ಈಗ ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.
2. ಅಜಾಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಅಧ್ಯಾಸನೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಐಕ್ಯವೊಂದು ಗಮಕವು.
3. ನಿತ್ಯವಾದ, ಕೊನೆಗಾಣದ.

ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಾರ

ಒಂದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

೧-೨. ಸುಕೇಶಭಾರವ್ಯಾಜಿನಃ ಮುಂತಾಗಿ ಅವರು ಮೂರು ಭಾಷ್ಯವಾದ ಓಪ್ಪಲಾಂವ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಒಂದು ವರ್ಷವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಓಪ್ಪಲಾಂವನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಗಳು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನೆತ್ತಿರುತ್ತವೆ.

೩. ಕಬಂಧಿಕಾಃ ವ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಭೂಮ್ಯರೆ, ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತ್ತಾರೆ.

೪. ಓಪ್ಪಲಾಂವನ ಉತ್ತರ: ಭೂರ್ವಕಲ್ಪದಕ್ಷಿ ಎನ್ನಿ ಗಿ: ೧೦೭೭ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನನು: ಮಾಡಿದವನು ಅವರ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ರಯಿ, ಪ್ರಾಣ, ಮಂಟ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ತಳೆದು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

೫-೬. ಹೇಗೆಂದರೆ ನೋವಲು: ಅದಿಕ್ಕನೆಯ ಪ್ರಾಣನೂ ಚಂದ್ರನೆಯ ರಯಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಅದಿಕ್ಕನು ಸರ್ವರ ಪ್ರಾಣನೂ ಕೆಲವು ರಕ್ತ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದ ಕಾರಣವಾಗಿರುವವನು ಅದಿತ್ಯರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿ.

೭-೧೧. ಅದಿಕ್ಕಚಂದ್ರರೂಪರಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣರಯಿಗಳಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ; ಸಂ ವತ್ಸರದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಉತ್ತರಾಯಣವು ಪ್ರಾಣ, ದಕ್ಷಿಣಾಯನವು ರಯಿ. ಉತ್ತರಾಯಣದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶೋಣವ ಸಾಧಕರು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರು ; ದಕ್ಷಿಣಾಯನದಿಂದ ಶೋಣವವರು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿ ಹಿಂತಿರುಗುವರು. ಐ. ಶ. ವಿದ್ಯಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂವತ್ಸರರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿ ಇದಿಯು ಜಗತ್ತೇ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು.

೧೨-೧೩. ಸಂವತ್ಸರದ ಅವಯವಗಳಾದ ಮೂಸವೂ ದಿನಸವೂ ಒಂದೊಂದೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೂಸರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷವೇ ಪ್ರಾಣ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷವೇ ರಯಿ. ಇದರಂತೆ ದಿನಸರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಹಗಲೇ ಪ್ರಾಣ, ರಾತ್ರಿಯೇ ರಯಿ. ಪ್ರಾಣರೂಪವಾದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯೂಗಮೂಡುವವರಿಗೆ ಉತ್ತಮಗತಿ ; ಪ್ರಾಣರೂಪವಾದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯೂಗಮೂಡುವವರಿಗೆ ಉತ್ತಮಗತಿ ; ಪ್ರಾಣರೂಪವಾದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷವೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ, ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಶುಭಫಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಾಣರೂಪವಾದ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಸಂಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡದೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವವರು ಮುಕುತಾಲದಲ್ಲಿ ಛಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

೧೪. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದಿನಸರೂಪಿಯಾಗಿ ಅವನೇಲೆ ಬತ್ತವೇ ಮುಂತಾದ ಧ್ಯಾನಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ರಕ್ತವೂ ರೀತನ್ನೂ ಆಗಿ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ.

೧೫-೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಹುಮಾನದಿಂದ ಮೂಡಿದ ಗೃಹಸ್ಥರು ಚಂದ್ರಲೋಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಿಯಿಂದ ಮೂಡಿದ ಮಿಕ್ಕ ಆಶ್ರಮಿಗಳೂ ಸೂರ್ಯವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಿಂದ ಮಿಕ್ಕ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಪಾದಿಸಲು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮರಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ಆಸ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶೇಷಸ್ತು-ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವಾ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಪ್ರಜೆಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿವೆ, ಅವು ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದರೆ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

೧. ಭಾರ್ಗವನೈದರ್ಭಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಜಗದನು ಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ ? ಇದರಲ್ಲಿ ಜಗದನು ತಮ್ಮ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು ? ಇವುಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು ಯಾವದು ?

೨-೧. ವಿಶ್ವ ರಾಜನ ಉತ್ತರ : ಆಕಾಶವೇ ಮುಂತಾದ ಐದು ಘೋಷಗಳು ಶರೀರದ ಮೂಲವನ್ನು ತಳೆದಿರುತ್ತವೆ. ಪಂಚಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಶಂಕರವೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವವು ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವು ತಾವು ಬಂದಿದ್ದ ಶಕ್ತಿ ಈ ದೇಹವನ್ನು ತೆರೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮೂಡಿವು. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು "ಎಲಾ, ಭ್ರಾಂತರಾಗದಿರಿ, ನಾನೇ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ವೃತ್ತಿಗಳೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವೆನು" ಎಂದು ಅವಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದನು. ಆದರೆ ಕರಣಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಾಗದೆಹೋಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುನಿಸಿನಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆಳೆದವನಂತೆ ಮೂಡಿದನು. ಕೂಡಲೆ, ಜೇನುಗಳರಸನು ಎದ್ದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ನೋಟಗಳೂ ತಾವೂ ಏಳುವಂತೆ, ಪ್ರಾಣನ ಹಿಂಗಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಗಳಾದ ಕರಣಗಳೂ ಏಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಅವ ಪ್ರಾಣನ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡು ಹೀಗೆಂದು ಅವನನ್ನು ಹೊಗಳಿದನು.

೨-೧೨. ಈ ಪ್ರಾಣನೇ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಶರ್ವಣ, ವಾಯು, ಭೂಮಿ, ಚಂದ್ರ-ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಯು ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಲ್ಲವೂ ಈತನೇ. ಈತನೇ ದೇವತೆಗಳ ಆಮೃತವು. ದೇವಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಬಲವೂ ಇವನವೇ. ಸಂತಾನಜೀವವೂ ತಂದೆತಾಯಿಗಳೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಈತನೇ. ಈತನೇ ಹಕ್ಕುರಾದಿಪ್ರಾಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವವನು ; ಆ ಹಕ್ಕುರಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು ಈತನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವವು. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮಿಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು ಈತನೇ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತರೇ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಾ ಅಂಗಗಳಿಲ್ಲ ನಾರವನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು ಈತನೇ. ಶರ್ವಣನಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಲ್ಲ ಅನಂದವನ್ನು ಟಿಮ್ನಡುವವನೂ ಈತನೇ "ಪ್ರಾಣನೇ, ನೀನು ಸ್ವಭಾವಶುದ್ಧನು, ಅರ್ಥರಹಿತನಿಗೆ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿರುವ ಏಕರ್ಷಿಯೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ನೀನೇ. ಹಕ್ಕುರಾದಿಗಳಾದ ನಾವು ಹೋಮದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನೀನಿಗೆ ಕೊಡುವವರು. ನೀನೇ

ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಒಡೆಯನು. ನೀನೇ ನಮಗೆ ಕಂದೆ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಂದೆ. ನಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ವಲ್ಪವೆಲೆ ಸಾವು ಮಂಗಳಸ್ವರೂಪರಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ; ಅದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಅಮಂಗಳರೂಪರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದಿರು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಭೋಗವೆಲ್ಲ ಭೋಕ್ತನಾದ ನೀನು ವಶದಲ್ಲಿರುವೆ. ಅದಕಾರಣ ಪ್ರಾಣಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಾಯಿ ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ನೀನೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಜನರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂಪತ್ತಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸಂಪತ್ತೂ ಸ್ವಲ್ಪವೆಲೆ ದೊರಕಬೇಕಾಗಿರುವೆ ; ನೀನು ದೇವತಾವೇ: ದೊರಕಬಹುದಾಗಿರುವ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಶುಚ್ಛೆಯನ್ನೂ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು.

ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪವಾಗಿರುವ ಅಕಾಶ:ದಿಗಳು, ವಾಕ್ಯಕ್ಷುರ:ದಿಗಳು, ಮನಸ್ಸು-ಇವೆಲ್ಲದರೊಳಗೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣಿವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶೆಟ್ಟಿನವನು. ಇವನೇ ಭೋಕ್ತೃವಾದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಶಾಶ್ವತಿಯು.

ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

೧. ಕೌಸಲ್ಯ ಅಶ್ವಲಾಯನನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪ್ರಾಣನು ಒಳಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದನೇ ? ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ? ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ? ಇವನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಣವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ? ಇವನು ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ ಎಲ್ಲದನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವದು ಹೇಗೆ ?

೨-೩. ಪಿಷ್ಪಲಾದನ ಉತ್ತರ : ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ನೆರಳು ಶುಭ್ರವಂತೆ ಅತ್ಯಂತವೆಲೆ ಪ್ರಾಣನು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಕರ್ಮವಾಸನೆಯ ದೇಹಿಯಿಂದ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

೪-೫. ಇವನು ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ- ಎಂದು ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಇಂಥಿಂಥ ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಟ್ಟಿಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಪಾನ, ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣ, ನಡುವೆ ಸಮಾನ, ಹೃದಯದಿಂದ ಬೇಸದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನ, ಈ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವ ಸುಷುಮ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾನ-ಹೀಗೆ ಹಂಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.

೬-೭. ಪ್ರಾಣನು ಹೊರಗೆ ಅದಿತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಒಳಗಿರುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಿತ್ಯಪ್ರಾಣನು ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿಗೂ ಭೂಪ್ರಾಣನು ಅಪಾನವೃತ್ತಿಗೂ ಅಂತರಿಕ್ಷಪ್ರಾಣನು ಸಮಾನಕ್ಕೂ ವಾಯು: ಪ್ರಾಣನು ವ್ಯಾನಕ್ಕೂ ತೇಜಃಪ್ರಾಣನು ಉದಾನಕ್ಕೂ ಅನುಗ್ರಾಹಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣನು ಅದಿತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದಲೂ ಚಕ್ಷುರಾದಿರೂಪದಿಂದಲೂ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.

೧೦. ಉದಾನವೃತ್ತಿರೂಪದಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣನು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡೆ ಶ್ರವಣೇಕಕ್ಕೂ ಸ್ಪರ್ಶೇಕಕ್ಕೂ ಅವನನನ ಭಾವನೆಯಂತೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ.

೧೧-೧೩. ಮೇಲೆ ಕಲ್ಪಿತನ ಉತ್ತರ : ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವಿಕೆ, ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ, ಶರೀರ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ-ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಾಸನಕಾರಿಯಾದ ಪರಮೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಸಾಯುಷ್ಯವೂ ಆಗುವುದು.

ಸಾಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

೧. ಸೌರ್ಯೋದಯದಿ ಗಾಝಾನೆ ಪಶ್ಚಿ ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಮಾಡುವ ಭಾಗಗಳು ಯಾವವು ? ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾದ ಯಾವವು ? ಕನಸುಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವವರು ಯಾರು ? ಗಾಡಪ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಸುಖವು ಯಾರದು ? ಆಗ ಮಿಕ್ಕದೆಲ್ಲವೂ ಏತರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದು ?

೨-೪ ಓಪ್ಪಲಾಡನ ಉತ್ತರ : ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಕರಣಗಳು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ ; ಆಗ ಮನುಷ್ಯನು ನಿದ್ರಿಸುವುದನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಗಲೂ ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಈ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾದ ಮನಃಷ್ಯನಿಗೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿನವೂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

೫-೯. ಮನಸ್ಸು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಜಾಗ್ರತಿಯ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು. ಯಾವಾಗ ಈ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರತಿವೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಸುಮನಾಗುವದೋ ಆಗ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ ಕರಣಗಳೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಅತ್ಯರೂಪದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸಂಪ್ರಭಾ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರಿವೂ ಇರುತ್ತವೆ ; ಪೃಥ್ವ್ಯಾದಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭೂತಗಳು, ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳು, ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಗಳು, ರೂಪಾದಿವಿಷಯಗಳು, ಅಗ್ನಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಮನ ಅದಿ ಅಂತಃಕರಣ, ಪ್ರಾಣಕಾರ್ಯ- ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದಾಗಿದ್ದ ಕರ್ತೃಭೋಕ್ತೃಸ್ವರೂಪನಾದ ಜೀವನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.

೧೦-೧೨. ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಈ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮನು ಐಕ್ಯವಾಗುವನೆಂಬುದನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಅಕ್ಷರಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೂ ದೊರಕುವವು.

ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

೧. ಶೈಬ್ಯಸ್ಯಕಾಮನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಸಾಯುವವರೆಗೂ ತತ್ಪರನಾಗಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಲೋಕವು ದೊರಕುತ್ತದೆ ?

೨. ಓಪ್ಪಲಾಡನ ಉತ್ತರ : ಓಂಕಾರವು ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪರಿಂದ ಸಾಧಕನು ಇದನ್ನು ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

೩-೯. ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವನು ಓಂಕಾರದ ಓಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇನೂ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ, ಎಂದರೆ ಆಕಾರವೊಂದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು

ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ, ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ರಾಹ್ಮಣಾಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿ ಪಟ್ಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ತಪಸ್ಸು, ಶ್ರದ್ಧೆ- ಇವುಗಳಿಂದೊದಗುವುದಿಲ್ಲ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಓಗಿಯೇ ಎರಡು ಮಾತೃಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದೊದಗುವುದಿಲ್ಲ ಓಕಾರವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ಸೋಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಮೂರುಮಾತೃಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಓಂಕಾರವೇ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾಗುತ್ತಾನೆ.

೩-೨. ಹೀಗೆ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಅದರ ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನೇನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ರಿಂದ ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಅವರ ಮೂರು ಮಾತೃಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದರೆ ರಿಂದ ಮೊದಲು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಾಂತಶಿವಾದ್ವೈತಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಆರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ

೧. ಸುಕೇಶಭಾರದ್ವಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರುಷನನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ?

೨. ಪಿಪ್ಪಲಾದನ ಉತ್ತರ : ಈ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಅಧಾರವಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

೩. ಪ್ರಾಣದ ಉತ್ಪಾಂತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಪಾಂತಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಾಣವಿವೇಕಿ ಆತ್ಮನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರುವನೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ.

೪-೨. ಆದರೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಲೆಗಳು ಅವಿದ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಸಂಪ್ರೀತನಲ್ಲಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿದ್ದು, ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಕೊನೆಗೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ, ಸಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ನದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ರೂಪದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮುದ್ರವೇ ಅಗಿರುವಂತೆ ಕಲೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪುರುಷನೇ ಅಗಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಅಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಅಭ್ಯುಪ್ಯಕ್ತಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಅನ್ನ, ವೀರ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ವೇದಗಳು, ಕರ್ಮ, ಶೋಕಗಳು, ಹೆಸರುಗಳು- ಈ ಪದಿನಾರು ಕಲೆಗಳೂ ಪುರುಷನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ, ಪುರುಷನಿಂತೆ ಬೀರಿಯಾಗಿರದೆ, ಪುರುಷನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಪುರುಷನೇ ಎಂದು ಹೂವನು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ನಿಷ್ಕಲನೂ ಅವ್ಯತನೂ ಅಗಿರುವ ಪುರುಷನೇ ಅಗುವನು.

೫-೨. ಕಥೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ : ಪಿಪ್ಪಲಾದನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ “ಇಷ್ಟೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಅವರು “ನೀನು ನಮ್ಮ ತಂದೆಗಿಂತಲೂ ಪೂಜ್ಯನು, ಏಕೆಂದರೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಹೆಗ್ಗಡಲಿನ ಆಡೆಯ ದಡವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವೆ” ಎಂದು ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಅತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಅದರಿಂದ ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮುನುಕ್ತುವಾದವನು ಆದರೆಂದೂ ನಿತ್ಯವೂ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಬೇಕು.

ಮಂತ್ರಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಮಂತ್ರಗಳ ವಿವರ	ಪ್ರ.	ಮ.	ಪುಟ
ಅತ್ರೇಯ ದೇವ:	೪	೫	೭೩
ಅಥ ಕುನ್ದೀ ಕಾತ್ಯಾಯನ:	೧	೩	೬
ಅಥ ಯದಿ ದ್ವಿಮಾತ್ರೇಣ	೫	೪	೧೦೦
ಅಥ ಹೈನಂ ಕೌಸಲ್ಯ:	೩	೧	೪೬
ಅಥ ಹೈನಂ ಧಾರ್ಗವ:	೨	೧	೩೦
ಅಥ ಹೈನಂ ಶೈಬ್ಯ:	೫	೧	೯೪
ಅಥ ಹೈನಂ ಸುಕೇಶಾ:	೬	೧	೧೧೧
ಅಥ ಹೈನಂ ಸಾರ್ಯಾಯಣೇ	೪	೧	೬೩
ಅಥಾದಿತ್ಯ ಉದಯನ್	೧	೬	೧೦
ಅಥೈಕಯೋರ್ಧ್ವ ಉದಾನ:	೩	೭	೫೩
ಅಥೋತ್ತರೇಣ ತಪಸಾ	೧	೧೦	೧೭
ಅನ್ನಂ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿ:	೧	೧೪	೨೫
ಅಥಾ ಇವ ರಥನಾಥೌ	೨	೬	೩೬
”	೬	೬	೧೫೦
ಅಹೋರಾತ್ರೋ ವೈ	೧	೧೩	೨೩
ಅಹವ ಏಷ ಪ್ರಾಣ:	೩	೩	೪೮
ಅದಿತ್ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರಾಣ:	೧	೫	೯
ಅದಿತ್ಯೋ ಹ ವೈ ಬಾಹ್ಯ: ಪ್ರಾಣ:	೩	೮	೫೫
ಇಂದ್ರಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಣ ತೇಜಸಾ	೨	೯	೪೦
ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಯತಿಂ ಸ್ಯಾನ್ಮಾ	೩	೧೨	೬೦
ಮಗ್ನಿರೇತಂ ಯಜುರ್ಭಿ:	೫	೭	೧೦೭
ಏಷ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ಪಷ್ಟಾ	೪	೯	೮೯
ಏಷೋಃಗ್ನಿಸ್ತಪತಿ	೨	೫	೩೫
ತದ್ಯೇಹ ವೈ ತತ್	೧	೧೫	೨೬
ತಸ್ಮೈಸ ಹೋವಾಚ	೧	೪	೭
”	೨	೨	೩೧
”	೩	೨	೪೭

ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಃ	ಶ್ಲ.	ಪಂ.	ಪುಟ	
ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚಿ	....	೪	೨	೬೬
”	....	೫	೨	೯೬
”	....	೬	೨	೧೧೪
ತಾನ್ ವರಿಷ್ಠಃ ಪ್ರಾಣಃ	....	೨	೩	೩೩
ತಾನ್ ಹ ಸ ಯುಷಿಃ	....	೧	೬	೪
ತಾನ್ ಹೋವಾಚೈತಾವದೀವ	....	೬	೭	೧೫೨
ತಿಸ್ರೋ ಮಾತ್ರಾ ಮೃತ್ಯುಮತ್ಯಃ	....	೫	೬	೧೦೪
ತೇಜೋ ಹ ವಾ ಉವಾನಃ	....	೩	೯	೫೬
ತೇ ತಮರ್ಚಯಂತಃ	....	೬	೮	೧೫೨
ತೇಷಾಮಸೌ ವಿರಜಃ	....	೧	೧೬	೨೭
ದೇವಾನಾಮಸಿ ವಹ್ನಿತಮಃ	....	೨	೮	೩೯
ಪಚ್ಚಾಪಾದಂ ಪಿತರಮ್	....	೧	೧೧	೧೯
ಪರಮೇನಾಕ್ಷರಮ್	....	೪	೧೦	೯೦
ಪೃಥಿವೀ ಚ ಪೃಥಿವೀನಾತ್ರಾ ಚ	....	೪	೮	೨೩
ಪಾಯೂಪಸ್ಥೇಽಪಾನಮ್	....	೩	೫	೫೦
ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ರಸಿ	....	೨	೭	೩೭
ಪ್ರಾಣಿಸ್ಯೇದಂ ವಶೇ	....	೨	೧೩	೪೪
ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಯ ಏವೈತಸ್ಮಿನ್	....	೪	೩	೬೮
ಮಾಸೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ	....	೧	೧೨	೨೧
ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಪ್ರಾಣಮ್	....	೩	೧೧	೫೯
ಯಚ್ಚಿತ್ತಸ್ತೇನೈಷ ಪ್ರಾಣಮ್	....	೩	೧೦	೫೮
ಯಥಾ ಸಮ್ರಾಡೇವ	....	೩	೪	೪೯
ಯದಾ ತ್ವಮಭಿವರ್ಷಸಿ	....	೨	೧೦	೪೦
ಯದುಚ್ಚಾಪ್ಯಸನಿಸ್ವಾಸೌ	....	೪	೪	೭೦
ಯಃ ಪುನರೇತಂ ತ್ರಿಮಾತ್ರೇಣ	....	೫	೫	೧೧೧
ಯಾ ತೇ ತನೂರ್ವಾಚಿ	....	೨	೧೨	೪೩
ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಸಹ	....	೪	೧೧	೯೨
ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಹರಿಣಮ್	....	೧	೮	೧೩
ವ್ರಾತೃಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಣಿ	....	೨	೧೧	೪೨
ಸ ಈಶ್ವಾನಚಕ್ರೇ	....	೬	೩	೧೨೯

ಸ ಏಷ ವೈದ್ಯಾನುಜ್ಞಾಃ	....	೧	೭	೧೩
ಸಂವತ್ಸರೋ ವೈ ಪ್ರಜಾಸತಿಃ	....	೧	೮	೧೪
ಸ ಪ್ರಾಣಮಸ್ಮಜಿತ	....	೬	೪	೧೪೪
ಸ ಯುಧೇಮಾ ನದ್ಯಾಃ	....	೬	೫	೧೪೮
ಸ ಯುವಾ ತೇಜಸಾ	....	೪	೬	೮೩
ಸ ಯುಧಾ ಸೋಮ್ಯ	....	೪	೭	೮೪
ಸ ಯದ್ಯೇಕಮಾತ್ರಮ್	....	೫	೩	೯೮
ಸುಕೇಶಾ ಚ ಭಾರದ್ವಾಜಃ	....	೧	೧	೨
ಸೋಽಭಿಮಾನಾದೂರ್ವ್ಯಮ್	....	೨	೪	೩೪
ಹೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಲತಾ	....	೩	೬	೫೨

ಶಬ್ದಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವು.

- ೧. ಅಕ್ಷರಮ್ —
ಪರಮಾತ್ಮ, ೩೪, ೫೨, ೫೮, ೭೦, ೭೪
೭೬, ೭೭.
- ೨. ಅಜ್ಞಾನಮ್ —
ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದು, ೩, ೮೮.
- ೩. ಅನ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮಃ —
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಉತ್ಪತ್ತಿಮೂಲವಾದ ಕ್ರಮ ೪.
- ೪. ಅದೃಶ್ಯಂ ಫಲಮ್ —
ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಿಯದ, ಪರಲೋಕ
ದಲ್ಲಾಗುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿದ
ಫಲ, ೨೧.
- ೫. ಅಧಿಭೂತಮ್ —
ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ, ಹೊರಗಿನ, ೩೭.
- ೬. ಅಧಿದೈವತಮ್ —
ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವ, ೩೭, ೪೫.
- ೭. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮ್, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಮ್ —
ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ, ತನ್ನ ಶರೀರದೊಳ
ಗಿನ, ೩೭, ೪೫, ೫೦.
- ೮. ಅಧ್ಯಾರೋಪಃ —
ಕಲ್ಪನೆ, ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ
ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಕಲ್ಪನೆ, ೯೦
- ೯. ಅನಪಾಯೋಪಜನಧರ್ಮಕಮ್ —
ನಾಶವಾಗಲಿ, ಹುಟ್ಟಾಗಲಿ ತನ್ನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ
ದಿರುವ ಜೈತನ್ಯ ೯೦.

- ೧೦. ಅನೃತಮ್ —
ಸುಳ್ಳಾದುದು, ೨೧, ೨೨, ಮುಂತಾದಂತೆ,
೩೧.
- ೧೧. ಅನೃತಾತ್ಮಾ —
ಅತ್ಮನಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇದ್ದು ಅತ್ಮ
ನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ, ೮೩,
೧೧೨.
- ೧೨. ಅನೃತಭೂತಕರಣಾನ್ —
ಒಳಗಿನ ಕರಣವಾದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮೊರೆ
ಗಿನ ಕರಣಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ೧೧೨.
- ೧೩. ಅನ್ನಮ್ —
ಭೋಗ್ಯವಾದದ್ದು : ಪ್ರಾಣ, ರಜಃ-ಇವು
ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು, ೫, ೬, ೧೨,
೧೩ : ಆಹಾರವದ್ದು, ೨೦.
- ೧೪. ಅಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ —
ಕಡಿಮೆಯು ಬ್ರಹ್ಮ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೨,
೨೬, ೯೦, ೮೬.
- ೧೫. ಅಪರಾ ವಿದ್ಯಾ —
ಕಡಿಮೆಯು ವಿದ್ಯೆ, ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಉಪಾ
ಸನೆ, ೪, ೫೦.
- ೧೬. ಅಭಿಧ್ಯಾನಮ್ —
ಯಮನಿಯಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವುದು, ೩೪, ೮೧.
- ೧೭. ಅಮೃತಮ್ —
ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷ (ಅನೇಕ್ಷಿಕೆ), ೧೪,
೪೮, ೫೦ ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ, ಮುಖ್ಯ
ಮೋಕ್ಷ, ೮೬, ೧೧೫.

೧೮. ಅವಿದ್ಯಾ—

ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿರುವುದು, ೬೩, ೬೬, ೭೬, ೧೦೩, ೧೦೯, ೧೧೪.

೧೯. ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾಣಿ—

ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಷಯವೆ ಆದರೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು-ಇವು, ೬೬, ೬೯.

೨೦. ಅವಿದ್ಯಾಕ್ಷಯ—

ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುಗಟ್ಟಿರುವ (ನಾನುರೂಪಗಳು), ೧೦೩, ೧೦೯ ; (ಪ್ರಾಣಾವಿಕಲೆಗಳು), ೧೧೫ ; (ಭೂತ ಮಾತ್ರಗಳು), ೬೯.

೨೧. ಅವಿದ್ಯಾದಿದೋಷಾಃ—

ಅವಿದ್ಯೆ ಕಾಮ, ಕರ್ಮ-ಇವು, ೧೦೩.

೨೨. ಅವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತಮ್—

ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುಗಟ್ಟಿರುವ, (ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವ), ೧೦೯.

೨೩. ಅಹಂಕಾರಃ—

ಅಂತಃಕರಣದ ಅಭಿಮಾನಾತ್ಮಕವೃತ್ತಿ, ೭೨.

೨೪. ಆಕಾಶಃ—

ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು, ೩೫ ; ಸಮಾನ ವೆಂಬ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿ, ೯೫.

೨೫. ಆಗಮಬಾಹ್ಯ—

ನೆದಾಂತಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಹೊರಜ್ಞಾದ, ೧೦೯, ೧೦೮.

೨೬. ಅಜಾಯಃ—

ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲ ಗುರು, ೨, ೩೮.

೨೭. ಆತ್ಮಾ—

ಲಿಂಗಾತ್ಮಕತೆ ; ಸ್ವಾನುರೂಪವುಗಳ ಅಂತ ರಾತ್ಮನಾದ ಸೂರ್ಯ, ೧೪ ; ಭೋಕ್ತೃ ವಾದ ಜೀವ, ೪೭ ; ಪರಮಾತ್ಮ, ೬೫, ೬೬, ೮೦, ೮೪.

೨೮. ಅಲಿಪ್ಸಾಃ—

ವಾಚಕವಾಗಿ, ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಇರುವ ವಸ್ತು (ಒಂಕಾರ), ೮೦.

೨೯. ಇಂದ್ರಿಯೇ—

ಪರಮೇಶ್ವರನು, ೩೨.

೩೦. ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಮ್—

ಯಾಗ, ಭಾವಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು-ಇವು, ೧೩, ೨೧.

೩೧. ಉತ್ತರಾಯಣಃ—

ಉತ್ತರ-ಯಣಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಗಿ ಸಹ ಯುವ (ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಭಾವ), ೩೩.

೩೨. ಉಪಸಂಹಃ—

ತಿಷ್ಠವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದ ವನು, ೨, ೮೮.

೩೩. ಉಪಾಧಿಃ—

ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದೆ ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸುವದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು, (ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ದೇಹ ಪ್ರಾಣಗಳು), ೬೨, ೬೭, ೬೯, ೭೪.

೩೪. ಋಷಿಃ—

ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, ೧೩ ; ಪ್ರಾಣನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, ೧೭ ; ಹಕ್ಕುರಾದಿ ಪ್ರಾಣಗಳು, ೩೧ ; ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲ ವನು, ೩.

೩೫. ಏಕರ್ಷಿಃ—

ಅರ್ಥವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಅಗ್ನಿ, ೩೪.

೩೬. ಏಕತ್ವದರ್ಶನಮ್

ತತ್ತ್ವವು ತನಗಿರದವೆಯದಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಆ ರುವದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ೧೦೪.

೩೭. ಏಕಾತ್ಮವಿದಃ—

ಅದ್ವಿತೀಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು, ೬೩.

೩೮. ಕರ್ತೃತ್ವಮ್—

ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ, ೧೦೧, ೧೦೪, ೧೦೫, ೧೦೬.

೩೯. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ—

ದೇವೇಂದ್ರಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯ, ಶಾಣಿ, ಶಾಪ, ಶಾಯು, ಉಪಸ್ಥಾನಂಜಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ೨೪, ೨೫, ೨೬.

೪೦. ಕಲಾಃ—

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಗಳಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಾದಿನಾಮಾಂಶವಾದ ಆತ್ಮಗಳೂ, ೮೯, ೯೦, ೯೬, ೯೯, ೧೦೩, ೧೦೪, ೧೦೬.

೪೧. ಕಲಾಪ್ರಲಯಾಃ—

ಕಲೆಗಳು ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ದೇವೇಂದ್ರಿಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅವೈಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದು, ೧೧೫.

೪೨. ಕಾರ್ಯಕರಣಾಣಿ—

ದೇವತಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ೨೪, ೨೫, ೩೩, ೩೮, ೬೯, ೭೨, ೮೭.

೪೩. ಕಾರ್ಯಕರಣಸಂಜ್ಞಾತಃ—

ದೇವೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಒಟ್ಟು ಗುಂಪು, ೨೫, ೩೪, ೭೪.

೪೪. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಮ್—

ಕರ್ಮ, ಅದರ ಸಾಮಗ್ರಿ, ಅದರ ಫಲ-ಇವುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕಾರ, ೧೦೩.

೪೫. ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ—

ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂಬ ಅನಾತ್ಮವಾದ ದೇವಾದಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಅರಿಯುವ ಆತ್ಮ, ಜೀವ, ೬೨, ೬೩.

೪೬. ಗುಣಿಸಾಮ್ಯಮ್—

ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸು-ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಸಮ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪ್ರಧಾನ, ೧೦೧.

೪೭. ಚಿತ್ತಮ್—

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರಿಯುವ ವ್ಯಾಪಾರ, ಅಂತಃಕರಣದ ಒಂದು ವೃತ್ತಿ, ೭೨.

೪೮. ಚಿನ್ಮಾತ್ರಃ—

ಬರಿಯ ಚಿಂತನವಾಗಿರುವ (ಆತ್ಮ), ೧೦೨, ೧೦೫, ೧೦೬.

೪೯. ಜಲಸೂರ್ಯಕಃ—

ಔದರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಂಜಿ, (ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಮಾನ) ೭೩.

೫೦. ಜೀವಘನಃ—

ಎಲ್ಲ ಜೀವರುಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೂಡಿರುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೮೩.

೫೧. ಜ್ಞಾನಮ್—

ಉಪಾಸನೆ, ೧೩, ೧೪, ; ಅರಿಯುವಿಕೆ, ೫, ೮೧, ೮೪ ; ಜ್ಞಾನದ ತಿರುಳು, ೯೧, ೯೨, ೯೩, ೯೫.

೫೨. ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ—

ತಬ್ಬವೇ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಒಡನೊಂದೇ ಇರುವ ರೂಪ, ೭೨.

೫೩. ತಮಃ—

ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ, ೧, ೩, ೧೪ ; ಅಲೋಚನೆ, ೫.

೫೪. ತಾರ್ಕಿಕಃ—

ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸ್ವತಂತ್ರತರ್ಕವನ್ನು ನಂಬಿರುವವನು, ೬೬, ೧೦೩, ೧೦೪.

೫೫. ತೃತೀಯಾ ದ್ಯೌಃ—

ಸುವರ್ಣೀಕ, ೩೬.

೫೬. ದಕ್ಷಿಣಾಯನಃ, ನಿತ್ಯಯಾಣಿಃ—

ಕರ್ಮಿಗಳು ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವವಕ್ಕೆ ಹೋಗದೇಕಾಗಿರುವ ಮಾರ್ಗ, ೧೩.

೫೭. ದೃಷ್ಟಂ ಫಲಮ್—

ಈ ರೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಫಲ, ೨೧.

೫೮ ನೆರಕೆ:—

ತುರ್ಗುಂಕುಗಳ ಜನ್ಮವೇ ಮುಂತಾದ
ದುಃಖಸ್ಥಾನ, ೪೪.

೫೯. ನಾಮರೂಪೆ:—

ಪ್ರಪಂಚವು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವ ಎರಡು ಬಗೆ
ಗಳು, ೭೨, ೭೬, ೯೦, ೧೦೩, ೧೧೩, ೧೧೪

೬೦. ನಿರಾಭಾವಮ್, ಅನಾಭಾವಮ್
ಪ್ರಾಧಿಕವಾಗದ, ಸಕಲವಾಗಿರುವ ಸುಖ,
ಸ್ವರೂಪಸುಖ, ೫೩, ೬೦.

೬೧. ನಿರ್ವಿಶೇಷಮ್ —

ಇಂಥದು, ಅಂಥದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವು
ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲದ, ೯೦.

೬೨. ಪರಂ ಶ್ರೇಯಃ:—

ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಳ್ಳೆಯದು, ಮೋಕ್ಷ, ೮೭.

೬೩. ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ —

ಹೆಚ್ಚಿನ ಬ್ರಹ್ಮ, ನಮ್ಮ ಆತ್ಮನೇ ಎಂದು
ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲೇಕಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ, ೨, ೮೦

೬೪. ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಪರ ಆತ್ಮಾ —

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅತ್ಮವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ. ನಿಜವಾದ
ಆತ್ಮ, ೫೧, ೭೦, ೭೪, ೮೩.

೬೫. ಪರಮಾಣವಃ:—

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಮೈಶೇಷಿಕರು
ಹೇಳುವ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳ
ತೀರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂಶಗಳು, ೧೦೧.

೬೬. ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತು —

ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ, ೧೦೯.

೬೭. ಪರಾಪರಬ್ರಹ್ಮಣೀ —

ಹೆಚ್ಚಿನ ಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಕಡಿ
ಮೆಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೭೮.

೬೮. ಪರಾವಿದ್ಯಾ —

ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ, ೫೧.

೬೯. ಪುರುಷ:—

ಶರಣ, ೩೯, ೫೩; ಶರಣವನ್ನು ತುಂಬಿ
ಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವ, ೭೪; ಆತ್ಮ, ೩೯,
೬೪, ೮೩, ೮೮, ೯೬, ೧೦೦, ೧೦೩, ೧೦೪,
೧೦೬, ೧೦೭, ೧೦೮, ೧೧೧, ೧೧೩, ೧೧೩,
೧೧೪, ೧೧೬.

೭೦. ಪುರುಷಾರ್ಥಃ:—

ಮನುಷ್ಯನು ಬಯಸುವ ಭೋಗ, ಮೋಕ್ಷ,
೧೦೧.

೭೧. ಪ್ರಜಾ —

ಶರಣ, ೪, ೫, ೨೩.

೭೨. ಪ್ರಜಾಪತಿಃ:—

ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ಒಡೆಯ, ಹಿರಣ್ಯ
ಗರ್ಭ, ೫.

೭೩. ಪ್ರತೀಕಮ್ —

ಉಪಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನ
ಮಾಡುವ ಓಂಕಾರಾದಿ, ೮೦, ೮೩.

೭೪. ಪ್ರಥಮಜಃ:—

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು, ಹಿರಣ್ಯ
ಗರ್ಭ, ೩೪.

೭೫. ಪ್ರಧಾನಮ್ —

ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯಾ
ವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಕೃತಿ ೧೦೧, ೧೦೫, ೧೦೬,
೧೦೭, ೧೦೮; ಅಧೀನವಲ್ಲದ, ಮುಖ್ಯ
ವಾದ, ೬, ೧೦೭.

೭೬. ಪ್ರಾಣಿಃ —

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಅತ್ತ್ವರೂಪ
ವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷ, ೫, ೬, ೭, ೯, ೧೭,
೧೮; ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ೨೭, ೩೧;
ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೨೨, ೪೮, ೧೧೩; ಅಧ್ಯಾ
ತ್ಮಿಕ ಪ್ರಾಣಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಿ, ೨೬, ೨೭.

೭೭. ಬುದ್ಧಿಃ:—

ಅಂಶಕರಣದ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕವೈತ್ಯ, ೭೩

೧೮. ಬುದ್ಧಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ-

ಪಕ್ಷುಸ್ತು, ಶ್ರೋತ್ರ, ನಾಸಿಕೆ, ಚಕ್ಷು, ಶ್ವಕ್ಶು- ನಿಂಬ ಅರಿವಿನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ೨೪, ೨೫, ೨೬.

೧೯. ಬ್ರಹ್ಮ-

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿ, ೨೧; ಪರಮಾತ್ಮ, ೨೩.

೨೦. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮ್-

ಮೈಥುನಾಸಮಾಹರಣ, ೨; ಋಷಿಕಾಲ ಭಾರ್ಯಾಂಗಮುಷ, ೧೮.

೨೧. ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಃ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾಃ-

ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪಡ್ವೆಂದು, ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ ಯಲ್ಲೆಯೇ ನಿಂತವರು, ಹಿರಣ್ಯಾರ್ಥನ ಉಪಾಸಕರು, ೨.

೨೨. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ-

ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಂದ್ರಲೋಕ, ೨೧, ೨೨; ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭನ ಲೋಕ, ೨೨, ೨೩, ೨೪.

೨೩. ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್-

ದೊಡ್ಡ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವ, ೨೬; ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವ, ೧೧.

೨೪. ಬ್ರಹ್ಮಪರೀರಮ್-

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು, ೧೧೮.

೨೫. ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಃ-

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವ. ೨೮

೨೬. ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮ್-

ಅನುಭವಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ, ೧೦೩, ೧೦೪, ೧೦೫, ೧೦೬, ೧೦೭, ೧೦೮.

೨೭. ಮನಃ-

ಮನಸ್ಸು, ಅಂಶಕರಣದ ಮನಸ್ಸು, ೨೨.

೨೮. ಮನ್ವಬ್ರಹ್ಮನಿದಃ-

ಅಲ್ಪಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು, ಬ್ರಹ್ಮದ ನಿಜವನ್ನು ಅರಿಯದವರು, ೪೩.

೨೯. ಮುರೀಚ್ಯುದಕಮ್-

ಇಸಿಲುಕುದುರಿದು ಬೀರು, ಮಿಜಾಗಿ ನೀರು ಬೀವೆ ಬೀರನಕೆ ತೋರಿಸದು, ೩೭.

೩೦. ಮಹದಾದಯಃ-

ಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಚ್ಚಾನುವಚನಂ. ಸಾಂಖ್ಯರು ಪೇಳುವ ವಂಶಶ್ರುತಿ, ಅಪಂಕಾರ, ತನ್ಮಾತ್ರಗಳು, ೧೦೧, ೧೦೫.

೩೧. ಮಹಾಭೂತಾನಿ-

ಸತ್ಯೋವಾದ ಶ್ವಸ್ಥಿಯೇ ಮೂಲತಾಪದ ಮಹಾಭೂತಗಳು, ೨೫, ೧೦೩.

೩೨. ಮಾಯಾ-

ಮಿಥ್ಯಾಚಾರ, ೨೨.

೩೩. ಮುಖ್ಯಃ, ಪ್ರಾಣಃ-

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮುಖನಾಸಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಗಳೆಲ್ಲ ಅಧಾರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣ, ೨೬, ೪೦, ೪೭.

೩೪. ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತೆಃ-

ಸತ್ಯೋಸತ್ಯಗಳು, ೬.

೩೫. ಯೋಗಕ್ರಿಯಾಃ-

ಅವಸ್ಥಾತ್ಪ್ರಯಾತ್ನರನ್ನು ಚಂಚಿಸುವ ಉಪಾಸನಾಕ್ರಿಯೆಗಳು, ೯೪.

೩೬. ರಯಿಃ-

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಭೋಗ್ಯರಕ್ತಿ, ೫, ೬, ೧೭, ೧೮.

೩೭. ಲಿಪ್ಗತ್ತಾ-

ಅಕ್ಕನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಲಿಂಗಪರಿಚಯ; ಸಮೃದ್ಧಿಲಿಂಗಾತ್ಮವಾದ ಹಿರಣ್ಯಾರ್ಥ, ೮೩.

೩೮. ಲೋಕಾಯತಿಕಾಃ-

ಜೈತನ್ಯಮೆಂಬುದು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವೆನ್ನುವ ಜಾವಾಕರು, ೯೦.

೯೯. ವಾಸನಾ-

ಕನಸಿವಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಪದ್ಧತಿಗೆ
ವಳಕೆಯಿಂದ ತೋರುವ ಮನಸ್ಸಿನ
ಸಂಸ್ಕಾರ, ೬೬, ೬೭.

೧೦೦. ವಿಜ್ಞಾನಮ್-

ಆಲೋಚನೆ, ೫; ಅನುಭವ, ೬೮; ಜ್ಯೋತ್ಸ್ಯ
೬೮; ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ವಿಗಮ, ೭೯; ಅರಿವಿನ
ಸ್ವಭಾವ, ೭೯.

೧೦೧. ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ-

ಅರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದ ಜೀವನು, ೭೯.

೧೦೨. ವಿದ್ಯಾ-

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ, ೧, ೫೧, ೭೬, ೧೦೯ ;
ಜ್ಞಾನಾನೆ, ೧೪, ೫೧.

೧೦೩. ವಿಷಯವಿಷಯಲಕ್ಷಣಃ-

ತಾನೇ ವಿಷಯವೂ ವಿಷಯಿಯೂ ಆಗುವ
ಹಿರಿಯ, ೬೧.

೧೦೪. ವೃತ್ತಿಃ-

ಪ್ರಾಣದ ವ್ಯಾಪಾರ, ೪೯.

೧೦೫. ವೈನಾಶಿಕಃ-

ಮಾವದೊ ಸ್ಥಿರವಲ್ಲವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ, ೯೦, ೯೫

೧೦೬. ವ್ರಾತ್ಯಃ-

ಸಂಸಾರದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕುದ್ಧವಾಗಿರುವ
ಪ್ರಾಣಿ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ೪೯.

೧೦೭. ವ್ಯಾಕೃತಮ್-

ನಾಮರೂಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ
(ಪ್ರಪಂಚ) ೫೧.

೧೦೮. ಸಂಹತ-

ಒಂದರೊಪನೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸ್ವತಂತ್ರ
ವಾಗಿರುವ ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ
ಸ್ವಭಾವದ, ೪೭, ೫೪, ೭೨, ೮೩.

೧೦೯. ಸತ್ಯಮ್-

ನಿಜವನ್ನೇ ಆಡುವದು, ೨೧; ನಿಜವಾಗಿರುವ
೪೯, ೫೧.

೧೧೦. ಸತ್ಯಲೋಕಃ-

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಲೋಕ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ, ೮೩.

೧೧೧. ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಲಕ್ಷಣಮ್-

ಕರ್ಮೋಪಾಸನೆಗಳೆಂಬ ಸಾಧನಗಳು : ಅವು
ಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಲೋಕಗಳೆಂಬ ಸಾಧ್ಯ
ಗಳು. ಈ ರೂಪದ, ೫೧.

೧೧೨. ಸುಷುಮ್ನಾ-

ಉಪಾಸಕನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ
ವಾಗ ಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆ ನು ಸ ರಿ ಸ
ಬೇಕಾದ ನಾಡಿ, ೪೯.

೧೧೩. ಸ್ಥೂಲಭೂತಾನಿ-

ಒಂದರಲ್ಲೊಂದು ಬೇರೆ ತುಕೊಂಡಿರುವ
ಮಹಾಭೂತಗಳು, ೭೨.

೧೧೪. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ-

ಪರಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟುವ ಕೂ
ಮೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮ, ೫, ೫೩.

೧೧೫. ಹೃದಯಪುಣ್ಣಿರೀಕಾಕಾಶಃ,

ಹೃದಯಾಕಾಶಃ-

ಹೃದಯದ ಅಕಾಶ, ಲಿಂಗಾತ್ಮನಿರುವ ಸ್ಥಾನ
೪೩; ಸುಷುಮ್ನಿಸ್ಥಾನ, ೬೬.